

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/333199037>

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО АЗІЯ ТА ОКЕАНІЯ

Book · May 2019

CITATIONS

0

READS

46

3 authors, including:

Mykhailo Hamkalo

Ivan Franko National University of Lviv

23 PUBLICATIONS 11 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Oresta Bordun

Ivan Franko National University of Lviv

68 PUBLICATIONS 6 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

The Lviv Way of st James Via Regia [View project](#)

Розвиток активного туризму в Західному регіоні України [View project](#)

Мальська М. П., Бордун О. Ю., Гамкало М. З.

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО

АЗІЯ ТА ОКЕАНІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ

“Центр учбової літератури”

2012

Рецензенти:

Любіцева О. О. – доктор географічних наук, професор
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Антонюк Н. В. – доктор історичних наук, професор
Львівського національного університету імені Івана Франка

Затверджено до друку рішенням Вченої ради географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №5 від 05.06.2012 р.)

Мальська М. П., Бордун О. Ю., Гамкало М. З. Туристичне країнознавство. Азія та Океанія.: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 300 с.

В навчальному посібнику розглянуто туристично-рекреаційний потенціал країн Азії та Океанії: переважаючі види туризму, головні архітектурні та природні пам'ятки, популярні туристичні маршрути; описано географічне положення, адміністративний устрій та поділ країн, історичні факти. Для науковців, викладачів та студентів за напрямками: “Менеджмент організацій”, “Туризм” і “Географія”.

ПЕРЕДМОВА

Світ став очевидцем швидкого виходу Азії із світової економічної кризи і цьому значною мірою посприяв розвиток туризму, а саме приплив міжнародних туристів до Азійсько-Тихоокеанського регіону. За підрахунками ВТО, в 2010 р. кількість туристів Азії збільшилася на 10% порівняно із 2009 р. (середній світовий показник 7%). Найбільшого показника сягнула Південна Азія (+14%), хоча Океанія недалеко відійшла від світової цифри (6%).

Міжнародний туризм в Азійсько-Тихоокеанському регіоні – порівняно нове явище. У деяких країнах індустрія туризму почала розвиватися недавно – у 80-ті роки ХХ ст. У цей час у регіоні сформувалася структура в'їзного туризму, яку можна спостерігати і протягом останніх років. Вона практично повторює (з деякими змінами й уточненнями) розподіл туристичних прибуттів в Америці. В обох випадках значною є частка поїздок на близькі відстані. У структурі міжрегіональних туристичних прибуттів в Азійсько-Тихоокеанський регіон 18 % припадає на Європу й Америку, прибуття з Африки, Близького Сходу і Південної Азії в сукупності не перевищують 3 %.

В Азійсько-Тихоокеанському регіоні, як і в Америці, туристичні прибуття зосереджені переважно в одному субрегіоні, однак із нижчою концентрацією, більш рівномірно вони розподіляються територіями Східної, Південно-Східної Азії та Океанії.

Основні туристичні потоки спрямовані в Східну Азію (56,9 %). Другий за значущістю субрегіон – Південно-Східна Азія (33,5%). Австралія й Океанія мають незначну ринкову частку (9,6 %).

Просторова структура туристичних прибуттів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні значною мірою залежить від стану ринку міжнародного туризму в Китаї, на який припадає третина всіх прибуттів у регіон, а включаючи території Сянган (Гонконг) і Тайвань, – понад 50 %.

Регіон Азії та Океанії є другим у світі за туристичними прибуттями. Якщо Європа приймає 53,6% туристів, то Азія та Океанія – 20,4%. Відповідно в кількісних показниках: Європа – 484,4 млн туристів, Азія та Океанія – 184,3 млн (2009 р.).

Країни Азії пропонують туристам:

- ◎ Сянган (Гонконг) і Сінгапур, Південна Корея – шопінг туризм;

- ◎ Індія – багату культурну спадщину та пляжі;

- ◎ Філіппіни, Малайзія, Індонезія – дайвінг, вітрильний спорт, розваги, пов'язані з обрядами;

- ◎ Австралія, Нова Зеландія – незмінену людиною природу національних парків;

- ◎ Таїланд – найкращі пляжі та буддистські храми;

- ◎ Китай – усі види туристичних атракцій.

Даний навчальний посібник є другим в серії “Туристичне країнознавство”, яка започаткована кафедрою туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.

РОЗДІЛ 1.

ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ ТА ЗАВДАННЯ КРАЇНОЗНАВСТВА

Наука – це пізнання дійсності, або сфера людської діяльності, функція якої полягає в теоретичній систематизації об'єктивних знань про об'єктивний світ. Результат наукової діяльності полягає в сукупності знань, які лежать в основі об'єктивної картини світу. Фактами існування тієї чи іншої науки є роботи з її історії, монографії, посібники, підручники, статті в наукових журналах і т.п.

В поняття науки входять не лише знання про світ, які отримані в межах даної науки, але й усі її методичні досягнення, з допомогою яких отримані знання. Отже, наука включає знання про предмет власного дослідження та знання про методи та його історію.

Метод наукового дослідження – це система розумових і практичних операцій, які націлені на розв'язання певних пізнавальних завдань з урахуванням певної пізнавальної мети. Функція методу полягає в тому, що з його допомогою отримують нову інформацію про навколишню дійсність, заглиблюються в сутність явищ та процесів, розкривають закони і закономірності розвитку, формування і функціонування об'єктів, які досліджуються. Від якості методу, правильності його застосування залежить істинність отриманого знання (Шаблій, 2003).

До початку ХХ ст. в науці домінувала концепція “онтологізму”, коли вчених більше цікавили факти про предмети дослідження, уявлення про сутність процесів і явищ. Наприклад, в географії проявлявся інтерес, передусім, до “білих плям” на географічних картах. В епоху інформаційно-технологічної революції в ХХ ст. частіше проявляється концепція “гносеологізму”, тобто

зацікавленість до методології і методів. Вчені визнають, що метод і процес пізнання є не менш важливими, ніж власне знання про світ.

Зріла наука – це система з розвиненою системою знань про еволюцію ідей та методи дослідження.

Відомий британський філософ К.Поппер виділив у нашому існуванні три світи:

- ◎ перший – світ об'єктивних знань;
- ◎ другий – суб'єктивний світ досвіду (досвід повсякденного поведінкового середовища);
- ◎ третій, знання, які нагромаджені в книжках, комп'ютерах та інших засобах інформації, котрі в своєму речовому втіленні входять до складу першого світу.

Знання, які зберігаються в третьому світі, є доступними сучасним і майбутнім поколінням дослідників незалежно від того, коли вони отримують ці знання.

Безпосередньо до завдань науки належать опис (характеристика), пояснення та прогнозування процесів і явищ дійсності, які складають предмет вивчення даної науки. Наука має не тільки пізнавальне (фундаментальне) значення, але й спрямована на вирішення конкретних практичних завдань.

В наукознавстві виникло уявлення про науку як складну сукупність нормативних систем. До нормативних систем насамперед належать уявлення про предмет науки, існуючі методи дослідження, способи організації знань. Наука на певному відрізку часу досить сильно відповідає певним нормам, є застандартизованою, а наукова діяльність являє собою дії відповідно до нормативів чи зразків.

Американський наукознавець Томас Кун доказав нелінійність розвитку будь-якої науки. Він відкрив цикли чергування екстенсивних й інтенсивних періодів розвитку науки.

Екстенсивна наука базується на визначеній парадигмі (з франц. – приклад, зразок), тобто на визначеній теоретичній концепції. Парадигма дає науковому суспільству модель постановки проблем і способів їх вирішення. Проте на певному періоді існування науки виникають аномалії, відхилення від очікуваних результатів. Починається інтенсивний період розвитку науки. Виникає скачок в пізнанні світу.

Перегляд парадигм, традицій – це постійний процес й ознака розвитку будь-якої науки. Основна ознака, відповідно до якої одна наука відрізняється від іншої, – предмет її дослідження, який суттєво відрізняється від об'єкту дослідження. Багато вчених вважають, що об'єкт науки – поняття ширше і фундаментальніше, ніж її предмет.

На думку Шаблія О. І. об'єктом науки загалом є певний фрагмент (частина) реальності – предметної чи духовної, на який спрямована її увага (рефлексія) і який опосередкований системою понять і категорій, а також методами дослідження. Так, об'єктом дослідження в регіональній географії виступає широкий просторовий діапазон географічних утворень:

- ⊙ виділені за різними принципами і критеріями макрорегіони світу;
- ⊙ групи держав;
- ⊙ окремі країни;
- ⊙ райони.

Об'єкт дослідження не вичерпує проблему визначення предмету дослідження. Кожна наука досліджує певну сторону об'єкта – його

властивості (риси), відношення, процеси. Предметом науки називається та сторона об'єкта, на дослідження якої звернена головна увага науки. Без відповіді на питання, які властивості та які зв'язки об'єкта вивчати, неможливо скласти програму дослідження. Отже, питання предмету – це основне питання конкретної науки. Для того, щоб впевнено поставити проблему і завдання, а також скласти програму дослідження, необхідно знати, на що спрямоване дослідження і де проходять його межі.

Предметну область сучасного країнознавства доцільно розглянути детальніше. Варто відмітити, що в географії виникають процеси, які є різноспрямованими, проте взаємопов'язаними: диференціація й інтеграція.

Процес диференціації підтверджується появою нових наук – соціальної, культурної, психологічної (поведінкової), рекреаційної географії.

Проте при міждисциплінарних дослідженнях такий підхід є неможливим. Не випадково інтеграційні тенденції в сучасній географії не знаходять конкретного прояву. Залишається лише комплексне країнознавство, спрямоване на збереження цілісності всієї географії.

Галузеві економіко-географічні дисципліни в своїй методології спираються виключно на специфіку галузей. Проте кожна галузь – це не самоціль розвитку, а лише елемент такої великої системи, як господарство країни, в якому регрес окремих галузей може бути прогресивним в силу прогресу трансформації господарства загалом. Країнознавець, спираючись на комплексний підхід, бачить галузь в контексті розвитку господарства як системи.

Згідно Масляка П. О., країнознавство є наукою і навчальною дисципліною, яка комплексно вивчає країни і регіони світу,

досліджує, систематизує й узагальнює дані про їхню природу, населення, внутрішні просторові відмінності.

Об'єктом вивчення країнознавства є країни як основні одиниці сучасної соціально-політичної організації світу, а також їх великі частини (райони, штати, області, провінції тощо) і різні міждержавні регіональні та глобальні угруповання.

Країни і регіони світу вивчає не лише країнознавство, вони є об'єктом вивчення й історії, географії, філософії, суспільствознавства, культурології, соціології, геології та інших наук і навчальних дисциплін. Кожна з них досліджує лише певну сторону об'єкта, тобто його конкретні властивості, явища, процеси і відношення. Та складова об'єкта, на яку найбільше спрямована увага тієї чи іншої науки і називається її предметом.

Предметом країнознавства є країни і регіони світу як єдині системи, що складаються з різнорідних, але взаємопов'язаних елементів, які діють як єдине ціле на світовій політичній арені. Країнознавство інтегрує в собі універсальні знання про країни, відображаючи цілісну картину буття основних одиниць соціально-політичної організації світу. Системною універсальністю предмета країнознавства є наступні твердження:

- ◎ всі сфери функціонування суспільства будь-якої країни є тісно взаємопов'язаними між собою;
- ◎ неможливо отримати цілісної картини тієї чи іншої держави або регіону при вилученні того чи іншого її елемента (сфери, регіону);
- ◎ велике значення має взаєморозміщення країн і регіонів стосовно одне одного у географічному (геополітичному) просторі;

- ◎ країни і міждержавні утворення існують у часту, який разом з простором визначають буття людей, народів і суспільств;
- ◎ будь-яка система (країна) складається з підсистем нижчого ієрархічного рівня, до яких переважно належать територіально-управлінські системи (штати, губернії, області, провінції тощо);
- ◎ функціонування територіальних утворень (країн і регіонів) відбувається постійною зміною їх станів унаслідок як внутрішньої, так і зовнішньої взаємодії елементів (Масляк, 2008).

Конкретними об'єктами дослідження країнознавства є галузеві (територіальні) чи просторово-територіальні форми організації країн загалом, чи окремих їх частин.

РОЗДІЛ 2. ТЕРИТОРІЯ ТА ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ В КРАЇНОЗНАВСТВІ

2.1. Простір, територія в географії

Терміни *простір* і *територія* географи вживають, часто наповнюючи їх однаковим змістом. У Географічному енциклопедичному словнику поняття географічного простору визначається шляхом перенесення терміна “простір” з філософії в географію, але з урахуванням особливостей Землі як планети: геопростір – форма існування географічних об’єктів і явищ у межах географічної оболонки.

У філософії “простір” – це універсальна форма буття, невіддільна від матерії і часу; це абстрактне поняття, що виражає існування взаємозв’язку між речами, а також порядок їхнього розміщення одна відносно одної. І в географії простір слід розуміти як філософську концептуальну категорію, як об’єктивну, загальну і пізнавальну форму існування географічних об’єктів. Виділяють фізичний, біологічний, соціальний та соціально-психологічний типи простору, які пов’язані з тими чи іншими сторонами буття.

Учені-географи класифікують простір за різними критеріями. Зокрема, польський географ С.Лещицький запропонував виділяти такі види простору в географії:

- ◎ геодезичний простір, який визначається розмірами і формою земної кулі (геоїдом);
- ◎ фізико-географічний простір, на відміну від геодезичного, диференційовано на сушу, океани, моря, які, своєю чергою, поділяються у фізико-хіміко-біологічному відношенні;

- ◎ соціально-економічний простір – це територія, на якій живе і діє людина, де зосереджені всі поселення. За розмірами він поступається фізико-географічному простору, особливо через те, що великі площі займає світовий океан. Проте людство значно просунулося в його господарському освоєнні.

Поняття соціально-економічного простору є відносним. Воно характеризує локалізацію і просторову розчленованість людської діяльності та її результатів. Зв'язок цього простору з часом здійснюється через людську діяльність. У процесі історичного розвитку соціально-економічний простір “стискається” у зв'язку з прогресом комунікацій, а час “ущільнюється” за рахунок його насичення діяльністю.

Поняття “стискання географічного простору” означає відносне зменшення масштабів земної поверхні внаслідок прогресу на транспорті й у засобах зв'язку. М. Сорокін наводить такі приклади. У 1492 р. Христофор Колумб подолав відстань між портом Палос (Іспанія) і островом Сан-Сальвадор (Багамські острови) за 70 днів, у 1838 р. колісний пароплав “Грейт Вестерн” перетнув Атлантику за 15 днів, через пів століття гвинтове судно “Сіті оф Паріс” пододало шлях з Ліверпуля до Нью-Йорка за 6 днів, у 1927 р. Чарльз Ліндберг здійснив переліт з Нью-Йорка до Парижа на одномоторному гвинтовому літаку за 33,5 години, а на початку ХХІ ст надзвуковий реактивний авіалайнер “Конкорд” долав цей же шлях всього за 3,3 год. Незважаючи на те що, маршрути трохи не збігаються, різниця у відстанях не є настільки великою, і нею можна знехтувати, доходимо висновку, що за 500 років тимчасові витрати на подолання Атлантики скоротилися більше ніж у п'ятсот разів.

Поняття *території* відрізняється від поняття *простору* своєю конкретністю, окресленістю певними координатами.

Термін “територія” вживається для позначення земної суші; частини земної суші, яка характеризується певною єдністю, зокрема природною чи суспільною. Деякі види територій (природно-географічних чи суспільно-географічних типів) майже повністю просторово збігаються. Наприклад, територія держави Великобританія майже повністю просторово збігається з відповідними островами.

Поняття “територія” (з лат. *territorium*, від *terra* – *земля, країна*) визначається як обмежена частина твердої поверхні земної суші з властивими для неї природними, а також створеними внаслідок людської діяльності (антропогенними) властивостями і ресурсами. Вона характеризується такими параметрами:

- ⊙ протяжністю (площею);
- ⊙ особливостями географічного положення;
- ⊙ визначеним типом (типами) природного ландшафту;
- ⊙ ступенем господарського освоєння;
- ⊙ здатністю виконувати роль “просторової основи діяльності суспільства”.

Усі ці властивості території, у межах якої знаходяться об’єкти і відбувається взаємодія між ними, суттєво впливають на об’єкти і взаємодію. Зокрема, місцезнаходження об’єкта є фактором його індивідуалізації, тобто специфічних особливостей, якими об’єкт відрізняється від інших об’єктів. Іншими словами, місцезнаходження модифікує й об’єкти, і процеси.

Властивості території – це особливості, які відрізняють їх від сусідніх чи просторово віддалених частин земної поверхні. Виокремлюють *природні* та *суспільні* властивості території. До

природних належать природні умови; характерні ознаки природного довкілля; природні ресурси, зокрема відновлювані та невідновлювані. До суспільних належать ємність території (її здатність вміщувати деяку кількість об'єктів певного виду – поселенських, промислових, сільськогосподарських, рекреаційних тощо) і освоєність (ступінь залучення у суспільне виробництво й інтенсивність зміни природних властивостей під впливом людської діяльності, насиченість території видами та об'єктами господарської діяльності), а також демографічні, соціальні та економічні властивості.

Демографічні особливості території характеризують кількісний та якісний склад і структуру населення території. Загалом це демографічна ситуація: кількість населення, його динаміка, природний рух (народжуваність, смертність, природний приріст), віковий і статевий склад, міграції. Особливо важливим для характеристики демографічної ситуації є визначення типу відтворення населення. Уваги заслуговує характеристика міграційних процесів. Якщо територія втрачає населення внаслідок переважання еміграції над імміграцією, це свідчить про її демографічні і соціальні негаразди. Коли ж населення зменшується внаслідок переважання смертності над народжуваністю, то це є свідченням глибокої системної кризи території.

Соціальні властивості території тісно пов'язані з демографічними та економічними. Вони характеризуються розподілом населення на суспільні групи і прошарки. Особливою соціальною ознакою території є її урбанізованість, яка є результатом урбанізації – соціально-економічного процесу, який полягає у зростанні міських поселень, концентрації населення у них, особливо у великих містах, у поширенні міського способу життя на усю

мережу поселень. До соціальних ознак території можна віднести також освіченість і релігійність її населення, а також його національно-етнічний склад. Від особливостей цих характеристик залежить соціальний спокій. Характерною ознакою території є поширеність у ній соціальних негараздів: злочинності, бідності, алкоголізму, захворюваності населення, його безробіття.

До *економічних* властивостей території належать ступінь і динаміка господарського розвитку. Розрізняють економічно високо-, середньо- і слаборозвинені території. Останнім часом більше уваги привертають депресивні території, де економічна відсталість поєднується із соціальними негараздами, зокрема безробіттям.

Ступінь економічного розвитку, зазвичай, визначається виробництвом валового внутрішнього або валового національного продукту на одну особу. Найвищими у світі ці показники є у Канаді, Швеції, Норвегії, Нідерландах, США, Німеччині, а найнижчими – у країнах третього світу і посткомуністичних країнах. Суттєвою економічною ознакою є насиченість території основним капіталом (засоби виробництва у вартісному вираженні). Відзначають і таку економічну ознаку території, як її інвестиційну привабливість, тобто здатність притягувати капіталовкладення з інших місць, у тому числі з-за кордону. Важливим є також тип економічного розвитку, що дуже залежить від структури господарства, зокрема, від переважання у структурі галузей видобувної чи переробної промисловості, промислового виробництва загалом чи аграрної сфери, сфери послуг чи виробничої.

Економічною характеристикою території є її працересурсний потенціал. Він характеризується насамперед розподілом на людей працездатного і непрацездатного віку.

Серед відношень території найважливіше значення мають: просторові властивості (метричні і топологічні); розташування (у тому числі політико-, економіко- і природно-географічне); функції (економічні, соціальні, рекреаційні, культурні та ін.).

Властивості та відношення території – це її географічний потенціал, тобто здатність задовольняти певні потреби суспільства.

2.2. Склад території країни

Важливою територіальною одиницею в географії є сучасна держава. Саме в межах державних кордонів територіально поєднані всі структури країни та управління, завдяки чому забезпечується цілісність територіальної організації продуктивних сил і суспільства. Країни можна порівнювати за статистичними показниками, які регулярно публікуються. Водночас використання їх як основних одиниць дослідження і типології викликає практичні труднощі, пов'язані з відмінностями в площі території і чисельності населення країн.

Територія держави (країни) – це визначена на підставі норм міжнародного права частина земної поверхні (суходіл, внутрішні акваторії, повітряний простір над ними), яка перебуває під суверенітетом конкретної держави.

Територія держави становить необхідну, а в більшості випадків – і достатню матеріальну операційну базу для самого її виникнення, існування та розвитку. Територія є певною площинною місткістю, яка утримує на собі всі об'єкти держави: від природно-ресурсних до людських домівок. Та й саме зародження держави можливе лише після відокремлення певної території, що є доволі складним процесом. У межах території держави найрізноманітніші об'єкти неминуче об'єднуються і починають діяти як єдиний організм.

З погляду міжнародного права, найважливішими особливостями території держави, або державної території, є її *цілісність і недоторканність*. Це засадний принцип мирного співіснування народів і держав на міжнародній арені. Міжнародна спільнота визнала недопустимість використання війни як засобу вирішення територіальних суперечок. Держава, територію якої прагне загарбати інша держава (держави), має законне право на її захист усіма можливими засобами. Вона може розраховувати на моральну, матеріальну й правову підтримку світового співтовариства.

До складу державної території входять суша в межах кордонів, води (внутрішні і територіальні) та повітряний простір, що знаходиться над сушею і водами. Державі належать також і надра, розміщені під сухопутною і водною територіями. До складу державної території входять і екстериторіальні елементи: судна, літаки, морські кабелі поза межами власне території держави, території посольств, генеральних консульств, дипломатичних місій і представництв певної держави, на які поширюється її суверенітет.

Суходільна територія держави – це її земна поверхня, не вкрита водою морів та озер, а також острови й архіпелаги у відкритому морі, які належать цій державі, їй підпорядковані також усі земні глибини (надра) від поверхні й до технічно доступних глибин.

Акваторія держави включає всі води внутрішніх річок та озер, заток і проток, якщо ширина останніх не перевищує 24 морські милі. Наприклад, Туреччині належать морські протоки Босфор і Дарданелли, які з'єднують між собою Чорне та Середземне моря. До акваторії держави також належать води заток, лиманів, бухт, які історично належать тій чи іншій країні, наприклад Бузький чи

Дніпровський лимани України. До акваторії (території) держави не включаються *територіальні води*, які знаходяться на відстані 12 миль від морського узбережжя (лінії відпливу). Однак ця акваторія перебуває під повною юрисдикцією держави, до території якої вона прилягає. Крім того, державі належить і вся товща води територіальних вод та надра під їх дном.

У визначених межах власної території та акваторії держава має виключне право на видобування корисних копалин з надр, товщі води, а також тих, що залягають на морському чи озерному дні. На підставі договору-концесії держава може на певних умовах і на певний термін передавати фізичним або юридичним особам, у тому числі іноземним, права експлуатації власних надр. По завершенні терміну договору чинність концесії припиняється.

Повітряний простір держави – це розташований над її територією та акваторією шар атмосфери (тропосфера, стратосфера й прилегла частина космічного простору). Польоти повітряних об'єктів інших держав над власною територією кожна країна дозволяє спеціальними міжнародними договорами. Держава має право захищати свій повітряний простір у випадку його порушення всіма доступними їй засобами.

Серед найцінніших ділянок території країни – прибережні території, які, крім природних ресурсів, як правило, мають умови для будівництва портів і забезпечення тим самим виходу країни до світового океану, що надає їй геоекономічні і геополітичні переваги.

До складу території держави входять територіальні води. Більшість приморських держав мають територіальні води на відстані від 3 до 12 миль від берега. Після другої світової війни 22 країни, у тому числі латиноамериканські, оголосили встановлення 200-мильної зони територіальних вод. У межах 200-мильних

узбережних економічних зон обсяг юрисдикції держави зводиться до мінімуму. Держави мають суверенні права на розвідку і розробку природних ресурсів дна і надр цієї зони.

Економічно державі належить й континентальний шельф, який визначається за трьома ознаками: 1) прилягання до державної території; 2) глибина до 200 м; 3) технічна доступність ресурсів.

Згідно з Конвенцією ООН з морського права, кордони континентального шельфу не можуть знаходитися далі як на відстані 350 миль від берега чи на відстані 100 миль від ізобати в 2500 м. Країни мають право лише на розвідку й експлуатацію шельфу, але не мають суверенних прав на відповідну акваторію.

Ці положення є дуже важливими для географів, оскільки економічні зони і шельфи країн часто перевищують площу їхньої сухопутної території і можуть значною мірою збільшувати ресурсний потенціал. Причому неприморських країн у світі менше(30), ніж приморських. Відсутність виходу до моря негативно позначається на розвитку країн.

Експерти вважають, що найближчими роками на підводні родовища припадатиме 40-50% усього видобутку нафти. Континентальний шельф і дно океану багаті також залізом, нікелем, міддю, марганцем, кобальтом. У багатьох районах Світового океану ведеться видобуток корисних копалин.

Близьким (за обсягом) до поняття державної території є поняття *національної території*, тобто тієї частини земної поверхні, яка історично суцільно заселена певним народом. Іноді національна територія набагато більша від державної. Поняття національної території часто вживають у значенні державної. Існує також поняття *канонічної території*, тобто географічного простору традиційного поширення певної релігії чи конфесії.

Можливі й інші значення терміна «територія», проте в усіх випадках він означає частину земної поверхні, зокрема суші. Часто це не просто суходіл, а та його частина, що освоєна і присвоєна кимось, перебуває у володінні держави, народу та ін. Отже, *територія* – ресурс особливого виду, на раціональне використання якого спрямовуються значні зусилля, як у загальнонаціональному, так і в міжнародних масштабах.

2.3. Параметри території країни

Особливості території країни визначаються такими основними параметрами, як *розмір, кордони і конфігурація*, кожний з яких по-своєму впливає на людську діяльність на цій території.

Розмір території країни це один з її постійних параметрів, який впливає на різноманітні сфери громадського життя країни, і насамперед, на її соціально-економічний розвиток.

Що більша територія країни, то різноманітніші й багатші – її природні ресурси. Великі розміри території зумовлюють значну розмаїтість навколишнього середовища. Країни з більшою територією мають значно більше можливостей для створення і розвитку різноманітних галузей господарства та могутнішого наукового потенціалу. Чим менша територія країни, тим помітніша роль в її економіці зовнішньоекономічної складової. На великій території легше вирішувати проблеми несприятливого географічного положення. Водночас перед великими країнами постають проблеми “подолання простору”, тобто проблеми міжрайонних зв’язків й інфраструктури, на подолання величезних відстаней витрачається значна частина національного доходу та часу. Зазвичай, у великих державах значні площі займають пустелі (Австралійський Союз, Китай, Монголія), болота чи гори (Росія, Канада, Бразилія та ін.), що

малопридатні для життя і діяльності людей. Великими є витрати таких держав на облаштування й утримування кордонів. Водночас великі країни мають більше можливостей для маневрів в економічній сфері.

Територія як ресурс не може бути замінена нічим, тому в сучасному суспільстві якість організації простору є однією з основних проблем. В багатьох країнах спостерігається інтенсифікація використання території, і це неминуче, адже розмір території залишається незмінним, а чисельність населення й економічний потенціал зростають.

Інтенсифікація використання території проявляється в територіальній концентрації, у підвищенні компактності ареалів людської діяльності, в інтенсифікації виробництва продукції на одиницю площі території. Наприклад, автомобільна промисловість Японії на 1 га виробничих площ випускає 5 тис. легкових автомобілів, у ФРН – 4 тис., у США – 3,5 тис. на рік. У сільському господарстві з'являються нові індустріальні методи, які суттєво підвищують виробництво продукції на одиницю площі. На 1 га сільськогосподарських угідь у Нідерландах припадає 770 осіб, в Угорщині – 160. Інтенсифікація використання міського простору йде шляхом розвитку так званої підземної урбаністики: кожен новий будинок, який будується в Токіо та багатьох інших містах Японії, має підземні поверхи, які сягають у глибину на 3-4, а іноді 5 і більше рівнів.

Із зростанням інтенсифікації використання території постають проблеми перенаселеності, екологічні проблеми поєднання функцій на одній і тій же території.

Територіальні ресурси розподілені між країнами і частинами світу нерівномірно. Показник забезпеченості територіальними

ресурсами є досить виразним, проте потребує країнознавчого аналізу.

Для країнознавства важливим є соціально-психологічний аспект, пов'язаний з розмірами території країни. У самосвідомості кожного народу утвердився свій “союз” з територією.

У країнознавчих дослідженнях варто враховувати, що на сім найбільших держав світу припадає понад 48% території суші (без Антарктиди). Відомості про екстремальні величини країн за площею їхньої території наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Країни-екстремуми за розмірами території

Макрокраїни		Мікрокраїни	
Країна	Площа території, млн км ²	Країна	Площа території, км ²
Росія	17,1	Ватикан	0,44
Канада	9,9	Монако	1,6
Китай	9,5	Науру	21,3
США	9,3	Сан-Марино	61
Бразилія	8,5	Ліхтенштейн	157
Австралія	7,7	Мальдіви	298
Індія	3,2	Андорра	465

Географічні кордони – особливий предмет вивчення географії. Кордон виражає якісну зміну одних географічних явищ іншими. Особливим типом кордонів є державні кордони.

Державний кордон – це політична й економічна межа, лімітована державним ладом, національними особливостями, митним контролем, правилами зовнішньої торгівлі та іншими

критеріями. Вона визначає межі держави і відділяє територію однієї держави від іншої або від відкритих морів.

Кордони між державами або формувалися історично, і це був дуже тривалий процес порубіжної взаємодії двох або більше кордонів, а іноді й навіть цивілізацій, або ж установлювалися дуже швидко через війну чи внаслідок завершення переговорів і укладання угод.

У дослідженні кордонів держав найбільше значення має їхня класифікація і визначення функцій. Вивчаючи характер державних кордонів, слід користуватися класифікаційним підходом, згідно з яким розрізняють такі принципи класифікації:

- ◎ морфологічний;
- ◎ природно-географічний;
- ◎ генетичний;
- ◎ функціональний.

За *морфологією* розрізняють, наприклад, геометричні, астрономічні, прямі і звивисті кордони. Геометричний кордон – це лінія між двома точками, проведена без урахування природних та історичних меж. Типовим прикладом таких кордонів слугують кордони між штатами в США, між США і Канадою. Астрономічний кордон проводять по меридіанах чи паралелях. Наприклад, кордон між КНДР і Південною Кореєю проведений по 38-градусній паралелі.

Існує два основних етапи встановлення державного кордону – делімітація і демаркація. Делімітація – визначення за згодою між урядами сусідніх держав загального напрямку проходження державного кордону і позначення його на географічних картах. Демаркація – проведення лінії державного кордону на місцевості і позначення його відповідними прикордонними знаками. Робота з

демаркації – це перенесення на місцевість результатів делімітації державного кордону.

За *природно-географічними ознаками* виділяють орографічні, гідрографічні та інші види кордонів, залежно від природних рубежів. Наприклад, у горах кордон переважно проводять по максимальних висотах, які розділяють дві країни. Такий же принцип застосовують і для делімітації та демаркації кордонів на рівнинах. У більшості випадків рівнини не є абсолютно рівними. І тут виділяються певні форми рельєфу, зокрема такі, що не зникнуть із земної поверхні і не змінять власних географічних координат, вони можуть слугувати опорними точками кордону.

За *генезою* виділяють найрізноманітніші види кордонів, зокрема залежно від тривалості їхнього існування (повоєнні, колоніальні та ін.). В міжнародній практиці XIX ст. розрізнялися природні і штучні кордони. Яскравим прикладом штучних кордонів є Велика китайська стіна. Природні кордони пов'язані з природними рубежами.

У XIX ст. поширення набула концепція природних мовних (чи етнічних) кордонів, яка пропонувала проводити кордони уздовж лінії переваги тієї чи іншої мови. Наприклад, ця теорія використовувалася при визначенні лінії кордону між Пакистаном та Індією в 1948 р.

За критеріями походження і тривалості існування державних кордонів, тобто за історичним критерієм, розрізняють антецедентні і субсеквентні кордони. Антецедентні кордони передують остаточному заселенню і розвитку районів, які вони оточують. Прикладом антецедентного кордону є кордон між США і Канадою, який встановлювався й уточнювався по 49-й паралелі в період між 1782 і 1846 рр. та розділяв майже незаселені землі (демаркацію

цього кордону було завершено лише на початку ХХ ст.). Субсеквентні кордони є протилежними антецедентним тому, що проводяться після заселення території. До них належить більшість європейських кордонів.

За *функціями* кордони поділяються на бар'єрні, контактні і фільтраційні. Будь-який державний кордон виконує перелічені функції, лише в різному їх співвідношенні. У процесі глобалізації світового простору головною проблемою стає не локалізація державного кордону, його делімітація чи демаркація, а його функція.

Бар'єрна функція полягає в достатньому відокремленні однієї країни від іншої, при чому таке відокремлення може бути близьким до абсолютного. Для більшості сучасних держав характерна так звана м'яка бар'єрна функція відкритих кордонів.

Контактна функція кордону полягає у створенні на межі двох держав спільних природних заповідників, регіонів, відкритих економічних зон. Таким чином прикордонні райони двох або кількох держав стають контактною зоною, яка дає змогу постійно поглиблювати двосторонню чи багатосторонню співпрацю.

Фільтраційна функція кордону полягає в тому, що він покликаний виконувати роль своєрідної мембрани, або фільтра, який пропускає все корисне та потрібне для певної держави з інших країн і затримує все вороже, шкідливе, негативне.

Без чітко визначених і позначених на місцевості державних кордонів держава не може забезпечити своє суверенне право на організацію власної соціально-економічної системи.

Вплив конфігурації території на суспільні процеси привертав увагу давно, але виміряти його важко. К. Ріттер зауважував, що якби в материків були інші обриси, іншою була б і світова історія.

Американський географ Д. А. Гріффіт досліджуючи цю проблему, намагався охарактеризувати причинно-наслідкові зв'язки, які залежать від конфігурації. Емпіричним матеріалом слугувала інформація про поїздки людей до місця роботи в кількох канадських містах. Він дійшов висновку, що форма території накладає на ці поїздки обмеження. Наприклад, із збільшенням протяжності території і збільшенням відстаней зростання просторової взаємодії зменшується.

Внутрішні геометричні властивості і форма території впливають на просторові взаємодії, тобто простір залежить від взаємодії між точками розміщення об'єктів.

Важливою метричною характеристикою території є відстані на ній: між крайніми пунктами, між окремими пунктами, між центральними (для держави між столицею) і окраїнними пунктами. Відстань визначає близькість чи віддаленість певних пунктів території. Особливо цінується близькість від столиці держави до її окраїн. Категорія близькості – функція не лише метричної відстані, а й реальних суспільних можливостей подолання простору, налагодження різного виду зв'язків – інформаційних, транспортно-комунікаційних, виробничо-економічних та ін.

Розглянемо конфігурацію як форму території країни, яка визначається її кордонами. Конфігурація відіграє велику роль у формуванні територіальної структури країни. Наприклад, дві країни приблизно однакової площі – Болгарія і Куба мають різну конфігурацію, що суттєво впливає на особливості територіальної організації господарства і політичних процесів.

Перш ніж оцінювати конфігурацію, доцільно вивчити, як сформувалася територія держави, простежити формування націй.

У географії поширені такі топологічні показники, як форма, конфігурація, компактність, зв'язаність, центральність території.

Форма території якісно описується термінами “витягнута”, “видовжена”, “сплюснута”, “округла” тощо. Ідеальною є форма кола.

Порівнюючи однакові за площею, але різні за конфігурацією території (наприклад, відстань між найвіддаленішими точками на Кубі становить близько 1,2 тис. км, а в Болгарії – 0,65 тис. км), можна дійти висновку про необхідність зіставлення їх за показниками конфігурації. Конфігурація «корегує» розмір. Для того, щоб мати змогу порівнювати країни між собою, дослідники використовують поняття компактності (з лат. *compactus* – *щільний*) території. Некомпактна конфігурація, як правило, є неефективною, тому що подовжуються всі комунікації, ускладнюються зв'язки між віддаленими місцями. Якщо і столиця розташована не в центрі, а на периферії, то ускладнюються процеси освоєння й управління територією.

Для характеристики компактності території в географії розроблено низку показників. Наприклад, зіставлення довжини кордонів та площі території, оцінка компактності порівнянням конфігурації території з конфігурацією геометричних фігур (найчастіше з колом, оскільки коло – ідеально компактна геометрична фігура), показники витягнутості відносно малої та великої осей форми території та ін.

Емпіричних показників компактності є чимало, проте досліднику необхідно добирати такі показники, які найбільше відповідають конкретній задачі. У деяких випадках необхідно використовувати навіть систему показників, оскільки кожен з них характеризує лише якийсь один бік компактності.

Розмір країни і її конфігурація визначають типові відстані. Типову геометричну відстань можна визначити як середню відстань між будь-якими двома точками території. На її величину впливає розмір території і конфігурація. З типовою відстанню пов'язані показники територіального розподілу праці, дальність перевезень та ін. Одним з видів типових відстаней є середня геометрична відстань, яка може обчислюватися в різних варіантах. Її можна обчислити для всієї території, взявши визначену кількість рівновіддалених одна від одної (від сусідських) точок і розрахувати для них типову середню відстань. Можна взяти додатково точки перетину вертикалей і горизонталей з контуром, що підвищить точність розрахунків. Що більше точок, то точніший показник. Якщо для обчислення взяти відстань між містами, то показник матиме визначений економіко-географічний характер.

Глибина території держави є типовою (середньою) відстанню до кордонів. Значення цього показника залежить від розмірів держави і її конфігурації.

Вивчення параметрів території має теоретико-методичне значення, допомагає формувати просторове уявлення про країну. Надзвичайно важливе практичне значення конфігурації, зокрема в управлінні, оскільки вона впливає на зовнішні та внутрішні зв'язки, параметри інфраструктури, розміщення продуктивних сил, культурні зв'язки між регіонами країни.

2.4. Географічне положення країни

Географічне положення держави – це розміщення території, країни відносно інших об'єктів, територій, акваторій, країн.

Географічне положення – одна з фундаментальних категорій економічної і соціальної географії. Поняття “географічне

положення”, відоме у науці ще з XVIII ст., особливе застосування знайшло в антропогеографії кінця XIX ст., коли німецький учений Ф.Ратцель почав застосовувати його для до характеристики позиційних властивостей країни.

За умов глобалізації теорія географічного положення набуває статусу міждисциплінарної теорії, оскільки дає змогу бачити світ у всій його розмаїтості, зумовленій багатьма регіональними, державними і локальними особливостями.

Соціально-економічний простір є неоднорідним. Об’єкти просторово не збігаються з умовами, необхідними для їхнього існування в системі. Властивості соціально-економічного простору, які розкривають просторову розбіжність досліджуваного об’єкта і необхідних умов його існування (функціонування і розвитку), можуть бути визначені як географічне положення об’єкта.

Зовнішнє середовище через свої складові активно впливає на об’єкт, географічне положення якого визначається. Так само й сам об’єкт впливає на власне оточення.

В основі поняття “географічне положення” лежить категорія “відношення”. Згідно з М. Баранським, економіко-географічне положення є відношенням будь-якого місця, району чи міста до об’єктів, які лежать поза ним та мають для нього те чи інше економічне значення.

Основна ідея географічного положення як поняття полягає в розкритті територіального відношення:

- ◎ у фізико-географічному положенні – це відношення в географічній координатній сітці, в реальному фізико-географічному просторі з його природними зонами, областями, орографією, розподілом суші і моря тощо;

- ⊙ в економіко-географічному положенні – це відношення до економічно значущих об'єктів;
- ⊙ в соціально-географічному положенні – до соціально значущих об'єктів.
- ⊙ у політико-географічному положенні – до політичних реалей. Методично це означає фіксацію і прогнозування військових, міжнародних політичних, геоекономічних, екологічних і культурологічних силових полів;
- ⊙ в еколого-географічному положенні – до екологічно значущих об'єктів, зокрема до країн і регіонів, що визначають екологічну ситуацію, чи до країн і регіонів, на екологічний стан яких може впливати дана країна.

Одним із кількісних показників географічного положення є географічні координати об'єкта.

Для уточнення змісту поняття географічного положення варто наголосити на суттєвій розбіжності між *географічним положенням* і *місцезнаходженням*. Характеризуючи географічне положення, необхідно відповісти на запитання: відносно чого? Місцезнаходження об'єкта має інший зміст, який полягає у відповіді на запитання: де і частиною чого є? Отже, місцезнаходження розкриває локалізацію чи приналежність, тоді як положення відображає відносини в системі. З методологічної точки зору ці поняття слід розмежовувати.

Отже, вивчаючи географічне положення, слід з'ясувати, які об'єкти знаходяться поза межами об'єкта, а які – всередині. Іншими словами, географічне положення характеризується взаємовідношенням об'єкта з його зовнішнім середовищем.

Категорія “відношення”, хоч і становить сутність географічного положення, саме вона створює основні методичні труднощі при його вивченні.

При вивченні географічного положення необхідно відштовхуватися від результатів впливу географічного положення на розвиток об'єкта. Ситуацію ускладнює те, що на зв'язки (економічні і позаекономічні) об'єкта впливає не тільки географічне положення.

Аналізуючи проблему, дослідник “зважує” реальні і потенційні відношення: реальні виявляє емпіричним шляхом, а – серед потенційних виділяє ті, котрі можуть бути реалізовані (реально можливі зв'язки). Проте дослідник повинен встановлювати і теоретично можливі зв'язки. Таким чином, при аналізі географічного положення під відношеннями не можна розуміти тільки фактичні економічні та інші зв'язки. Повне і всебічне вивчення географічного положення передбачає врахування реальних, потенційних і теоретично можливих зв'язків.

Географічне положення є поняттям не лише містким і багатоаспектним, а й відносним. У першому випадку виділяють його декілька видів, зокрема природно-, екологічно-, соціально-, економіко- або політико-географічне положення. У другому – йдеться про його постійну трансформацію у просторі й часі, одночасну присутність в оцінці нинішнього стану географічного положення, його минулого розвитку і чинники його подальшого функціонування.

Для країнознавства визначальну роль відіграє поняття політико-географічного положення держави. Це розміщення її на політичній карті світу, материка чи окремого регіону у взаємодії з політичними реаліями, які так чи інакше не неї впливають. При цьому політика розуміється як діяльність, спрямована на перемогу в

боротьбі за власні інтереси. Вона може бути державною, певної організації чи окремої людини.

У просторово-територіальному сенсі можна виокремити *глобальне, регіональне і локально-сусідське* політико-географічне положення країн. *Глобальне* положення є місцем тієї чи іншої держави на політичній карті світу в контексті її глобальних зв'язків і відносин з іншими державами нашої планети. *Регіональне* політико-географічне положення включає розміщення і взаємозв'язки з країнами власного історико-географічного регіону. *Локально-сусідське* політико-географічне положення – це розміщення країни в оточенні держав-сусідів і взаємодія з ними. Його оцінка є дослідженням складної історії протистоянь і партнерства. Вона дуже динамічна. На цьому рівні здійснюється реальний аналіз всіх видів відносин і взаємозв'язків між окремими державами і міждержавними інтеграційними утвореннями.

Методичні основи вивчення географічного положення країни

Географічне положення – перший пункт плану характеристики країни. Характеризуючи географічне положення країни, необхідно представити той простір, навколишнє середовище, в якому існує держава.

Класичний план характеристики географічного положення запропонував засновник вітчизняної економічної географії М.Баранський. Він писав, що географічне положення має величезне методологічне значення. Місце, яке займає будь-який ареал, наприклад, країна, район, місто і т.д., в системі географічного поділу праці значною мірою визначається географічним положенням.

Для опису й оцінки географічного положення необхідно дати короткі пояснення за основними пунктами плану. Опис положення об'єкта відносно основних ліній і точок на карті чи на материку передбачає визначення власне положення території країни.

При цьому досить виокремити суттєві ознаки положення, вказавши, наприклад, що країна розташована в помірних широтах уздовж східної окраїни певного материка чи вздовж східного узбережжя.

Важливо вказати, чи має країна вихід до вод Світового океану і які можливості з цим пов'язані. Характеризуючи ж положення відносно рік і озер, враховують тільки ті з них, які належать одночасно ще хоча б одній державі.

Підлягають обліку великі форми рельєфу, розташовані одночасно на території декількох держав-сусідів. Тобто йдеться, наприклад, про спільне використання тих гірських систем чи гірських країн, які, знаходячись поза територією тієї чи іншої країни, захищають її від холодних, жарких, вологих, сухих повітряних мас, перешкоджаючи чи сприяючи їхньому проникненню на дану територію. Також необхідно вказати, в яких кліматичних поясах розміщена країна.

Називаючи природні зони, у яких розташована територія, треба дати їм коротку оцінку.

Характеризуючи економіко-географічні аспекти положення країни, спочатку треба просто перелічити держави, з якими вона межує. Що стосується ресурсно-географічного положення, то варто звернути увагу на подібність чи розбіжність потенціалів у сусідніх країнах, що відрізняються один від одного розмаїтістю, багатством чи значущістю ресурсів.

Характеризуючи транспортно-географічне положення, варто звернути увагу на те, які види транспорту забезпечують міжнародні перевезення і зв'язки країни, оцінити особливість положення країни щодо системи доріг континенту: центральне, периферійне, окраїнне, віддалене, ізольоване чи інше.

Досить важливою є також характеристика екологічного положення країни, тобто положення відносно екологічно значущих об'єктів, в тому числі країн і регіонів, які визначають екологічну ситуацію або країн і регіонів, на екологічну ситуацію яких може впливати дана країна.

Отже, географічне положення країни можна характеризувати як положення відносно:

- 1) екватора, нульового меридіана, полюсів, тропіків і полярних кіл;
- 2) материка, частини материка чи частини світу;
- 3) океанів, морів, великих заток, проток, морських течій;
- 4) великих форм рельєфу суходолу;
- 5) кліматичних поясів, кліматичних областей, центрів високого і низького тиску;
- 6) великих рік, озер;
- 7) природних зон;
- 8) країн-сусідів;
- 9) ресурсно-географічного;
- 10) центрів культури, релігій, цивілізацій;
- 11) промислових, сільськогосподарських, торговельних районів;
- 12) транспортно-географічного;
- 13) військово-політичних й економічних блоків чи союзів;
- 14) вогнищ війн та інших збройних конфліктів;

15) держав з нестабільною економічною і політичною ситуацією;

16) еколого-географічного.

Отже, географічне положення – одна з фундаментальних категорій географічної науки. Воно характеризує просторове відношення певного об'єкта, наприклад, країни, до географічних об'єктів, що розміщені поза ним і впливають чи можуть на нього суттєво впливати.

РОЗДІЛ 3.

ЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ І РЕСУРСІВ В КРАЇНОЗНАВСТВІ

Природні умови і природні ресурси будь-якої країни є, як правило, основною складовою потенціалу, що визначає можливості розвитку країни. Для їх комплексного країнознавчого дослідження застосовується стандартний план характеристики: рельєф, клімат, води, ґрунти, рослинність, тваринний світ, природні зони і т.д. Окрім загального об'єкта дослідження, комплексне країнознавство розглядає взаємозв'язки між цілісною природою, господарством і населенням.

Щоб визначити місце природних умов, ресурсів і природного середовища в країнознавстві, потрібно відштовхуватися від системи понять, пов'язаних зі сферою взаємодії суспільства і природи, основними серед яких є поняття *“природа”*, *“географічна оболонка”*, *“географічне середовище суспільства”*, *“природні ресурси”*, *“навколишнє середовище”*.

Природні ресурси – це компоненти природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил використовуються чи можуть використовуватися як засоби виробництва (предмети і засоби праці) і предмети споживання.

Природні ресурси можуть використовуватися:

- ⊙ як засоби праці (земля, водні шляхи, вода для зрошення);
- ⊙ як джерела енергії (паливні ресурси, енергія водних потоків, вітру);
- ⊙ як сировина і матеріали (мінеральна сировина, лісові запаси, ресурси технологічної води);

- ⊙ як предмети споживання (плоди диких рослин, промислова фауна, питна вода).

Природні ресурси класифікують:

- ⊙ за критерієм природного генезису, виокремлюючи мінеральні, водні, земельні, біологічні, кліматичні ресурси;
- ⊙ за способом використання, базуючись на політекономічному розподілі ресурсів на джерела засобів виробництва і предметів споживання з наступною деталізацією.

За основним способом використання природи виокремлюють п'ять груп галузей і видів господарської діяльності: 1) галузі ресурсокористування – сільське, лісове, водне господарство і гідроенергетика, які використовують природу як засіб виробництва; 2) галузі видобувної промисловості, водоспоживання і промисли, які використовують природу як джерело готових предметів праці і споживання; 3) галузі обробної промисловості, інфраструктура, комунально-побутове господарство, які використовують природу для розміщення свого виробництва і складування відходів; 4) рекреація, галузі охорони здоров'я і видів спорту, життєдіяльність населення (особливо сільського), які використовують природу як умову проживання; 5) галузі дослідно-заповідного господарства, наука, які використовують природу як полігон для дослідження, для збереження її майбутнім поколінням.

Оцінка природних умов і ресурсів

Оцінка – це особлива форма відображення дійсності. Цінність – це місце об'єкта в суспільній практиці. У науці існують дескриптивні (описові) і оцінні дослідження. Дескриптивні наукові закони описують причинно-наслідкові зв'язки в природі і суспільстві, не оцінюючи їх, а оцінні дослідження дають характеристики,

визначають, що є для людини добрим, поганим чи байдужим. В економічній і соціальній географії є як дескриптивні, так і оцінні міркування.

Отже, оцінка – це суб'єктивний образ об'єктивної реальності, тобто вона відображає взаємодію суб'єкта й об'єктивної реальності (об'єкта).

У науковій і практичній діяльності, пов'язаній з вирішенням соціальних і економічних проблем, важливу роль відіграє поняття вибору, яке формується на основі оцінок. Дати визначення таким поняттям, як природні умови, ресурси і середовище, можна тільки з урахуванням того, для кого чи для чого вони використовуються, отже, їх оцінка ґрунтується на знаннях як об'єкта (природи), так і суб'єкта.

У логіці оцінок виділяють чотири компоненти: суб'єкт; об'єкт; характер; основа.

Розглянемо зв'язки між цими компонентами:

Суб'єкт–об'єкт. Залежно від завдань суспільної практики виокремлюють такі системи оцінок:

- 1) природний комплекс – технічна система (технологічна оцінка);
- 2) природний комплекс – економіка (економічна оцінка);
- 3) природний комплекс – людина (медико-біологічні, соціально-екологічні, естетичні, рекреаційні оцінки).

Характер. Оцінки поділяються на абсолютні та порівняльні. Для формулювання перших вживають, наприклад, терміни “добрий”, “поганий”, а для формулювання порівняльних оцінок – “краще”, “гірше”.

Основа. Характеризує позицію (наукову основу), на якій базується оціночне міркування. Наприклад, до середини 50-х років

XX ст. у дослідженнях природних умов і ресурсів були поширені натуралістичні оцінки. Заперечувалася правомірність грошової оцінки природних ресурсів, оскільки вважалося, що природа лежить за межами процесу праці та не є продуктом праці. Очевидно, що дарунки природи праці не потребують, але для їхньої обробки і збереження необхідні значні витрати праці. Тому і грошова оцінка природних ресурсів є можливою і необхідною.

На зміну натуралістичним оцінкам прийшли технологічні, згідно з якими, наприклад, ліс – це насамперед джерело деревини. Панування технологічних оцінок пояснюється тим, що в господарстві країни переважали технологічні, натуральні зв'язки, а вартісних відносин практично не було, не було і ринкових механізмів, здатних забезпечувати відносно раціональне використання природних ресурсів.

З ринковими відносинами та турботою про довгострокові наслідки використання природи набули поширення різні види економічних (вартісних) оцінок: 1) на основі обчислення ренти; 2) за вартістю відновлення природних ресурсів і природного середовища; 3) за обсягами витрат на дослідження, освоєння та експлуатацію.

Цінність природних ресурсів, як вважають екологи і деякі економісти, не збігається з категоріями вартості чи ціни. Вона повинна бути категорією історичною, пов'язаною із суспільними потребами, рівнем розвитку продуктивних сил, науково-технічним прогресом, виходити з стратегічних інтересів. Прихильники теорії адаптації підходять до проблеми ще більш радикально, вважаючи, що параметри планованого економічного зростання потрібно адаптувати до природи, з огляду на природну, у тому числі екологічну, ємність території, а не перетворювати природу відповідно до вимог цього зростання.

Методичні основи оцінки природи в країнознавстві

Природа впливає на побут і духовне життя людей, а духовне життя людей, впливає на природу країни. Природа диктує певні параметри розвитку суспільства, а суспільство, розвиваючись, дедалі більше залежить від природи тому, що стикається з нею багатьма сторонами своєї діяльності, усе більше природних компонентів і властивостей залучає у свою діяльність і не може без них розвивати економіку. Первісна людина, наприклад, не залежала від запасів вугілля, урану, рідкісних металів, перед нею не стояли проблеми чистоти повітря, радіації. Суспільство і освоює середовище, і пристосовується до нього. При цьому аксіома полягає в тому, що взаємодія суспільства і природи не буває прямою, а змінюється через спосіб виробництва. І хоча роль природно-сировинного фактора при розміщенні підприємств традиційних галузей промисловості загалом слабшає, однак роль природного середовища зростає при розміщенні галузей новітніх технологій, чуттєвих до забруднення середовища.

У країнознавстві існує своя методика врахування природних чинників. Специфіка обліку результатів поелементних і покомпонентних оцінок природи, отриманих приватними географічними і негеографічними науками, полягає в пошуку узагальнених, синтетичних показників. Спробуємо проілюструвати це на прикладах.

Рельєф для країнознавця відіграє надзвичайно велику роль у господарському житті і розселенні. Без гіпсометричної і геоморфологічної карт практично не можна вивчати країну. При цьому абсолютні і відносні висоти варто аналізувати окремо. Для господарських процесів найчастіше більше значення мають відносні висоти.

Корисні копалини – одна з основ розвитку і розміщення продуктивних сил країни. Рівень розробки цього виду оцінки є дуже високим. Для країнознавця важливими є особливості географії корисних копалин, зумовлені переважно тектонічною будовою території. При цьому оцінюються характер і структура їхніх територіальних поєднань і територіальна концентрація (зосередженість). При оцінці запасів корисних копалин (за всіма категоріями оцінки) враховуються:

- ⊙ економічна політика держави відносно їхнього використання, яка також залежить від обсягів цих запасів;
- ⊙ якість корисних копалин;
- ⊙ умови експлуатації, які характеризуються особливостями залягання й економіко-географічним положенням.

Щоб виявити зв'язки між природно-ресурсною базою і територіальною структурою продуктивних сил, необхідно знати не тільки технологію, а й економіку видобутку і переробки корисних копалин. Залежно від економічних особливостей експлуатації родовищ окремих видів сировини і їх переробки змінюються методичні прийоми оцінки корисних копалин.

При оцінці *водних і кліматичних ресурсів* головну роль у країнознавстві відіграють балансові методи, зокрема методи оцінки балансу вологи і тепла, які визначають багато інших зональних компонентів природи, агрокліматичні умови країни.

Забезпеченість теплом і вологою характеризують такі показники, як сума ефективних температур – це характеристика теплового режиму за будь-який період. Її отримують шляхом сумування середніх добових температур цього періоду.

У 1735 р. французький натураліст Р. Реомюр за допомогою польових спостережень встановив, що сума середньодобових

температур пов'язана з часом дозрівання сільськогосподарських культур, тому на півдні одні і ті ж культури дозрівають раніше, ніж на півночі. Цей показник використовується в агровиробничих оцінках. Наприклад, сума температур за вегетаційний період для вирощування винограду становить 2500-2800°C, а для льону – 1500-1700°C.

При вивченні *гідрографічної сітки* в країнознавстві не лише враховуються показники гідроенергетичного потенціалу, судноплавності, можливості використання вод для зрошення та іригації, а й оцінюється історична і сучасна роль гідрографічної сітки у формуванні територіальної структури країни.

Земельні ресурси належать до комплексних ресурсів країни і характеризуються площею, якістю ґрунтів, кліматичними умовами, рельєфом, гідрологічним режимом, рослинністю тощо. Земельні ресурси – просторовий базис для розміщення господарських об'єктів, розселення населення – є головним засобом виробництва в сільському і лісовому господарствах, де використовується основна виробнича властивість землі – родючість.

Ще в середині ХХ ст. економісти-аграрники сформулювали важливі методичні положення щодо оцінки земельних ресурсів, в яких послідовно враховувалися такі природні умови, як інтенсивність сонячної радіації, вологість, геоморфологічні умови, агровиробничі властивості ґрунтів та ін. Послідовність визначення територіальних одиниць для оцінки приблизно є такою: 1) теплові пояси виділяються за сумою температур; 2) всередині поясів виділяються зони зволоження за коефіцієнтами зволоження; 3) всередині зон виділяються провінції за коефіцієнтами континентальності.

При оцінці *біологічної групи ресурсів* у країнознавстві важливо спиратися на екологічні принципи. Так, не можна розглядати ліс лише як джерело сировини для лісової і деревообробної промисловості, оскільки роль лісу не вичерпується сировинними функціями. Велику соціально-економічну значущість мають так звані ландшафтотворчі (кліматичні, водоохоронні, ґрунтозахисні та ін.) і соціальні (рекреаційні, естетичні) функції ресурсів. Особливо важливими вони є для районів з високим рівнем освоєння й заселення. Біотичну складову біологічної групи ресурсів у країнознавстві слід розглядати як стабілізуючий початок у геосистемі (природній), яка забезпечує стійкий розвиток усієї цієї системи.

Для країнознавства надзвичайно важливий *комплексний підхід* до оцінки природних умов і ресурсів на територіальній основі, згідно з яким, по-перше, слід враховувати межі можливого використання ресурсів (їхню ємність), перевищення яких призводить до втрати здатності природних комплексів до відновлення і до втрати відновлюваних ресурсів; по-друге, оцінка повинна враховувати функції природних комплексів, які формують середовище, бо без цього неможливим є їхнє розумне використання: одержання економічного ефекту за обов'язкового збереження якостей навколишнього середовища, оптимальних для життя і господарювання теперішнього і майбутнього поколінь.

Отже, під раціональним природокористуванням розуміється єдність економічної, соціальної й екологічної ефективності. Вивчення досвіду зарубіжних країн – одне з основних завдань географічного країнознавства.

Підходи до природокористування залежать від моделі економіки країни. Нетоварна економіка, в якій не діє закон вартості

і немає плати за природні ресурси, призводить до волюнтаризму у відносинах з природою. Природа країни руйнується, а природні ресурси використовуються по-хижацьки.

Умовно можна виділити дві протилежні моделі економіки: *інтенсивну й екстенсивну*.

За умов *екстенсивної економіки* технологічний розвиток переважно йде шляхом нарощування потужності агрегатів, технологічних ліній, транспортних засобів, а також збільшення обсягів перероблених за одиницю часу сировини та напівфабрикатів. Удосконалення технологій призвело до формування ресурсоємної моделі економічного розвитку. Як наслідок сформувалася відповідна модель територіальної структури господарства, що полягає в стягуванні до центрів переробної промисловості величезних обсягів сировини і палива.

На шляху такого тупикового розвитку рано чи пізно з'являються ресурсні й екологічні обмеження. До господарського використання залучаються нові території, з'являється дефіцит капітальних вкладень, збільшуються обсяги незавершеного будівництва.

Стара модель вичерпує свої можливості. На новому витку науково-технічної революції з'явилося нове покоління обробної техніки, зокрема інформаційні технології, освоєні нові ресурсощадні технології. Зміна технологій спричинила появу нової моделі *інтенсивної економіки*.

Інтенсивна модель економіки дає змогу зберігати ресурси, забезпечує економічне зростання, піклується про навколишнє середовище. Для країн, де запаси мінеральної і деревної сировини, палива й енергії є одним з головних джерел виробництва продукції в базових галузях промисловості, надзвичайно важливою є проблема

переходу до ресурсокористування інтенсивного типу, за якого повинен знижуватися видобуток первинних природних ресурсів, зменшуватися їхні втрати на всіх стадіях від видобутку до споживання.

Інтенсивне ресурсокористування призводить до зміни відносин у системі “потреба – виробництво – природні ресурси”. Якщо за екстенсивної економіки потреба в тій чи іншій продукції визначала необхідність і масштаби освоєння природних ресурсів, то за інтенсивної їхній стан і можливості освоєння самі повинні впливати на формування цієї потреби. Тобто йдеться про природно-ресурсну політику країни, яка дає змогу мінімізувати суспільну потребу в природних ресурсах.

Перш ніж перейти до вивчення окремих компонентів природи країни, потрібно охарактеризувати *загальну фізико-географічну структуру країни* (така структура виділяється умовно) – зональність, вертикальну поясність, ландшафтне районування, – яка впливає на окремі компоненти.

Зворотний шлях – від часткового до загального – у країнознавчих дослідженнях має менше значення. При цьому особливу роль відіграє цілеспрямоване *дослідження контрастності* фізико-географічних умов і територіальної диференціації ресурсного потенціалу, що помітно впливає на географічний поділ праці, на територіальну структуру природних ресурсів країни як однієї з підструктур її господарства.

Вивчення ступеня і характеру освоєння природи країни

Досліджуючи країну і район, важливо з'ясувати, як довго тривало господарське освоєння і використання природних умов і ресурсів, тобто ступінь втручання людини в природу.

Для дослідження *територіальної структури природних ресурсів* країни важливими є такі критерії: 1) ступінь забезпеченості території природними ресурсами; 2) їхня розмаїтість; 3) територіальна концентрація; 4) територіальне поєднання ресурсів; 5) їхня доступність; 6) географічне положення.

Оцінюючи природні ресурси, особливо важливо враховувати такі *територіальні співвідношення*:

- ◎ *територіальна відірваність* між ресурсами, з одного боку, та виробництвом і населенням – з іншого. Велика відірваність звичайно характерна для великих розвинених країн, всередині яких часто чітко виокремлюються: 1) *економічно активна територія*, на якій зосереджені населення й основне виробництво та продовжують експлуатуватися агрокліматичні ресурси, проте сильно вичерпані мінерально-сировинні ресурси; 2) *незасвоєна територія*, часто з екстремальними, несприятливими для життя людини фізико-географічними умовами, проте з багатими мінерально-сировинними ресурсами – ресурсний резерв країни. До таких країн належать США, Канада, Росія, Австралія, Бразилія, Китай, Індонезія. Масштаби освоєння ресурсів в екстремальних районах визначаються не тільки їхніми запасами, а й інтенсифікацією ресурсокористування в країні;
- ◎ *співвідношення територіальної концентрації основних природних ресурсів з територіальною концентрацією виробництва і населення*. У країнах з високою територіальною концентрацією найважливіших мінерально-сировинних ресурсів, які слугують базою для важкої індустрії, переважно висока і концентрація цієї

індустрії, а як наслідок – усього виробництва і населення (Польща). У країнах з “дисперсними” ресурсами рівні територіальної концентрації промисловості можуть бути дуже різними;

- ◎ важливою є оцінка *ролі природних ресурсів у формуванні територіальної структури господарства країни*. Для невеликих і середніх країн з бідним ресурсним потенціалом географія природних ресурсів може не відігравати важливої ролі. У таких країнах важливішою є система розселення й інфраструктура, що особливо пов’язує країну з зовнішнім світом – сьогодні головним джерелом ресурсів. Наприклад, у Японії, Італії, Нідерландах, Швейцарії власні ресурси вже давно не визначають територіальної структури господарства. Для Болгарії, наприклад, характерною є зміна територіальної структури при ресурсній переорієнтації;
- ◎ зростає *взаємодоповнюваність ресурсно-сировинних баз країн* внаслідок зростання інтернаціоналізації в сфері природних ресурсів. Тому важливо, наприклад, для країн Західної і Центрально-Східної Європи, оцінювати і роль зовнішнього фактора.

3.1. Рельєф

Основним компонентом природи будь-якої країни є рельєф. Характеристика рельєфу формує первісний образ території, а також є важливим фактором, що впливає на всі інші компоненти природи: води, клімат, рослинність і тваринний світ значною мірою визначаються особливостями рельєфу. Чим мозаїчніший рельєф, тим більше розмаїтості в інших компонентах, тим багатша природа загалом.

Загальну характеристику рельєфу доцільно розпочати з вказівки на те, які форми рельєфу знаходяться на території, як вони співвідносяться за площею (яка з них переважає), перелічити найбільші гори і рівнини.

Рельєф – сукупність усіх нерівностей земної поверхні, що називаються “формами рельєфу”. Їх розрізняють за розмірами, будовою, походженням тощо. За розмірами виділяють найбільші, великі, середні і дрібні (малі) форми рельєфу. Найбільші – це материки й океанічні западини, великі – гори і рівнини, середні і малі – пагорби, яри, дюни та ін.

Розмір і розміщення великих і найбільших форм рельєфу залежать від віку, будови і розміщення великих тектонічних структур, тобто ділянок земної кори. Рівнини розташовані на платформах, а в підніжжях гір лежать геосинкліналі (складчасті області). Платформа – це великі малорухомі і слабо розчленовані ділянки земної кори. Геосинкліналі – великі рухомі і сильно розчленовані ділянки земної кори.

На території більшості країн трапляються різні за масштабами форми рельєфу. Країнознавцю варто зупинитися на характеристиці великих, середніх і малих форм рельєфу, насамперед гір і рівнин.

Гори (гірські країни, гірські системи) – великі, високо підняті і сильно розчленовані ділянки земної поверхні. Вони утворюються від взаємодії внутрішніх і зовнішніх процесів. За походженням гори поділяють на дві групи: вулканічні і тектонічні.

Гірські хребти – лінійно витягнуті підняття з чітко вираженими схилами і гребенем. Зниження між окремими частинами гірського хребта називаються сідловинами, найнижчі і найширші з них використовуються як перевали. Перетин двох чи декількох гірських хребтів називається гірським вузлом.

Гірські країни складаються з декількох гірських хребтів і міжгірських долин і улоговин, які їх розділяють. Нагір'я – велике гірське підняття з єдиною складчастою основою.

Гори тектонічного походження поділяються на складчасті, складчасто-глибові і глибово-складчасті. Залежно від часу виникнення (за віком) гори поділяють на молоді, середні і старі. Це яскраво проявляється в різниці висоти гір: найвищі (понад 2000 м) – молоді й омолоджені; середні за висотою (1000-2000 м) – середні і за віком; а старі гори – низькі (до 1000 м), сильно зруйновані. Проте досить часто трапляються винятки. Визначити приблизний вік гір досить легко за тектонічною картою. Молоді гори, як правило, – складчасті, середні і старі – складчасто-глибові і глибово-складчасті. Морфоструктура включає склад і характер простягання гірських хребтів, їх взаєморозташування і висоту.

Морфоскульптура включає характер вершин (гребнеподібні, шпильасті, округлі, плоскі тощо), схилів (пологі, круті, стрімкі), міжгірських улоговин і перевалів (сідловин і гірських проходів), печер.

З внутрішніми (ендогенними) процесами, до яких належать повільні колювання, землетруси і вулканізм, пов'язані не тільки виникнення найзначніших форм рельєфу, а й постійні зміни земної поверхні. Повільні колювальні рухи відбуваються всюди і постійно. Землетруси – різкі, значні колювання, часто зі зсувами земної поверхні. Сила землетрусів вимірюється в балах. Землетруси найчастіше виникають у молодих складчастих горах.

Вулканізм – виверження магми (лави), води, що кипить, чи бруду на поверхню. Два останніх види вулканів називаються відповідно гейзерами і грязьовими вулканами.

Рівнини також різняться висотою і віком. В основі більшості рівнин лежать платформи. Вік платформи впливає на висоту і вік рівнини. Молодим платформам (плитам) відповідають звичайно молоді рівнини (до 200 м) – низовини; середнім за віком платформам відповідають середні за віком рівнини (до 500 м) – височини; древнім платформам відповідають найстарші і високі рівнини (понад 500 м) – плоскогір'я.

Плато – високі, рівні чи слаборозчленовані ділянки рівнин, нагір'їв і гір, в основі яких лежать виступи кристалічного фундаменту. Найчастіше плато трапляються на плоскогір'ях. Походження і вік рівнин також можна визначити за тектонічною картою. Молоді рівнини складені переважно м'якими, пухкими осадовими породами (піски, глини, солі, вапняки тощо). На старих рівнинах переважають метаморфічні і магматичні гірські породи (сланці, конгломерати, пісковики, граніти, гнейси та ін.). На височинах трапляються метаморфічні й осадові породи, а магматичні – значно рідше.

Середні і малі форми рельєфу формуються під впливом зовнішніх (екзогенних) процесів, до яких належать вивітрювання (ерозія, абразія та ін.), денудація, акумуляція та ін.

Вивітрювання – сукупність зовнішніх природних процесів, які спричиняють руйнування гірських порід. Розрізняють два основних види вивітрювання – фізичне і хімічне, які є наслідком діяльності наземних вод, льодовиків, вітру, підземних вод, прибійної хвилі на морських узбережжях тощо. Під дією води утворюються такі ерозійні форми рельєфу, як яри, балки, річкові долини, дельти рік й алювіальні рівнини. Внаслідок діяльності давніх льодовиків утворилися озерні улоговини, моренні гряди і пагорби, моренні (льодовикові) і водно-льодовикові (зандрові) рівнини. Під дією

сучасних гірських льодовиків утворюються кари, трюги, цирки тощо. Під дією вітру утворюються бархани, дюни, останці, печери та ін. Під дією прибійної хвилі утворюються абразійні рівнини на морських узбережжях, часто складені морським піском чи галькою. Під дією підземних вод утворюються карстові форми рельєфу: лійки, колодязі, печери (зі сталактитами і сталагмітами). Середні і малі форми рельєфу сформовані, переважно, осадовими гірськими породами, за винятком останців.

3.2. Клімат

Характеристику клімату доцільно розпочинати із з'ясування основних закономірностей і понять клімату, послідовно аналізуючи основні елементи, явища і показники, які їх характеризують. Насамперед варто звернути увагу на те, у яких кліматичних поясах розташована країна і які особливості їхнього поширення по території.

Інформація про те, у якій кліматичній області знаходиться країна, є обов'язковою, оскільки кліматичні показники, а також дані погоди прямо залежать від цього. Далі треба послідовно визначити основні елементи: відомості про температуру, тиск, вологість, опади, вітри. Розглядаються параметри показників протягом року, у середньому за рік, за сезонами, а також зміни – амплітуди коливань. Амплітуди важливі для визначення специфічних особливостей клімату. Наприклад, значні амплітуди коливань є типовими для областей з континентальним і різко континентальним кліматом, а в приморських районах амплітуди коливань невеликі. Характеристику всіх кліматичних показників варто давати за основними сезонами.

Характеризуючи основні кліматичні явища, варто зосередити увагу на областях високого і низького тиску, тому що вони безпосередньо впливають на значущість погодних змін.

Характеристика погоди за структурою аналогічна характеристиці клімату: тип погоди, характеристика основних елементів і явищ.

Клімат – це стан нижнього шару атмосфери (тропосфери) за тривалий проміжок часу.

Тропосферу прийнято поділяти на *повітряні маси*, під якими розуміють великі шари повітря, що володіють відносно однорідними властивостями і рухаються як єдине ціле. Основними властивостями кожної повітряної маси є температура, тиск, вологість, запиленість. Температура залежить від сонячної радіації (кількості сонячного тепла, яке надходить на Землю), а кількість сонячної радіації – від кута падіння сонячних променів, тобто від географічної широти: чим більший кут падіння, тим більша кількість сонячного тепла (сонячної радіації) надходить на Землю. Залежно від величини сонячної радіації розрізняють чотири типи повітряних мас: 1) екваторіальні; 2) тропічні; 3) помірні і 4) арктичні (антарктичні). Важливо також враховувати характер підстилаючої поверхні, над якою формується повітряна маса; насамперед суша це чи море (океан). Над материком формуються *континентальні (материкові)*, а над океаном – *морські (океанічні) повітряні маси*, які називають підтипами. Будь-яка повітряна маса займає площу в тисячі і мільйони квадратних кілометрів, ці простори з визначеним панівним типом повітряної маси називають основними *кліматичними поясами*. Існує сім основних кліматичних поясів: екваторіальний, тропічні (північний і південний), помірні (північний і південний), арктичний і антарктичний (розташовані в полярних широтах). На формування клімату суттєво впливає атмосферна циркуляція – закономірне переміщення повітряних мас. Крім поясів постійного їхнього перебування (основних кліматичних поясів)

виникають пояси, у яких двічі на рік (узимку і влітку) повітряні маси змінюються: узимку панує одна повітряна маса, а влітку – інша. Такі кліматичні пояси називаються *перехідними*, до їхньої назви входить префікс *суб*: субекваторіальний (північний і південний), субтропічний (північний і південний), субарктичний (чи субантарктичний); усього налічується шість перехідних поясів. У кожному з них влітку панує тип клімату, який формується на широтах, розташованих ближче до екватора, а взимку – тип клімату, розташований ближче до полюса. В одному поясі клімат на океані і на материку є різним. Якщо безпосередньо на узбережжі переважає морський (океанічний) клімат, то з віддаленням від узбережжя він стає континентальним. На клімат узбережних територій помітно впливають морські течії. Наприклад, клімат у Норвегії, розташований на західному узбережжі Скандинавії, є теплішим і вологішим завдяки теплій течії Гольфстрім. А на півострові Лабрадор, розташованому на цих же широтах у Канаді, клімат набагато холодніший і сухіший: цей півострів омивається холодною течією. Крім того, у горах клімат залежить від їх висоти, змінюється співвідношення тепла і вологи, утворюються *висотні кліматичні пояси*. Характеристика клімату дається в межах визначеного кліматичного пояса чи області, включаючи такі кліматичні показники: температура, тиск, вологість, опади, вітер.

Температура – головний кліматичний показник. Загальна закономірність у розподілі температури – її зниження від екватора до полюсів. Температуру повітря на кліматичних картах позначають ізотермами (лінії, що з'єднують точки з однаковою температурою повітря за визначений проміжок часу). Необхідно проаналізувати середньорічне значення температури, середні значення температур зими і літа, річну амплітуду температур і річний хід температури

повітря – зміну середньомісячних температур протягом року. Різниця середньомісячних температур найтеплішого і найхолоднішого місяців називається річною амплітудою температур. Чим менша річна амплітуда коливань, тим ближча країна до океану. Найбільші перепади температур спостерігаються у країнах з різко континентальним кліматом. Звичайно з висотою температура повітря знижується, але трапляється, що з висотою температура повітря підвищується. Це явище називається *температурною інверсією*. Його можна спостерігати в країнах, які мають складний гірський рельєф.

Розподіл *атмосферного тиску* на земній поверхні також змінюється по широті, від екватора до полюсів. Існують пояси пониженого тиску (екваторіальний і помірні) і підвищеного тиску (тропічні і полярні). Атмосферний тиск на кліматичних картах позначають ізобари (лінії, що з'єднують точки, які фіксують однаковий тиск). Над континентами й океанами існують *області високого і низького тиску*. Одні зберігаються протягом усього року, інші виникають тільки взимку або тільки влітку. Замкнена область підвищеного тиску – максимум. Замкнена область зниженого тиску – мінімум. Максимуми і мінімуми – це центри виникнення гігантських вихрових потоків – *антициклонів* і *циклонів*, які впливають на погоду. У замкненій області підвищеного тиску формується ниспадний вихор з рухом повітря від центра до периферії – антициклон. У замкненій області пониженого тиску формується висхідний вихор з рухом повітря від периферії до центру – циклон. Від температури повітря, величини атмосферного тиску і характеру підстилаючої поверхні залежать також вологість повітря й опади.

Для країнознавчої характеристики важлива *відносна вологість*, тобто вміст водяної пари в 1 м³ повітря, виражений у відсотках.

Нормальним показником відносної вологості повітря вважається 40-60% залежно від широти.

Кількість опадів залежить від вологості повітря: чим вища відносна вологість, тим ймовірніші опади. Кількість опадів виражається в міліметрах (мм). Найбільша кількість опадів випадає в екваторіальних широтах. Розподіл опадів за територією всередині країни залежить від близькості до моря, від температури і вологості повітря, від хмарності, атмосферного тиску, від рельєфу, вітрів, що панують на узбережжях материків. Характеризуючи опади, важливо зазначити їхню загальну кількість, річний хід (режим випадання) і форми випадання.

Вітер – це переміщення повітря в горизонтальному напрямку від зони більшого тиску до зони меншого з відхиленням управо в Північній півкулі і вліво – у Південній. Вітер характеризується швидкістю і напрямком. Швидкість вітру виражається в метрах за секунду або в балах. Напрямок вітру визначається за тією стороною горизонту, звідки дме вітер. На Землі існує декілька вітрів, які дмуть постійно та мають власні назви. Від тропічних поясів підвищеного тиску в напрямку до екватора і помірних широт дмуть *пасати*. Від полярних поясів підвищеного тиску в напрямку до помірних широт дмуть *північно-східні* (у Північній півкулі) і *південно-східні* (у Південній півкулі) вітри. У помірних широтах ці потоки зустрічаються і відхиляються до сходу під впливом обертання Землі. Тому в помірних широтах панують *західні вітри*. Крім них є ще вітер, що виникає в результаті різниці тиску між сушею й океаном, який називається *мусоном*. Мусони найбільш характерні для східних і південно-східних узбереж материків.

Погода – стан нижнього шару атмосфери в даній місцевості в даний момент чи в будь-який невеликий відрізок часу (день, добу,

тиждень). Погода характеризується елементами та явищами. До *елементів погоди* належать температура і вологість повітря, атмосферний тиск.

Явища погоди – вітер, хмари, опади, грози, посухи, урагани тощо. Погода, як і клімат, характеризується не окремими показниками (елементами та явищами), а їхньою сукупністю. На відміну від клімату, погода характеризується добовими або денними коливаннями показників температури, тиску і вологості. Для оцінки ступеня сприятливості погодних умов використовуються дані добових амплітуд (перепадів) температур, вологості і тиску. Добовий хід температур – це зміна середньодобової температури повітря за даний відрізок часу. Добова амплітуда температури – це різниця між найвищою і найнижчою температурами повітря за розглянутий період. Добовий хід атмосферного тиску – це зміна середньодобового показника тиску за розглянутий відрізок часу. Добова амплітуда тиску – це різниця між найвищим і найнижчим показниками тиску. Великий перепад тиску – свідчення крайньої нестабільності погоди. Він характерний для територій, розташованих на узбережжі в районах проходження атмосферних фронтів і поблизу центрів (областей) пониженого тиску. Добовий хід вологості повітря – це зміна середньодобового показника відносної вологості за розглянутий період часу. Добова амплітуда вологості – це різниця між максимальним і мінімальним показниками відносної вологості. Великий перепад вологості – свідчення того, що територія розташована або на границі кліматичних поясів, або вздовж атмосферного фронту.

Атмосферний фронт – це межа між повітряними масами, які володіють різними властивостями. Фронти бувають теплими і

холодними. Перші приносять потепління, якому передують опади, а другі – похолодання, посилення вітру, опади, грози, смерчі.

Хмари утворюються при конденсації водяної пари в повітрі, яке піднімається внаслідок охолодження. Висота утворення хмар залежить від температури і відносної вологості.

Хмарність виражається в балах за десятибальною системою. Повна хмарність – 10 балів. Найбільша хмарність у циклонах, найменша – в антициклонах, над Антарктидою і тропічними пустелями.

Розрізняють два типи погоди – циклонний і антициклонний. *Циклонний тип погоди* – похмура (хмарна), нестійка, з частими і значними змінами показників температури, тиску, з рясними опадами, вітряна. *Антициклонний тип погоди* – ясна (сонячна), стійка, з рідкими і незначними коливаннями температури і тиску, без опадів, безвітряна. Найменш сприятлива погода на територіях уздовж ліній атмосферних фронтів. Типи погод і відповідні їм показники змінюються протягом року, звичайно для кожного сезону характерний свій тип погоди.

3.3. Води Світового океану і суходолу

Розпочинати характеристику вод доцільно з опису вод Світового океану, які омивають країну: морів, океанів, заток чи проток. Вона повинна включати їхню назву, місце розташування відносно території країни і відносно території океану (окраїнні, внутрішні чи міжострівні). Потім дається характеристика глибин, насамперед узбережної зони (середня і максимальна глибини дна), рельєфу дна, зокрема відзначається, у якій зоні дна Світового океану знаходиться море і т.д. Важливо не забути про характеристику берегової лінії. Далі слід описати властивості вод

моря чи частини океану: температура і її зміни за сезонами року, солоність, рух вод (течії) – і коротко проаналізувати органічне (біологічне) життя водойми. Якщо водойма замерзає, треба вказати тривалість і стійкість льодового покриву.

Характеристика вод суші включає характеристику річок, озер, боліт, підземних мінеральних вод. Загальна характеристика річок включає відомості про те, наскільки багата ними територія країни, які вони за розмірами, значенням, особливостями розміщення. Характеристика річки будується за таким планом: назва річки, її місце в річковій системі (головна річка чи притока), місце розташування, витік, гирло, характер течії річки (гірська чи рівнинна, багато- чи маловодна), температура води, швидкість течії, нахил і падіння. Загальна характеристика озер включає інформацію про те, наскільки багата ними територія країни, які вони за походженням, площею, глибиною, які особливості їхнього розміщення. Характеризувати озеро треба в такій послідовності: назва озера, місце розташування, походження озерної улоговини (тектонічне, льодовикове, карстове), характер берегової лінії, дна і гірських порід, що складають береги і дно озера, глибини, температура, солоність (стічне чи безстічне), режим і рух вод, характер рельєфу і рослинності берегів.

Оцінюючи підземні мінеральні води і грязі, слід зазначити наскільки багата ними територія країни, які вони за складом, температурою і характером впливу на організм людини, назвати території (райони країни), найбагатші мінеральними водами чи лікувальними грязями.

Води Землі включають води Світового океану і води суші. Світовий океан – це чотири океани і безліч морів, заток і проток.

Морем називається частина океану, відокремлена від нього сушею (островами, півостровами) чи підняттями підводного рельєфу. Моря за ступенем відокремлення від океану поділяються на окраїнні, внутрішні і міжострівні.

Межа суші і моря називається береговою лінією, яка може бути слабо порізаною (що створює чимало труднощів для судноплавства, особливо в узбережній зоні) і сильно порізаною, утворюючи безліч вигинів. Вони називаються затоками і можуть бути утворені береговою лінією як моря, так і океану. Вузький водяний простір, обмежений з двох сторін сушею, що з'єднує дві суміжні водойми (океани чи моря), називається протокою.

Рельєф дна поділяється на чотири зони: материковий шельф, материковий схил, перехідна зона, ложе океану й серединно-океанічні хребти.

Температура води в морях і океанах залежить насамперед від географічної широти, в екваторіальних широтах температура протягом року становить 27-28 °С, а в приполярних районах – 0 °С і нижче. Температура води залежить також від глибини моря чи океану і знижується з глибиною. Солоність води в морях виражається в проміле (‰). Найвища солоність вод у тропічних широтах – 37 ‰, в екваторіальних і помірних широтах вона становить 34-35 ‰, у приполярних широтах вона знижується до 32-33 ‰ через стік численних рік і зниження випаровування. Найвища солоність спостерігається в Червоному морі – до 42 ‰, тому в ньому так легко плавати.

Води Світового океану постійно перебувають у русі. Розрізняють два види руху вод: 1) коливальне – хвилі і 2) поступальне – течії. Основною причиною утворення хвиль є вітер. У сейсмічно активних районах дна Світового океану в результаті

землетрусів чи вивержень вулканів виникають величезні хвилі – цунамі, які спричиняють катастрофічні руйнування. Ще одним видом хвилювання є приливно-відпливні рухи. Причиною їхнього виникнення є притягання Місяця і Сонця.

Течії – горизонтальні переміщення води в морях і океанах, так звані “ріки в океані”. Вони характеризуються визначеними температурою, напрямком і швидкістю.

До вод суші належать річки, озера, болота, підземні води і льодовики. *Річка* – постійний водяний потік, що тече у виробленому цим потоком заглибленні, яке називається руслом. Місце, де річка починається, називається виток. Місце впадіння річки в іншу річку, озеро, море чи океан називається гирлом. Будь-яка річка від виток до гирла тече в пониженні, створеному її наносами, яке називається річковою долиною. Головна річка з усіма її притоками і притоками приток називається річковою системою.

Швидкість течії річки прямо залежить від рельєфу тієї місцевості, якою вона протікає, тобто від падіння та нахилу. Падінням річки називається перевищення виток над гирлом, а нахилом річки – відношення цієї різниці висот до довжини річки. Якщо річка має велику величину падіння і значну довжину, то нахил є невеликим. Рівнинні річки мають невеликі нахили і малу швидкість течії, що рідко перевищує 1 м/с. Нахили гірських річок значно більші, тому що величина падіння часто величезна, а довжина – мала: швидкість течії в гірських річках є великою, переважно більшою за 5 м/с. На річках трапляється безліч перешкод: пороги, перекати. Пороги – це великі камені твердих порід, що перегороджують русло річки. Перекати – великий уламковий матеріал (великий гравій чи галька), що осідає на мілководді у руслі річки.

Найважливішим елементом характеристики річки є режим, тобто зміна повноводності річки за сезонами, коливання рівня і зміна температури води. Рівень води в річках більшості країн змінюється протягом року.

Озеро – це замкнена водойма, що утворилася в природному заглибленні, яке називається озерною улоговиною. Походження озерної улоговини зумовлює величину, форму, розмір і, певною мірою, режим озера. За походженням улоговин розрізняють такі озера: тектонічні, що утворилися в результаті розломів чи прогинів земної кори; вулканічні, у кратерах згаслих вулканів; завальні, утворені внаслідок появи природних гребель, що перегородили річкову долину в горах; льодовикові, наслідки діяльності давнього льодовика; карстові в карстових провалах і лійках; озера-стариці – залишок старого русла ріки; залишкові, або реліктові, що виникли після відступу моря; штучні – водосховища. Озера поділяються також на стічні, з яких витікають річки, і безстічні. Стічні озера прісні, а безстічні – солоні, причому їхня солоність може бути в багато разів вищою, ніж солоність океану. У деяких озерах сіль може випадати в осад, утворюючи ропу. Важливим є багатий водний світ озер – рослинний і тваринний.

Болота – надмірно зволожені ділянки суші з вологолюбною рослинністю. Вони поділяються на низинні, перехідні і верхові.

Підземні води – це води, які знаходяться в ґрунтах і гірських породах верхньої частини земної кори в рідкому, твердому і газоподібному станах. Вони заповнюють проміжки між окремими частинками, пори пухких порід і тріщини твердих гірських порід. Глибина залягання, напрямок й інтенсивність руху підземних вод залежать від водопроникності гірських порід. Водопроникні породи (піски, галечники, гравій) пропускають воду. Водонепроникні, або

водотривкі (глина, сланці), не пропускають, затримують воду. За умовами залягання підземні води поділяються на ґрунтові і міжпластові (артезіанські). Там, де шар водотривких порід, над яким лежить водоносний, виходить на поверхню, з'являється джерело. Своєрідний тип джерел – гейзери, які періодично викидають гарячу воду і пару на велику висоту. Вони утворюються переважно в районах сучасного вулканізму, де близько до поверхні залягає магма. Джерела з температурою води до 20 °С називають холодними, від 20 до 37 °С – теплими, а понад 37 °С – гарячими, чи термальними. Підземні води різняться хімічним складом. Підземні води, які містять велику кількість солей і газів, називаються мінеральними. Залежно від хімічного складу їх поділяють на хлоридні, сульфатні, магнієві, радонові та ін. Мінералізацією називають суму розчинених у воді речовин без газів. За ступенем мінералізації розрізняють води питного і бальнеологічного призначення.

Грязі – це розріджені маси, що містять речовини, подібні до гормонів чи вітамінів, мінерального або органічного походження. Залежно від способу утворення і складу бувають прісні, морські, сопкові і гідротермальні грязі.

3.4. Природні зони, рослинний і тваринний світ

У свідомості більшості людей образ природи країни тісно пов'язаний з певним типом рослинності чи з характерними (особливими) для даної території тваринами. Щоб скласти країнознавчу характеристику достатньо розглянути географію *природних зон* суші (природні зони в океані не виділяються). Термін “природна зона” вживається для позначення *природних комплексів* на рівнинах; у горах природні комплекси називаються *висотними*

поясами. Повна комплексна (географічна) характеристика природного комплексу такого рівня включає опис усіх компонентів природи. Зазвичай, на території країни розташовано кілька природних зон. Назви природних зон і висотних поясів визначаються за типом рослинності, що в них переважає.

Характеристику *тваринного світу* в країні доцільно розпочинати з переліку типових тварин, які живуть у природних зонах на даній території, а потім подати короткі відомості про видовий склад, місця перебування (ареали), особливості поведінки тварин.

Природна зона – ділянка земної поверхні, яка відрізняється від інших своєрідністю природного комплексу, що досить чітко виявляється у зовнішньому вигляді. Границі природних зон визначаються за характером рослинності, яка найкраще відображає особливості кожної з природних зон.

Природні зони розрізняються за співвідношенням тепла і вологи. Назви цих зон визначаються за домінантним типом рослинності. Природні зони добре виражені на рівнинах. У горах із зміною висоти також змінюється співвідношення тепла і вологи, і відповідно змінюються природні комплекси, які називаються *висотними природними поясами*. Чим вищі гори, тим більше в них висотних поясів. Наприклад, піднімаючись на Кіліманджаро, за один маршрут можна побачити зміну більшості природних зон, які є на Землі.

Характеристика будь-якої природної зони в країнознавстві включає характеристику флори і фауни. Головною таксономічною одиницею живих організмів є *вид*.

Середовище перебування – це комплекс навколишніх умов, що впливають на життєдіяльність організмів. На Землі існує кілька

середовищ, освоєних і заселених організмами: водне, наземне відкритих просторів, наземне закритих просторів, повітряне, ґрунтове й самі живі організми. Для рослинності середовище перебування – це співвідношення світла, тепла, вологи і поживних речовин на визначеній території. Для тваринного світу середовище перебування визначається водами, кліматом і рослинністю.

Рослинність (флора) – це історично сформована сукупність видів (груп) рослин, що живуть у даній області. Розрізняють кілька основних типів рослинності: деревна, чагарникова, трав'яниста, мохово-лишайникова, гриби. В окрему групу виділяють водну рослинність – водорості. *Деревна рослинність* поділяється на хвойну і листяну; хвойна – на темнохвойну (ялина, ялиця) і світлохвойну (сосна, модрина, кедр); листяна – на широколистяну (дуб, граб, бук) і дрібнолистяну (береза, осика). Сукупність деревних рослин називається лісом. Ліси можуть бути хвойними, листяними, змішаними. *Чагарники* також бувають хвойні і листяні, а чагарники, які ростуть у пустелях, часто взагалі не мають листя (саксаул).

Трав'яниста рослинність представлена злаками (ковила) і різнотрав'ям (квіткові рослини). *Мохово-лишайникова рослинність*, своєю чергою, складається з мохів (зелені, сфагнові) і лишайників (оленячий мох – ягель).

Болота не утворюють природної зони, вони можуть траплятися практично в будь-якій зоні, навіть у пустелі є заболочені ділянки. Болота бувають низинні, верхові і змішані. *Низинні болота* мають плоску поверхню, часто з ділянками “чистої” води і трясовини. Рослинність представлена осокою, очеретом, тростиною, зеленими мохами і різнотрав'ям. *Верхові болота* утворюються в прогинах рельєфу, на височинах, рослинність – сфагновий мох, дерева, чагарники і чагарнички. Деякі болота багаті ягідниками

(журавлина, морошка) і лікарськими рослинами, а також рідкісними видами рослин і тварин.

Фауна (тваринний світ) – це історично сформована сукупність видів тварин, що живуть у даній області. Найважливішою ознакою будь-якої фауни є її видовий склад, а кількість видів, що входять до неї, визначають її багатство. Суттєвою ознакою будь-якої фауни є екологічна природа складових її видів. Однак недостатньо описати тваринний світ на рівні природної зони. Необхідно охарактеризувати фауну за середовищем перебування на мезо- чи мікрорівні, тобто описати особливості всередині території природної зони, адже кожному середовищу відповідають свої особливі групи тварин.

Ареал – частина території чи акваторії Земної кулі, на якій постійно зустрічаються популяції визначеного виду чи іншої таксономічної одиниці тварин (рослин).

Усі рослини і тварини можна згрупувати також за їхнім місцем у співтоваристві: *домінуючі* чи *рідкісні*. Рідкісні рослини (і тварини) охороняються. Крім того, виділяють ще дві групи рослин і тварин: ендеміки і релікти. *Ендеміки* – рослини і тварини, що трапляються лише на даній території. Ендемічність – це ознака, яка визначає ступінь самотності фауни. Кількість ендеміків у різних фаунах є різна. Найвища частка ендемізму в острівних фаунах, а на континентах – у районах із сильно розчленованим рельєфом, тобто в гірських країнах, оскільки географічна ізоляція – необхідна умова формування ендеміків. Прикладом давньої і самотньої фауни є Австралія, де живуть вісім ендемічних сімейств ссавців (сумчасті), три ендемічних сімейства птахів, не включаючи ендемічних родів усіх класів хребетних тварин.

Релікти – рослини і тварини, які дійшли до нас з минулих історичних епох. Не завжди релікти й ендеміки є рідкісними і потребують спеціального захисту.

РОЗДІЛ 4. РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

4.1. Поняття розселення. Види поселень

Розселення населення – це результат процесів розподілу і перерозподілу населення по території країни у формі мережі і системи населених пунктів. При цьому розселення оцінюється:

- ⊙ як елемент інтегральної територіальної структури господарства (суспільства загалом) країни;
- ⊙ як один з провідних факторів формування соціально-економічного простору країни.

Як частина цілого, наприклад територіально-господарської структури країни, розвиток розселення підпорядковується загальносистемним закономірностям.

Розглядаючи розселення як фактор формування соціально-економічного простору країни, необхідно підкреслити його відносну автономність, тобто його особливості, які сформувалися історично і можуть суттєво впливати, за принципом зворотного зв'язку, на особливості розвитку інтегральної територіальної структури господарства і суспільства, а також інших складових. Розселення трактують двояко: як процес і як його стан у певний час.

У країнознавстві сформувалися два підходи до дослідження розселення: 1) морфологічний; 2) функціональний. Відповідно до цих підходів, утвердилися поняття “мережа населених пунктів” і “система розселення”, які якісно характеризують різні сторони процесу і стану розселення.

Мережа поселень – сукупність усіх населених пунктів, розташованих на будь-якій території (в тому числі країни), яка

характеризується людністю, густотою, взаєморозміщенням і конфігурацією ареалів.

Система розселення – територіально цілісна і функціонально взаємопов'язана сукупність поселень – формується з розвитком виробництва і системи обслуговування в межах мереж поселень. Інтенсивність зв'язків є основним критерієм визначення її меж і розвиненості.

У ході історичного розвитку територіальної організації суспільства мережа поселень може досягти такого рівня зрілості, за якого в її межах утворюються стійкі зв'язки, поселення починають функціонувати як ціле. Це слугує передумовою переходу від мережі до системи розселення, що є якісним стрибком у територіальній організації суспільства.

Мережа і система розселення різняться динамікою розвитку. Мережа дуже інертна. І. Маєргойз назвав її найконсервативнішим елементом територіальної структури країни. Система розселення включає в собі як мережу, так і зв'язки і відношення між населеними пунктами. Вона є досить динамічною.

Процес розселення населення відбувається в інтенсивних та екстенсивних геопросторових формах. *Екстенсивна форма* – це освоєння людьми незаселених територій і розбудова на них нової поселенської мережі. *Інтенсивна форма* – це процес зміни людності і функцій у напрямі збільшення їх людності і функціонального ускладнення у вже існуючій мережі поселень.

Первинними формами геопросторової організації розселення є поселення. *Поселення* – це компактна територія, на якій розташована група будівель з інфраструктурою для забезпечення постійної життєдіяльності людей.

Враховуючи величину поселень (тобто людність) і їхні функції, усі поселення поділяють на дві групи: міські і сільські. *Міські поселення* є центрами зосередження населення, безпосередньо не пов'язаного із сільським господарством. Це міста і селища міського типу. Міста і їх системи є найбільш концентрованою формою зосередження населення і господарства на визначеній території. Приблизно 1,5% площі освоєної і заселеної суші займають урбанізовані ареали. Але на цьому порівняно обмеженому просторі зосереджено більше половини людства і виробляється чотири п'ятих товарів і послуг.

Містами називаються великі за людністю поселення, населення яких зайняте переважно не аграрними видами діяльності. Міста – головна форма урбанізованого розселення, вони є центрами територіальної структури розселення. Єдиного критерію для виділення міського поселення не прийнято. Критерії людності коливаються від кількох сотень до кількох десятків тисяч осіб. Спеціалісти ООН пропонують вважати містами усі поселення світу, людність яких перевищує 20 тис. осіб.

Міста – це найбільш активний і творчий елемент розселення. Міста на Землі існують понад шість тисяч років. І протягом усього цього часу відбувається їх чисельність і значення зростають. Міста – це рушії прогресу, центри розробки і впровадження нових технічних засобів і технологій, нових ідей, інформаційних потоків і культурного обміну.

У межах кожної країни міста певним чином скоординовані, кожне місто має свої функції і зону впливу. До міст вищого рівня ієрархії належать столиці держав, за ними йдуть столиці земель, республік, штатів, графств і т.д.; далі адміністративні центри областей, країв, провінцій; адміністративні центри районів, повітів,

волостей. Села також виконують деякі адміністративні функції як центри управління прилеглими сільськими територіями.

За економічними і культурними функціями серед міст виокремлюють: багатофункціональні міста, що поєднують політико-адміністративні, культурні та економічні функції (такі міста, здебільшого, є центрами національних чи регіональних систем розселення); промислові центри; торгово-фінансові (чи галузі сфери послуг); транспортні центри (наприклад, міста-порти), науково-освітні центри; міста-курорти, або рекреаційні центри тощо. Міських поселень, що виконують якусь одну економічну функцію, дуже мало, більшість з них виконують кілька функцій одночасно. Причому чим більша чисельність населення міста, тим більше в нього економічних і культурних функцій.

За величиною (людністю) виділяють такі категорії міст: міста-мільйонери (понад 1 млн осіб); найбільші міста (500 тис. – 1 млн осіб.); великі (100 – 500 тис. осіб.); середні (50 – 100 тис. осіб.); малі (менше 50 тис. осіб).

У термін “місто” в різних країнах вкладається різний зміст. У більшості держав Північної Європи до міст відносять поселення з кількістю жителів понад 200; у Канаді, Австралії – понад 1 тис.; у Німеччині, Франції – понад 2 тис.; у США, Мексиці – понад 2,5 тис.; в Австрії, Індії, Ірану – понад 5 тис.; у Швейцарії, Малайзії – понад 10 тис.; у Нігерії – понад 20 тис.; в Японії – понад 30 тис., у Південній Кореї – понад 40 тис. осіб. Людність залежить від загальної чисельності населення країни, щільності населення в цьому районі, від історичних особливостей розвитку поселення, від економічних і адміністративних функцій, які воно виконує. Наприклад, у багатьох країнах деякі поселення споконвічно виникали як фортеці, порти чи торгові центри. Незалежно від

людності такі поселення майже відразу отримували статус міста, хоч їхній наступний розвиток іноді був незначним, людність їх майже не збільшувалася. Багато міст Швеції, Великої Британії та інших європейських країн отримали магдебургське право ще у середньовіччі і зберігають свій статус, незважаючи на сучасну невелику кількість мешканців. У деяких країнах світу (Монголії, Бразилії, країнах Африки) містами вважають усі поселення, які виконують адміністративні функції.

Міста – не тільки “нервові вузли” економіки, але і місця спільного проживання різних соціальних і етнокультурних груп населення. Міста відігравали і продовжують відігравати важливу роль у формуванні націй і в етнокультурному розвитку територій.

Розселення, особливо сільське, дуже тісно пов'язане з природними й історичними особливостями території. Населення в *сільських поселеннях* зайнято переважно в сільському господарстві. Перші сільські поселення з'явилися після переходу людства до землеробства, до осілого способу життя. На відміну від міст, що виникають і існують на перехрестях транспортних шляхів, сільські поселення виникають і розвиваються поблизу ресурсів, як правило, на родючих землях. Незважаючи на безупинне зниження частки сільського населення, близько половини населення світу все ж проживає в сільській місцевості. У світі налічується близько 20 млн сільських поселень. У розвинених країнах сільські жителі становлять 10-20 % населення. Багато країн, що розвиваються, досі залишаються слабо урбанізованими, переважно сільськими. Але й в індустріальних, і в країнах, що розвиваються, сільське розселення як органічна складова всього розселення зберігає своє значення.

За функціональними особливостями сільські поселення поділяються на три типи: 1) сільськогосподарські, 2)

несільськогосподарські, 3) змішані. *Сільськогосподарські поселення* відрізняються від інших типів переважаючою часткою зайнятого населення у сільському господарстві. Такі поселення переважають у країнах, що розвиваються. *Несільськогосподарські поселення* виникають у тих країнах, де розвивається промисловість і сфера послуг, а міський спосіб життя поширюється у сільській місцевості. Населення таких поселень зайняте переважно в неаграрних видах діяльності. Виділяють такі типи несільськогосподарських поселень: промислові, транспортні, лісопромислові, рибацькі, рекреаційні, наукові. У таких поселеннях, зазвичай, добре розвинена сфера послуг. Несільськогосподарські поселення переважають у розвинених країнах світу. До *змішаного типу* належать такі сільські поселення, населення яких зайняте і в сільському господарстві, і в промисловості, і на транспорті, і в інших галузях економіки.

Існують дві головні форми сільського розселення: групова і розсіяна (дисперсна). Практично в кожній країні трапляються обидві форми. Конкретні райони їхнього поширення залежать від особливостей природи, історичного й економічного розвитку країни. Села переважно розташовані у долинах річок, поблизу ставів, тобто джерел водопостачання. Річки використовують як транспортні шляхи. У заболоченій місцевості села розташовані на підвищених ділянках. У гірських районах села розташовані в долинах уздовж річок і транспортних шляхів. Високо у горах переважає дисперсне розселення. Групова форма розселення переважає в Росії, Західній Європі, Китаї, Японії і більшості країн, що розвиваються.

Для сільської місцевості характерна переважно малоповерхова забудова. Але одноповерхові будинки типові в основному для південних районів з помірно вологим кліматом. У північних, гірських чи перезволожених районах типові дво-, триповерхові

будинки. При цьому нижній поверх часто споруджений з каменю, а верхній – з дерева (наприклад, у передгірних і гірських місцевостях Австрії, у Португалії). Іноді будинки споруджуються на палях, наприклад, в Індонезії, Якутії, на півночі європейської частини Росії. В оздобленні будівель часто використовуються народні мотиви, зокрема в оформленні вікон, даху, сходів.

Для розсіяної форми сільського розселення характерні хутори чи ферми. Хутори трапляються переважно в Європі і частково в Азії. У Північній і Латинській Америці, в Австралії більше поширені ферми. Наприклад, сучасні австралійські фермери живуть дуже усамітнено, зв'язок із сусідами і зовнішнім світом підтримують здебільшого за допомогою телефону й Інтернету.

4.2. Методи дослідження мережі розселення країни

Одним з основних методів дослідження мережі розселення країни є дослідження фіксованого на визначений момент часу розподілу населених пунктів по території. *Населений пункт (поселення)* – це геопросторово цілісна і компактна концентрація населення разом із засобами його життєдіяльності, якими є місця постійного проживання населення, його праці і відпочинку, відтворення, суспільного проживання тощо. Досліджуючи моделі географії міст і розміщення населених пунктів, Б.Дж.Гарнер розглядає населені пункти як складну сукупність взаємозв'язків між людьми, у якій просторовий розподіл людської діяльності відображає упорядковане пристосування до фактора відстані.

Усі поселення поділяють на статичні та динамічні. Статичними є більшість поселень світу. Вони мають незмінне, стабільне географічне розташування. Динамічними є тимчасові поселення кочівних груп населення, морські платформи, космічні станції з

екіпажем, підводні судна, де люди живуть протягом декількох місяців.

Населення розміщується дуже нерівномірно: близько 70% усіх людей проживає на 7% суходолу. Практично неосвоєні людьми 15% суходолу. Звичайно, на розміщення населення впливають природні умови. Неосвоєні або слабо освоєні регіони – це насамперед території з екстремальними природними умовами. Проте, в кінцевому підсумку, розміщення населення визначається насамперед розміщенням виробництва.

Протягом усієї історії людської цивілізації на розселення людей дуже впливає тяжіння до транспортних і торгових шляхів. Нерівномірність розташування населення зумовлена природними умовами, особливостями демографічного розвитку, історичними особливостями заселення території та господарською діяльністю.

На розміщення населення, а також на його кількість і склад сильно впливають міграції. Міграції населення (від лат. *migratio* – *переселення*) – переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання, задоволення потреби у праці чи духовних потреб. Міграції бувають зовнішні і внутрішні. Зовнішні міграції поділяють на *еміграцію* (від лат. *emigro* – *виселятися*) – виїзд громадян зі своєї країни до іншої на постійне проживання або на тривалий термін – та *імміграцію* (від лат. *immigro* – *вселятися*) – в'їзд до країни громадян іншої держави на постійне або тривале проживання. Визначають сальдо зовнішніх міграцій: позитивне, коли еміграція перевищує імміграцію та негативне, коли імміграція більша, ніж еміграція.

Виділяють такі види міграції: *постійну* (безповоротну), пов'язану зі зміною місця проживання; *циклічну* та *епізодичну*. Циклічна (поворотна) міграція має форми: маятникової, або

човникової (щоденне просторове переміщення людей між населеними пунктами з обов'язковим поверненням до вихідного поселення) і періодичної (з тижневими, місячними, сезонними, річними чи навіть кількарічними циклами). Епізодична міграція охоплює одноразові поїздки в інші місця (відрядження, експедиції, рекреації тощо).

За причинами виникнення виділяють такі міграції: соціально-економічні, які пов'язані з пошуком роботи, намаганням покращити житлові умови; політичні, зумовлені расовими, релігійними, етнічними проблемами чи політичними переслідуваннями; військові, зумовлені веденням військових дій і намаганням населення уникнути небезпеки; екологічні, зумовлені екологічними катастрофами, або зміною природних умов і неможливістю вести звичний спосіб життя.

Люди, як писав М.Баранський, – не перелітні птахи, і їхнє переселення пояснюється не біологічними, а суспільними законами. Головна причина міграцій – економічна, але їх зумовляють також політичні, національні, релігійні та інші причини.

Просторові переміщення людей завжди зумовлені зміною соціального статусу. Отже, міграція є складним соціально-демографічним процесом, що впливає на перерозподіл трудових ресурсів, сприяючи економічному прогресу завдяки більш повному використанню працересурсного потенціалу.

Під час еволюційного розвитку міської системи розселення країни одні міста в силу їхнього значного економічного, адміністративно-політичного і культурного потенціалу і ступеня його реалізації зростають швидше за інші. Формується визначена закономірність у розподілі міст за людністю.

Мережа міського розселення має як ієрархічну, чи “вертикальну”, так і територіальну, чи “горизонтальну”, будову. Особливості територіального розподілу міст характеризує *теорія центральних місць*, розроблена двома німецькими географами В. Кристаллером і А. Льошем. Американський географ В. Бунге назвав цю теорію великим теоретичним відкриттям у географії. У теорії центральних місць розкривається не тільки “горизонтальна” будова мережі міст, але й подається поєднаний аналіз “вертикальної” і “горизонтальної” компонентів мережі.

4.3. Методи аналізу територіальної організації систем розселення країни

У країнознавчих дослідженнях міське і сільське розселення необхідно розглядати у взаємозв'язку. Міста, як відомо, формують територіальну структуру господарства країни і визначають територіальну організацію суспільства загалом. У виділенні основних територіальних систем і структур країни провідну роль відіграють міське розселення і столичні центри з прилеглими до них територіями. Не випадково М. Баранський назвав міста “командним складом” країни.

Згустки міського населення й економіки поляризують соціально-економічний простір країни. У ньому виділяються обмежені за площею урбанізовані ареали, в яких масштаби та наслідки взаємодії населення з економікою і навколишнім природним середовищем швидко зростають. Міста і їхнє безпосереднє оточення займають приблизно 1,5% площі населеного суходолу, проте на них припадає 4/5 виробництва товарів і така ж частка загального забруднення атмосфери і вод. До найбільших агломерацій (мегаміст) світу належать: Токіо (35 млн осіб), Мехіко

(18,5 млн осіб), Нью-Йорк (18,3 млн осіб), Сан-Паулу (17,9 млн осіб). У багатьох країнах в результаті територіального розростання і злиття агломерацій та високоурбанізованих районів сформувалися мегаполіси. Найбільший за людністю мегаполіс – Токайдо.

Аналізуючи темпи і рівні світової урбанізації, відомий грецький теоретик містобудування К.Доксіадіс висунув гіпотезу формування так званого Ойкуменополіса – єдиного всесвітнього міста майбутнього. Завдання опанувати процесом урбанізації сьогодні гостро стоїть перед більшістю країн.

Тривалий час міста і сільські поселення розвивалися окремо одні від одних, але зараз ситуація змінилася. Це пов'язано з тим, що міські функції, міський спосіб і устрій життя дедалі інтенсивніше проникають у сільську місцевість. Це явище найбільш характерне для високорозвинених капіталістичних країн. Про них уже не можна сказати, що там паралельно існують два різних світи – світ великих міст і світ сільської місцевості.

На підходи до дослідження систем розселення в країнознавстві вплинула ідея *еволюції розселення*, згідно з якою в еволюції розселення країн світу можна виокремити п'ять фаз.

Перша фаза відрізняється значним переважанням сільського населення, а приріст міського населення відстає за темпами від приросту сільського. Країна відрізняється залежно від природних умов порівняно рівномірним освоєнням. Господарський простір країни поляризований слабо. Міста виконують переважно адміністративні і торгові функції. Індустріалізація перебуває на початковій стадії. В найяскравіше вираженій формі перша фаза характерна для групи найменш розвинених країн, серед яких, наприклад, Сомалі, Ефіопія, Уганда, Руанда та ін. в Африці (всього на континенті 34 країни); Бангладеш, М'янма, Лаос та ін. в Азії

(всього 8); Гаїті в Латинській Америці; 5 країн в Океанії. Середньорічні темпи зростання сільського населення тут удвічі вищі, ніж в інших країнах, що розвиваються.

Друга фаза характеризується перевищенням темпів зростання міського населення над сільським, хоча останнє за чисельністю більше за міське. Індустріалізація, яка активно розвивається “відтягує” трудові і матеріальні ресурси із сільської місцевості в міста. Починається поляризація господарського простору країни у формі концентрації економічної діяльності в окремих великих містах і районах, які висунулися під час індустріалізації.

Третя фаза. Частка міського населення сягає половини чи навіть трохи більше всього населення країни, тобто сільське населення починає відносно зменшуватися. Індустріалізація призводить до посилення поліцентричності територіальної структури господарства і поляризації районів за типом “центр-периферія”.

Четверта фаза – міське населення стрімко зростає, а сільське населення і населення малих міст різко скорочується. Економіка набуває індустріального характеру з окремими вогнищами постіндустріального розвитку. З’являються нові та зазнають структурної трансформації старі промислові райони. Окремі старі райони занепадають, інші відроджуються на новій основі. Окремі міські центри стають осередками інноваційної економіки. В масштабах країни прискорюється зростання агломерацій, а в їхніх межах відбувається деконцентрація у формі перенесення господарської діяльності і місць проживання городян на міжагломераційні території. Розгортається процес субурбанізації. На четвертій фазі перебувають багато країн Латинської Америки, в яких відбувається стрімка урбанізація, а частка сільського населення різко скорочується.

П'ята фаза характерна для економічно високорозвинених країн світу, в яких давно спостерігається не тільки відносне, а й абсолютне зменшення сільського населення. У європейському регіоні активними є процеси депопуляції сільської місцевості.

Найхарактерніша і наймогутніша за кількістю охопленого міського населення – *субурбанізація* властива четвертій фазі і трактується як зростання ролі в системі розселення прилеглої до міського ядра зони. У цій агломераційній зоні темпи зростання населення вищі, ніж у міському ядрі, хоча в ядрі у визначений момент може проживати більше населення.

Субурбанізація – різновид деконцентрації населення й економічної діяльності – характерна для високорозвинених країн. Причинами субурбанізації є: вузький ринок житла, особливо високоякісного в центрі; зростання потреби в житлових площах у розрахунку на одного члена родини; погіршення екологічної і кримінальної ситуації в центрі. У Японії субурбанізація розвивається, базуючись на громадський транспорт.

Існує також поняття *рурбанізації*, тобто поширення сільського способу життя в урбанізованих територіях. Часом урбанізація, субурбанізація і рурбанізація просторово збігаються і формують цілі *урбанізовані зони*, які називають також мегаполісами (класичним прикладом є урбанізована зона східного узбережжя США: від Вашингтона через Балтімор, Філадельфію, Нью-Йорк до Бостона).

Останнім часом спостерігається переміщення населення з агломераційної зони в історичне ядро. Цей процес позначається терміном “*джентрифікація*”. Всебічна санація історичних центрів сприяє зростанню їхньої привабливості, як наслідок – зростання плати за житло, цін на земельні ділянки, що поступово “вимиває” з центра незаможні прошарки населення.

Комфортабельне житло отримують переважно високооплачувані молоді фахівці. Варто зазначити, що джентрифікація – це “точковий” процес. Так, у Лондоні точки джентрифікації розташовані переважно у Вестенді, а в Парижі – у районі Ейфелевої вежі.

4.4. Опорний каркас розселення країни

Сукупність міських поселень країни (регіону), особливо великих і середніх, разом з лініями комунікацій між ними утворює *опорний каркас міського розселення*. Ідею опорного каркаса території висловив М.Баранський. На його думку, в економічній географії основний малюнок країни чи району утворюють дороги і міста. З економіко-географічної точки зору, міста плюс дорожня мережа – це каркас, на якому тримається все інше, він формує територію, надає їй визначеної конфігурації. Ідею, поняття і концепцію опорного каркаса розвинув російський учений Г.Лаппо. Вузли і лінії опорного каркаса творять вершини і хребти економічного рельєфу території.

М.Баранський синтезував територіальні ознаки країни чи району, створивши образ, який передував таким фундаментальним поняттям, як “територіальна структура”, “територіальна організація”.

У своїй монографії П.Полян довів, що опорний каркас розселення відображає найважливіші (не другорядні) географічні особливості країни, причому особливості не тільки розміщення продуктивних сил, а й фізико-географічних умов, зокрема орографії, гідрографічної мережі, конфігурації території і т.д.

Найпоширенішими є такі опорні каркаси розселення:

- ◎ *центровий, найчастіше з радіально-кільцевою структурою (каркаси Франції, Угорщини);*

- ⊙ *агломераційний ґратчастий* з численними центрами різної величини в місцях перетину ліній (транспортних комунікацій) “ґрат” (каркаси Південної Німеччини);
- ⊙ *лінійний у вигляді морського фасаду країни чи району* (яскраво виражені такі каркаси в Бразилії, ПАР, на Каліфорнійському узбережжі США);
- ⊙ *лінійний континентальний* (каркаси Канади);
- ⊙ *басейновий тип каркасу* (характерний для вугільно-металургійних районів Рур, Верхня Сілезія, Донбас).

Г.Лаппо виокремлює такі просторові форми регіональних опорних каркасів міського розселення:

- ⊙ *радіально-кільцева* – в ній існує одне велике головне ядро, а інші ядра розміщені на радіальних лініях, що йдуть від головного і часто з’єднані кільцями (їхніми частинами, хордами);
- ⊙ *прямокутно-регулярна, ґратчаста* – в ній міські поселення і лінії, що їх з’єднують, візуально утворюють сукупність прямокутників. У кутах цих фігур розташовані значні за людністю міські поселення;
- ⊙ *лінійно-вузлова* – більшість значних поселень цього каркаса розміщені на одній лінії вздовж потужної залізничної чи річкової магістралі;
- ⊙ *приморська* – ядра зосереджені вздовж морського узбережжя;
- ⊙ *нерегулярна (багатоядерна)* – ця форма характерна для гірничовидобувних регіонів, у яких важко виявити якусь закономірність у розміщенні більш-менш значних за людністю міських поселень.

Ланки каркаса концентрують у собі провідні елементи виробничих сил, на них, як правило, припадає більша частина промислового виробництва, транспортних потоків і сфери послуг.

Опорний каркас розселення виконує функцію поєднання всіх складових частин країни, тобто функцію інтеграції країни в цілісну систему. Економічне зближення різних частин країни відбувається завдяки вузловій (у містах) і лінійній (на магістралях) концентрації господарських функцій і зв'язків.

Функціонування опорного каркаса розселення країни дає змогу одержати додатковий економічний, соціальний і екологічний ефект. Г.Лаппо виділяє три основні складові *каркасні ефекти*: 1) ефект агломерації; 2) ефект магістралізації; 3) композиційний ефект.

Ефект агломерації дає змогу використовувати потенціал великого міста. Агломерація, як правило, формує локальні виробничо-територіальні системи з високою часткою економічних ближніх зв'язків.

Ефект магістралізації, з одного боку, знижує витрати і скорочує час на перевезення, а з іншого, – підвищує ефективність роботи транспорту.

Композиційний ефект виникає як наслідок поступового просторового зближення вузлів, завдяки чому значно скорочуються обсяги транспортних перевезень між великими містами. Зближення провідних центрів, а в результаті – економія відстаней при побудові каркаса дають підстави твердити про дію *закону економії відстаней*.

РОЗДІЛ 5

ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

5.1. Держава і країна. Форми правління та адміністративно-територіального устрою

Політична карта світу є географічною картою, яка відображає розміщення країн (держав) на нашій планеті. Політичні карти поділяються на загальні (оглядові) і спеціальні. *Загальні* передають особливості розміщення країн, найважливіших політичних і стратегічних центрів, міжнародних і внутрішньодержавних комунікацій. На *спеціальних політичних* картах показують окремі політичні проблеми, явища і події.

Політична карта світу відображає динамічний стан різних форм державних утворень нашої планети в їх еволюції і постійних взаємовідносинах, геопросторові властивості політичної організації суспільства та його підсистем. Основними елементами політичної карти світу є країни (держави) і міжнародні (міждержавні) організації.

Країна означає окрему частину суходолу, обмежену природно-чи суспільно-географічними границями. Держава – це країна, обмежена тільки суспільно-географічними (політичними) кордонами, яка сама здійснює суверенітет на своїй території. У географічному країнознавстві прийнято вважати, що країна може самостійно здійснювати суверенітет на своїй території, населення якої не менше як 200 тис. осіб.

Держава є політичною формою організації суспільства. Вона утворюється як результат виникнення і діяльності публічної влади, що керує основними сферами життя суспільства. До основних *ознак держави* належать:

- 1) наявність і функціонування системи владних органів і установ, які у своїй сукупності формують механізм держави;
- 2) існування правової системи, яка визначає правила поведінки її громадян, встановленої або санкціонованої державою;
- 3) наявність чітко обмеженої території (акваторії), в межах якої функціонує певна державна влада.

Держава постійно виконує *внутрішні і зовнішні функції*. До перших належать забезпечення функціонування суспільного організму як єдиної системи, збереження і диверсифікація в ньому ефективних зв'язків між окремими сферами, задоволення інтересів різних верств населення і соціальних груп, боротьба з внутрішніми деструктивними силами та стихійними лихами. Зовнішня функція держави полягає в захисті державних кордонів, цілісності власної території, суверенітету, сприянні розвитку взаємовигідних, справедливих форм співпраці і взаємодії з іншими державами світу.

Держава має виступати на міжнародній арені як єдиний географічний, релігійний, мовний, культурний, правовий, господарський і геостратегічний організм.

Країна – це політичне, національне, соціальне, культурне, господарське співтовариство, організоване державою на певній території. При цьому акцентується на його просторовому (географічному) положенні (розміщенні) у світі чи певному регіоні або материку. В багатьох випадках поняття “країна” вживається як синонім поняття “держава”, проте має переважно культурно-історичний і соціально-економічний зміст. Адекватним є поняття “країна” і при характеристиці особливостей населення, його побуту і звичаїв, специфічних ознак суспільства. Натомість поняття “держава” більше наповнене політичним змістом.

У наш час на Землі налічується майже двісті юридично і фактично незалежних держав.

Незалежна держава – це країна, яка реалізує власну внутрішню і зовнішню політику на основі суверенної волі своїх громадян або правителя (монарха) і здатна провадити свою національну політику та відстоювати національні інтереси на міжнародній арені.

З метою реалізації власної суверенної влади над певною територією і населенням, що перебуває на ній, держава створює органи управління. До них належать законодавча, виконавча і судова влади, прикордонна і митна служби, національна гвардія і збройні сили, інформаційні служби, валютно-грошова система тощо. Всі ці органи діють на чітко відокремленій території, яка обмежена з усіх боків сухопутними і морськими кордонами. В їх межах державі належать суходіл, внутрішні води, надра, повітряний простір. Якщо країна має безпосередній вихід до морів і океанів, їй належать і територіальні води. За міжнародними угодами деякі морські держави мають в океанах і морях *економічні зони*. Вони простягаються на 200 морських миль (одна морська миля становить 1852 м). У межах економічних зон державам належить виключне право на розвідування і розробку будь-яких природних ресурсів.

Крім незалежних держав, на нашій планеті все ще існують залежні території й країни, які перебувають під політичним або військовим контролем незалежних держав. Серед залежних територій і країн виділяються колонії, протекторати й підопічні території. *Колонії* управляються державою-метрополією беззастережно. *Протекторати* володіють більшими правами. Внутрішня їх політика є суверенною. Протекторати надають якійсь незалежній державі права на провадження своєї зовнішньополітичної діяльності. *Підопічні території* за рішенням ООН тимчасово

передаються певній країні з метою здійснення нею управління внутрішньою і зовнішньою політикою цих територій.

У сучасному світі простежується чітка тенденція до зростання кількості незалежних держав. Кожна нація для реалізації власного природно-ресурсного, духовного, економічного потенціалів прагне створити свою державу. Цей складний процес відбувається за умов загострення світових проблем і трансформації міжнародного співтовариства.

Більшу частину нашої планети займає Світовий океан. Води відкритих морів і океанів, які не належать до чийось територіальних вод і економічних зон, перебувають у спільному користуванні всіх країн, навіть якщо деякі з них не мають безпосереднього виходу до моря. Тут кожна держава світу може ловити рибу, перевозити людей і вантажі, проводити військово-морські маневри. Вільно літають над Світовим океаном і літаки.

Згідно з міжнародно-правовим режимом, дно морів і океанів та його надр за межами континентального шельфу та національної юрисдикції держав відкриті для використання всіма державами виключно в мирних цілях. Морські наукові дослідження в таких районах можуть здійснюватися та контролюватись Міжнародним органом з морського дна, створення якого передбачено Конвенцією ООН з морського права (1982). Міжнародний договір 1971 р. забороняє використання ядерної та інших видів зброї масового знищення на морському дні та в його надрах.

Особливий статус має Антарктида. Її міжнародно-правовий режим визначається договором від 1 жовтня 1959 р. Згідно з ним, будь-яка країна може провадити тут наукові дослідження, але будівництво військових баз та розробка родовищ корисних копалин

в Антарктиді заборонені. Свої наукові станції тут мають 15 країн, у тому числі й Україна – “Академік Вернадський”.

Таким чином, майже весь суходіл нашої планети поділений між окремими державами, що діють на основі різних принципів організації влади. Ці принципи насамперед зумовлені особливостями державного ладу. Він може бути як монархічним, так і республіканським.

Монархічна форма правління виникла за умов рабовласництва і почала домінувати у середні віки. У наш час збереглися переважно формальні ознаки монархічного правління. У класичному значенні *монархія* – це форма державного правління, за якої найвища влада в країні належить одній особі – монархові. Монархії бувають *абсолютними* і *конституційними*. Більшість із сучасних монархій є конституційними. Реальна влада в таких країнах належить парламенту (законодавча) і уряду (виконавча). Монарх виконує лише представницькі функції, є своєрідним символом держави. Прикладами конституційних монархій є переважно європейські та подібні до них за устроєм держави: Велика Британія, Норвегія, Данія, Бельгія, Іспанія, Швеція, Монако, Ліхтенштейн, Люксембург, Японія, Марокко.

За абсолютної монархії влада монарха практично нічим не обмежена. У цих країнах уряди або інші органи влади відповідальні лише перед монархом як главою держави. Монарх може радитися з ким завгодно, але рішення приймає одноосібно. Парламенту або взагалі немає, або ж він є лише дорадчим органом. До таких держав належать Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Бруней та ін. Ще однією формою державного правління є *теократична монархія*. Це папська держава Ватикан,

яка займає один квартал (44 га) в центрі Риму. Тут монарх є главою церкви, а політична влада належить духівництву.

У світі на сьогодні налічується понад 30 монархій. Найбільше їх в Азії і Європі, три в Африці і одна в Океанії. Серед них є імперія (Японія), королівства (Велика Британія, Швеція, Бельгія та ін.), князівства (Андорра, Ліхтенштейн, Монако), герцогство (Люксембург), султанати (Бруней, Малайзія, Оман та ін.), емірати (Бахрейн, Катар, ОАЕ).

Республіка – це форма державного правління, за якої всі вищі органи влади або обираються народом, або формуються парламентом, який обирається народом. Нині у світі переважають держави з республіканською формою правління (понад 140). Республіканська форма правління виникла дуже давно. Ще в V–IV ст. до н. е. існувала Афінська демократична республіка, в V–II ст. до н. е. – Римська аристократична республіка.

За республіканського ладу законодавча влада належить парламенту, виконавча – уряду. Розрізняють *президентські* й *парламентські* республіки. У перших президент очолює уряд і має достатньо широкі повноваження (США, деякі країни Латинської Америки, які взяли собі за взірець форму правління США). У парламентських республіках роль президента менша. Уряд тут очолює прем'єр-міністр (Індія, Німеччина, Угорщина, Італія та ін.). Суто парламентськими республіками, де президента нема, можна назвати Канаду та Австралію. В Європі поширені *президентсько-парламентські* республіки. Це Франція, Польща, Росія, а також Україна.

За формами адміністративно-територіального устрою всі країни світу поділяються на *унітарні* й *федеративні*. У світі нараховується близько 170 унітарних і 20 федеративних держав.

Унітарна держава є єдиним цілісним утворенням, що складається з адміністративно-територіальних одиниць (областей, провінцій, районів тощо), які чітко підпорядковані центральним органам влади. Унітарні держави мають єдину конституцію і єдину ієрархічну систему державної влади. Области, провінції, райони мають лише органи виконавчої влади. Вони не наділені жодними законодавчими функціями. У наш час, коли ефективність державного управління стає одним із головних чинників ефективності функціонування самої держави, більшість країн світу є унітарними. Така форма адміністративно-територіального устрою вважається найбільш ефективною і життєздатною. До унітарних держав належать Японія, Франція, Італія, Греція, Польща, Естонія, Угорщина, Україна.

Федеративні держави мають у своєму складі самоврядні території (республіки, штати, землі, області, краї, кантони тощо). Ці території, хоч і входять до складу єдиної союзної держави, проте мають досить значну автономію. Їм притаманні деякі ознаки незалежних держав – власна конституція, парламенти, президент тощо. До федеративних держав належать переважно великі багатонаціональні держави – Росія, Бразилія, Індія, США, Нігерія, Канада та ін. Федеративні держави бувають територіальні, національно-територіальні та національні.

Конфедерація є юридичним об'єднанням суверенних держав, яке створене з метою забезпечення їхніх загальних інтересів і реалізації спільних проектів (Швейцарський союз). Конфедерація створює центральні органи влади, які володіють повноваженнями, делегованими їм державами – членами союзу. Правовою основою конфедерації є договір. За федеративного устрою такою основою є конституція.

Інтенсивні процеси територіальної диференціації у світі наприкінці ХХ ст. покликали до життя своєрідні форми державного устрою та нові форми взаємодії між країнами. Так виникли *протодержави* – державні утворення, які набули майже всіх ознак самостійної держави, формально залишаючись у складі іншої. Так, до складу Російської Федерації входить протодержава Татарстан. Шотландія, перебуваючи у складі Великобританії, нині вже має не лише власний парламент, а й свою валюту. Власні паспорти-посвідчення запровадила на своїй території іспанська Каталонія.

5.2. Етапи формування політичної карти світу. Типи країн

Формування сучасної політичної карти світу – складний процес, який триває вже декілька тисячоліть з часу появи перших держав та мікродержавних утворень. На політичній карті планети лише за декілька останніх десятиліть відбулися величезні і вражаючі зміни. Постійно змінювалася політична карта і в минулому. Цей процес триватиме і в майбутньому.

Періодизація формування політичної карти світу тісно пов'язана з загальноісторичною (цивілізаційною) періодизацією. У формуванні політичної карти світу можна виокремити чотири періоди: стародавній, середньовічний, новий і новітній.

Стародавній період розпочався з виникненням, розквітом і занепадом перших державних утворень. Одним з перших державних утворень була знаменита трипільська цивілізація (культура), яка виникла і розквітла на теренах нинішньої України. Після її занепаду на надзвичайно багатій природними ресурсами території за найкращих на планеті природних умов одне за одним послідовно виникали все нові державні утворення: Велика Скіфія, Велика Сарматія, Антський союз, Київська Русь. З сучасною державою

Україна вони споріднені генетично. Всі ці держави, а також Давній Єгипет, Давня Греція, Давній Рим, Індія, Китай та інші зробили великий внесок у розвиток світової цивілізації. Через систематичні завоювання близьких і далеких територій вони розпочали політико-географічний поділ існуючого на той час географічного простору. В той час державні кордони переважно збігалися з природно-географічними межами. Цей етап тривав до V ст. н. е.

Середньовічний період формування політичної карти світу охоплював V–XVII ст., тобто збігався з феодалізмом. Суттєвих змін зазнали функції держави, швидкими темпами почало розвиватися господарство. З'явилися ремісні цехи із дуже сильною внутрішньою організацією. Зародження елементів ринкової економіки супроводжувалося поширенням феодальної роздробленості. З розвитком ремесел і, особливо, торгівлі починають об'єднуватися феодальні і церковні володіння, міста-держави. З'являються реальні передумови для об'єднання країн під владою монархів. Так виникають феодальні держави в Індії, Китаї, могутня Османська імперія. В Європі вже з раннього середньовіччя існували держави Київська Русь, Візантія, Священна Римська імперія, Англія та ін. Зміцнення цих держав сприяло посиленню їхнього прагнення до далеких територіальних завоювань. Наприкінці середньовічного етапу розпочалась епоха Великих географічних відкриттів. За рівнем державно-територіального поділу суходолу попереду безперечно була Європа. Певною мірою до неї наближалась Азія. Африка, Америка, Австралія з Океанією залишалися далеко позаду.

Новий період творення політичної карти світу тривав із середини XVII ст. до першої світової війни на початку XX ст. Він ознаменувався утвердженням і пануванням ринкових відносин.

Розквіт епохи Великих географічних відкриттів заклав підвалини європейської колоніальної експансії. У сферу ринкових відносин починають залучатися найвіддаленіші куточки планети. Колоніальні завоювання, розпочаті Іспанією і Португалією ще в часи середньовіччя, охоплюють різні куточки Землі. До них приєднуються молоді капіталістичні країни – Нідерланди, Англія, Франція, а згодом Німеччина. Росія захоплює Україну, Кавказ, величезні простори Сибіру і Далекого Сходу. Виникають іспанська, португальська, голландська, французька та британська колоніальні імперії. В середній Європі утворюється Австро-Угорська монархія. У північно-східній Євразії формується величезна Російська континентальна імперія. Утверджується ще одна євразійська Османська (турецька) імперія, що охоплює Південно-Східну Європу та Близький Схід.

Водночас розростання площі колоніальних володінь, які стають все більш віддаленими від держав-метрополій, а тому малокерованими, створює передумови для виникнення на уламках імперій нових держав. Розпочинається епоха виникнення національних держав. Першою національною державою стали Нідерланди (1581). Вестфальський мир 1648 р. поховав ідею європейської універсальної імперії. У XVIII ст. незалежність вибороли Сполучені Штати Америки. На початку XIX ст. звільнились іспанські й португальські колонії Латинської Америки. Виникло 15 нових незалежних держав.

У другій половині XVII ст. невдалу спробу відновити свою незалежність у формі козацької держави зробила Україна. До того вона перебувала, в основному, у складі Польщі та Росії, а в XIX ст. була поділена між Російською та Австро-Угорською імперіями.

Упродовж XIX ст. і до першої світової війни європейські держави захопили майже всю Африку, Росія поневолила Середню

Азію. Було завершено поділ світу між найсильнішими на той час державами. Закінчився і новий етап творення політичної карти світу.

Новітній етап формування політичної карти світу розпочався після завершення першої світової війни і триває донині. У ньому доволі чітко виокремлюються три періоди.

Перший період почався фактично ще наприкінці першої світової війни, коли почали руйнуватися великі багатонаціональні імперії: Російська та Австро-Угорська. На політичній карті світу з'явилися нові держави: Польща, Чехословаччина, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Королівство сербів, хорватів і словенців та ін. Були проголошені незалежні держави Україна, Білорусь, Грузія, Азербайджан, Вірменія тощо. Однак цей процес не був однозначним. Росії вдалося відновити імперію, хоча й в іншій формі. За допомогою військової окупації України та інших держав, які виникли на уламках Російської імперії, російські комуністи створили нову імперію – Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР).

Втратила свої колонії в Африці Німеччина, яка програла війну. Розширилися колоніальні володіння Великої Британії, Бельгії, Франції та Японії.

Другий період новітнього етапу творення політичної карти світу розпочався після завершення другої світової війни. Окупація деяких країн Європи та Азії радянськими та американськими військами призвела до поділу світу на два ворожі табори. Крім того, СРСР і США захопили різні частини одних і тих самих країн. Це призвело до утворення “двох” Німеччин, “двох” Корей, “двох” В'єтнамів. Утворилося і “два” Китаї (КНР і Тайвань). Одні й ті самі нації, але

тепер уже в різних країнах, почали одночасно будувати різні системи – комуністичну і ринкову (капіталістичну).

Окрім цих подій, які знаменували завершення другого періоду новітнього етапу формування політичної карти світу, сталися розпад колоніальної системи та утворення великої кількості незалежних держав у Африці, Азії, Океанії, Латинській Америці.

Третій період розпочався з 90-х років ХХ ст. й ознаменувався крахом комуністичної системи. Спочатку в одну державу об'єдналися Федеративна Республіка Німеччини (ФРН) і Німецька Демократична Республіка (НДР). Потім розпалися соціалістичні країни – СРСР (1991), Югославія (1991-1992) і Чехословаччина (1993). На місці СРСР утворилось 15 держав, у тому числі Україна (24 серпня 1991 р.), Югославії – 5, Чехословаччини – 2. Внаслідок цього докорінно змінилися політичні карти Європи та Азії. У 1993 р. в Африці здобула незалежність Еритрея, яка відокремилася від Ефіопії. Наприкінці 1994 р. Республіка Палау (в Океанії) вийшла з Мікронезії і звільнилася від опіки США. Таким чином у 90-х роках ХХ ст. виникло понад 20 нових країн. Їх було прийнято до ООН і вони почали провадити власну внутрішню і зовнішню політику.

Об'єднання Німеччини та Ємену, розпад СРСР, Югославії та Чехословаччини яскраво підтверджують існування в ХІХ-ХХ ст. тенденції до утворення національних держав, започаткованої з 1581 р. постановом у Європі незалежних Нідерландів. Єдиним винятком є утворення 1993 р., шляхом відокремлення від Ефіопії, Еритреї. Внаслідок виникнення цієї держави тримільйонний народ тиграї з дуже давньою культурою опинився поділений між двома державами – Еритреею та Ефіопією. Еритрея виникла не на національній, а на історико-географічній основі. Ця країна з 1890 р. до 1941 р. не входила до складу Ефіопії, а була колонією Італії.

У 1997 р. Гонконг, до того колонія Великої Британії, перейшов під суверенітет Китаю і став його спеціальним адміністративним районом – Сянган. У 1999 р. володіння Португалії Макао також перейшло під суверенітет Китаю і стало його спеціальним адміністративним районом – Аоминь.

Новим міжнародним політичним явищем сучасності стало утворення держав, не визнаних світовим співтовариством. Такі держави є незаконними за всіма нормами міжнародного права, однак реально (фактично) вони існують, реалізують власну внутрішню і зовнішню політику, створюючи при цьому, як правило, багато проблем для світового співтовариства як осередки гострих конфліктів, серйозних політичних і воєнних потрясінь, постійного тиску на політичну ситуацію в світі і його окремих регіонах. Так, 1983 р. була проголошена Турецька Республіка Північного Кіпру, яка у світі визнана лише Туреччиною. Але найбільше таких країн виникло на теренах колишнього СРСР. До них належать Республіка Ічкерія в Росії, Абхазія і Південна Осетія в Грузії, Нагірно-Карабахська – в Азербайджані, Придністровська Республіка – в Молдові.

Країни планети поділяють на групи (класифікують) за різними ознаками.

За величиною території і чисельністю населення, виділяють великі держави (Китай, Індія, США), середні (Франція, Україна, Туреччина) і малі (Бельгія, Еквадор, Ліван). Можна також виокремити групу карликових країн (Ватикан, Монако, Андорра, Ліхтенштейн).

За національним складом населення можна виділити однонаціональні держави (Швеція, Японія, Польща) і

багатонаціональні (Росія, Індія, США). Можна також виокремити континентальні й острівні держави тощо.

Тип країни – це сформований комплекс властивих їй умов, ресурсів і особливостей розвитку, які визначають її роль і місце у світовому співтоваристві на певному етапі всесвітньо-історичного процесу. Сукупність ознак будь-якої країни, з одного боку, робить її схожою на інші країни, а з іншого – вирізняє її серед інших.

Типологія країн має не лише загальнонаукове чи навчальне, а й практичне значення. Так, ООН здійснює типологію країн з метою надання фінансової, гуманітарної, освітньої та іншої допомоги державам, визначеним як найменш розвинені. У наш час за цією класифікацією допомога надається близько 40 країнам світу.

За рівнем соціально-економічного розвитку усі держави об'єднуються у три групи: *високорозвинені* країни, *середньорозвинені* та *країни, що розвиваються*.

До *високорозвинених* країн Міжнародний валютний фонд включає всі країни Західної Європи, а за її межами – США і Канаду, Австралію і Нову Зеландію, Японію, Південну Корею, Сінгапур, Тайвань та Ізраїль. Організація Об'єднаних Націй до цього списку додає Південно-Африканську Республіку. Всього до економічно високорозвинених країн належать близько 30 держав.

Високорозвинені держави теж не є абсолютно однорідними. Перший підтип (підгрупу) формують держави так званої “Великої сімки”: США, Канада, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція та Італія. Вони є визнаними економічними лідерами сучасного світу. Загалом на ці країни припадає майже половина ВВП нашої планети.

Другу підгрупу формують малі високорозвинені країни Європи й Азії. Переважно невеликі за площею і населенням, але за виробництвом продукції на душу населення, рівнем життя своїх

громадян вони не поступаються країнам першої підгрупи, а іноді й випереджають їх. Для них також характерна велика частка експортної продукції. Сировину і паливо для потреб економіки ці країни отримують переважно з-за кордону. Специфічною ознакою їх економіки є також значна, а іноді й переважаюча частка галузей, пов'язаних з міжнародною сферою послуг – торгівля, банківська справа, інфраструктурне транспортне обслуговування, міжнародний туризм тощо. До таких країн належать Австрія, Швейцарія, Швеція, Норвегія, Бельгія, Нідерланди, Південна Корея, Тайвань, Ізраїль та ін.

Група *середньорозвинених* країн значно менш однорідна, ніж група високорозвинених. Коливання показника ВВП на душу населення тут доволі значне. Серед них розрізняють країни з економічним розвитком дещо вищим за середній і країни, які мають соціально-економічний рівень нижчий за середній.

До першого підтипу країн цієї групи належать Греція, Бразилія, Аргентина, Уругвай, Мексика, Угорщина, Чехія, Чилі та деякі інші. Ці держави швидко та стабільно розвиваються, поступово наближаючись до групи високорозвинених країн. Причина їхньої відносної відсталості у розвитку продуктивних сил пов'язана з тим, що впродовж багатьох років їх розвиток гальмувався військовими диктатурами, тоталітарними комуністичними адміністративно-командними режимами, політичною та економічною залежністю від інших держав. Багато з цих держав мають значні природні і трудові ресурси, які теж активно залучаються в національний господарський комплекс.

Другий підтип формують країни з нижчим за середній рівнем розвитку економіки. Ці країни на сучасному етапі розвитку, на відміну від попередніх, характеризуються внутрішньою політичною

нестабільністю. У них є впливові сили, які гальмують перебудову суспільства на прогресивніше, поширена корупція, всім керують злочинні олігархічні клани. Це стосується не лише деяких з колишніх соціалістичних країн, а й тих, де значну роль відіграє тіньовий капітал, мафіозні структури, внутрішній ринок належить іноземним компаніям тощо. Наприклад, це такі країни, як Білорусь, Росія, Болгарія, Україна, Молдова, Латвія, Литва, Колумбія, Парагвай, Індонезія, Філіппіни, Туніс, Марокко.

Переважає частина людства в наш час живе в *країнах, що розвиваються*. Найбільше таких в Африці, чимало в Азії, Америці та Океанії. Здебільшого це колишні колонії. Їхнє населення загалом не виявляє політичної волі і прагнення до прогресивних змін в економіці й політиці. Низький освітній рівень, злидні, корупція, злочинність, політична та економічна залежність від інших країн не створюють передумов для піднесення економіки. Ці країни фактично є сировинними донорами розвинених держав.

Крім основної ознаки, для класифікації країн використовуються й інші, які за тих чи інших обставин стають провідними у країнознавстві. Спираючись на історичний критерій, деякі дослідники виділяють *постсоціалістичні країни*. До них належать колишні республіки СРСР, Югославії, Чехословаччини, Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія. За цією ознакою також виокремлюють *пострадянські країни*, тобто ті держави, які колись входили до складу Радянського Союзу.

Дехто продовжує виділяти так звані *нові індустріальні країни*: Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Малайзія, Мексика, Бразилія. Майже всі вони в недалекому минулому були слаборозвиненими державами. Їхня сучасна економіка характеризується високими

темпами індустріалізації, активною участю в міжнародному поділі праці.

Організація Об'єднаних Націй склала також список найменш розвинених країн. Це насправді найбідніші держави світу. Система освіти та охорони здоров'я в цих країнах на найнижчому рівні в світі, переважають доіндустріальні форми праці. До таких держав належать Афганістан, Нігер, Сомалі, Чад.

На політичній карті світу є низка дуже багатих країн. Своєрідну групу серед них становлять країни-експортери нафти. Економічний розвиток цих країн дуже тісно пов'язаний з територіальною локалізацією нафтових ресурсів. Ці країни відіграють надзвичайно велику роль у глобальних паливно-енергетичних проблемах світу. Великі поклади нафти у цих країнах визначають галузеву структуру промисловості. Основна частка ВВП створюється за рахунок продажу нафти на світовому ринку. До таких держав належать Саудівська Аравія, Катар, Кувейт, Бахрейн, ОАЕ та деякі інші невеликі країни Середнього Сходу. Казково багатою за рахунок видобутку місцевих фосфатів стала і колишня злиденна країна Океанії Науру. Інші в недалекому минулому дуже бідні країни стали багатими завдяки правильно обраним спеціалізації й моделі розвитку.

5.3. Міжнародні (міждержавні) організації

Сучасний світ постійно ускладнюється і стає дедалі суперечливішим, кількість держав у ньому постійно зростає. Загалом на сучасній політичній карті світу – понад 200 країн, які провадять різновекторну політику. Для вирішення міждержавних проблем, а також для досягнення спільної мети, відстоювання національних інтересів тощо дедалі більше країн, партій і просто людей

об'єднуються в міжнародні організації, яких налічується уже понад чотири тисячі. До них належать *глобальні (загальносвітові), регіональні* (Африка, Північна Америка, країни Середнього і Близького Сходу тощо), *міждержавні*, які об'єднують держави не за географічною ознакою, а за визначеними цілями чи ознаками.

Міжнародні (міждержавні) організації є важливим, поряд з країнами (державами), елементом політичної карти світу. Вони створені для вирішення актуальних проблем, які складно вирішити силами однієї держави.

Перші міждержавні організації виникли у XVII ст. в Європі і мали переважно військовий або економічний характер. Процес глобалізації, що особливо посилювався в останній третині XX ст., сприяв збільшенню кількості міжнародних організацій, розширенню їхніх функцій та ускладненню організаційної структури. З Європи інтеграційні процеси поширились в Азію, Америку та Африку.

З середини XX ст. чітко виявилася диференціація міждержавних організацій за функціональними особливостями та територіальними масштабами.

За функціональними особливостями міжнародні організації поділяють на загальнополітичні, військово-політичні, економічні, валютно-фінансові та ін.

За територіальними масштабами виділяють глобальні, регіональні та субрегіональні міждержавні організації.

Найбільшою, найважливішою, глобальною та універсальною організацією нині є *Організація Об'єднаних Націй* (ООН). Її було створено після другої світової війни, у 1945 р., з метою відвернення чергової світової війни і локальних конфліктів, зміцнення міжнародної безпеки та розвитку міжнародного співробітництва. ООН діє

на підставі Статуту, положення якого є обов'язковими для країн – членів цієї організації.

Головними органами ООН є Генеральна Асамблея і Рада Безпеки. До інших провідних органів цієї міжнародної організації належать Секретаріат, Міжнародний суд, Рада опіки, Економічна і соціальна рада.

Штаб-квартира ООН знаходиться у Нью-Йорку (США). У 1945 р. Україна, перебуваючи у складі СРСР, стала однією з країн – засновниць ООН. Тепер наша держава – член кількох спеціалізованих міжнародних організацій ООН.

На засіданнях Генеральної Асамблеї, за участі делегацій від усіх країн – членів ООН, постійно обговорюються найактуальніші проблеми світової політики, відпрацьовуються й ухвалюються рекомендації щодо їх вирішення. Кожна країна, незалежно від її площі, кількості населення, економічної та військової могутності, має один голос.

Рада Безпеки відповідає за підтримання міжнародного миру і безпеки. Її рішення обов'язкові для всіх членів ООН. Рада Безпеки складається з 15 країн-членів, третина з яких (США, Велика Британія, Франція, Китай і Росія) мають статус постійних членів. Інші десять країн-членів обираються на певний термін у визначеній послідовності.

Очолює ООН Генеральний секретар. Головні регіональні відділення цієї організації, очолювані заступниками Генсека ООН, знаходяться в Женеві, Відні і Найробі (Кенія). Так, у Женеві є центр для проведення дипломатичних конференцій. Тут також обговорюються проблеми роззброєння і прав людини. Відень має функції міжнародного контролю за зловживанням наркотиками, попередження злочинності, кримінального правосуддя,

міжнародного торгового права. В цьому регіональному відділенні також стежать за використанням космосу в мирних цілях. З Найробі керують діяльністю ООН у сфері охорони довкілля. Там також функціонує центр з населених пунктів.

До провідних органів ООН належить Міжнародний суд, значення якого постійно зростає. Це головний судовий орган ООН, який вирішує юридичні суперечки між державами. Приватні особи не мають права звертатися до нього. Міжнародний суд знаходиться в Гаазі (Нідерланди).

У різних країнах працюють 16 спеціалізованих установ ООН. Серед найвідоміших – ЮНЕСКО, МАГАТЕ, ФАО та ін.

ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), членом якої є й Україна, має штаб-квартиру в Парижі (Франція). Керівні органи Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) знаходяться у Відні (Австрія). Продовольча й сільськогосподарська організація ООН (ФАО) розміщена в Римі. До загальновідомих організацій ООН також належать Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) – обидві у Женеві.

За підтримки США після другої світової війни в системі ООН (Вашингтон) створено Групу Світового банку: це взаємопов'язані фінансові організації, задекларованою метою яких є сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються. Серед них можна виділити Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародну асоціацію розвитку (МАР). До них належить і Міжнародний валютний фонд (МВФ).

У складі ООН функціонують і безліч інших загальносвітових організацій, діяльність яких є особливо важливою в певних сферах буття сучасного людського суспільства. Так, переписи населення, різні міжнародні зіставлення і розрахунки здійснює Статистична

комісія Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОР), заснована 1946 р. у Нью-Йорку. Інші сфери глобальної діяльності людства контролюють Всесвітній поштовий союз (ВПС), розміщений у Берні (Швейцарія), Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) та Міжнародний союз електрозв'язку (обидві – у швейцарській Женеві). У Лондоні знаходиться Міжнародна морська організація (ІМО), в Монреалі (Канада) – Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), у Відні – ООН з промислового розвитку (ЮНІДО).

У системі ООН з'являється дедалі більше установ, які займаються не лише глобальними, а й регіональними актуальними проблемами. Серед них найвідомішими є Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт, яке знаходиться в Аммані, столиці Йорданії, та в Секторі Газа (Палестина). Але більшість регіональних установ ООН переймаються економічними і соціальними проблемами цілих материків і частин світу, наприклад, Економічна комісія для Африки (ЕКА) (Аддис-Абеба), Економічна і соціальна комісія ООН для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО) (Бангкок). Завданням цих організацій є сприяння соціально-економічному розвитку країн, що розвиваються, зокрема найбільш біднішим державам, яких за списком ООН у світі 48.

Загострення екологічної ситуації у світі значно підвищує роль Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) (Найробі), що доволі гостро і наполегливо виступає на захист і збереження природного середовища на всій планеті. Існують й інші міжнародні організації в системі ООН.

Поряд з організаціями ООН у світі чимало інших глобальних утворень з різних сфер діяльності суспільства. Так, з 1950 р. у Гельсінкі діє Всесвітня рада миру (ВРМ). Вона координує роботу рухів прихильників миру більш як у 150 країнах. Профспілкову

діяльність курує Всесвітня федерація профспілок (Прага, Чехія). Паралельно діє Всесвітня конфедерація праці (ВКП) зі штаб-квартирою у Брюсселі. Науковці світу об'єднані у Всесвітню федерацію наукових працівників (ВФНП) (Лондон) і належать до Міжнародної ради наукових союзників (МРНС) (Париж). Існує й декілька незалежних від ООН міжнародних екологічних організацій. Серед них досить диверсифікований Всесвітній союз охорони природи (ВСОП), штаб-квартира якого знаходиться в Глані (Швейцарії). ВСОП видає всесвітньо відому Червону книгу.

Після другої світової війни зросла активність міжнародних спортивних, релігійних, студентських та інших організацій, які не є структурами ООН. Серед них виділяються Міжнародний олімпійський комітет (МОК) (Лозанна, Швейцарія), Всесвітня рада церков (ВРЦ) (Женева), Міжнародний союз студентів (Прага), Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) з штаб-квартирою в Парижі. Збільшується кількість країн, які входять до Світової організації торгівлі (СОТ).

У світі існує також безліч міжнародних організацій, офіційний статус яких регіональний чи субрегіональний, але реальний вплив фактично поширюється глобально. Мабуть найбільшою активністю серед них виділяються Організація Північноатлантичного договору (НАТО) і Європейський Союз (ЄС). Штаб-квартири обох цих організацій знаходяться в Брюсселі.

НАТО є військово-політичним союзом (блоком), найвідомішим і найпотужнішим у світі. Цей блок постійно поповнюється новими членами за рахунок вступу колишніх соціалістичних країн. Вишикувалася чимала черга з країн, які б хотіли стати членами цієї організації. Незважаючи на регіональну назву, Північноатлантичний, союз набуває дедалі більш глобальних рис. Понад 1500

військових баз цього альянсу розміщені на територіях від Гренландії до островів Океанії. Основні завдання НАТО – гарантування безпеки країнам-членам, об'єднання зусиль, спрямованих на організацію колективної оборони, підтримання стабільності у зоні Північної Атлантики.

Ще більше тих, хто бажає вступити до іншої організації з регіональною назвою Європейський Союз, створеного 1993 р. шляхом об'єднання Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), Європейського об'єднання вугілля і сталі та Європейської комісії з атомної енергії. Основними завданнями Європейського Союзу є проведення економічної, монетарної і політичної інтеграції.

В Європі важливу роль відіграють й інші, переважно політичні та фахові, міжнародні організації. Найпомітнішою серед них є Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Парламентська асамблея ОБСЄ знаходиться в Копенгагені (Данія). Ще раніше за ОБСЄ була створена Рада Європи (РЄ). Її штаб-квартира розміщена в Страсбурзі (Франція). Нині до її складу входять 40 країн, в тому числі Україна. РЄ займається переважно правами людини, гуманітарним і правовим співробітництвом, культурними і екологічними проблемами тощо.

Серед арабських країн найвпливовішою міжнародною організацією є Ліга арабських держав (ЛАД), створена 1945 р., зі штаб-квартирою в Каїрі. Мусульманські країни об'єдналися в організацію “Ісламський конгрес”.

Велике значення енергоносіїв останніми десятиліттями суттєво підвищило реальний статус Організації країн – експортерів нафти (ОПЕК). З 1960 р. її членами є нафтовидобувні країни Азії, Африки і Латинської Америки. На ці країни припадає близько 60% світового експорту нафти.

Серед інших регіональних утворень найпомітнішими є АСЕАН, ОАЄ, НАФТА, МЕРКОСУР і СНД. Перша з них є Асоціацією держав Південно-Східної Азії, її штаб-квартира знаходиться в Джакарті (Індонезія). Окрім Індонезії як регіонального лідера, до неї належать Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Сінгапур, Бруней і В'єтнам.

Менш відомою є Асоціація регіонального співробітництва країн Південної Азії (СААРК) зі штаб-квартирою в м. Дакка (Бангладеш).

У 1963 р. створено одну з найбільших міжурядових регіональних політичних організацій світу – Організацію африканської єдності (ОАЄ) (Аддис-Абеба, Ефіопія). Офіційно до неї входять усі держави Африки. Цій організації поки що не вдалося владнати гострі конфлікти і припинити кровопролитні війни як в окремих африканських державах, так і між ними.

В Америці більшість держав об'єднують такі регіональні утворення: ОЦАД, НАФТА і МЕРКОСУР. Перша з цих аббревіатур розшифровується як Організація центральноамериканських держав (керівні органи в Сан-Сальвадорі). Світовий масштаб має Угода про Північноамериканську зону вільної торгівлі, більш відома як НАФТА. Це інтеграційне об'єднання включає США, Канаду і Мексику (штаб-квартира у Вашингтоні). За деякими економічними показниками НАФТА наближається до ЄС, а то й перевищує його. Багато в чому наслідок ЄС Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР). Базою його розширення стали чотири держави-сусіди – Аргентина, Бразилія, Парагвай і Уругвай. Головною метою цього інтеграційного об'єднання є створення латиноамериканського спільного ринку і значна співпраця в усіх сферах економічної діяльності.

Співдружність незалежних держав (СНД) створено після розпаду СРСР наприкінці 1991 р. Україна входить до СНД на правах асоційованого члена. Відповідно до угоди про створення СНД,

країни-члени цієї організації розвиватимуть рівноправне і взаємовигідне співробітництво у галузі політики, економіки, культури, освіти, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, науки, торгівлі.

На формування сучасної політичної карти світу суттєво впливають геополітичні чинники, тобто чинники, пов'язані з географічним довкіллям.

Геополітика – це наука, яка вивчає вплив географічних чинників переважно на зовнішню, а також на внутрішню політику держав. Найбільший внесок у її розвиток зробили німецькі географи. Деякі з учених розглядали держави як живі організми, що борються між собою за місце під сонцем.

Природа й природні ресурси, а до них належить і площа території, є важливою умовою розвитку будь-якої держави. Кожна країна повинна мати достатній простір для задоволення своїх внутрішніх потреб. З іншого боку, вплив території – це вплив її природних, соціально-економічних умов і географічного середовища загалом. Клімат, їжа і навіть географічний краєвид впливають на природу й психіку людини, а під цим впливом формується певний *менталітет* (характер, образ мислення) народу. Він обов'язково позначається на внутрішній і зовнішній політиці країни, в якій цей народ переважає.

Велике значення має географічне положення країни, тобто розміщення її відносно інших об'єктів і територій на поверхні Землі. Зовсім об'єктивно різними є наслідки розвитку нації і країни, розташуваних в зоні тундри і в субтропічній зоні, у гірській місцевості й на морському узбережжі.

Якщо країна межує з нестабільними, кризовими державами, це негативно позначається на її соціально-економічному розвитку,

внутрішній і зовнішній політиці. На територію цієї країни проникають біженці, злочинці, озброєні формування тощо, порушуючи стабільність і розміреність внутрішнього життя.

Життя будь-якої людини, усвідомлює вона це чи ні, має певну мету. Деякі люди покладають на себе певну місію. Так само і з країнами. Мета держави на міжнародній арені є її *геостратегією*. Поняття геостратегії тісно пов'язане з поняттям "геополітика". Воно визначається цілком об'єктивною потребою будь-якої держави у виживанні, збереженні і розвитку (експансії) за умов потенційно ворожого оточення інших держав.

РОЗДІЛ 6.

ТУРИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АЗІЇ ТА ОКЕАНІЇ

6.1. Географічне положення Азії та Океанії

Азія – це частина світу, на яку припадає близько 30% материкової поверхні Землі, або 44,0 млн км²; тут є майже всі види природних ресурсів і природних комплексів, які зустрічаються на нашій планеті. Найбільша меридіанна протяжність – 8400 км, паралельна – 8590 км. Довжина берегової лінії 62 тис. км. Азія як частина світу є надзвичайно цікавим економіко-географічним регіоном. На її території зародились більшість із відомих людству давніх цивілізацій.

З півночі Азію омивають моря Північного Льодовитого океану; на сході – моря Тихого океану; на півдні – Індійський океан; на заході – моря Атлантичного океану. Основні півострови: Аравійський, Аоминь, Гуаньдун, Індостан, Індокитай, Лейчжоу, Ляодунський, Мала Азія, Таймир, Корейський, Камчатський, Малакка, Синайський, Таймир, Шаньдун. До Азії належать численні архіпелаги й окремі острови: у Північному Льодовитому океані – Північна Земля, Новосибірські острови, о. Врангеля; в Тихому океані – Курильські, Сахалін, Японські, Тайвань, Малайський архіпелаг (включаючи Філіппінські острови); в Індійському океані – Нікоборські острови, Цейлон та ін.; в Середземному морі – о. Кіпр та ін.

Сьогодні умовний континентальний кордон між Азією та Європою проходить Східним Уралом, ріками Емба і Манич і берегом Каспійського моря, протоками Босфор і Дарданелли. Від Північної Америки Азія відокремлена Беринговою протокою, від Африки Суецьким каналом і Червоним морем.

Азія – найбільш контрастна за абсолютними позначками висот частина світу. В Азії знаходиться найвища вершина Землі Джомолунґма (Еверест, 8848 м) і найглибша западина – Маріанська (10 898 м). Поблизу берегів Азії є глибокі западини Світового океану: Курило-Камчатська (9717 м) і Філіппінська (10265 м). На її території розташовані найглибше озеро – Байкал (глибина до 1620 м) і озеро Мертве, рівень якого знаходиться на 392 м нижче від рівня моря, Турфанська улоговина (-154 м). Середня висота Азії – 950 м. Близько 75% поверхні Азії становлять гори і височини, що розкинулися між Середземним морем й узбережжям Тихого океану. Центральна частина Азії – це найвищі на Землі гори – Гімалаї, Каракорум, Гіндукуш, високо розташовані височини – Тібетська, Монгольська, а також великі западисті улоговини – Кашґарська, Джунґарська; північно-західна частина – розлогі низовини Західносибірська, Туранська; узбережна зона – Маньчжурська, Китайська, Індостанська. Безстічні простори, переважно пустельні улоговини, займають 37% поверхні Азії.

Азія є одним з найбільш динамічних регіонів світу. Таких темпів економічного зростання, які були характерні для Японії у 50-ті, Південної Кореї у 60-70-ті та Китаю у 80-ті роки ХХ ст. не мала жодна інша велика країна світу. Ще на початку 90-х років за обсягом сукупного ВВП Азія помітно поступалася і Європі, і Північній Америці. Вже у 1995 р. її ВВП досяг понад 8,3 трлн дол., що більше, ніж у всіх країнах Північної Америки (8,1 трлн дол.) і лише трохи менше всієї Європи (9,1 трлн дол.). На початку нового тисячоліття, незважаючи на певні економічні труднощі, сукупний ВВП країн Азії набагато перевищить економічний потенціал інших частин світу. Недарма ХХІ століття вважається епохою Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Океанію традиційно ділять на три історико-етнографічні частини: Меланезію, Мікронезію і Полінезію. Вперше такий поділ використав французький мореплавець Юлій-Себастьян-Цезар Думон д'Урвілл ще на початку ХІХ ст.

Назва Меланезія (від гр. “melas”, що означає “чорний”, і “nesos” – “острів”) пов'язана з переважанням чорношкірих мешканців. До її складу входять Нова Гвінея, архіпелаг Бісмарка, острови Д'Антракасто, архіпелаг Луїзіада, Соломонові Острови, Острови Санта-Крус, Нові Гебриди (державна Вануату), острови Нової Каледонії та ін. Найбільшу територію займає Нова Гвінея.

Мікронезія названа так через малі розміри островів переважно коралового, а також вулканічного походження. Вона займає північно-західну частину Океанії, до якої входять Маріанські і Маршаллові острови, а також острови Кірібаті і Каролінські. Острови Мікронезії розсіпані на величезній акваторії Тихого океану площею 14 млн км².

У східній частині Тихого океану, в межах умовного трикутника, розташовані численні острови Полінезії (з давньогр. “багато островів”). До її складу входять Гавайські острови, острови Самоа, Тонга, острови французької Полінезії, острови Кука, острів Пасхи та ін. Останніми роками чимало краєзнавців Нову Зеландію не відносять до групи країн Океанії: пояснюють це її віддаленим розташуванням відносно основної групи тихоокеанських островів, а інші – її значно вищим, ніж у будь-якій іншій країні Океанії, рівнем розвитку. Культура Полінезії має багато спільного з культурою острова Фіджі, тому цей острів вважають своєрідним перехідним “містком” від Полінезії до Меланезії.

Океанія здавна цікавила представників західної цивілізації. Розмаїття тихоокеанського середовища, зумовлене відокремленим

розташуванням, і своєрідні материково-океанічні та океанічні фізико-географічні комплекси, етногеографічні особливості є справжньою лабораторією для соціокультурних досліджень. Одним із відомих дослідників Океанії був українець за походженням Микола Миклуха-Маклай, який у 1879 р. побував на островах Нової Каледонії, Нових Гебрідів, Банксової Групи, Санта-Круз, Адміральських, Тробріандських, Соломонових, Люїзайдських, проплив вздовж південно-східного узбережжя Нової Гвінеї, а в 1880 р. відвідав деякі острови Торрезової протоки і східне узбережжя Австралії.

Особливість Океанії – активний вулканізм, виходи викопного льоду (північ), коралові утворення (на півдні). Океанічні острови центральної та східної частин Тихого океану вирізняються вулканічним походженням, вони вкриті магматичними лавами та іншими продуктами виверження, вік яких сягає сотень тисяч і мільйонів років. Чимало островів є діючими вулканами. До вулканічних островів належать: південно-східна частина Гавайських островів, Маркізькі, Самоа, низка островів із групи Каролінських, Маріанських, островів Пасхи та ін. Вулканічні острови переважно гористі із стрімким узбережжям. У тропічних і екваторіальних водах Океанії багато островів біогенного походження – це коралові острови. Їх виникнення пов'язане із життєдіяльністю вапнякових водоростей і коралових поліпів (Тувалу, Гілберта, Маршаллові). Переважають корали на островах Кароліни, Кука, Туамоту, Лайн, Фенікс. У Новій Гвінеї знаходиться найвища у всій Океанії гора – Джая (5029 м).

Клімат на більшості території Азії та Океанії виразно континентальний, в інших частинах змінюється від субполярного та

полярного на крайній півночі до тропічного, дуже вологого на південному сході і тропічного дуже сухого – на південному заході.

Природні зони також змінюються: на півночі – тундра і зона хвойних лісів тайги (район вічної мерзлоти); в центральній і південно-західній частині – степи, що переходять у напівпустелі та пустелі, на південному сході – мусонні та тропічні ліси.

В Азії та Океанії проживає 3,7 млрд населення (60% жителів Землі), переважно жовтої та білої рас. Близько 90% населення зосереджено у південно-східній Азії, високігорні простори та пустелі незаселені. Рівень урбанізації дуже різниться за країнами: понад 90% в Сінгапурі, Кувейті, Ізраїлі, до 10% в Непалі, Омані, Камбоджі, Бутані. Найбільші міські агломерації: Сеул, Шанхай, Токіо, Пекін, Бомбей, Калькутта. Азія є колыскою великих релігій: буддизму, індуїзму та ісламу.

Фізико-географи поділяють Азію на такі регіони:

1. Північно-Східна Азія (Росія).
2. Західна Азія (включає Кіпр, Туреччину, Іран, Афганістан, Сирію, Ліван, Ізраїль, Йорданію, Ірак, Кувейт, Саудівську Аравію, Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Ємен – їх називають групою країн Близького і Середнього Сходу).
3. Південна Азія (Пакистан, Індія, Бангладеш, Шрі-Ланка, Бутан, Непал, Мальдіви).
4. Південно-Східна Азія (М'янма, Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Лаос, Камбоджа, В'єтнам, Філіппіни, Індонезія, Бруней, Східний Тімор).
5. Центральна Азія (Узбекистан, Туркменістан, Киргизстан, Таджикистан, Казахстан, частина Монголії, західна частина Китаю).
6. Східна Азія (східна частина Китаю, Корея, Японія).

Однак цей поділ не задовольняє ні країнознавство загалом, ні туристичне країнознавство зокрема, оскільки в ньому близькі за туристичним потенціалом країни віднесені до різних частини Азії, а країни Китай і Монголія взагалі розділені на дві частини. Тому Всесвітня організація туризму (ВТО) розробила для власних потреб туристичний поділ Азії та Океанії на чотири частини.

Північно-Східна Азія, до якої належать: Китай з Тайванем, Гонконгом і Макао, Японія, Республіка Корея, КНДР, Монголія. На цю частину Азії припадає найбільша кількість прибуттів туристів за 2009 рік – 100 млн осіб, а лідером серед цих країн є, звичайно, Китай, який називають феноменом третього тисячоліття в усіх сферах розвитку.

Південно-Східна Азія – Камбоджа, Індонезія, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам. Ця частина Азії та Океанії є другою за прибуттями туристів (2009 року – 63 млн осіб).

Океанія, до якої належать острівні океанічні країни, що утворилися на Великому океанічному хребті. Водночас вони є дуже цікавими з туристичної точки зору і дуже небезпечними з точки зору постійних природних сейсмічних процесів. Найбезпечніші океанічні країни і водночас найбільш відвідувані – це Австралія (5,5 млн), Нова Зеландія (2,5) та Гуам (1 млн туристів в 2009 р.). Починаючи з 80-х років, туризм інтенсивно розвивається на Гуамі, Маріанських островах, Фіджі, Французькій Полінезії і Новій Каледонії, тобто на островах, що запозичили досвід Гаваїв, які значно раніше вийшли у лідери розвитку туризму, приваблюючи туристів екзотичними екскурсіями, унікальними кліматичними ресурсами, демонстрацією оригінального побуту островитян Океанії. Загалом до Океанії в 2009 році прибуло 10 млн туристів.

Південна Азія включає такі країни: Бангладеш, Бутан, Індію, Іран, Мальдіви, Непал, Пакистан та Шрі-Ланку. За прибуттями туристів Південна Азія займає такі ж позиції, як Океанія (регіон у 2009 році відвідало 10 млн туристів).

Як бачимо, цим туристичним поділом Азії та Океанії не охоплені Росія, оскільки її найбільш туристично приваблива частина належить до Європи, Туреччина, Кіпр. У туристичному країнознавстві вони розглядаються у складі Європи.

Також до Азії не включена група країн Близького та Середнього Сходу (Сирія, Ліван, Ізраїль, Йорданія, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія, Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Ємен).

6.2. Стан туризму Азії та Океанії

Провідну роль у розвитку даного регіону відіграв Китай. В'їзний туризм у цю країну зріс на 10% з січня по травень 2010 року (переважно з Кореї, Японії, Росії та США), а закордонні поїздки зросли на 12% у першому кварталі цього ж року. Процвітання і поживавленню внутрішнього та зовнішнього туризму сприяла виставка "Експо 2010 Шанхай", що відбулася в травні-жовтні 2010 року. Вже через два місяці після відкриття, а саме наприкінці червня, кількість її відвідувачів перевищила 10 млн осіб. Завдяки урядовій програмі розвитку туристичної галузі країни Китай в 2010 році посів третє місце за кількістю міжнародних прибуттів – 55,7 млн туристів, щоправда, за прибутками від туристичної індустрії – четверте місце з абсолютним показником 45,8 млрд дол. У 2011 році туристичні показники Китаю продовжували зростати.

За перші п'ять місяців 2010 року швидко зростала кількість туристів у Гонконгу (Китай) та Макао (Китай) – на 17 та 20% відповідно. У провінції Китаю Тайвань потік туристів за цей самий

період збільшився на 26%. Сянган (Гонконг) увійшов у першу десятку країн за прибутками від туристичної індустрії з показником 23 млрд дол. в 2010 році.

Вражає успішне відновлення Японії на туристичному ринку. Тривалий час виїзний туризм Японії перебував у летаргічному стані, але зараз демонструє пожвавлення. Аеропорт Наріта в Токіо розширився, пропонуючи напрямки на Східну Європу та Середній Схід, хоча, як і раніше, найбільше туристів їдуть в Азійсько-Тихоокеанський регіон, а не далі. У міжнародному туризмі беруть участь переважно жінки та літні люди. Чоловіки працездатного віку не є прихильниками подорожей, а на зміну закордонним відрядженням приходять нові форми комунікації, зокрема відео- та телеконференції через інтернет-мережу. В'їзний потік туристів до Японії за перші п'ять місяців 2010 року зріс на 23%, а на кінець року сягнув 28%, компенсуючи спад попереднього року. Особливо важливим є збільшення кількості туристів насамперед до Кореї, яка 2009 року зазнала крах через обвал національної валюти. Водночас низький курс валюти Кореї 2009 року став причиною припливу туристів з Японії, Китаю та інших країн Азії, тоді як корейці мало подорожували. Проте, у 2010 році жителі Кореї набагато частіше стали подорожувати до Японії та Китаю. Тенденції розвитку туризму Південно-Східної і Північно-Східної частин Азії подібні: в обох регіонах показники зросли на 11 та 14% відповідно.

У всіх країнах Азії туристські прибуття протягом 2010 року зростали. Особливо значний приріст спостерігається в Сінгапурі (+22%), де для туристів відкрили свої двері два нові розважально-рекреаційні комплекси: Резорт Волд Сентоза (*Resorts World Sentosa*) та Маріна Бей Сендз (*Marina Bay Sands*). Перший призначений для сімейного відпочинку та включає тематичний парк Універсал

Студіоз (*Universal Studios*), а другий – орієнтований на традиційний та бізнес-ринок. Обидві зони відпочинку розраховані на відвідувачів, які зацікавлені в розвагах більше, аніж в азартних іграх, тому вони не конкурують із казино Макао. Сінгапур сподівається, що завдяки цим новим комплексам кількість туристів досягне в 2015 році 17 млн.

М'янма та Таїланд (Південно-Східна Азія) дещо вирізняються від інших регіонів. Потік туристів до М'янми, що швидко зростав з другого кварталу 2009 року, все ж залишається на низькому рівні, порівняно з можливостями країни, і на це є причини. У Таїланді кількість туристів в 50 разів вища (вона зросла на 28% з початку 2010 р., що набагато більше, порівняно з 2009), але ця цифра хитка, адже політична ситуація у країні нестабільна. Демонстрації в Бангкоці 2010 р. негативно вплинули на туристичний сектор Таїланду, особливо на тури Таїланд – Сінгапур – Малайзія, Таїланд – Меконг і Таїланд – Гонконг (Сянган). За подібної ситуації ефективно діяла влада Китаю, скасувавши польоти та поїздки після заворушень, а туристичні агентства запропонували клієнтам альтернативні тури. Попри все, туристичний сектор Таїланду дуже швидко відновлюється після періодів дезорганізації, однак ситуація все ще залишається непередбачуваною.

Ситуація в Таїланді вплинула на розвиток туризму Камбоджі, Лаосу та інших регіонів Південно-Східної Азії (Зони Великого Меконгу). Незважаючи на це, кількість туристів у В'єтнамі та Камбоджі за перших п'ять місяців 2010 року зросла на 32 та 12% відповідно, суттєво перевищивши показники попереднього року. Зросла також кількість круїзів до Меконгу.

Потік туристів до Океанії зростає помірно, приблизно 6% щороку. Показники Австралії та Нової Зеландії, яким легше

співпрацювати між собою, ніж приваблювати туристів з далекого зарубіжжя, виросли на 3%. Країни стурбовані ринком Європи та Великої Британії, економіка і валюта яких слабнуть, а польоти на далекі відстані дорожчають. Підвищення Великою Британією мита на авіаперельоти помітно вплинуло на попит в Австралії та інших країнах далекого зарубіжжя. Попри це, показники Австралії дещо збільшилися і кількість туристичних поїздок з країн далекого зарубіжжя до Нової Зеландії теж зросла. Враховуючи зростання припливу туристів на острови Тихого Океану, компанія Контіненталь Ейрлайнз (Continental Airlines) на Маршалових Островах пропонує два додаткові рейси на тиждень на тур Гонолулу – Маджуро – Гуам цілорічно, хоча о. Самоа все ще потерпає від наслідків цунамі.

Показник приросту туристичних потоків у 2010 р. в Південній Азії порівняно низький – 14%, частково тому, що туристичні сектори Індії та Шрі-Ланки ще не оговталися від проблем 2009 р. (терористичні акти в Мумбаї, громадянська війна в Шрі-Ланці). За перші п'ять місяців 2010 р. потік туристів збільшився на 11% в Індії та 49% у Шрі-Ланці. В країнах Гімалаїв і на Мальдівах туризм процвітає (Непал – +18%, Бутан – + 57%, Мальдівські острови – + 17%).

Дослідження, проведені компанією Нельсон (Nielsen) на замовлення корпорації Віза Інтернешенел (Visa International) показали, що в Тихоокеанському регіоні внутрішньорегіональний туризм переважає над зовнішньорегіональним. У опитуваннях стосовно туристичної привабливості азійсько-тихоокеанських напрямів взяло участь 4,5 тис. жителів цього регіону: Гонконга, Тайваню, Сінгапура, Японії, Кореї, Австралії, Нової Зеландії, Малайзії та Індії. Найпопулярнішим напрямом визнана Австралія –

їй віддали свої голоси 63% опитаних. Наступними важливими напрямами названі Сінгапур (42%), Нова Зеландія (41%), Японія (40%) та Індія (27%).

Пріоритети за країнами розподілися так: для більшості (76%) респондентів з Індії найпринаднішим напрямом став Сінгапур. Приваблює він і туристів з Тайваню (29%), Кореї (29%), Нової Зеландії (25%) та Японії (23%). Відвідати передусім Японію рекомендують респонденти з Тайваню (78%), Гонконга (77%), Кореї (62%) і Сінгапура (64%), опитані туристичною компанією Азія Тревел Тріпс (ASIA Travel Tips). Респонденти з Індії в п'ятірці найважливіших туристичних напрямів першою називають свою країну. Своєю чергою, більшість австралійців найпривабливішою країною вважають Нову Зеландію (59%), а новозеландці так само високо оцінюють принади Австралії (60%).

За даними регіональної асоціації подорожей (Pacific Asia Travel Association, PATA), в 2007 році Австралію відвідало понад 2,7 млн туристів з дев'яти перелічених країн. У 2010 році їх кількість перевищила 3 млн, тобто за рік туристичний потік зріс на 3,4%. Рекордним для Австралії за кількістю туристів із зарубіжних країн був 2007 рік. Іноземні туристи щорічно привносять в австралійську економіку 22 млрд дол. США, а 2007 року цей показник перевищив 23 млрд. Найбільше туристів було з Індії (+43%), Малайзії (+28%), Китаю (+25%) і Нової Зеландії (+13%). Найбагатші і найщедріші туристи, як завжди, приїжджали з Великої Британії: в 2007 році вони залишили в Австралії понад 3,5 млрд дол. США. За ними йдуть новозеландці – 2,3 млрд, американці – 2,1 млрд і китайці – 2 млрд дол. США. Наступні після 2007 року виявилися для австралійської туріндустрії спокійнішими. Продовжувала зростати кількість гостей з Китаю (+24%), Індії (+21%), Малайзії (+19%) і Німеччини (+6%),

корейців стримувало локальне зростання цін на австралійські турпакети, а японський туризм гальмували економічні чинники і проблеми авіаперевізників.

За даними Світового економічного туристичного форуму (World Economic Forum's Travel & Tourism Report), Австралія, як і раніше, входить до топової четвірки туристичних напрямів планети (всього у списку 130 країн).

Частка туристів Нової Зеландії серед країн Азії та Океанії – 1,3%, або 2,466 млн туристів; частка в прибутках від туристичної діяльності – 2,9%, або 5,427 млн дол. Основну кількість туристів становлять жителі Австралії. Останнім часом значно зросла кількість туристів, які прибувають до Нової Зеландії з КНР: вони становлять другу за кількістю групу міжнародних туристів, що відвідали країну. За ними йдуть туристи зі США, Німеччини, Південної Кореї, Японії.

Яскрава і різноманітна природа Нової Зеландії – мальовничі гірські та рівнинні пейзажі, численні водоспади на річках, гірські озера, льодовики, вулкани, гейзери, тепле море з багатою фауною, – своєрідна культура аборигенів-маорі, а також розгалужена інфраструктура забезпечили туристичній сфері сталий розвиток.

Оскільки для сучасного туризму поняття географічної близькості є вже не настільки важливим, щоб не виходити на ринки з туристичним продуктом, розташованим навіть дуже далеко від споживача, новозеландські тури можуть зацікавити й українського туриста, щоправда не кожного і не середнього достатку.

Привабливість регіонів Азії:

◎ найбільші за обсягом туристичні потоки спрямовані в Східну Азію (56,9%);

◎ другий за значущістю субрегіон – Південно-Східна Азія (33,5%);

- ◎ ринкова частка Австралії та Океанії незначна (9,6%).

6.3. Перспективи розвитку туризму в регіоні Азії та Океанії

Стрімке зростання прибуттів в Азійсько-Тихоокеанський регіон було непередбачуваним, що засвідчило нову тенденцію, до якої треба звикати. Туристична асоціація Азійсько-Тихоокеанського регіону (ТААТР) передбачила щорічне зростання кількості туристів у регіоні, при цьому потік туристів у Південно-Східну Азію зростатиме на 4,9%, а в Північно-Східну – 2,2%.

Передбачається деяке зростання попиту на індивідуальні тури з Китаю до Кореї, з Індії до Таїланду та з Австралії до Малайзії. Потік інвестицій у туристичний сектор регіону залишається неперервним. Зокрема, інвестиції спрямовуються в будівництво нових і реконструкцію чинних морських терміналів у Сінгапурі, Шанхаї, Гонконзі (Китай). Збільшилась кількість авіаперельотів і нових напрямків (особливо низькобюджетних перевезень). Триває розвиток готельного сектору, хоча й дещо уповільнився. Зміцнюється круїзний бізнес, що зазвичай впливає на туризм більшої частини регіону опосередковано.

Уряд Китаю публічно заявив про свої плани зробити туризм важливою ланкою розвитку економіки і щороку збільшувати обсяги внутрішнього туризму на 10%, в'їзного туризму – 8% та виїзного – 9%, а кількість туристів збільшити до 83 млн. осіб. Очікується, що туризм надаватиме 500 000 нових робочих місць на рік, а прибутки від нього щороку зростатимуть на 12%.

Багато країн розробляють спеціальні програми з приваблення туристів з Китаю. Сполучені Штати Америки, Корейська Народна-Демократична Республіка та Японія послабили візовий режим для

китайських туристів. Уряд Австралії заявив, що планує витратити 30 млн дол. на те, щоб привабити більше туристів з Китаю. Очікується, що Китай стане основним постачальником туристів на наступні декілька років, а головною метою Австралії є привернути увагу китайських жителів до штату Квінсленд, що у північно-східній частині материка.

Перспективи туристичного розвитку Індії теж оптимістичні, якщо врахувати її процвітання, великий внутрішній попит, нову туристичну інфраструктуру (включаючи нові автошляхи та модернізацію таких важливих пунктів сполучення, як Делі, Гідерабад, Бенгалуру), готелі міжнародного класу, обсяги інвестицій у спеціалізовані ринки (сільський, пригодницький туризм, МІСЕ-туризм, тобто зустрічі, конференції, виставки, спрямовані на розвиток і навчання персоналу, рекреаційний туризм та ін.), ефективну маркетингову кампанію “Дивовижна Індія” та запровадження віз на відвідання декількох країн.

Індія та інші країни Південної Азії, за прогнозами Асоціації туризму Азійсько-Тихоокеанського регіону (РАТА) в найближчі декілька років розвиватимуться найшвидше, в середньому на +4,9% за рік і дещо випереджатимуть Південно-Східну Азію (+4,8%).

Однак загальні темпи розвитку туризму в наступні декілька років залишатимуться низькими, і, можливо, будуть навіть нижчими, ніж у минулому. Це, своєю чергою, свідчить, що туристичному бізнесу, принаймні, в найближчі три роки, більше прибутків слід отримувати за рахунок зменшення витрат, а не збільшення кількості туристів.

РОЗДІЛ 7.

ТУРИЗМ В КРАЇНАХ АЗІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Австралія

Загальна характеристика

Офіційна назва – Австралія (Australia). Згідно з рішенням уряду від січня 1976 р., за кордоном країну називають Австралія, уряд – австралійським, у середині країни вживаються назви Австралійський Союз і уряд Союзу. Загальна площа території Австралії становить 7 686 850 км² (6-те місце у світі); площа континенту – 7 614 500 км². Населення – 17,7 млн осіб. Столиця – Канберра.

Австралія входить до складу Британської Співдружності. Глава держави – королева Великої Британії, представлена генерал-губернатором. Глава уряду – прем'єр-міністр. Законодавчий орган – двопалатний парламент (Палата представників і Сенат).

Австралія – федеративна парламентська держава у складі Співдружності, яка включає шість штатів і дві території: Новий Південний Уельс (New South Wales), Вікторія (Victoria), Квінсленд (Queensland), Південна Австралія (South Australia), Західна Австралія (Western Australia), Тасманія (Tasmania), Північна територія (Northern Territory), Австралійська столична територія (Australian Capital Territory). Офіційна мова – англійська. Більшість віруючих – християни.

Австралія розташована на Австралійському материку, острові Тасманія та кількох малих островах у Тихому й Індійському океанах. З півночі омивається Тиморським та Арафурським морями і протокою Торреса; на сході – Кораловим і Тасмановим морями; на півдні та заході – Індійським океаном. Австралійському Союзу

належать також острови Картье та Ешмор, о. Різдва, Кокосові острови, острови Херд, Макдональд і Норфолк.

На клімат Австралії суттєво впливають океанічні потоки, зокрема Індійський океанський диполь та Ель-Ніньйо, які корелюються періодичними засухами та сезонними тропічними системами низького тиску, що утворюють циклони у північній Австралії. Ці фактори стимулюють атмосферні опади, які суттєво відрізняються кожного року. Більша частина північної Австралії має тропічний клімат із переважанням літніх опадів, або мусонний клімат. Третина Австралії – це пустелі та напівпустелі. Південно-західний куток Західної Австралії має середземноморський клімат. Більшій частині південного сходу, включаючи Тасманію, властивий помірний клімат. Центр країни – це рівнини і височини центральної Австралії – характеризується великою кількістю пустель: Велика Піщана, пустеля Гібсона, Велика пустеля Вікторія, пустеля Сімпсона з відомою Налларборською рівниною на південному узбережжі. Східну частину Австралії займає Великий вододільний хребет, що тягнеться уздовж узбережжя Квінсленду, Нового Південного Уельсу і частини Вікторії, хоч назва гір не зовсім коректна, позаяк подекуди хребет становлять низькі пагорби, а найвищі гори не сягають вище 1600 м над рівнем моря. Найголовнішою річкою Австралії є Мюррей, яка протягом всього року не пересихає.

Історичні факти

На початковому етапі своєї історії Австралія, що була володінням Великої Британії, слугувала місцем заслання. Перші одинадцять вітрильних суден із засланцями прибули на південно-східне узбережжя материка в 1788 році, після восьмимісячного плавання. Тут було засновано поселення, яке потім отримало назву Сідней – на честь тодішнього міністра колоній. У 1988 році, коли

святкувалося 200-ліття Австралії, англійці відтворили плавання “першого флоту”. Сучасна Австралія залишається країною масової імміграції, щорічно вона приймає 100-150 тисяч осіб. Для Австралії також характерна внутрішня міграція (освоєння нових земель). Сучасне населення країни – переважно нащадки переселенців з Великої Британії та Ірландії. Аборигенів або нищили, або заганяли в найнесприятливіші для життя місця. Зараз їхня частка не перевищує 1,5%. Урядові програми щодо поліпшення їхнього становища поки що не досягають очікуваних результатів. Після другої світової війни Австралія прийняла багато так званих “переміщених осіб”, а також вихідців з європейського півдня і сходу – італійців, югославів, греків тощо. Серед них було понад 20 тис. переселенців-українців.

Туристичний потенціал

Австралійський Союз має коротку історію і бідний на історичні пам'ятки. За таких умов кожне місто прагне як до фіксації минулого, так і до використання всього нового. Розвиток монументального будівництва в Австралійському Союзі почався в наприкінці XVIII ст. і перебував під впливом англійського класицизму і неоготики. В другій половині XIX – на початку XX ст. розгорнулася інтенсивна забудова міст Сідней, Мельбурн, Брісбен і Аделаїда, наслідком якої є архітектурні пам'ятки цього періоду: у Фріментлі, одному з найстаріших міст Австралії, можна побачити прекрасні зразки колоніальної архітектури, у Перті – англіканський і католицький собори, в Аделаїді – англіканський собор св.Петра, католицький собор св. Франсіса Ксав'єра, в Мельбурні – собор св. Патріка – головний католицький собор Мельбурна, типовий зразок популярного в Британській імперії неоготичного стилю, Королівський монетний двір. Для пізнішого періоду забудови

Австралії характерним є еkleктичний напрям в архітектурі (будинки головного поштамту в Сіднеї на вул. Мартінплейс у формах ранньо-ренесансного палацу та інші). З 20-х років ХХ ст. в архітектурі Австралійського Союзу поширюються нові течії, переважно конструктивізм (урядові будинки в Канберрі, Сіднеї, Мельбурні).

До історичних пам'яток Австралії належить також *Монумент пам'яті (Shrine of Remembrance)* – розташований на вул. Сент-кілдароуд, в місті Мельбурн. На території комплексу проходять щорічні святкування Дня Подяки (11 листопада).

Історичною та архітектурною пам'яткою Австралії є *Королівський виставковий центр (Royal Exhibition Building)*, розташований у Мельбурнському парку Карлтонські сади, який прилягає до північно-східної околиці центрального ділового району міста. Ця будівля першою в Австралії отримала статус об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Королівський виставковий центр приєднаний до будівлі музею Мельбурну і сам по собі є найбільшим об'єктом колекції Музею Вікторії.

Оперний театр (Sydney Opera House) – одна з найбільш відомих і легко впізнаваних споруд світу, символ Сіднея і визначна пам'ятка Австралії. Театр відкритий у жовтні 1973 року за участю Королеви Великої Британії Єлизавети. Це величезна будівля, спроектована датським архітектором Йорном Утзоном (Jorn Utzon). Завдяки особливостям конструкції (дах будівлі виконаний у формі мушлі) володіє унікальними акустичними властивостями.

Акваріум Сіднея (Sydney Aquarium) – третій у світі за об'ємом води. Тут є можливість постежити за рибами і морськими тваринами, а також пройти підводним тунелем, де над головою повільно пропливають величезні акули, скати і черепахи.

Сідней, визнаний одним з найкрасивіших міст світу. Це космополітичний центр, найвеселіше і найкрасивіше місто країни. Унікальний контраст хмарочосів Сіті і старих будинків районів Рокс і Кінг-Крос, сувенірних магазинів у районі Йоркс і Елізабет та азійських кварталів Чайнатауна і Ліверпуль-стріт, величезних зелених просторів парків і бульварів та суперсучасних олімпійських споруд Кронос-Хілл, Сідні Сьюпердом і Олімпік Стедіум у районі Хоумбуш, величної (і однієї з найбільших у світі) бухти Сідні-Харбор і перекинутого через неї унікального моста Харбор-Брідж завдовжки 503 метри. У місті багато цікавих культурних об'єктів – знаменитий сіднейський музей історії й антропології Австралії, Військово-меморіальна художня галерея, Національний морський музей (тут зібрані всі відомості про море і плавзасоби – від човнів аборигенів до лінкорів і дощок для серфінгу), Художня галерея Нового Південного Уельсу, музей прикладного мистецтва і науки, один з “найсмівливіших” музеїв світу – музей сучасного мистецтва, музей античності Ніколсона, Парк диких тварин Австралії і Гайдн-парк.

Сучасне курортне місто *Брісбен* є столицею одного з найбагатших штатів Австралії – Квінсленда, а також “воротами” Золотого Узбережжя. Забудований суперсучасними хмарочосами діловий центр міста обрамлений районами колоніальних особняків по берегах р. Брісбен. На північ від Брісбена починаються відомі курорти Сонячного Берега, а на південь – не менш привабливий район Голд-Кост. Тут можна не тільки відпочити на пляжі, а й відвідати найвідоміший у країні парк-плантацію тропічних фруктів “Біг-Пайнепл”.

Мельбурн був заснований у 1835 р. і вже за 30 років став найбільшим містом Австралії. Його часто називають “культурною столицею Південної півкулі”. У наші дні компактний центр

Мельбурна заповнений музеями, галереями і магазинами, але більшу частину міста займають парки, сквери і Королівський ботанічний сад. Цікаві також Національна галерея і музей Вікторії, музей сучасного австралійського мистецтва, собор Св. Патріка, меморіал Джеймса Кука і старий Монетний двір міста. Уряд Мельбурна докладає дуже багато зусиль для збереження “європейського іміджу” міста – стародавні будинки ретельно охороняються, вулицями ходять маленькі трамваї, а на перших поверхах колоритних будинків розташовані тихі бутіки і сотні ресторанів. При цьому місто має почесне звання одного з найменш забруднених мегаполісів світу. Мельбурн і нині відіграє провідну роль у культурному і спортивному житті країни – більшість австралійських виставок, змагань і конференцій світового масштабу проводяться саме тут.

Місто-порт *Фрімонтл* розташоване в гирлі р. Свон, на відстані 19 км на південний захід від Перта – столиці штату Західної Австралії, тісно зв'язане з ним звичайним міським транспортом: автобусами, приміськими поїздами, поромами і таксі. Тому, навіть живучи у Фрімонтлі, завжди можна легко і швидко дістатися центру Перта. У Фрімонтлі розташовані Фрімонтльський центр образотворчих мистецтв і найстаріша будівля Західної Австралії – “Круглий будинок”, а в околицях міста простяглася ціла низка пляжів і дайв-центрів.

Дарвін – невелике, але сучасне місто, центр північних провінцій і головні “ворота” країни в Південно-Східну Азію, розташоване ближче до Джакарти, ніж до Сіднея. У цьому місті за короткий час можна отримати стільки вражень і ознайомитися з такою красою дикої природи, що навряд чи знайдеш десь в іншому місці. У Парку Какаду (включеному у список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) на

території унікальних природних ландшафтів зібрана багата колекція диких тварин, флори і представників пташиного світу материка, у Парку диких тварин Північних територій (Territory Wildlife Park) можна ознайомитися з найрізноманітнішими представниками австралійської фауни, зокрема, з легендарною австралійською рибою-гігантом “барраманді”. В околицях Дарвіна розташовані мальовничі парки Лічфілд і Ущелина Катерини.

Аліс-Спрінгс – головне місто центральної Австралії і столиця Північних Територій. Це оточене пустелями невелике містечко з невисокими будинками і кількома великими вулицями, на яких, проте, є все необхідне для відпочинку – численні казино, ресторани і магазини. Цікаво відвідати радіостанцію “Аеро-скул” або авіабазу знаменитої медичної “Королівської служби Літаючий Доктор” (“Royal Flying Doctor Service”), ферму верблюдів або музей “Стара телеграфна станція” – живе свідчення епохи освоєння австралійських пустель.

Головна визначна пам’ятка Австралії – *Великий Бар’єрний риф*, що входить у список Світової спадщини ЮНЕСКО, з його відомими на увесь світ кораловими рифами й островами-курортами Лайзард, Бедарра, Хайман, Хемілтон та ін. Це найбільша рифова система у світі і найбільша структура, створена живими організмами планети. На півночі риф фактично безперервний і розташований усього на відстані 50 км від берега, на півдні він розпадається на групи окремих рифів, у деяких місцях відступаючи від берега на 300 км. Сотні островів виступають з морських глибин на поверхню, і лише два десятки з них заселені. Великий бар’єрний риф – “підводна Мекка” всіх аквалангістів світу. Тут знаходяться найпрестижніші курорти світу: приватний острів *Хайман-Айленд*, зірковий острів *Лайзард-Айленд* та більш доступний *Магнетік-Айленд*. Більш

демократичні, але не менш цікаві, острови *Бремpton*, *Хемілтон*, *Дейдрім*, *Орфеус*, *Фіцрой* і *Грін-Айленд*, а також безліч дрібних, часто безіменних островів і рифів, що вінчають підводні масиви Великого бар'єрного рифу.

Острів *Фрейзер*, який лежить практично посередині східного узбережжя материка, – найбільший на Землі піщаний острів, що також входить у список Світової спадщини ЮНЕСКО. Острів славиться своїми піщаними дюнами, прісноводними озерами (само по собі незвичайне явище для піщаного острова, з усіх боків оточеного океаном) і частими зустрічами з китами і дельфінами в прибережних водах.

Голд-Кост (“Золоте Узбережжя”) – головний курорт Австралії, один з найкращих і найпопулярніших курортів світу, розташований між Сіднеєм і Брісбеном. М'який тропічний клімат, чудовий 42-кілометровий пляж із золотим піском і нескінченна кількість розваг роблять Золоте Узбережжя ідеальним місцем для відпочинку, а також одним з найкращих у регіоні місцем для серфінгу. Тут можна отримати насолоду від лагідного сонця і теплого океану, відвідати національні парки і зоопарки з екзотичною флорою і фауною, відомі на весь світ центри розваг: *Сі-Уорлд* (“Світ моря”) – величезний парк водних атракціонів і шоу з морськими тваринами, *Сінема-Уорлд* (“Світ Кіно”) – “австралійський Голлівуд” з усіма невід'ємними атрибутами, у тому числі шоу каскадерів, розважальні центри *Серферз-Парадайз* і *Дрім-Уорлд* (“Світ мрії”) – місцевий Діснейленд з безліччю атракціонів і тематичних шоу.

Популярність Австралії серед туристів пояснюється екзотичністю природи, а також умовами сприятливими для відпочинку біля моря і в горах. Важливу роль відіграє добре

розвинена туристична інфраструктура і бездоганно налагоджений сервіс.

Екологічний та активний туризм

У Австралії знаходяться шість природних унікальних об'єктів світу:

- ⊙ Великий бар'єрний риф – найбільший кораловий риф на планеті (довжина близько 2027 км);

- ⊙ найспекотніша точка південної півкулі – Марбл-бар, Західна Австралія. Максимальна температура досягає тут +49 °С, а з 31 жовтня 1923 р. по 7 квітня 1924 р. 160 днів поспіль температура не опускалася нижче за +37,8 °С;

- ⊙ скеля “Кам'яна Хвиля” недалеко від Перта – одна з найстаріших в світі, їй понад 3 млрд років.

- ⊙ озеро Ейр – “найсухіше” озеро світу, значну частину року воно абсолютне безводне і вкрите соляною кіркою майже в 4 метри завтовшки;

- ⊙ найбільший піщаний острів у світі – Фрейзер, довжина тільки однієї піщаної дюни на ньому майже 120 км;

- ⊙ найглибший підводний каньйон у світі, знаходиться на південь від міста Есперанс, Західна Австралія. Його довжина близько 40 км, ширина – 32 км, а глибина – близько 1800 м.

Біля берегів Квінсленда знаходиться найбільша визначна пам'ятка Австралії – кораловий світ Великого бар'єрного рифа, а також дощові ліси і пляжі о. Фрейзер.

Піщані гряди Грампіан (штат Вікторія), 260 км на захід від Мельбурну.

Парк “Янчен” або парк хребта Стірлінг (1200 видів рослин) приголомшливою є панорама на Індійський океан з набережної, парк знаменитий давніми скам'янілими живими організмами землі

– строматолітами на північному заході, в Шарк-бей. Тут же знаходяться дикі пустельні гори (хребти Хаммерслі і Маунт Огюст).

Червона гора Айерс-рок (аборигени називають її Улуру – це їхня давня святиня) знаходиться на півдні Австралії, 455 км на південний захід від столиці пустелі Аліс-Спрінгс, неподалік розташовані екзотична вершина Маунт-олга та пальмові гаї оазису Палм-валлі у відрогах хребта Макдоннел.

Острів Тасманія знаменитий своєю рідкісною флорою та фауною – пустелі, ліси острова зберігають чимало рідкісних видів тварин, яких немає на материку. Існує проект перетворення острова Тасманія в єдиний національний парк.

Блакитні гори (Blue Mountains) – всесвітньо відомий природний заповідник. Це найдавніші в світі гори, покриті евкаліптовими лісами, з острівцями субтропічної рослинності з каньйонами і водоспадами.

Долина Ханта (Hunter Valley) – знаменита винна долина. Винятково красиве місце з кліматом, сприятливим для виноградарства. Серед пагорбів і зелені мальовничо розкидані винні ферми, які гостинно запрошують на дегустацію знаменитих австралійських вин.

Печери Дженолан (Jenolan Caves) – знамениті печери із сталактитами і сталагмітами, які утворюють дивовижної краси фігури, колони, цілі зали, що ніби химерно оздоблені чарівником-скульптором.

Велика Океанська дорога та узбережні скелі “Дванадцять апостолів” знаходяться за 10 годин їзди від Мельбурна. Головний в'їзд на Велику океанську дорогу позначений широкою дерев'яною аркою. Звідси і далі, з дороги, відкривається вигляд на наймальовничіші у всьому штаті Вікторія пейзажі. Узбережні скелі

“Дванадцять апостолів” – це величезні кам’яні глиби. Потрібно зауважити, що видимих стовпів тут одинадцять, а не дванадцять: останній стовп настільки зруйнований ерозією, що його можна бачити лише при відпливі.

Пустеля Піннаклз знаходиться в Західній Австралії. Вапнякові списи дивовижних форм і найрізноманітніших розмірів (від чотирьох метрів до декількох сантиметрів заввишки) здіймаючись з піску, створюють враження неземного пейзажу, особливо на заході, коли спадає спека і помаранчевий пісок набуває яскраво-червоного відтінку. Голландські мореплавці, вперше побачивши Піннаклз з моря, прийняли їх за руїни стародавнього міста.

В’єтнам

Загальна характеристика

Офіційна назва – Соціалістична Республіка В’єтнам. Площа – 331,7 тис км². Чисельність населення – 89,6 млн осіб (2010 р.). Столиця – Ханой. Офіційна мова – в’єтнамська. Переважаючі релігії: буддизм (9,3%), католицизм (6,7); атеїсти і послідовники місцевих культів – 81 %. Грошова одиниця – донг.

В’єтнам розташований у Південно-Східній Азії, на півострові Індокитай. Територія країни простягається на 1700 км вздовж східного узбережжя півострова Індокитай. Довжина берегової лінії становить 3260 км., омивається на сході та півдні Південно-Китайським морем. На півночі межує з Китаєм (1281 км), на заході з Лаосом (2130) і Камбоджею (1228). Три четвертих країни становлять гори, найвищою серед яких є Фаншіпан (3143 м) у гірському масиві Хоанглієншон який знаходиться на північному заході. Гори Чионгшон (Аннамські) утворюють Центральне плато і простягаються вздовж кордонів В’єтнаму з Лаосом і Камбоджею. Крім материкової

частини, В'єтнаму належать острови: Кондао, Фукуї (Тху), Кхоай, Ре, Тям та ін. Головні ріки: Червона (Хонгха) і Меконг. Найбільші озера: Пелам, Пелу, Лак і Пеленг.

Країна розташована в межах субекваторіального мусонного клімату, але внаслідок значної протяжності країни з півночі на південь, кліматичні умови на її території не однакові. Зима на півдні спекотна (26 °С), на півночі прохолодна (15 °С). У горах на висоті понад 1500 м трапляються заморозки. Зима суха на півдні і волога на півночі, а влітку мусонні дощі спостерігаються на всій території країни. В кінці літа і початку осені на узбережжі В'єтнаму трапляються тайфуни руйнівної сили. На навітряних схилах гір в рік випадає до 3000 мм опадів за рік, на підвітряних до 900 мм.

У В'єтнамі знаходяться три міжнародних аеропорти: Таншоньят (Хошимін), Ханой Найбай і Дананг. Залізничний транспорт перевозить пасажирів, в основному між містами: Хошимін-Ханой, Ханой-Сапа, Ханой-Хайфон.

Адміністративно В'єтнам поділяється на 58 провінцій і п'ять міст центрального підпорядкування: Ханой, Хошимін, Хайфон, Дананг і Кантхо. У цих містах і провінціях діють народні ради, які обираються населенням, термін їх повноважень – 4 роки. Провінції поділяються на округи (повіти).

Згідно Конституції 1992 р., органом законодавчої влади є Національні збори, що складається з 450 депутатів, які обираються на 5 років прямим загальним голосуванням. З 2002 р. Національні збори складається з 498 депутатів. Судова система складається з Верховного народного суду в Ханой та народних судів у провінціях і великих містах.

Історичні факти

Першим державним утворенням на території сучасного В'єтнаму було королівство О-Лак, яке існувало в I тис. до н.е. В 221 р до н.е. Північний В'єтнам став частиною Китайської Імперії, у складі якої він, незважаючи на спроби вийти із складу імперії, залишався до 939 р. н. е. На початку XI ст була заснована перша з великих в'єтнамських династій – Лі, яка правила В'єтнамом понад 200 р. Державні інституції були засновані за китайським зразком, головною релігією вважалось конфуціанство. З 1858 р почалося завоювання країни Францією, з 1884 р значна частина В'єтнаму знаходилася під протекторатом Франції. Після закінчення Другої світової війни у В'єтнамі почалася визвольна війна, яка тривала до 1954 р, внаслідок якої французька армія зазнала поразки. Згідно з Женевською угодою, В'єтнам був розділений на дві держави (по 17 паралелі). На півночі з'явилася Соціалістична Республіка В'єтнам, офіційно оголошена в 1959 р.; на півдні – була оголошена Республіка В'єтнам (1955 р.). Практично одразу після появи двох держав почався збройний конфлікт, який перейшов у 1965 р до великомасштабної війни за участю армії США. Проте рішучі дії партизан на півдні (при значній підтримці СРСР) призвели до значних втрат серед американців і змусили їх в 1973 р. підписати Паризькі мирні угоди, згідно яких американські війська виводилися з В'єтнаму. В 1975 р. південно-в'єтнамські війська здали Сайгон. У 1976 р. була прийнята нова конституція Соціалістичної Республіки В'єтнам (СРВ), а Сайгон перейменовано в Хошимін. На початку 90-х років у В'єтнамі почалися економічні та частково політичні реформи. У 1995 р В'єтнам та США відновили дипломатичні відносини. Країна є членом ООН, МВФ, ЮНЕСКО, ВООЗ.

Туристичний потенціал

В Ханой (район Донг Ань) розташовані залишки давнього міського поселення Ко Лоа і військової цитаделі. Ко Лоа двічі проголошувалося столицею держави: перший раз III-II ст. до н.е., і вдруге – в середині X ст. Три оборонних вали, археологічні пам'ятки епохи бронзи та заліза, мають протяжність 16 км. Комплекс пам'яток релігійної та меморіальної культури охоплюють общинний будинок Нгу Чіеу Зі Куї, Храм Мі Тьяу і пагоду Бао Шон. Пам'ятники містичного характеру, зокрема: колодязь Нгок, Прапорна башта і замок Нгу Са роблять цей район найцікавішим з історичної і культурної точок зору.

З об'єктів релігійного та паломницького туризму виділяються: храм Куан Тхань, пагода Чан Куок, Ханойський Кафедральний собор, Одноколонна пагода та ін. Існуючі споруди храму Куан Тхань з'явилися в результаті останньої реконструкції та відновлювальних робіт протягом XIX ст, які охоплювали потрійні ворота, подвір'я, передній та центральний культові зали та усипальницю. Пагода Чан Куок є найдавнішою пагодою у Ханой, збудована в VI ст. за часів правління імператора Лі Нам Де за межами дамби Йен Фу, пізніше перенесена до Західного озера. Сучасний вигляд споруди є наслідком ремонтно-відновлювальних робіт в 1815 р. Одноколонна пагода збудована в 1049 р., є унікальним зразком архітектури в'єтнамських пагод, її форма нагадує квітучий лотос. Ханойський Кафедральний собор (св. Йосипа) побудований на руїнах вежі Бао Тхіен у 1886 р.

Ханойська Прапорна вежа була побудована в 1812 р., складається з трьох майданчиків і самої вежі. На даний час збережено її первісний вигляд, що зумовлено відсутністю пошкоджень за часів зіткнень з французами в період між 1894 і 1897 рр. В мавзолеї президента Хо Ши Міна у скляному саркофазі

зберігається тіло вождя В'єтнаму, на фронтоні написано "Президент Хо Ши Мін".

В місті знаходяться різноманітні музеї: Хо Ши Міна, історії В'єтнаму, образотворчих мистецтв, в'єтнамської армії та ін. В музеї історії В'єтнаму висвітлено кожен з етапів розвитку країни – від реліквій часів палеоліту і неоліту до експонатів ХХ ст. За формою будівля музею Хо Ши Міна нагадує квітку лотоса; у головному залі зберігається понад дві тисячі документів, статей, фотографій і експонатів, що ілюструють не лише історичні події, що відбувалися в житті президента Хо Ши Міна, але і факти, що відбувалися в світі з кінця ХІХ ст.

Найбільше озеро в центрі Ханоя – Західне (Хо Таї), його площа становить 500 га. На його берегах було споруджено різноманітні споруди: палац Тхій Хоа, святилище Хам Нгуєн, палац Ти Хоа, пагоду Кім Лієн і палац Нгок Дам.

Храм літератури (Ван Мієу) був заснований в 1070 р. імператором Лі Тхань Тонгом, який присвятив його Конфуцію. Храм представляє рідкісний приклад збереженої традиційної в'єтнамської архітектури. Перший в'єтнамський університет був заснований в 1076 р. для навчання синів мандаринів (чиновників). В 1484 р. імператор Ле Тхань Тонг наказав встановити в храмі стели, на яких записували імена, місце народження і досягнення людей, що отримали докторський ступінь на іспитах, які проводилися раз на три роки починаючи з 1442 р. За період діяльності з 1442 по 1778 рр. було проведено 116 іспитів, внаслідок яких було встановлено лише 82 стели. У 1802 р. імператор Зя Лонг переніс національний університет у нову столицю Хює. Останні реставраційні роботи були проведені в 1920 і 1956 рр. Храм літератури складається з п'яти двориків, розділених стінами. Центральна доріжка та ворота між

двориками призначалися для короля. Доріжки з одного боку використовувалися цивільними чиновниками, а з іншого боку – військовими. 82 стели, які вважаються найціннішими експонатами храму, розставлені по боках третього дворика.

Стародавнє місто *Хой Ан* розташоване на берегах р. Тху Бон за 30 км на південь від Дананга, в провінції Куанг Нам. У Хой Ані можна побачити японський критий міст XVI ст, будинки китайських торгових гільдій та вулиці, що нагадують європейське Середземномор'я. В даний час в Хой Ані є 844 офіційно визнаних будівель історичного значення, які поділяються на 9 типів: будинки і магазини, стіни, сімейні каплиці, в'єтнамські і китайські храми, пагоди, мости, громадські будівлі, зали зборів китайських громад, могили (в'єтнамські, китайські і японські).

Перший критий японський міст був збудований в 1593 р. японською громадою Хой Ана, щоб налагодити зв'язок з сусідніми китайськими кварталами, які знаходилися на іншому березі річки. Міст був покритий дахом, який служив захистом від дощу і сонця. На північній стороні моста побудований невеликий храм Чуа Коу.

В місті виділяються чотири зали китайським громад, зокрема: зал зборів кантонської китайської громади (1786 р.), фуцзяньської китайської громади, хайнаньської китайської громади (1883 р.). Окремо виділяється зал зборів всіх китайських громад (1773 р.), який використовувався всіма п'ятьма китайськими громадами міста (фуцзяньська, кантонська, хайнаньська, Чаочжоуська і Хакка). Для павільйонів головного внутрішнього двору характерними є французькі елементи XIX ст.

З сімейних каплиць виділяються: каплиця сімейства Чионг (XIX ст) і сімейства Чан. Сімейство Чан переїхало до В'єтнаму з Китаю на

початку XVIII ст. Архітектура будівлі відображає вплив китайського та японського стилів.

Пагода Каодай була збудована в 1952 р., для каодайської громади Хой Ана. Найстаріша пагода в місті – Чук Тхань, збудована в 1454 р. буддійським ченцем Мінь Хаєм з Китаю. Серед старовинних предметів ритуалу, якими ще користуються виділяються: металеві дзвіночки, двохсотлітній кам'яний гонг і старий дерев'яний гонг у формі коропа.

На початку 1698 р. правитель Нгуен Гиу Кань заснував район Жа Дінь і округ Сайгон на місці сучасного м. Хошимін. З культових споруд *Хошиміна* виділяються: пагоди Вінь Нгієм (1971 р.) і Жак Вьен, а також собор Нотр Дам (1880 р.). Пагода Вінь Нгієм збудована у вигляді семиярусної вежі, за проектом архітектора Нгуйен Ба Ланга в класичному стилі під сильним впливом японської архітектури. Пагода Жак Вьен виникла після перебудови у 1850 р. Ця діюча пагода є унікальним музеєм – в її стінах зберігається понад 150 статуй і гравюр, більшість з яких датується кінцем XIX – початком XX ст.

Споруда історичного музею Хошиміна була збудована в 1929 р., спочатку в ній знаходився музей Бланшара де ла Бос (до 1956 р.). За цей період відбулося кілька виставок стародавнього мистецтва Азії. У 1956 р. музей був офіційно перейменовано в Сайгонський Національний музей, а в 1975 р., після реконструкції та розширення, він стає Історичним музеєм Хошиміна.

Муніципальний театр був збудований в кінці XIX ст., у французькому колоніальному стилі, з просторовою вентиляцією і сучасною звуковою та освітлювальною системами. Триповерхова будівля вміщує тисячу вісімсот глядачів.

Зоопарк і Ботанічний сад Хошиміна було відкрито в 1865 р., на площі 20 га, завдяки внеску французького ботаніка Луїз П'єра. У зоопарку утримується понад 520 тварин, ботанічний сад налічує 1830 дерев і рослин, вік деяких сягає 100 років.

Тунелі Ку Ты розташовані приблизно за 70 км на північний захід від Хошиміна в адміністративному районі Ку Ты. Цей район відомий, як база, на якій в'єтнамці готувалися до наступальної кампанії в 1968 р. Тунелі складаються з підземних проходів протяжністю понад 200 км. Ширина проходів 0,5-1 м. Частина тунелів була доопрацьована, і розширена, щоб пристосувати їх для прийому туристів.

Далат знаходиться на висоті 1475 м вище р. м., в районі з помірним кліматом. Озеро Сюань Хионг в центрі Далата було утворено після будівництва дамби в 1919 р., названо в честь в'єтнамської поетеси XVII ст. Навколо озера прокладено пішохідні доріжки. Поле для гри в гольф займає 50 га і знаходиться на північній стороні озера. Іншою туристичною пам'яткою є фунікулер, який розташований за 500 м на схід від озера Сюань Хионг. Тривалий час він не функціонував, зараз лінія частково відновлена на відрізьку 8 км і сполучає Далат із с. Чаймат.

У французькому районі, який мало змінився за останні 80 років, виділяється резиденція генерал-губернатора. Стара резиденція французького генерал-губернатора модерністського типу, споруджена в 1933 р; використовується на даний час як готельний комплекс. Первісний інтер'єр збережений в більшості номерів будівлі.

Літній палац імператора Бао Дая – коричнева вілла з 25 номерами, збудована в 1933 р. За минулі десятиліття інтер'єр на віллі істотно не змінився, доповнений портретом Хо Ши Міна над

камінном. В палаці зібрано експонати минулих десятиліть і урядів, зокрема: скляна карта В'єтнаму, білий бюст Бао Дая в натуральну величину, золотий і коричневий бюсти його батька, імператора Кхай Діня, мідна королівська печатка та ін.

Квіткові сади Далата були закладені в 1966 р. міністерством сільського господарства Південного В'єтнаму і реконструйовані в 1985 р. У них представлені деревовидні гортензії, фуксії та орхідеї; в клітках живуть кілька мавп.

Далатський університет був заснований як католицький університет в 1957 р. архієпископом Хюе Нго Дінь Тхуком. Університет був закритий у 1975 р.; відновлено його діяльність в 1977 р., в якості державного закладу. Тут навчаються понад 1200 студентів з південного та центрального В'єтнаму; університетська бібліотека налічує 10 тис. томів.

Місто *Хуе* було політичною столицею країни в 1802-1945 рр., місто було одним з культурних, релігійних та освітніх центрів країни. Головними пам'ятками Хуе є: гробниці імператорів династії Нгуєн, декілька пагод і руїни цитаделі. Будівництво цитаделі (Кінь Тхань), яка має довжину 10 км по периметру, почалося в 1804 р. імператором Зя Лонгом; цегляні стіни цитаделі мають товщину 2 м. Імператор здійснював управління країною з Імператорського двору, який знаходився всередині цитаделі зі стінами висотою 6 м і протяжністю 2,5 км. Імператорський двір має четверо воріт, найвідомішими з яких є ворота Нго Мон. Усередині Імператорського двору знаходилось Заборонене Пурпурове місто, яке було призначене для приватного життя імператора. Фортечні стіни оточені ровами глибиною до 4 м., шириною – 30 м. У північній частині цитаделі знаходиться форт Мангка, який використовується

навіть на даний час як військова база. У цитаделі є 10 укріплених воріт з перекинутими через рів мостами.

Заборонене Пурпурове місто призначене для особистих покоїв імператора, єдиними слугами, яким дозволялося перебувати всередині, були євнухи. Заборонене Пурпурове місто було майже повністю знищене під час наступу в період Тета у 1968 р. Двоповерхова бібліотека (Тхай Бінь Лоу) була частково відновлена, поруч можна побачити фундамент Королівського театру, закладеного в 1826 р.

Пагода Тхіенму (1601 р.) має восьмикутну вежу висотою 21 м., збудована імператором Тхієу Чі в 1844 р. Кожен з її семи поверхів присвячений Будді, який прийняв людську форму (мануш-будда). Протягом століть пагода руйнувалася і відновлювалася кілька разів. Поруч з вежею знаходяться два павільйони, в яких зберігаються: стела (1715 р.), яка встановлена на спині масивної мармурової черепахи – символі довголіття та величезний дзвін – Дай Хонг Чунг, відлитий в 1710 р. вагою 2052 кг.

З імператорських гробниць виділяються: гробниця імператора Ти Дика (1867 р.), Кхай Діня (1931), Дук Тонга. Гробниця Дук Тонга розташована за 9 км вгору по річці від імператорської цитаделі, весь архітектурний комплекс гробниці займає 225 га і складається з 50 пам'яток, половина з яких побудована з дерева. Дерев'яні споруди використовувалися для розважальних цілей: бібліотека, павільйон, де імператор писав поеми, палаци для імператорських наложниць. Інша частина пам'яток збудована з каменю, зокрема: павільйон надгробних обелісків, триумфальний шлях, прикрашений з двох сторін статуями людей і тварин, Стіна дорогоцінних каменів.

Палац Тхай Хоа був побудований в 1805 р., складається з двох, з'єднаних одна з одною будівель, палацу для прийомів і головного

палацу, де розташований золотий трон короля. Палац є найважливішою спорудою в місті, тут проходять важливі судові заходи і церемонії.

Нья Чанг – узбережне місто в провінції Хань Хоа в Центральному В'єтнамі. Крім пляжів, екзотичної кухні з морських продуктів, різноманітного східного масажу, варто оглянути міст Сан Бонг і пагоду Тьям Чам – символ Чіамської культури. Семикілометровий пляж міста з білосніжного піску часто називають в'єтнамським Середземномор'ям.

Тямські вежі По Нагар були побудовані в VII-XII ст. 23-х метрова Північна Вежа з терасним пірамідальним дахом, з розташованими усередині цегляним залом і вестибюлем, є прикладом тямської архітектури. Вона була побудована в 817 р. Центральна Башта була побудована частково з використаних цеглин в XII ст. на місці будинку, який датується VII ст.

Споруда Цитаделі Дьєнкхань відноситься до династії Чінь XVII ст., перебудована в 1793 р. Збереглося лише кілька частин стіни і воріт. Цитадель знаходиться за 11 км на захід від Нья Чанга.

Пагода Лонгшон була заснована в кінці XIX ст., перебудовувалася кілька разів. Вхід і дугоподібний дах прикрашені мозаїчними драконами, зробленими зі скла і частинок керамічної плитки. Головне святилище – зал, прикрашений сучасними інтерпретаціями традиційних мотивів. На вершині пагорба позаду пагоди знаходиться величезний білий Будда, що сидить на квітці лотоса.

Поруч з Нья Чангом, на о. Мьеу знаходиться велика ферма з розведення риби, де вирощуються понад 40 різновидів риби, ракоподібних та інших морських істот у трьох окремих резервуарах. Острів Мавпи названий через значну кількість мавп, що живуть на

ньому, і є основною визначною пам'яткою для іноземних відвідувачів. Острів ластівок можна побачити з пляжу Нья Чангу, є місцем найкращих ластів'ячих гнізд у В'єтнамі. Гнізда використовуються для приготування супу, а також в традиційній медицині. Гнізда мають півовальну форму, від 5 до 8 см в діаметрі.

Вунгтау є курортним містечком на узбережжі Південно-Китайського моря, розташований за 128 км на південний схід від Сайгона. Головними туристичними об'єктами є: кілька пагод і величезна статуя Ісуса Христа. Основне місце купання на півострові – Задній пляж (Бай Сао) протяжністю понад 8 км. Також виділяються інші пляжі: Передній, Шовковичний та Роше Нуар.

Храм Хон Ба знаходиться на крихітному острові на південь від Заднього пляжу. Збудований в 1971 р., відомий 5-тонним бронзовим дзвоном, величезним лежачим Буддою і заплутаною мозаїкою. 30-метрова статуя Ісуса Христа була встановлена в 1974 р. на місці маяка, побудованого французами у XIX ст. Бать Дінь – колишня королівська резиденція, побудована в 1909 р., місце перебування французького губернатора. В палаці знаходиться виставка старого китайського посуду (династія Цин), піднятого із затонулого в XVIII ст. біля берегів о. Кон Дао судна.

Активний та екологічний туризм

У В'єтнамі налічується 31 національний парк, а найвідомішими вважаються: Катба, Батьма, Фонгня-Кебанг, Халонг і Кук-Фіонг. Парк Катба розташований на однойменному острові в північній частині країни за 30 км на схід від Хайфону, під охороною знаходяться: вічнозелені тропічні ліси, мангрові зарості, вапнякові скелі і акваторії затоки, всіяні кораловими рифами. Фауна парку налічує понад 200 видів коралових риб, різні види морських черепах, дельфінів і тюленів, близько 100 видів птахів.

Національний парк Халонг відомий химерними скельними острівцями, розташований на півночі країни в затоці Бакбо (Тонкінській).

Батьма – національний парк, який розташований в провінції Тхиагхьен-Хюе в центральній частині В'єтнаму, загальна площа: 220 км². Ділиться на три зони: суворого контролю, адміністративна і проміжна зони. Історія заповідної справи на даній території бере початок з 1925 р., за часів французьких колоністів, коли захисниками природи було запропоновано створити охоронювану територію для лофури Едвардса. У 1932 р на цій території був створений туристичний центр, який перестав існувати в 1954 р. Статус національного парку отримано в 1986 р., охоронна територія охоплювала вершину Батьма і прилеглі до неї території з висотами до 1450 м. Національний парк Батьма є одним з найвологіших місць країни, річна кількість опадів сягає 8000 мм за рік. На даній території, проходячи пішохідним маршрутом від підніжжя (50 м) до вершини 1450 м, можна спостерігати закон вертикальної зональності. Флора парку налічує понад 1700 видів судинних рослин, з них 83 види занесені в червону книгу В'єтнаму і близько 430 застосовується в медицині. Фауна парку налічує близько половини всіх ссавців В'єтнаму. З найцікавіших представників фауни можна виділити два види мавп: лангур Дюка і білощокій гібон. У парку прокладено стежку “фазана”, яка проходить на висоті 500 м через вічнозелений тропічний ліс, струмки і водоспади. На висоті близько 1000 м вище р.м. розташований водоспад “Рододендрон”.

Катті – національний парк на півдні В'єтнаму, за 150 км на південь від Хошіміна, площа – 719,2 км². Національний парк був заснований в 1978 р. Спочатку він поділявся на дві частини – Нем

Катті і Тай Катті. Ще один сектор, Кат Лок, був створений в 1992 р для охорони популяції яванських носорогів. У 1998 р. відбулось об'єднання трьох частин в одну територію. 40% парку вкривають бамбукові ліси, 10% – сільськогосподарські угіддя, болота і луки. Фауна представлена зникаючим яванським носорогом, азіатськими слонами, малайським ведмедем і гаурою.

Фонгня-Кебанг – національний парк, розташований в провінції Куангбінь, за 500 км на південь від Ханоя і 40 км від центру провінції – Донгхоя. З 1986 року – природний заповідник, з 2001 р. – національний парк. У 2003 році парк внесений до списку Всесвітньої спадщини Юнеско. У парку знаходиться 300 печер і гротів загальною протяжністю 126 км, мешкає багато рідкісних видів. У квітні 2009 року британські дослідники виявили нову печеру, яка вважається однією з найбільших у світі.

Любителям активного відпочинку у В'єтнамі надається можливість зайнятися різними його видами, зокрема: дайвінгом, серфінгом, риболовлею, рафтингом, кінним туризмом. З унікальних атракцій пропонуються подорожі на слонах, відвідування зміїної ферми.

Дайвінг у В'єтнамі – один з найдешевших у світі; найпопулярніші регіони: Центральний В'єтнам (Дананг, Хойан), Нячанга і о. Фукуок. Сприятливий сезон для занурень в Нячанзі – лютий-жовтень, на о. Фукуок – з листопада по травень. В районі Нячанга знаходяться відомі місця для дайвінгу: пляж Мурен, кораловий риф “Веселка” та острови розташовані поряд з курортом. Середньорічна видимість під водою в найглибшому місці становить до 30 метрів; середня температура води протягом року – +25, глибина коливається від 10 до 45 метрів. Дайвінгом у В'єтнамі

можна займатися цілий рік за винятком трьох місяців – з грудня по лютий, в цей час море досить бурхливе.

У Південно-Китайському морі знаходяться понад 400 твердих видів коралів; у прибережних водах живе значна кількість екзотичних риб різноманітних забарвлень, зокрема: риба-клоун, морська миша, риба-лев, мурена, риба-голка, риба-диявол, риба-жаба, риба-скорпіон, морські коники, риба-корова та ін. На о. Фукуоку знаходяться плантації перлин, а на Уейл розміщена ферма черепах.

Сапа – гірський курорт, розташований за 400 км на північний захід від Ханоя на висоті 1500 м. Улюблений французькими колоністами курорт поєднує в собі альпійський ландшафт з безліччю природних пам'яток, чисте гірське повітря і національну самобутність місцевих жителів. На курорті спостерігається рослинність, яка характерна від тропічного до помірного клімату. Тут знаходиться: водоспад Тхас Бас, комплекс печер “Підводний палац”, Небесні ворота та значні площі бамбукових лісів. Сапа також є відправною точкою для альпіністів, які бажають підкорити вершину Фаншіпан, найвищу гору Індокитаю.

Гонконг

Загальна характеристика

Офіційна назва – Особливий адміністративний район Гонконг КНР. Площа – 1,1 тис км². Чисельність населення – 7,1 млн осіб (2010 р.). Офіційна мова – китайська і англійська. Переважаючі релігії – буддизм, даосизм, конфуціанство. Грошова одиниця – гонконзький долар.

Гонконг розташований на Коулунському півострові, який із заходу, півдня та сходу омивається Південно-Китайським морем, а

також на понад 260 островах, найбільшими серед яких є Гонконг, Ланьтау і Ламма. На півночі Гонконг межує з особливою економічною зоною Шеньчжень в складі китайської провінції Гуандун. Гонконг територіально поділяють на три частини: острів Гонконг, Коулун і Нові Території. Гонконг розташований на лівому березі р. Чжуцзян. Найвища точка Гонконгу – г. Таймошань (958 м) на Нових Територіях. На території Гонконгу також є низовини, які розташовані в північно-західній частині Нових Територій. Значна частина Гонконгу залишається неосвоєною, оскільки на ній переважають пагорби і гори з крутими схилами, в країні освоєно менше 25% території.

Гонконгу властивий тропічний мусонний клімат. Прохолодна і суха зима триває з грудня по березень; весна і літо – спекотні, вологі та дощові, осінь тепла, сонячна і суха. Влітку і ранньої осені через дану територію можуть проходити тропічні циклони (тайфуни).

Даний адміністративний район володіє складною високорозвиненою транспортною системою, яка охоплює громадський і особистий транспорт. Понад 80% поїздок жителі Гонконгу роблять на громадському транспорті. Система громадського транспорту складається з: метрополітену, приміських та внутрішньоміських електропоїздів, автобусного і поромного сполучення, трамваю, фунікулера, що з'єднує центр міста з піком Вікторія. Також в якості транспорту використовується мережа рухомих тротуарів – траволаторів і ескалаторів – подібний комбінований ескалатор з'єднує нижню терасу о-ва Гонконг з верхньою. Міжнародний аеропорт Гонконгу (Чек Лап Кок) розташований на насипному острові Чек Лап Кок, біля північної частини о-ва Лантау. Аеропорт пов'язаний з містом за допомогою лінії швидкісної електрички – Аеропорт-експрес і швидкісного шосе.

Аеропорт Чек Лап Кок у 2007 р. був визнаний кращим у світі за: рівнем обслуговування пасажирів, інфраструктурою та іншими критеріями; займає третє місце серед азіатських аеропортів за пасажирообігом і друге місце в світі за вантажообігом.

До 1 липня 1997 р., коли Гонконг був колонією Великобританії, губернатор призначався Королевою. Після повернення даної території Китаю, Гонконг став особливим адміністративним районом КНР зі своєю виконавчою, судовою владою та законодавством; до управління державою приступив Головний міністр Адміністрації Гонконгу, якого обирає спеціальний Комітет з виборів Головного міністра Адміністрації Гонконгу, до складу якого входять представники ділової еліти (800 осіб). З 2005 по 2012 рр. Головним міністром є Дональд Цанг. Безпосереднє управління Гонконгом здійснює Виконавча рада, що складається з головного секретаря, секретарів з юстиції і фінансів та десяти призначених секретарів. Законодавча Рада Гонконгу обирається терміном на 4 роки, складається із 60 членів. Для того, щоб закон був прийнятий, необхідна обов'язкова підтримка простої більшості членів Законодавчих зборів. Адміністративно поділяється на 18 округів, у кожному з яких є своя окружна рада. Державні службовці законодавчої та виконавчої влади вибираються за допомогою голосування, або призначаються Головним міністром.

Історичні факти

Територія Гонконгу увійшла до складу Китаю в кінці III тис. до н. е., перші поселення на території острова з'явилися тільки в XI ст. н.е. На час появи в Гонконзі англійців на території проживало близько 5 тис осіб, які займалися в основному рибальством, скотарством і землеробством.

Перші згадки про Гонконг з'являються в XVII ст. Розташування Гонконгу поблизу р. Дунцзян робило його зручним портом для торговельних суден з усього світу. В 1550 р португальці заснували колонію в сусідньому Макао і вели торгівлю китайським товаром. Після відкриття філії Британської Ост-Індської компанії у Кантоні (провінція Гуанчжоу) в регіоні збільшилася присутність британців. З початку XIX ст британці починають активно ввозити в Китай опіум. Під час Першої Опіумної війни в 1840-1842 рр. в Гонконзі був влаштований англійська опорний пункт. Після закінчення війни в 1842 р., згідно Нанкінської угоди, о. Гонконг і півострів Коулун відійшли у володіння Британії. Після Другої Опіумної війни 1856-1860 рр. Англією були приєднані до Гонконгу деякі навколишні острови і невелика частина території півострова Коулун. У 1898 р Британія отримала в оренду на 99 років весь півострів Коулун, а також Нові Території. З 1 липня 1997 р. Гонконг став особливим адміністративним районом КНР, зберігши при цьому свою виконавчу і судову владу та законодавство.

Туристичний потенціал

Пік Вікторія – одне з найвідоміших туристичних місць Гонконгу, оглядовий майданчик з якого можна оглянути міський ландшафт мегаполісу. У світі не існує аналогу трамваю піку Вікторія. Він рухається вгору за рахунок тяги сталевих кабелів і підіймається на 373 м. вгору.

У 2006 р. було відновлено найпопулярнішу пам'ятку Гонконгу – вежу Peak Tower. У верхній частині споруди знаходяться декілька оглядових майданчиків; можна оглянути краєвиди острова, пройшовши круговим маршрутом Peak Circle Walk, або відразу відвідати оглядовий майданчик Лугард-роуд і оглядовий павільйон

Lions View Point Pavilion. На вершині башти Peak Tower розташована “Небесна тераса”.

Гонконг – всесвітній фінансовий центр, в якому збудовано 112 будинків висотою понад 180 м. Найвища споруда – 88-поверховий хмарочос Міжнародний фінансовий центр 2 висотою 415 м., збудований в 2003 р. Він є сьомим за висотою в світі та третім – в Китаї. Друга за висотою споруда – Сентрал плаза (374 м.), розрахована на 78 поверхів. У цій будівлі розташована міська церква Гонконгу, найвища церква в світі. На даний час в Гонконзі знаходяться шість побудованих будівель висотою понад 300 м., більше хмарочосів знаходяться тільки в Чикаго і Дубаї.

На Авеню Зірок можна знайти ювілейні таблички, відбитки долонь знаменитостей, опис важливих подій гонконзького кіно, кіоски з сувенірами кіноіндустрії, статую легендарної зірки бойовиків кун-фу Брюса Лі в натуральну величину.

Симфонія вогнів – нічне мультимедійне шоу, в якому беруть участь понад 40 будівель, розташованих на обох берегах затоки Вікторія. Навколо глядачів з'являються кольорові вогні, промені лазерів і прожекторів, їх супроводжує промова, яка прославляє енергію, дух і різноманітність Гонконгу. Це захоплююче мультимедійне шоу, занесене в книгу рекордів Гіннеса як “Найбільше у світі постійне світлове та звукове шоу”. У “Симфонії вогнів” висвітлено п'ять основних тем: пробудження, енергія, спадщина, партнерство і торжество. Найкраще спостерігати за мультимедійним шоу вирушивши в круїз затокою або з будь-якого берега.

Гігантський Будда – найбільший в світі бронзовий Будда під відкритим небом, розташований на гірському плато Нгонг Пінг, посеред мальовничого гірського ландшафту о. Лантау. Велична

постать сидячого Будди висотою 34 м, вона була відлита в Китаї і на її виготовлення пішло десять років. Туристи можуть піднятися на платформу, на якій сидить Будда, подолавши 268 сходинок. Її урочисте відкриття в грудні 1993 р. супроводжувалося важливими релігійними церемоніями. Крім приваблення буддистів з усієї Азії, велична статуя, створюючи відчутний ефект присутності, практично відразу перетворила віддалений монастир За Лінь, який розташований поруч, в популярний туристичний об'єкт. Недалеко від монастиря прокладена Стежка Мудрості, де на дерев'яних стовпах висічена давня Сутра Серця, одна з найвідоміших молитов, визнаних конфуціанцями, буддистами і даосистами. Дерев'яні колони утворюють фігуру "∞" – знак, який символізує ідею незорої величі і нескінченності.

Вуличні ринки найкраще ілюструють живу культуру Гонконгу, найпопулярнішими серед туристів є: Дамський ринок, Нічний ринок на Храмівій вулиці, Нефритовий ринок і Квітковий ринок. Кожен з цих ринків привабливий по-своєму і наповнений різноманітними товарами. Ринок Стенлі і Мюррей-Хаус Стенлі – популярне ринкове містечко, відоме морським узбережжям і вигідними покупками. Мюррей-Хаус – триповерхова будівля колоніальної епохи, розташована на узбережжі району Стенлі.

Затока Ріпалс – смужка узбережжя у формі півмісяця, один з найкрасивіших і найпопулярніших пляжів Гонконгу. Над садами, які оточують пляж, височіють дві статуї богів Квун Юм і Тін Хау (покровителі рибалок). На узбережжі функціонує клуб рятувальників, який межує з готелем "Ріпалс-Бей", збудованому в колоніальному стилі.

"Королівство Джамбо" – китайський плавучий ресторанный комплекс розташований в порту Абердін, є одним з найбільших

плавучих ресторанів у світі та символом туристичного Гонконгу; складається з кафе, ресторану, винного дворику та чайного саду. Ресторанний комплекс відкрився в 1976 р., спроектований у вигляді класичного китайського палацу і може вмістити до 2300 відвідувачів.

Гонконгський Діснейленд поділяється на чотири тематичні зони: Головна вулиця (Main Street USA), Країна фантазії, Країна пригод, і Країна майбутнього. На Головній вулиці відбувається парад Діснея – вистава за участю персонажів мультфільмів, які співають і танцюють; відпочити можна під час подорожі навколо парку на Залізниці Діснейленду. Кожного вечора відбувається феєрверк Зірковий Дісней. Після дня казкових пригод можна зупинитися в одному з двох готелів присвячених Діснею.

Океанічний парк Гонконгу збудований в 1977 р., під одним дахом поєднує океанаріум, зоопарк і парк розваг. Розташований в південній частині о. Гонконг, займаючи площу понад 870 тис. м²., розділений на три частини: Низовина, Мис і Тай Шу Ван, які пов'язані між собою фунікулером, вуличним ескалатором, другим по довжині у світі, і океанське експресом. Найпопулярнішою розвагою в парку є Скай Фейр (Sky Fair) – прогулянка на повітряній кулі діаметром 22 м., яка піднімається в небо на висоту понад 100 м. Інші популярні визначні пам'ятки охоплюють: Океан Театр, атракціон “Труба Подорож в безодню”, Шахтний поїзд.

На території Гонконгу розташовано багато стародавніх китайських храмів – даоські та буддійські святині, а також храми, присвячені іншим богам. Найвідоміші храми: Тін Хау, Вон Тай Сінг, Че Кун, Нунг Шин та ін. У мегаполісі є і цілий ряд чоловічих і жіночих монастирів, зокрема: жіночий монастир Чи Лін, буддистський монастир Міу Фат, та ін.

Храм Вон Тай Сінг – один з найвідоміших храмів Гонконгу, розташований на півострові Коулун. У цьому храмі здійснюють обряди трьох традиційних релігій – даосизму, буддизму і конфуціанства. Храмовий комплекс займає територію 18 тис. м², розташований на віддалі від житлових масивів та головних транспортних магістралей. У 1915 р. даоський священик Ліан Рен-ан привіз священний портрет ченця Вонг Тай Сіна з місцевості Гуаньдонь в Південному Китаї в Гонконг, в честь цієї події був збудований храм. Інші важливі будівлі комплексу: Холл Трьох Святих, Бронзовий павільйон, Архівний зал, Земний фонтан, склеп Ю Хінг, де вшановують Будду Палаючої Лампи, зал Єдинорога, барвистий Сад Добрих побажань.

Головними спорудами колоніальної епохи є: будівля Законодавчої ради, клуб іноземних кореспондентів (Фрінж-клуб), колишня будівля французької місії, будинок уряду, собор св. Іоанна, Гонконгський університет, центр природних ресурсів Ван Чай, колишня британська школа в Коулуні – Управління з охорони пам'ятників, готель “Пенінсула”.

У Гонконгському історичному музеї знаходяться археологічні експонати, які висвітлюють історію, етнографію та природну історію Гонконгу та регіону Південно-Китайського моря. Споруда музею є суперсучасним комплексом створеним на основі концепції відомого архітектора Е. Вернера Джонсона. Крім основного корпусу на Chatham Road South, в місті працює п'ять філій, а саме: Гонконгський музей берегової оборони, музей гробниці Лей Ченг Юк Хан, музей народної творчості, виставкова галерея на пожежному судні Alexander Grantham і музей Сунь Ят-сена.

Музей культурної спадщини створений для збереження мистецтва, історії та культурної спадщини Гонконгу. В архітектурі

будівлі музею використані мотиви традиційного стилю Si He Yuan. Музейний комплекс складається з декількох будинків, що утворюють внутрішній двір. Відкритий в грудні 2000 р., музей культурної спадщини займає 32 тис м² і складається з 12 виставкових галерей. Є також і тематичні колекції, серед яких зібрання картин відомого китайського художника Чжао Шао-ан, і виставки, присвячені розвитку кантонської опери.

Гонконгський музей берегової оборони розташований у колишньому форті берегової оборони на о. Гонконг, збудований британськими військами в 1887 р. і призначений для захисту східних підступів до гавані Вікторія. Музей складається з трьох основних секцій: прийомний хол, редут та історичний шлях. На постійній основі працює виставка під назвою "600 років берегової оборони Гонконгу". Каземати всередині редуту перетворені у виставкові галереї для постійних експозицій з історії берегової оборони Гонконгу, на яких розповідається про захист узбережжя з часів династій Мін і Цін, британського правління, першої та другої опіумних війн і до періоду після відновлення суверенітету Китаю над Гонконгом. У редуті можна побачити оригінальні військові об'єкти: гармату центральної батареї (1887 р.) калібром 17,8 см і вагою 4,5 т. і гармати західної батареї вагою 12 тонн. Іншими популярними об'єктами є: торпедна станція Brennan Torpedo і Батарея Lei Yue Mun Pass, які були розміщені у висіченій в скелі укріпленні в 1892-1894 рр.

Гонконгський музей мистецтв відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини Китаю та просуванні мистецтва з місцевим колоритом. Колекції музею налічують понад 15700 предметів мистецтва, у тому числі китайського живопису і каліграфії, антикварні китайські прикраси, коштовності, картини

історичного значення, а також творіння рук місцевих художників. В музеї проводяться також найрізноманітніші тематичні виставки для показу експонатів з місцевих і зарубіжних джерел.

Особливістю наукового музею в тому, що його експонати переважно інтерактивні, ілюструють різні наукові принципи і технології, які цілком можуть покращити повсякденне життя. В експозиції наявний навіть підвішений до стелі авіалайнер DC3, в кабіні якого можна подивитися відео польоту над Гонконгом. Найпопулярніші експонати для дітей – комп'ютерна ігрова зона, справжній, нерухомо закріплений автомобіль, в якому відвідувачі можуть їздити за допомогою симулятора. На постійній виставковій площі розміщено близько 500 експонатів. Один з найцікавіших – 22-метрова енергетична машина з подвійною вежею, яка є найбільшою в світі спорудою такого роду. При її запуску включаються кілька моніторів, на яких відтворюються захоплюючі аудіовізуальні ефекти, що демонструють різні форми енергії. У 18 галереях музею можна дізнатися багато пізнавального і знайти відповіді на багато науково-технічних питань: про світло, звук, рух, електрику і магнетизм, з математики, біології, географії, метеорології та ін. Близько 80% експонатів є практичними, тобто їх можна не лише розглядати, але й безпосередньо дізнаватися, що і як у них працює. Співробітники музею щодня проводять демонстрації для відвідувачів.

Музей космонавтики був відкритий для популяризації астрономії та космічної науки. Перша частина музею охоплює планетарій – споруда з яйцеподібним куполом площею понад 8 тис м². Під його куполом знаходяться: космічний театр Стенлі Хо, зал космічних наук, різноманітні приміщення і офіси. У західному крилі музею розташовані: зал астрономії, лекційний зал, сувенірний

магазин і офіси. Найпопулярнішим експонатом є макет передньої частини і кабіни орбітального апарату Шаттл. У Музеї космонавтики є два тематичних виставкових зали: космонавтики і астрономії на першому і другому поверхах відповідно. Музей також влаштовує Omnitax (різновид показу фільмів), повітряні шоу і виставки астрономічних експонатів.

Екологічний і активний туризм

В Гонконзі найпопулярнішими видами активного відпочинку є: гольф, піший і велосипедний туризм, віндсерфінг. Поле гольф-клубу Jockey Club Public Golf Course раніше використовувалося британськими військами для навчальної стрільби; цей гольф-клуб має статус одного з найкращих у світі. Обладнано одне поле з дев'ятьма і два поля з вісімнадцятьма лунками. Клуб SkyCity Nine Eagles Golf Course розташований на острові Лантау біля терміналу № 2 міжнародного аеропорту Гонконгу. Він являє собою поле на дев'ять лунок, відкрите тільки для співробітників аеропорту та пасажирів протягом семи днів після їхнього прильоту або відбуття з гонконгського аеропорту.

У Гонконгу є кілька приватних гольф-клубів, за членство в яких потрібно вносити регулярну плату. Туристи, які не є членами гольф-клубів мають можливість використовувати гольф-поля тільки в будні дні. Hong Kong Golf Club володіє трьома полями на вісімнадцять лунок, а також полем з дев'ятьма лунками. Гольф-клуб Discovery Bay на острові Лантау має поле з вісімнадцятьма лунками, спроектоване дизайнером Робертом Трентом Джонсоном-молодшим, під час гри в гольф можна оглядати краєвиди Гонконгу і затоки.

Пішохідний і екологічний туризм розвивається на території двадцяти трьох парків, які займають понад 40% всієї території і мають маршрути різної складності. Досвідчені туристи

використовують маршрут MacLehose протяжністю близько 100 км на Нових територіях, що пролягає через вісім парків Гонконгу від півострова Sai Kung на сході до Tuen Mun на заході. Інший складний кільцевий маршрут Lantau Trail протяжністю 70 км на острові Лантау, починається і закінчується в Mui Wo (Silvermine Bay); нитка маршруту пролягає через кілька популярних і мальовничих місць і кемпінгів, передбачає сходження на вершину Лантау Пік тривалістю 2,5 годин. Обидва маршрути MacLehose і Lantau поділяються на більш короткі ділянки різного ступеня складності. З маршрутів меншої складності виділяється Heritage Trails на Нових територіях, під час якого передбачається відвідання кількох історичних архітектурних пам'яток. Кращим сезоном для походів вважається період з листопада по лютий. В офісах Ради з туризму Гонконгу розповсюджують карти маршрутів і путівники для пішого туризму, які називаються "Вивчення природи Гонконгу: гід для туриста".

Крім численних відкритих і закритих басейнів в готелях Гонконгу, які доступні для їх гостей, в місті є громадські басейни, у парках Kowloon Park і Victoria Park. Відкриті басейни функціонують з квітня по жовтень. На території Гонконгу є близько сорока безкоштовних громадських пляжів, на більшості з яких є всі необхідні послуги: чергові рятувальники в сезон купання (з квітня по жовтень), роздягальні, прокат шезлонгів і устаткування, кафе і ресторани. Найпопулярнішим пляжем в Гонконзі є Repulse Bay.

Індія

Загальна характеристика

Офіційна назва – Республіка Індія. Сьома за площею країна світу – одна з найбільших держав Азії. Її територія становить 3 287 263 км². Кількість населення в Індії, згідно з переписом 2010 р., – близько 1 млрд 21 млн осіб (тобто 16,7% всього населення планети). Індія посідає друге місце в світі після Китаю за кількістю населення. Етнічна Індія представлена трьома великими расами: негроїдною, європеїдною і монголоїдною. Найбільші міста країни – Нью-Делі (понад 15 млн. осіб), Мумбай (16,4), Бомбей (15), Калькутта (13), Делі (11) і Мадрас (6). Міське населення становить 26%, а сільське – 74%. Релігія: індуїзм, який сповідують 82% населення, мусульмани становлять близько 12% населення країни. В Індії є також незначні за кількістю громади християн, сикхів, буддистів, джайністів і парсів.

Індія – союз штатів, є суверенною федеративною світською демократичною республікою з парламентською системою правління. Республіка керується, відповідно до Конституції, прийнятої 1949 р. Столиця Індії – Делі. Офіційні мови – хінді та англійська. В республіку входять 25 рівноправних штатів і 7 союзних територій. Законодавча влада належить Президенту і Парламенту, що складається з двох палат: Ради штатів та Народної палати. Виконавча влада в Індії належить Президенту та Уряду, що формується парламентською більшістю і несе відповідальність перед Народною палатою.

Індія займає півострів Індостан, утворюючи центральну частину Південної Азії. Її територія простяглася на 3214 км від найвищого гірського хребта Гімалаїв на півночі до мису Коморін на півдні, де зливаються води Аравійського моря, Бенгальської затоки й Індійського

океану. Північний тропік перетинає територію Індії приблизно посередині. Її простори сягають на 2933 км від пустелі Тар на північному-заході до найвологішого місця у світі – плато Шиллонг. Індія на сході омивається Бенгальською затокою, на півдні – Полкською протокою та Індійським океаном, на заході – Аравійським морем.

До складу Індії входять Андаманські і Нікобарські острови, а також острови Лакшадвіп, Аміндівські та Мінікой у південно-східній частині Аравійського моря. На півночі Індія межує з Афганістаном, Бутаном, Китаєм і Непалом, на сході – з Бангладеш та М'янмою (Бірма), на заході – з Пакистаном. До складу Індії входять частково території Джамму та Кашмір, деякі ділянки кордону оскаржуються Китаєм і Пакистаном. Істотною перешкодою для розвитку прикордонного туризму є наявність високої гірської системи – Гімалаїв, розташованої на межі з Китаєм, Афганістаном, Непалом, Бутаном. У Індії напружені політичні відносини з Пакистаном, що в прикордонних районах періодично виливається в прояви тероризму та збройні зіткнення. Біля північного узбережжя Індії знаходиться острів Шрі-Ланка, відділений від Індії вузькою Полкською протокою, ширина якої близько 50 км.

Історичні факти

Першу індійську державу називають імперією Маур'їв. Могутня держава Маур'їв розпалася на початку II ст. до н. е. і почала зазнавати нападів скіфів, греків тощо. У I ст. н. е. у Північно-Західній Індії виникає величезна імперія Кушан, яка досягла найбільшої могутності у II-III ст. н. е., коли до її складу входили Афганістан, Центральна Азія та індійські території до річки Нарбада. У IV ст. н.е. держава Магадха знову об'єднала Північну Індію, за іменем правлячої династії її називають імперією Гуптів. У цей період завершено трактат “Манасара”.

Перші європейці – португальці з'явилися поблизу берегів Індії у XVI ст. Вони захопили Гоа та інші території на західному узбережжі. Потім прийшли голландці, французи та англійці. Протягом століття у різних країнах Західної Європи виникли Ост-Індські кампанії, які боролися за колонізацію Індії. До XVIII ст. наймогутнішими стали французька та англійська кампанії.

26 січня 1950 р. Індію проголосили республікою та ухвалили нову Конституцію. Адміністративна реформа 1953 р. передбачала створення штатів за національно-мовним принципом.

Туристичний потенціал

Індія – країна давньої міської культури. Міста надзвичайно різноманітні. Багато їх виникло дуже давно, ще до нашої ери: Патна, Варанасі, Іллахабад, Делі. Деякі є священними для індуїстів. В Іллахабаді, що знаходиться у місці злиття річок Джамни і Гангу, на релігійне свято один раз на 12 роки збирається до півтора десятка мільйонів віруючих. Середньовічну епоху уособлюють Агра. Калькутта, Бомбей і Мадрас, засновані колонізаторами. Останнім часом в ході індустріалізації виникли міста Бхілаї, Роуркела, Дургапур, Бокаро.

Делі – столиця Індії, передусім місто історії. Це фактично два міста в одному. Енергія і строкатість, шум базарів і архітектура Моголів у Старому Делі контрастують з стриманою розкішшю Нью-Делі. У Делі є декілька всесвітньо відомих розкішних готелів, вишуканий стиль і комфорт яких забезпечать заможному мандрівникові хороший відпочинок. Серед історичних пам'яток столиці особливо виділяються знаменитий Червоний Форт з розташованим в середині обширним палацовим комплексом епохи Великих Моголів і “різнобарвним палацом” Ранг-махал, руїни якнайдавнішого пам'ятника Поділи – храму Бхайрона, комплекс

Кутаб Мінар. Місто буквально насичене храмами всіх світових релігій, найцікавіші: сикхський храм Сіс-гандж, храм Йогмайї, головний храм столиці – буддистська ступа Віхара, бахаїстський Храм лотоса. Величні мечеті Делі вважаються кращими з ісламського мистецтва: Джама Масджід – найбільша мечеть Індії, перша мечеть країни – Кувват-уль-іслам XII ст.

Агра – столиця імперії Великих Моголів і перлина Індії. Тут зосереджено безліч справжніх “чудес світу” – знаменитий біломармуровий мавзолей Тадж-Махал; Велика фортеця Агри – Червоний форт з цілим комплексом величних палаців, площ, мечетей і парків в оточенні подвійної стіни цитаделі; Перлова мечеть; Дзеркальний палац, мармуровий мавзолей взірця Джахангри-махал, витончена усипальня Ітемад-уд-даули і водний парк “Павільйон риб”. У Сікандре, передмісті Агри, розташований оточений садом мавзолей Акбара з червоного пісковика.

Тадж Махал – туристична емблема всієї Індії і одночасно найекстравагантніший пам'ятник людської любові. Прекрасна усипальня з білого мармуру в даний час виглядає так само, як і два з половиною століття назад, коли тільки була побудована імператором Шах-джаханом для своєї другої дружини Мумтаз Махав, що померла при народженні 14-ої дитини в 1631 році.

Смерть коханої привела імператора до такого відчаю, що він посивів за одну ніч. Будівництво мавзолею почалося в тому ж році, а закінчилося в 1653 році. Всього на будівництві було зайнято більше 20 тисяч осіб з Індії і Центральної Азії. Після закінчення будівництва багатьом ампутували руки або великі пальці на руках, щоб майстри вже ніколи не змогли повторити подібний шедевр. Захід сонця – відповідний час для милування Тадж Махалом. У променях сонця, що заходить, він спочатку стає золотим, потім

рожевим, потім червоним і перед тим, як остаточно стемніє, – темно-блакитним.

Столиця штату Раджастан – *Джайпур* – одне з найцікавіших міст країни. Заснований 1727 р., він отримав свою другу назву “Рожеве місто” – для спорудження багатьох будівель використовувався рожевий пісковик. Своєю назвою Джайпур зобов’язаний засновникові, великому воїнові і астрономові, магараджі Джай Сінгху Другому по прізвиську Савай. У 1876 році магараджа Рам Сінгх наказав фарбувати стіни міста в рожевий колір, традиційний колір гостинності, для зустрічі Принца Уельського, майбутнього короля Едуарда Сьомого. Місто і форт побудовані відповідно до канонів староіндійської архітектури, до яких відноситься, зокрема, і прямокутне планування.

У 1728 році Джай Сінгх побудував обсерваторію Джантар Мантар, яка в даний час є одною з головних визначних пам’яток Джайпуру. Це найбільша обсерваторія, що добре збереглася, з п’яти, побудованих Джай Сінгхом. Безладне на перший погляд нагромадження різних конструкцій виявляється добре продуманими зборами різних інструментів для небесних вимірювань. Особливо слід зазначити сонячний годинник з гномоном 27 метрової висоти. Його тінь пересувалася за годину на 4 метри.

Щороку в Джайпурську обсерваторію з’їжджаються астрологи зі всієї Індії. Вони готують щорічний астрологічний альманах, користуючись кам’яними астрономічними інструментами, побудованими Джай Сінгхом Саваєм ще 250 років тому.

З визначних пам’яток Джайпуру крім Джантар Мантара слід зазначити Палац Вітрів, Хава Махав, Міський Палац і, звичайно ж, форт Амбер – стародавню столицю Раджастхана, яка знаходиться за 11 км. на північ від Джайпуру. Будівництво форту почав в 1592 році

магараджа Ман Сінгх, головнокомандуючий армії імператора Акбара, одного з Великих Моголів. Тут була резиденція і самого Джай Сінгха Другого перед тим, як він переїхав до Джайпуру. У форт мандрівників доставляють слони, що робить підйом в палац незабутнім. Відвідавши Діван-і-ам або Зал для загальних аудієнцій і маленький храм, присвячений богині Калі, можна пройти на верхню терасу в апартаменти магараджі через ворота, прикрашені скульптурами і мозаїкою. Стіни Джай Мандіра або Залу Перемоги рясно декоровані мозаїчними панелями, стеля – дзеркалами. Навпроти знаходиться Сакх Нівас або Зал Задоволення: двері з сандалового дерева багато прикрашені слоновою кісткою, через зал прокладений неглибокий канал, по якому протікає прохолодна вода, одночасно і охолоджуючи, і зволожуючи повітря.

Палацовий комплекс Чандра-махал розташований у центрі міста Джайкур серед мальовничих садів. Не менш цікаві палаци Радж-махал, Озерний палац Джал-махал, палац вітрів Хава-махалі і Рамбагх, у наші дні перебудований у розкішний готель. На скелях за містом розташовані форти Джайгарх і Нахагарх, храми Бірла, Шрі-говінд-дев, Лакшмі-нараїн і Канак-вріндаван, мінарет Ісварі-мінар-сварга-сал (“Мінарет, що проникає в небо”), а також величезна обсерваторія просто неба – Джантар-мантар. Практично у всіх палацових спорудах зараз експонують колекції Королівського музею, Центрального музею, музею індології і музею міського палацу.

Головний промисловий і культурний центр Східної Індії *Калькутта* – адміністративний центр штату Західна Бенгалія. Це найбільше місто країни, що входить у десятку найбільших міст світу. Засноване як торговельній форпост Британії в XVII ст., місто швидко росло, здобуваючи самобутній стиль. У Калькутті знаходяться найбільша в Індії Національна бібліотека, Меморіальний

музей ім. королеви Вікторії у величезному парку Майдан, грізний форт Уільям, багатий Індійський музей, найстарший у країні Калькутський університет (1857), місія Матері Терези і штаб-квартира Рамакрішні, технологічний музей Бірла (Калькутта вважається одним з визнаних інженерних центрів країни). Калькутту іноді називають інтелектуальною столицею Індії. Ще в ХІХ ст. вона стала центром “Бенгальського ренесансу”, видатну роль у розквіті якого зіграла сім’я Тагорів і її видатний представник – Рабіндранат Тагор, поет, просвітитель, музикант, прогресивний громадський діяч.

Мумбай – “ворота Індії”, столиця штату Махараштра, виник на семи островах. Поступово простір між островами було осушено і утворилася територія міста, витягнута уздовж берега і розташована майже в центрі узбережжя Аравійського моря. Мумбай – найбільший індустриальний центр країни з найрізноманітнішими виробництвами традиційних і ультрасучасних галузей (нафтохімія, машинобудування, електроніка та обчислювальна техніка, атомна промисловість і ін.). Це цитадель найбільших індійських монополій, могутній фінансовий центр, місто активних зв’язків з Близьким Сходом, США, Європою і рештою світу. Тут знаходиться найбільша індійська кіностудія – “індійський Голлівуд”. Мумбай нерідко називають Парижем Азії. Мумбай славиться своєю різноманітною архітектурою – колоніальні особняки старих кварталів є сусідами висотних будівель південної частини міста. Найцікавіші споруди тріумфальна арка “Ворота Індії” (1924), міський форт (1720), церкви Св. Іоанна і Св. апостола Хоми, собор Св. Томаса (1672-1718), храм Махалакшмі, мавзолей і мечеть Хаджі-алі, будівля Мумбаїського університету, будівля старого Монетного двору (1828), найбільший у старому Мумбаї ринок Кроуфорд, будівлі Вікторія-термінус, Верховний суд. З

інших визначних пам'яток варто відзначити найкращий в Індії акваріум Тарапореваала, музей Західної Індії, парк Вікторія-гарденз із зоопарком, планетарій ім. Неру, Галерею сучасного мистецтва. На пагорбі Малабар розташовані мальовничі Висячі сади.

Мадрас – четверте за величиною місто країни називають “воротами сонячного Півдня”. Він заснований раніше за Калькутту і Мумбай – у 1639 р., як форпост Ост-Індської компанії і став першим центром Британської Індії. Місто витягнене уздовж величезного піщаного пляжу Марина, одного з найкращих у світі. Визначними пам'ятками міста вважаються форт Св. Георгія, в якому зараз працює уряд штату, Кафедральний собор св. апостола Хоми, перша англіканська церква країни – Св. Діви Марії (XIX ст.), храм Шиви, Мадраська музична академія музики і танцю Калакшетра, будівля одного з найдавніших у країні університету. Мадрас приваблює багато туристів і паломників: звідси легко потрапити в знамениті місця стародавньої архітектури Таміла і храмів Махабаліпурам, Канчіпурам.

Каджурахо – місто Індії, відоме своїми унікальними архітектурними пам'ятниками, які радять відвідати туристам всі існуючі путівники по Індії. Блискучі храми Кхаджурахо, бездоганно відновлені після майже цілого тисячоліття занедбаності і забуття, входять до числа найзначніших зі всіх історичних монументів Індії. Широко відомі перш за все завдяки вишуканій чуттєвості своєї скульптури, вони були побудовані між X і XII століттями і є найбільшим архітектурним досягненням Чандельської (Chandella) династії.

Каджурахо виріс з невеликого колишнього села. З 950 року по 1050 рік н. е. в Каджурахо зводилися численні храми в славу бога Чандели. Цей час вважається розквітом архітектури. Було створено

85 храмів. Проте до наших днів збереглося лише 22 з них.

Унікальність храмів полягає в їх настінних кам'яних скульптурах, що зображають картини з життя. Скульптурні композиції храмів Каджурахо – найвідоміші в світі. Деякі скульптурні зарисовки дуже пікантні і відверті.

Храми любові Каджурахо потрібно обов'язково відвідати закоханим парам і допитливим мандрівникам. Кожен з храмів Каджурахо настільки філігранно виконаний, що здається висіченим з єдиного кам'яного моноліту божественною рукою. Чим ближче до них підходиш, тим більше здивування вони викликають. Фризид фасадів усяні, заповнені немислимою кількістю зображень звірів, військових сцен, красивих жінок і закоханих пар. Тисячі скульптур і скульптурних композицій прикрашають кожен дюйм стін храмів. Саме завдяки ним, хитромудрим і чудово створеним, храми Каджурахо стали всесвітньо відомі.

Практично ніяких записів про їх спорудження не збереглося, відомо тільки, що храми з'явилися в період з 950 по 1050 рр. н.е., під час правління династії Раджпутів Чанделла. Столицею Каджурахо був зовсім недовго і, швидше, виконував функції релігійного центру династії. Схожі в архітектурній концепції, храми, все ж таки, не належать до якоїсь одної релігії або релігійного напрямку, деякі присвячені Шиві, інші – Вішну, треті – Джайну Тіртанкарасу.

Саме змішення релігійного і еротичного в архітектурі, наводить на думку про приналежність Каджурахо до вчення Тантри. Доказ тому – скульптури всіх храмів, які, в першу чергу, – дань життю в його піднесеному і безпосередньому втіленні. Еротичні сцени представлені на відносно невеликій частині рельєфів, хоча всі скульптури були відображені з інтригуючою і витонченою

відвертістю.

Скільки б питань не народжували храми Каджурахо, скільки б теорій не висувалося на цей рахунок, можливо, відповіді так ніколи і не будуть знайдені. Безперечне одне, подорож в саме серце індійського штату Мадья Прадеш вартує того, щоб подолати довгий шлях.

Культурні традиції Індії виходять із глибини століть, починаючи з прадавніх цивілізацій. Класичне індійське мистецтво нерозривно пов'язане з релігійними сюжетами, що беруть початок в індоарійських ведичних гімнах, міфологічних епосах “Рамаяні” і “Махабхараті”. Вони відкривають історію індійської літератури, на них засновані всі різновиди народного театру й класичного танцю. Їхні сюжети та персонажі з покоління в покоління надихали індійських скульпторів і живописців і дотепер знаходять відображення в образотворчому мистецтві.

Екологічний та активний туризм

Територія Індії давно заселена, її природа зазнала сильних змін. Для природоохоронних і рекреаційних цілей створені десятки національних парків. Деякі унікальні об'єкти мають статус природних пам'яток. Для збереження й збільшення тваринного світу в Індії створено понад 500 національних парків, заповідників і заказників. Національні парки країни – Казіранга, Джалдапара, Манас, Дачигам, Джавхар (включає парки Бандіпур, Нагархол, Мудумалай і Ваянад). Цікаві оригінальні заповідники птахів – Говінд Сагар, Кеолоадео-Гана, Канха Пойнт-Калімер, Пулікат, Ведантхангал і Нал-Саровар.

На узбережжі Бенгальської затоки росте найбільший в світі мангровий ліс – Сандарбан. Це єдиний у світі мангровий масив, в якому мешкають тигри. Буйна, завдяки теплому і вологому клімату,

рослинність цих місць налічує 334 види. Вологий морський тропічний клімат створив унікальний рослинний комплекс, в якому зустрічаються поряд рослини з Південно-Східної Азії, Океанії, Східної Африки і Нового Світу, утворюючи унікальне поєднання, якого не зустрінеш більше ніде в світі. Ці землі оголошені в Індії тигровим заповідником. У північно-східних передгір'ях Гімалаїв, у зоні вологого тропічного клімату розташований один з найцікавіших парків країни – Манас. Він присвячений Манасі, індійській богині змій. У парку зустрічається тонка, як хлист, змія, яку відносять до змій, що “літають”, через уміння одним кидком долати декілька метрів між гілками. Парк відрізняється великою кількістю птахів – більше 450 видів; крім того, тут живуть тигр, слон, носоріг, леопарди, дикі водяні буйволи. Допуск відвідувачів у парк обмежений.

Тут же, на північному сході країни, в долині Брахмапутри є ще один відомий парк Казіранга. Щорічні повені в сезон дощів роблять можливим пересування парком тільки на човнах, а у сухий сезон – на слонах. Тут можна ознайомитися з життям його мешканців: слонів, носорогів, тигрів, самбарських оленів, перелітних птахів (рожевий пелікан, чорний лелека, орлан-білохвіст, сіроголова чайка, червона качка).

На півночі країни, за 400 км від Агри, розташований високогірний парк Нандадеві. Це гірська долина, оточена семи-кілометровими вершинами. Тут зустрічаються сніжний барс, бурий ведмідь, гімалайська блакитна вівця.

Унікальними рекреаційними ресурсами володіють гірські райони Північної Індії (штати Панджаб, Джамму і Кашмір, Хімачал-прадеш): мальовничі гірські долини з озерами, засніжені вершини, тераси рисових полів – дарують прохолоду влітку, коли рівнинна

Індія потерпає від спеки. Частково вони вже використовуються для організації відпочинку жителів країни. Але міжнародний туризм розвинений тут відносно слабо. Це пояснюється тим, що центри відпочинку в Гімалаях розраховані переважно на літній сезон, тоді як основна маса туристів прибуває до Індії в зимові місяці – з листопада по квітень. До найвідоміших туристичних центрів належать Шимла, Срінагар, Гулмарга, Пахалгама, Мансара, Катра.

Гірськолижні курорти Індії

У Індії функціонує курорт Аулі в Гархавалі, що має міжнародну популярність. У цій країні діють також курорти Кедар, Кантха, Дарина Бугьял, Куш Кальян.

Куфрі (Гімачал Падеш) – найстарший гірськолижний курорт в Індії, відкритий в 1854 р. Це маленька гірська станція за 92 км від Дхарамшали Куфрі та за 19 км від Шимли. Поруч розташовані Парк Гімалайської природи й Туристичний парк Індіри Ганді, в якому можна покататися на поні та яках. Цей регіон раніше входив до складу Королівства Непал і “зовнішньому світу” був практично невідомий, аж поки 1819 р. його не “відкрили” британці. Вони зробили Шимлу своєю літньою столицею з 1864 по 1939 рр. Після цього курорт Куфрі також набув популярності. Сьогодні це центр гірськолижного спорту. Кращий час для катання на лижах – з листопада до лютого.

Аулі (Уттар Падеш) – один з найвідоміших індійських гірськолижних курортів. Знаменитий курорт з найкращими в Азії гірськолижними схилами й найдовшим підйомником. На курорті близько 10 км трас, катання в основному для новачків і прогресуючих лижників. Є гірськолижні школи з інструкторами, пункти прокату й сніжні гармати. Сезон катання триває від середини грудня до середини травня. В Аулі регулярно проводяться

лижні фестивалі, у лютому й березні проходять національні чемпіонати.

Центри аюрведичного лікування

Аюрведа – прадавня індійська наука лікування, буквально означає “наука життя”. Ця система медичних знань, існує й розвивається в Індії уже кілька тисяч років, і зараз дуже популярна на Заході. Щороку в Індію на лікування приїжджають, у середньому, 150 тисяч іноземців у рік. Аюрведа визнана Всесвітньою організацією охорони здоров'я ефективною системою альтернативної медицини. За словами індійських цілителів, аюрведа – це наука про баланс між духом і тілом.

Ананда Спа в Гімалаях 5* вважається одним із найкращих спа-готелів світу. Спа-курорт розташований на території 21 км² і пропонує великий вибір з більш ніж 79 процедур для здоров'я тіла й краси, поєднуючи традиційні індійські оздоровчі системи Йоги й Аюрведи з найсучаснішими західними спа методиками.

Курорт Соматірам – перший індійський курорт, що поєднав аюрведичне лікування з пляжним відпочинком. Він знаходиться за 21 км від Трівандрума – столиці Керали, на березі Аравійського моря, на пляжі Ковалам. Складається з трьох готелів:

Соматірам Аюрведік Хелф Резорт знаходиться над урвищем, не має зручного виходу до пляжу, пропонує інтенсивне лікування. Соматірам Аюрведік Біч Резорт має вихід на пляж, бунгало розташовані на стрімкому березі, який терасами спускається до пляжу. Маналферам Аюрведа Біч Віледж має басейн і вихід на пляж.

У Соматірамі немає кондиціонерів, оскільки, це суперечить природнім умовам лікування. Попри це в Маналтірамі для зручності відпочивальників з Європи побудовані нові котеджі, які мають кондиціонери. Всі санаторії – відкритого типу, тобто дозволяються

вільний вихід за територію готелю, відпочинок на пляжі, в ресторані подаються невегетаріанські продукти та алкоголь. Це найдемократичніший з усіх аюрведичних готелів Індії.

Варкала належить до найпопулярніших курортів Керали, в основному завдяки місцевим мінеральним водам, які стрімкими потоками спадають з високих скель, що оточують пляж. Варкала також є важливим центром паломництва. Стародавній храм Джанадрани Свами та Природничий центр є головними атракціями околиць. Занурення у святі води пляжу, згідно з легендою, очищує не тільки тіло, а й душу від гріхів. На світанку після повного місяця “Каркідакам”, тисячі людей беруть тут участь у ритуалі “Ваву Балі”, що допомагає духам предків відпочивати з миром. Цілющий клімат, лікувальні трави і насичений вологою сезон дощів травня по жовтень – найкращі умови для аюрведичного лікування.

Пляжний відпочинок

Пляжі Андаманських, Нікобарських островів і островів Лакшадвіп – ідеальні для дайвінгу і дослідження підводного світу. До того ж це найменш обжиті пляжі Індії. Сюди досить важко потрапити, і насолоджуватися красою дикої природи приїжджають справжні аматори самотності, простого й природного життя.

Між Індією і Мьянмою в Бенгальській затоці у формі, витягнутої з півночі на південь на 750 км дуги, розташовані близько 300 островів, густо вкритих лісом, – на півночі Андаманські, на півдні – Нікобарські. З них населені 38 островів, відкритих для туристів зовсім недавно.

Тут не дуже багато курортів, хоча пляжі оперізують острови практично цілком. Сприятливий для відпочинку клімат, багата рослинність приваблюють поціновувачів спокійного “екологічного” відпочинку. Крім того, це закрита зона, територія національних

заповідників, для відвідування якої потрібно одержувати окремий дозвіл. На островах розташовано 96 резерватів і 9 національних парків, зокрема, Морський парк імені Махатми Ганді (15 невеликих острівців, покритих джунглями, у водах яких мешкає безліч екзотичних риб).

Порт Блер – столиця Союзної території. Поряд з аеропортом, в торговому комплексі знаходиться Туристичний офіс, в якому можна замовити екскурсії містом або островом. За 5 км від аеропорту і за 1 км від центру міста розташований найрозкішніший готель, що входить до мережі готелів “Шератон”, – “Andamans Welcomgroup bay Island”. При готелі є басейн з видом на море, можлива оренда яхт, організовується глибоководний дайвінг.

Коралові острови, звані Лакшадвіпськими, – одне з найбільш відокремлених і незіпсованих цивілізацією місць на нашій планеті. Для відвідин усіх островів потрібен спеціальний дозвіл. Слово “Лакшадвіп” означає “сто тисяч островів”. Ця група коралових островів розташована в Аравійському морі на південному заході від Керали, є раєм для любителів дайвінгу і відпочинку на небагатолюдному морському пляжі. Населеними є лише десять з двадцяти семи островів.

Найбільш пристосованим для розкішного відпочинку і занять підводним плаванням є острів Бангарам, площею близько 60 кв. км з піщаним пляжем і лагуною. Тут розташований найкращий на Лакшадвіпських островах готель “Banglam Island Resort” (Casino Group). Дістатися до Бангарама можна катером з Агатті. На острові також є аеропорт.

Індійський уряд створює на Андаманських і Нікобарських островах і островах Лакшадвіп туристичну інфраструктуру.

найкращий час для відвідин островів – з початку жовтня до середини травня.

Гоа – одне із найпопулярніших місць відпочинку у світі. Золоті пляжі на берегах Аравійського моря, прекрасна природа вологих тропіків, прадавні пам'ятники, поєднання різних стилів, культур і рас зробили штат Гоа зовсім несхожим на звичайний образ Індії. Найголовніший магніт, що притягає в Гоа туристів – його природна краса. Передусім, це чудові пляжі, що простягнулися на 100 км з півночі на південь. Відкриття готелів зі світових мереж “Таджсадж груп”, “Хайятт”, “Ренесанс”, “Кемпінські груп” збільшило приплив туристів із усього світу. М'який рівний клімат Гоа і короткий період мусонів у червні-липні дають можливість відпочивати тут цілий рік.

Штат Гоа ділиться на Північну (Вагатор, Анджуна, Бага, Калангут, Кандолім) і Південну (Маджорда, Колва, Бенаулім, Варка, Кавелосім, Мобор) частини. Готелі й пансіони, розташовані на Півдні, вважаються дорогими, причому не тільки за індійськими мірками. Вони популярні серед заможних людей з Європи, люблять тут бувати й багаті індуси. На півдні Гоа – пляжі із дрібним, чистим і золотавим піском, сервіс найвищого рівня в комфортабельних п'ятизіркових готелях і спокійне тепле море. Повна протилежність – Північний Гоа, порівняно недорогий, гамірний і демократичний. Пляжі тут з вулканічного темно-сірого піску. Берег на всьому північному узбережжі досить високий, тому в багатьох готелях пляжі невеликі й розташовані в лагунах. Готелі на узбережжі Північного Гоа, як правило, стоять близько один від одного, більша частина з них належить до категорії 2-3*.

Пляжі Калангут і Бага стали Меккою хіпі, поп- і рок- тусовки, музикантів, художників, артистів. Цілодобові дискотеки й карнавали, екзотичні ринки сувенірів, магазинчики, нескінченна

різноманітність страв східної і європейської кухні, дарунки моря і фрукти, тропічна природа – усе це залучало на Гоа багатьох зірок (навіть таких, як “Бітлз” та “Роллінг Стоунз”). В Гоа зародився стиль музики з назвою “Гоа-транс”. На пляжах Гоа на заході збираються сотні й тисячі людей з усього світу, щоб насолодитися заходом сонця, спілкуванням, океаном і музикою.

Курорти Керали. Штат Керала розташований на південно-східному узбережжі Індії. Туристів приваблює м'який клімат, довга берегова лінія із чудовими пляжами, широкі можливості для аюрведичного лікування, екзотична кухня.

Ковалам – природна бухта, ідеальна для каякінгу, плавання, серфінгу й катання на водних лижах. Прибережні води чисті і спокійні, у багатьох місцях вздовж узбережжя тягнуться невеликі коралові рифи. Ковалам відомий як популярний йогічний і оздоровчий центр. Гостям пропонують аюрведичний масаж, масаж з ароматичними маслами, дають уроки медитації.

Алаппузу часто називають Венецією Сходу. Пляж популярний як місце релаксації, місцевий пірс нараховує 140 років історії. Пляж піщаний, на одному кінці ростуть густі пальмові зарості. Тут розташований старий маяк і розважальний парк Віджая Біч.

Курорти Махараштри. Махараштра – третій за величиною індійський штат із столицею Мумбай (Бомбей). За чотири століття панування Ост-індської компанії, Мумбай набрав характерні європейські риси – незвичайну готичну архітектуру громадських і житлових будинків, християнські собори, стрункі хмарочоси уздовж затоки, парки, гольф-клуби, музеї, ресторани та кав'ярні. Тут знаходиться індійська “фабрика мрій” Боллівуд. У Мумбаї збереглися й прадавні визначні пам'ятки: Елефантові острови з печерними

храмами V-го століття, острівець із меморіалом святого Хаджі Алі XIV-го століття, буддійські й кришнаїтські храми, мечеті.

Пляжі штату простягнулися на 530 км уздовж узбережжя Аравійського моря й відомі найспокійнішими водами в Індії. Завдяки цьому вони ідеальні для сімейного відпочинку. Джуху – один з найбільших і популярних пляжів штату, який розташований за 18 км від центру Мумбаї. Тут також часто знімаються індійські фільми.

Маріна драйв – це променад між кам'яними джунглями Мумбаї й зеленими схилами Малабарського пагорба. Його також називають Намистом Королеви тому, що вечорами він увесь освітлений величезними вуличними ліхтарями. Найцікавіші картини на пляжі можна спостерігати під час фестивалю, присвяченому слоноголовому богові Ганеші.

Курорти Тамілнаду. Східне узбережжя Індії відомо курортами на південному сході близько Ченная. У цих місцях, що омиваються теплими водами Бенгальської затоки, можна не тільки відпочити на пляжі, відвідати крокоділячі ферми й парки розваг для дорослих і дітей, але й познайомитися з деякими унікальними архітектурними та історичними пам'ятками Індії. В Тамілнаді налічується понад 30 000 храмів, за що штат одержав назву “Земля храмів”.

У Тамілнаді розташований найдовший пляж в Індії і другий за довжиною у світі – пляж Маріна (12 км). Неподалік побудований акваріум з колекцією екзотичних тропічних морських і прісноводних риб. На всіх пляжах відпочиваючим пропонують на прокат моторні човни, вітрильні яхти та катамарани.

Пляж Ковелонг, що розташований за 40 км від міста Ченнаї, столиці штату, пропонує мандрівникам приємну самотність, що порушується лише поодинокими рибальськими човнами. Крім того,

Ковелонг – це єдиний п'ятизірковий курорт у штаті. На пляжі збереглися руїни голландського форту, а також залишки прадавнього порту. Ще одна визначна пам'ятка району – система каналів між Аллеппі й Ковелонгом. Екскурсії каналами проводяться на традиційних індійських човнах, що плывуть по воді між мальовничих пальмових гаїв, рисових плантацій і десятків храмів.

Курорти Гуджарата. Один із кращих курортів країни, Ахмедпур Мандві пропонує гостям практично всі види відпочинку: від пляжного відпочинку до активних водних видів спорту. Пісок білий, вода блакитна й прозора, ідеальна для плавання. Уздовж берега знаходяться кілька мальовничих рибальських селищ. Місцеві готелі розташовані в розкішних садах і пальмових галях і славляться відмінним обслуговуванням і прекрасною кухнею, з перевагою страв зі свіжих морепродуктів.

Пляж на острові Діу розташований через міст від пляжу Ахмедпур Мандві. Діу – справжній сюрприз для тих, хто приїжджає сюди, відвідавши інші пляжі штату. Хоча він знаходиться у декількох хвилинах їзди від узбережжя, тут панує атмосфера справжнього середземноморського острова з архітектурою, що залишилась із часів португальської колонізації.

Курорти Карнатаки. Карнатака – штат із субтропічним кліматом. Узбережжя штату складається із затінених пальмовими лісами мальовничих пляжів, що омиваються водами Аравійського моря. Загальна довжина узбережжя 320км.

Столиця штату Мангалор – велике портове місто з вузькими тінистими вуличками, мальовничою рослинністю та архітектурою. За 15 км. від Мангалора знаходиться піщаний пляж Сураткал. На скелі над пляжем є індуїстський храм. Уллал – пляж за 5км від міста, сріблясті піски і чудові заходи сонця роблять його дуже популярним

серед відпочиваючих. Для туристів на пляжі побудовані котеджі з басейнами. У місті й околицях розташовані прадавні храми із бронзовими скульптурами богів, а також церкви й мечеті. За 12 км від міста розташований парк Пілікула Нісагардхама, де проводяться сафари, орендуються човни, розташовані міні-акваріум та науковий центр.

Карвар – піщаний пляж, з пальмовим гаєм, з якого відкривається прекрасний вид на кілька маленьких острівців, відвідати які можна на човнах. Визначні пам'ятки – форт на пагорбі Садашівгад, храм Дурга, унікальна Октагональна церква й храм Венкатарамана. Девбах – острів практично ізольований від зовнішнього світу. Тут пропонують відпочиваючим різні водні види спорту, поїздки на човнах, прогулянки з дельфінами.

Індонезія

Загальна характеристика

Офіційна назва – Республіка Індонезія, площа 1 919 443 км². Індонезія – найнаселеніша країна в південно-східній Азії та четверта за кількістю населення в світі. Столиця Джакарта, в якій проживає 8,8 млн осіб. Міста Сурабая і Бандунг мають понад 2 млн жителів, менше – Семаранг, Медан. У містах-мільйонерах проживає близько 10% усього населення країни. Національна валюта – індонезійська рупія. Населення 237,5 млн осіб (2010), включаючи 30 етнічних груп. Мови: індонезійська (державна), яванська (найпоширеніший діалект).

Політична система: унітарна держава, президентська республіка. Поділяється на 33 адміністративно-територіальні одиниці, з них 31 провінція і 2 особливі округи, прирівняні за статусом до провінцій.

Індонезія – країна в Океанії та Південно-Східній Азії, що складається з багатьох груп островів, розташованих біля екватора, між Індійським і Тихим океанами. На півночі Індонезія омивається Південно-Китайським морем, Тихим океаном, на півдні і заході – Індійським океаном. Індонезія Малакською протокою відділена від Західної Малайзії і Сінгапуру, морями Сулу і Сулавесі – від Філіппін, Тиморським і Арафурським морями – від Австралії. На Калімантані Індонезія межує зі Східною Малайзією, на о. Нова Гвінея – з Папуа Новою Гвінеєю, на о. Борнео – з Малайзією і Брунеєм.

Індонезія розташована на величезному архіпелазі, що за розмірами близький до Європи. Найбільші її острови – Суматра, Ява, Калімантан, Сулавесі. На одному острові живуть мусульмани (Ява), на іншому – індуси (Балі), на третьому – християни (північ Сулавесі). Острови розділені внутрішніми морями (Яванське, Молуккське, Банда та ін.).

Найвища точка Індонезії – гора Джая на о. Нова Гвінея. Вершина вкрита вічними снігами і льодовиками, хоча знаходиться на широті екватора – це одне з природних чудес, якими багата Індонезія.

Три кольорових тихих озера, розташовані неподалік одне від одного, в кратері великого щитоподібного вулкана на о. Флорес, другого за величиною серед Малих Зондських островів. Два з них мають різні відтінки зеленого, а третє – чорно-червоне, що зумовлено різним мінеральним складом донних порід цих озер.

Рельєф Індонезії унікальний і складний, тому що острови знаходяться на стику трьох найбільших тектонічних плит на Землі. Це створило надзвичайно різноманітне довкілля, загальними ознаками якого є висока сейсмічна та вулканічна активність, близькість до моря та вологий, тропічний клімат.

Найбільші острови Індонезії оточені мілиною і кораловими рифами та характеризуються безліччю вулканічних гір, що вкриті густими тропічними лісами. Тут часто зустрічаються болота. Найбільшу площу обробленої землі займають посіви рису, який вирощують на гірських насипах.

Борнео, третій найбільший острів у світі, має горбисту місцевість, проте рідко вищу ніж 1700 м, а висота більшості островів не перевищує 300 м над рівнем моря. Індонезійська частина Борнео займає три четверти острова. Структурні відхилення тут виявлені не так добре, як на сусідніх островах, хоча головна гірська система простягається приблизно з північного сходу на південний захід. Вона включає найвищу вершину острова – Кінабалу (4125 м) в Малайзії.

Острів Суматра розташований у західній частині лінії малозаселених невулканічних островів. Суматра має витягнуту форму довжиною 1600 км і простягається із північного заходу на південний схід. Острів ділиться на чотири головні фізичні області: вузьку рівнинну частину на заході; гірську територію, яка тягнеться по всій довжині острова біля західного краю; внутрішню невулканічну зону; та широку смугу низин, що має ширину 240 км та не вища ніж 30 м над рівнем моря і займає східну частину острова.

Ява має близько 1060 км в довжину та 200 км в ширину. Тут фізичні межі не такі виразні, як на Суматрі, через те що континентальний шельф швидко знижується в південній частині острова. Яву можна розділити на п'ять широтних фізико-географічних районів: серію невеликих вапнякових плато, що простягаються біля південного узбережжя; території, на деяких ділянках яких формуються розмиті водою карстові райони, що

ускладнюють зв'язок та проживання; пояс вулканів у центральній частині, що включає 55 активних конусів та 22 вулкани, останні виверження більшості з яких відбувалися порівняно недавно. Та алювіальний пояс на півночі.

Туристичний потенціал

Своєрідність архітектури і традиційного мистецтва Індонезії зумовлена впливом різних відмінних одна від одної культур і цивілізацій: буддійської, індуїстської, мусульманської та європейської. До списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО увійшли п'ять об'єктів: храми Борободур і Прамбанан, національні парки Комодо і Уджунг Кулон, стоянка первісної людини Сангіран.

Уже в перші століття нашої ери народи о. Ява сприйняли під індійським впливом буддизм та індуїзм. Індійські і місцеві традиції поєдналися в класичному мистецтві Яви, у тому числі в архітектурі. Найдавніші з архітектурних пам'яток, що збереглися, – невеликі витончені храми (“чанді”) індуїстів на плато Дієнг у Центральній Яві (VII – початок VIII ст.). Це компактні кубічної форми масиви на ступінчастих постаменах, увінчані пірамідами.

Найграндіозніше святилище на Яві – *Борободур* (кінець VIII – початок IX ст.). Це природний пагорб, фанерований блоками андезиту. Він має вигляд ступінчастої пологої піраміди, увінчаної ступою. Незліченні рельєфи на галереях терас Борободура, статуї Будди розповідають про земне життя Будди і його перевтілення.

З VIII ст. державною релігією на Яві і сусідніх островах став індуїзм. *Храмовий комплекс індуїста Лара Джонгранг в Прамбанані* (кінець IX – початок X ст.) об'єднує три великі храми, п'ять менших святилищ і численні каплиці. Особливо красивий стрункий і спрямований вгору головний храм Шиви. Весь комплекс входить до списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО.

Храмовий комплекс Панатаран (XIV – початок XV ст.) на сході Яви має незвичайну, неправильну форму. До цієї ж епохи відносяться і численні храми індуїстів острова Балі, прикрашені розкішним орнаментальним різьбленням.

З XVI століття в Індонезію проник іслам і традиції індуїстської культури стали втрачатися. Вони збереглися лише на о. Балі, населення якого дотепер сповідує індуїзм. У решті частини Індонезії в мечетях і палацах місцевих правителів стали переважати мотиви мусульманської архітектури країн Азії. За голландського панування (XVII ст) в Індонезії міста будувалися за європейським зразком.

Вражає своїми пам'ятками всесвітньо відомий острів Індонезії – Балі. На Балі налічується близько 2000 храмів, шість із них мають історичне значення. Характерною ознакою балійських та індонезійських храмів є велика кількість прикрас, вирізьблених з каменю у формі квітів і дерев. Храми будувалися у внутрішніх подвір'ях, на ринках, цвинтарях, рисових плантаціях, на вершинах гір, на берегах рік, серед заплутаного коріння гігантських дерев, навіть у гущавині джунглів можна побачити невеликі палаци. Балійці вважають, що священні храми здатні запобігати лихам і опікувати тих, хто живе поблизу.

Найважливішим храмом є храм Матері Балі – Пура Бесакіх. Храм Братан у Бедугулі знаходиться в прохолодній гірській місцевості, між містом Денпасар і селом Сінгарайя. Це чудове місце для прогулянок і екскурсій навколо озера Братан. Один із найкрасивіших храмів – храм Королівської родини Аюн Менгві. До 1981 р. Менгві був столицею могутнього королівства Генгел.

Королівський храм в Менгві (Пура Таман Аюн) – споруджений в 1634 році. Він був головним храмом королівства до 1891 року. Поруч розташувався священний мавпячий ліс.

Танах Лот відомий на весь світ храмом Сонячного заходу, який знаходиться на о. Балі, неподалік курорту Кута. Ця стародавня споруда зведена в далекому XVI ст. Храм здіймається на вулканічній скелі, його стіни і святилища особливо величні в промінні сонця, що заходить.

Визначні пам'ятки *Клунгкунга* на о. Балі пов'язані з балійською королівською династією. Коли королівська династія переїхала сюди 1710 р. разом зі своїм двором, її представники відбудували новий палац, що займав величезну площу, з численними алеями, садами, павільйонами і альтанками. Значна частина цієї краси постраждала під час голландських атак 1910 р. Два павільйони недавно були ретельно відновлені. Цей комплекс називається *Таман Гілі* і знаходиться на південній стороні дороги з Денпасара.

Керта Госа, або зал суду, розмістився в північно-східній частині комплексу і успішно контрастує з сучасною архітектурою. Зал вражає уяву своїм внутрішнім убранням. Його стеля повністю вкрита фресками. У 1940 р. реставратори замінили малюнки на тканині картинами на азбестовому полотні. Керта Госа від самого початку був головною резиденцією королівства. Коли звинувачений, що стоїть перед ченцями, які виконували ролі суддів, зводив погляд до неба, він бачив над головою стелю з вражаючими зображеннями грішників, яких катували демони, і безневинних, які веселяться в раю.

Павільйон Балі Кампанг також входить у комплекс. Його дбайливо відновили в XX ст. Основною цінністю тут є фрески. Статуї, що зображають європейців, є символом єднання і взаємозбагачення двох культур світу. В західній застині палацової площі є новий археологічний музей, в якому виставлені вельми кумедні експонати і рідкісні знахідки.

Недалеко від музею у Денпасарі (місто на о.Балі) знаходиться храм “*Pura Jagatnatha*”. Цей відносно новий храм зведений на честь головного бога Сан’янга Бач. Святилище бога і його трон вирізані з білого коралу. Трон – символ раю, який, за тутешнім повір’ям, стоїть на гігантській черепазі.

Центр мистецтв – це величезний комплекс в південно-східній околиці Денпасара. Він створений 1973 р. як академія і виставка культурних досягнень Балі. Тут проводяться виставки традиційного і сучасного живопису, побудована сцена для виконання народних танців, відкриті національний ресторан і магазин, в якому продаються народні вироби.

З середини червня до середини липня центр приймає в своїх стінах літній фестиваль мистецтв, під час якого змагаються кращі драматичні і музичні виконавці і, звичайно ж, східні танцівниці. На більшість популярних подій квитки треба замовляти наперед.

Острів Сумбава – *резиденція султана* – відомий дерев’яним палацом на палях, традиційним селом Памулунг, національними танцями і буйволовими перегонами.

Музеї Індонезії: Асматський музей культури і прогресу, Індонезійський музей рекордів, Історичний музей Джакарти, Морський музей, музей Рудана, Національний музей Індонезії. Музей Комодо побудований у формі дракона, що мешкає на індонезійському о. Комодо. Музей знайомить відвідувачів із звичками найбільшої в світі ящірки.

Екологічний та активний туризм

Національний заповідник на о.Комодо з найбільшими в світі рептиліями – комодськими драконами триметрової довжини вагою 150 кілограм. З берега часто видно зграї дельфінів і китів.

Національний парк *Уджунг Кулон* в околицях Джакарти – Парк Індонезія в мініатюрі. На озері створена міні-модель Індонезійського архіпелагу, а на березі побудовано 27 павільйонів, що представляють всі провінції країни. У них можна побачити традиційні церемонії і народні танці. Любителів живої природи зацікавлять Сад орхідей, парк кактусів і лікарських рослин, парк птахів і Зоологічний музей.

Національний парк Керінчи-Себлат є найбільшим заповідником на Суматрі (площа – близько 13,7 тис. км²) і охоплює чотири області острова: Західну Суматру, Джамбі, Бенкулу і Південну Суматру. Тут можна побачити понад чотири тисячі видів рослин, зокрема найбільшу квітку в світі, 370 різновидів птахів і рідкісні види тварин: суматранських тигрів, слонів і носорогів, малайського тапіра. У парку розташовані гарячі джерела, найвисокогірніше в Південно-східній Азії кальдерне озеро і найвищий пік на Суматрі.

Гунунг-Лесер національний парк, розташований на півночі індонезійського о. Суматра, на межі провінцій північна Суматра і Ачех. Національний парк названий як однойменна гора Лессер (3 381м). В межах парку знаходиться заповідник орангутангів Букіт Лаванг. Разом з національними парками *Букіт Барісан Сеталан* і *Керінчі Себлат* він створює об'єкт Світової спадщини – Незаймані вологі тропічні ліси Суматри.

Курорти Балі

Балі справедливо вважається одним з найкращих і комфортабельних курортів Азії. Неймовірно прозора і блакитна вода двох океанів (Тихого і Індійського), що омивають острів, розкішні готелі, доброзичливі, привітні балійці, повна чудес і яскравих барв природа.

Курорт Кута розташований на південному узбережжі острова, біля аеропорту. Відомий ще як пляж Путрі Нуал, один з наймальовничіших і незайманих берегів у цій частині Індонезії. Від Кута до Танжанг Ан на 5 км простяглися незаймані білі піщані пляжі, безпечні для плавання і купання. Західніше знаходяться пляжі для любителів серфінгу і віндсерфінгу. Це велелюдний, галасливий район з пляжем і туристичною інфраструктурою. Багато магазинів, бурхливе нічне життя.

Санур, що теж знаходиться на півдні Балі, захищений кораловою лагуною. Це відносно спокійний і дорогий курорт з численними магазинами і ресторанами. Санур зберігає за собою репутацію романтичного туристичного центру для елітарної публіки. *Нуса Дуа* – першокласний курорт на південному півострівному краю Балі.

Денпасар – головне місто Балі, розташоване в південній частині острова, приблизно за 20 хв їзди від аеропорту. Досить галасливе, спекотне і запорошене азійське місто, де цікаво спостерігати за повсякденним життям балійців.

Чанді Даса – невеликий, але упорядкований морський курорт на південно-східному узбережжі острова, між Падангбаєм і Амлапурою (Карангасаєм). Звідси рукою подати до ідилічних сільських районів Східного Балі. Під час припливу пляж з білим піском зникає під водою. Номери в більшості готелів укомплектовані найнеобхіднішим, у ресторанах багатий асортимент страв. Останнім часом Чанді Наса перетворюється на модний фешенебельний курорт.

Убуд – знаходиться на півдні центральної частини Балі, приблизно годину їзди на північ від аеропорту дорогою, де безліч магазинів художніх і ремісничих виробів. З Убуда легко проїхати в

красиві сільські райони. Знайомство з Балі добре починати з “ділової частини” Убуда. У місті прекрасне обслуговування, безліч готелів і пансіонів, тут розташовані деякі з кращих балійських ресторанів. В Убуді знаходяться галереї і музеї балійського живопису. Майже кожного вечора тут відбуваються вистави спектаклі класичного театру і танцювальні дійства.

Ловіна – знаходиться на північному узбережжі, на захід від Сингараджі. Тихий, скромний морський курорт, місце для занять підводним плаванням. Дорога в Ловіну пролягає мальовничою гірською місцевістю. Багато ресторанів, що спеціалізуються на стравах з морепродуктів.

Близькість бездоганно організованого Сінгапура позитивно впливає на рівень сервісу та організацію дозвілля на островах. Усе по-сінгапурськи чисто, а обслуговуючий персонал надзвичайно чемний і непідробно доброзичливий.

Острів Ява. Хоча найвідомішим туристичним районом є острів Балі, проте о. Ява є так би мовити столичним островом. Усі дороги Індонезії ведуть на Яву. Це гігантський мурашник з населенням понад 120 млн. Ява – острів контрастів: неймовірна розкіш змінюється бідністю, романтичні сільські пейзажі – надсучасними мегаполісами. Тут збереглися і чудові куточки первозданної природи. Внутрішня частина острова увінчана мальовничим гірським хребтом, біля підніжжя і на схилах якого розкидані смарагдові рисові поля.

Ява – вузька смужка землі між двома океанами, розділена на три провінції: західну, східну і центральну. Захід – земля із старовинним королівським містом сунданців Чіребон, розкішним пляжем у Пандарані, залишками знаменитого і грізного вулкана Кракатау, дикою красою національного парку Юнг Кулон. На заході

Яви, в місті Богор, знаходиться всесвітньо відомий ботанічний сад, в якому представлені найрізноманітніші форми екваторіальної флори.

Центральна Ява – це величезна чаша, в якій змішалися культури і народи: храми і стародавні споруди всіх епох, старовинні міста індуських, буддистів і мусульманських королівств, сучасні центри Джокьякарта і Соло та водночас мало змінені людиною центральні райони Плато Дієнг.

Острів Ява знаменитий своїми численними вулканами. У будь-якій точці острова обов'язково знайдеться хоча б один, а частіше – відразу декілька вулканів. Найвищий з діючих вулканів Яви – Семеру (3676 м) – розташований у східній частині острова. Схили Семеру вкриті густими тропічними лісами. Крім сучасного кратера він має кілька старих, що нагадують про попередні виверження. Вулкан Семеру дуже активний, він вивергається частіше, ніж раз на три роки.

У центральній частині Яви знаходиться ще один знаменитий вулкан – Тангкубан Праху. Він не так активний, як Семеру, останнє виверження було 1969 р. Тангкубан Праху привертає своєю надзвичайною красою, здіймаючись зеленим конусом над навколишніми пагорбами. На схід від вулкана знаходяться гарячі джерела Сарьятер.

Східна частина Яви відома вулканом Гунунг Бромо, а в горбистих ландшафтах розташовані кращі санаторії, які пропонують також активний відпочинок.

Бінтан і Батам – невеликі тропічні острови, що належать Індонезії. Вони знаходяться неподалік від Сінгапура і є ідеальним місцем для відпочинку. На островах давно діє розвинена туристична інфраструктура. Готелі побудовані в національному стилі, з

просторими холами і номерами. На території готелів висаджені величезні сади, є власні піщані пляжі, безліч ресторанів і спортивних споруд. Практично в усіх готелях є “spa” – особливі водні процедури, що доповнюються курсом з релаксації, омолодження і лікування водоростями. Для гольфістів є поле для гольфу, що відповідає всім міжнародним стандартам.

Близькість Сінгапура робить ці курорти особливо привабливими. У Сінгапурі можна провести декілька днів, знайомлячись з усілякими розвагами, а потім перенестись у світ повної гармонії з природою. Слід пам'ятати, що острови Бінтан і Батам – зони безмитної торгівлі.

Суматра – п'ятий за величиною острів у світі і третій в індонезійському архіпелазі. Зараз Суматра – третій острів за кількістю туристів, після Балі та Яви. Узбережжя переважно вкрите темним піском, вулканічного походження. Цей заповідний острів привертає туристів відокремленими пляжами, курортами на берегах гірських озер, руїнами стародавніх храмових комплексів, мечетями і палацами.

Ломбок – один з кращих курортних островів Індонезії, розташований на схід від о. Балі. Адміністративний центр провінції Матарам. Відомі курорти Сенджіжі і Джілі Мено. Три головні міста Ломбока – Ампенан, Матарам і Чакранегара – розташовані близько один від одного, в межах шестикілометрової смуги, що простяглася від західного берега острова на схід. Зі всіх міст, розташований трохи далі на схід Чакранегара, вважається найцікавішим. Аж до початку ХХ ст. місто було королівською столицею, а сьогодні виконує функції головного ринкового центру Ломбока. На перехресті головних вулиць міста знаходиться Пура Міру – головний храм місцевої громади індуїстів.

Клімат на о. Ломбок екваторіальний, але сухіший, ніж на о. Балі. Дощові сезони на різних островах не збігаються в часі. Середньорічна температура – від 26 до 28 °С. На острів Ломбок можна потрапити з Балі, перелетівши протоку Ломбок на літаку, також між Балі і Ломбоком є налагоджене регулярне поромне сполучення. На північ від Бангсала починається найкрасивіший і найпопулярніший з пляжів о. Ломбок – Сенггігі. Коралові рифи ростуть тут просто від берега.

У центральній частині Ломбока звідусіль видно гору Рінджані – вулканічний конус заввишки 3800 м з озером кратера посередині. Вулкани такої висоти трапляються нечасто – це одна з чотирьох найвищих гір Індонезії. І хоч це діючий вулкан, але в посушливий сезон на нього цілком можна піднятися. У сезон дощів стає слизько, а вершину абсолютно не видно в хмарах. Підніжжя гори вкрите густим лісом, крізь який через вогкість і відсутність повітря дуже важко підійматися вгору. Зі схилів видно північне узбережжя Ломбока і Яванське море, а якщо піднятися вище, можна побачити море Сулавесі і вітрильники. Найкращим часом для сходження є літні місяці – з квітня по жовтень. Але вершина все одно ховається в хмарах, особливо в другій половині дня. Фотографувати краще вранці, але жодна фотографія не передасть величі цих місць.

У тій же частині Ломбока знаходиться 17-метровий водоспад Отакокок, оточений пишною тропічною рослинністю. Вважається, що вода Отакокока володіє лікувальними властивостями.

Іран

Загальна характеристика

Офіційна назва – Ісламська Республіка Іран. Площа – 1,6 млн км². Чисельність населення – 73,6 млн осіб (2010 р.). Столиця –

Тегеран 7,9 млн. осіб з передмістям. Найбільші міста (млн. осіб): Мешхед (2,0), Ісфахан (1,4), Тебріз (1,2), Шираз (1,2), Кередж (1,1). Офіційна мова – перська (фарсі). Релігія – іслам шіїтського спрямування (90%), мусульмани-сунніти (9%). Грошова одиниця – іранський ріал.

Іран розташований на південному заході Азії, межує на півночі з Туркменістаном, Азербайджаном, Вірменією, на сході з Афганістаном і Пакистаном, на заході – з Туреччиною й Іраком. На півночі омивається Каспійським морем, на півдні – Перською і Оманською затоками Аравійського моря.

Понад 80% території країни займають гори і високі нагір'я, зокрема, велике внутрішнє Іранське нагір'я середньою висотою 1200 м. На заході Ірану знаходяться гори Загрос, на сході – сильно розчленовані Східно-Іранські гори, на півночі – хребти Ельбурса, на півдні – Макрана. Основним гірським масивом Ірану є Загрос, більшість його вершин перевищує 3000 м., найвища – г. Зердкух, 4548 м. На півночі країни знаходиться гірський масив Ельбурс, гора Дамаванд з висотою 5610 м, розташована в центрі цих гір, є найвищою вершиною Ірану. Вздовж узбережжя Каспійського моря, Перської і Оманської заток знаходяться вузькі смуги берегових низовин: Південно-Каспійська, частина Кура-Араксинської низовини та рівнина Хузестан. Схід Ірану займають пустелі та напівпустелі, зокрема: Ель-Джуф і Деште-Лут.

Для значної частини Ірану властивий субтропічний континентальний клімат, який характеризується різкими коливаннями температур, недостатнім зволоженням; винятком є високогірні райони Загроса та узбережжя Каспійського моря, де кількість опадів становить 600-1650 мм за рік. На узбережжі Перської та Оманської заток клімат тропічний. Літо спекотне з

середніми місячними температурами понад $+27^{\circ}\text{C}$. Найвираженіші відмінності в термічному режимі між північною і південною частинами країни взимку. На півночі, за винятком прикаспійської смуги, зими холодні та сніжні, на півдні – м'які і теплі. Взимку на півночі Ірану та високогір'ях на півдні опади випадають переважно у вигляді снігу. У підніжжях Ельбурса і Загроса на висоті понад 1200 м сніг лежить протягом 4-5 місяців. У Тегерані потужність снігового покриву, який тримається протягом 2-3 тижнів, складає близько 0,5 м.

Адміністративний поділ – 32 остани (провінції), які поділяються на шахристани, бахші та дихестани. За конституцією, прийнятою в 1979 р, Іран є ісламською республікою. Вища офіційна особа держави – верховний релігійний лідер чи Керівник, функції якого – визначення генеральної лінії в політиці країни, контроль за її реалізацією, рішення про проведення референдумів, командування збройними силами, оголошення війни або миру, призначення і зміщення з постів вищих посадових осіб, підписання указу про призначення президента після його обрання, оголошення амністії або пом'якшення вироків. Президент очолює виконавчу владу, є другою за значенням вищою офіційною особою після Керівника держави. Президент обирається загальним прямим і таємним голосуванням терміном на 4 роки. Законодавча влада – здійснюється однопалатним парламентом (меджлісом).

Історичні факти

На території сучасного Ірану в III тис. до н. е., в долині р. Карун виникла держава Елам. В IX ст. до н. е. в районі оз. Урмія виникла держава Мана. У VI ст. до н. е. утворилася найбільша з держав у давній історії – держава Ахеменідів (558-330 рр. до н. е.). З 312 р. до н. е. територія країни ввійшла до складу елліністичної держави

Селевкідів. Від 246 р. до н. е. Персія була у складі держави Парфія. У 642-649 рр. Персію завоювали араби. З 867 р. до кінця XII ст. Персія знаходилася під владою сельджуків, після них панували монголи (династія Хулагідів). З 1502 р. країною керувала династія Сефевідів, її представник Ісмаїл I (1502-1526 рр.) створив сильну державу та перевів населення на іслам шіїтського тлумачення. У 1722 р. вторглася афганська армія. У 1796 р. престол захопила династія Каджарів, засновником якої був Ага-Мохаммед-хан, столицею держави обрано м. Тегеран. У 1906 р. за правління Мозаффар-ад-дін-шаха було прийнято конституцію та утворено парламент. У 1909 р. було засновано “Англо-перську нафтову компанію” (згодом – “Бритіш петролеум”). Південна частина країни потрапила у сферу британських інтересів. Царська Росія домінувала над північною частиною. У 1921 р., Реза-хан після пробританського перевороту захопив у країні реальну владу, а 1925 р. остаточно ліквідував династію Каджарів. 12 грудня 1925 р. він став новим правителем Персії під ім'ям Реза-шах Пехлеві. З 25 серпня 1941р. по 1946 р. в Ірані знаходилися радянські та британські війська. З 1961 р. була проведена земельна реформа та інші заходи, спрямовані на оновлення іранського суспільства. Прибутки від нафти використовувалися для індустріалізації країни та посилення репресій. 1 квітня 1979 р. країну було проголошено Ісламською Республікою Іран. Нову конституцію прийняли на референдумі 3 грудня 1979 р. У 1980-1988 рр. відбувалася ірано-іракська війна. До 1990 р. було націоналізовано банки, страхові компанії, основні підприємства. На президентських виборах 1997 р. переміг поміркований Мохаммед Хатамі, він був першим керівником Ірану, який навесні 1999 р. відвідав Італію та Францію. На президентських виборах у червні 2001 р. його переобрали на новий термін.

Туристичний потенціал

Тегеран розташований на висоті 1200 м над р. м., більшість комерційних та урядових будівель знаходяться в центрі міста, житлові квартали розташовані на схилах гір. Головними туристичними об'єктами міста є мечеті: Імама (Масджід-Імам або “Королівська мечеть”, 1809-1849 рр.), Імама Хомейні, Мотатарі (XIX ст.) та інші. Не менш цікаві вірменська церква св. Саркіса (Ванк) і Храм вогню. Варто оглянути також: університет та його студентське містечко, палац Тахт-є Мармар (“Мармуровий трон”, 1747-1751 рр.), площу Мейдані-Імам, будівлі старого парламенту Мошир-од-Доуле і Меджлісу, палац шаха Каджар-Фат-Алі, палац Алікапу, палац Шамс-ол Емара (XIX ст.), палац Ніаваран, палац Сабза, вежу Токрол, культурний комплекс Азаді, вежу Банай-є Азаді (1971 р.), культурний центр Бахман в південній частині Тегерана, Дитячий художній творчий центр в парку Лале та дворівневий міст Пулі-Каджая.

Чотири найпопулярніших парки міста розташовані в його північній частині: “прибережний парк” Дар-Абад (10 тис. м²), парк Фірдоусі (120 тис. м²) на схилі гори Колак-Чал, парк Лале (“Тюльпан”), парк Меллат (341,7 тис. м²) в англійському стилі та парк Ніаваран (63 тис. м²). Всі парки Тегерану мають великий вибір розважальних і культурних закладів, дитячих майданчиків, спортивних споруд і відкритих сценічних майданчиків.

Музей Обгіна збудований в 1910 р як приватна резиденція одного з провідних сімейств в Ірані, відомий як музей древньої архітектури, скляних виробів і кераміки. В архітектурі будівлі спостерігається поєднання східного і західного стилів. Виставки, розташовані всередині будівлі висвітлюють історію створення і розвитку скляного посуду і кераміки. Експонати, розташовані в

стінах музею Іран Бастан, датуються V-VI ст. до н. е. і повною мірою демонструють життя і побут минулого. Культурний комплекс Сад Абад – група музеїв (палац нації, музей-палац матері шаха, музей образотворчих мистецтв та ін.), розташованих на території літньої резиденції шаха.

В околицях столиці знаходяться: мавзолей на могилі Аятолли Хомейні в північно-західній частині кладовища Бехешт-е Захра; вулкан Демавенд – за 50 км на північний схід; релігійний центр шіїтів – м. Кум зі святинею Хазрат-е Масуме і мечеттю Замкаран. Місто Карадж відоме “перловим палацом” Морванд і палацовим музеєм Морварід.

Місто Ісфахан розташоване на східних схилах хребта Загрос. Поселення існувало на цьому місці ще в III тис до н. е., в XI ст. – столиця імперії Сельджуків, а в VII-IX ст. і з 1598 по 1722 рр – столиця країни. У місті знаходиться близько двохсот мечетей, найкрасивішими з яких вважаються: мечеть Шейх-Лотфі-Алла (1619 р.), Масджід-е Джомо (XI-XII ст.), Масджід-е Імам (1638 р.), Алі (XIII ст.), Дашті, мінарет Саребан (1155 р.), мечеть і мінарет Барсіан (1097 р., перебудована в 1421 р.). Площа Мейдане-Імам є одна з найбільших міських площ у світі. З християнських святинь виділяються: церква св. Марії, Вифлеємська церква, вірменська церква Ванк (1636 р.), церковний музей церкви Ванк.

Значною популярністю користуються палаци: Чехель-Сотун (1647 р.), Алі-Капу або “Імператорський палац”, Хашт-Бехешт (1669 р.). Арковий кам'яний пішохідний міст Хаджу через р. Заянде є одним з найвідоміших у місті; збудований на фундаменті старого моста за наказом шаха Аббаса II в 1650 р. Міст складається з двох ярусів, в центрі є павільйон для відпочинку правителя. Сі-о-Се – міст довжиною 300 метрів, складається з 33 менших мостів,

сполучених між собою; збудований в 1632 р Шахом Аббасом I. В околицях Ісфахану знаходяться руїни одного з найвідоміших зороастрійських храмів доби Сасанідів – Аташга, мечеть і мінарет Газ (XVII ст.).

Місто Шираз розташоване на висоті 1600 м над р. м. біля підніжжя г. Алла-у Акбар, є столицею провінції Фарс. Головними туристичними об'єктами є: університет Шираза, фортеця Арки-Карімхані, палац Баграм (XVIII ст.), мечеть Шах-Чераг (XIV ст.), мечеть Насір-ол-Молко, вірменська церква (XVII ст.), Сад Хафез і усипальниця класика перської поезії Хафіза (1324-1391 рр.), мавзолей Хаджі-Кермакі, мавзолей Шах-Шераг (ІХ ст.), мечеть Масджід-е Вакіль (1773 р.) та лазні Вакіль. В місті функціонують різноманітні музеї: Парс (колекція стародавніх творів мистецтва і ремесел), Іранського агентства друку, Нареджестан-Гавам (археологічні знахідки), Пара (реліквії династії Занд), військовий музей Афіфабад, музей історії природи в університеті Шираза і музей Хафт-Тана (історія династії Занд).

В околицях Шираза знаходиться: печера Шапур з величезною статуєю короля Шапура, поруч розташовані руїни його столиці – Бішапура, а також руїни міст Фас і Фірузабад (Гур) з палацом Ардешір-Бабакан і храмом вогню, форт Габрі, руїни Гал-акс Дохтар, храм вогню Кенарсія, а також гарячі джерела Танкаб, Ханіфан і Хан-е Херк.

Місто Пасаргади розташоване за 130 км на північний схід від Шираза, засноване в 550 р до н.е. перським царем Киром Великим. Головними туристичними об'єктами є: мавзолей Кира Великого, фортеця Толл-е-Тахтім, руїни двох царських палаців і чотирьохрівневі сади (Чахар багх).

Персеполіс розташований за 60 км на північний схід від Ширази, заснований Дарієм I Великим 521 р. до н. е. на схилах гори Кухе-Рахмат. В місті збереглися: ворота Ксеркса, портал яких охороняли гігантські кам'яні бики, зимовий палац Дарія – Тахара, ансамбль палацу Ападана, прикрашені барельєфами сходи Ападана, Тріпілон, Тронний зал Ксеркса, палац Артаксеркса III – Хадіш, царська скарбниця площею 10 тис. м², висічені в скельному масиві гробниці Ахашвероша, а також музей Персеполіса.

На скелі Накші-Рустем знаходяться пам'ятники, які відносяться до епохи Ахеменідів і династії Сасанідів. У скелі вирубано чотири гробниці, в яких поховано Дарія Великого та його наступників (Ксеркс I, Артаксеркс I і Дарій II). Гробниці в розташуванні імітують фасад палацу, рельєфи в нижній частині зображають царя, оточеного слугами, коли він приносить жертву верховному богу Ахурамазді. Перед гробницями розташований Куб Заратустри – дванадцятиметрової висоти споруда з одним внутрішнім приміщенням і зовнішніми сходами. Дана споруда відноситься до епохи Дарія Великого і було святилищем вогню.

Ападана – великий зал площею 100 м² з дахом, який підтримували 72 колони висотою 24 м. Будівництво споруди було почате за Дарія I, завершене – Ксерксом I. Зображення обох правителів збереглися біля східних дверей комплексу. Будівля зруйнована Олександром Македонським в 331 р до н.е. В даний час збережені фундамент і 13 з 72 колон.

За 400 км на північний схід від Ширази, на висоті 1215 м над р. м. розташований центр давньої релігії зороастризму (місто Йезд), яка панувала в Персії до приходу ісламу. Місто вважається одним з найдавніших постійно населених місць планети. В кінці XX ст. ЮНЕСКО визнало Йезд містом, що має другу за віком міську

забудову в світі, засновану в 3 тис до н.е. Місцеві будинки століттями будувалися у вигляді вітрових веж “бадгір” з круглими куполами і своєрідною системою пасивної вентиляції, забезпечувалися пристосуваннями для збору води. Головними пам’ятками міста є: вежа Доулат (висота 33 м), залишки міських оборонних стін XII-XIV ст., вежа вогню Аташкаде, мечеть Амір-Чакмак (Джомо, XIV ст.), похоронна мечеть Махбаре-е Давазда-Імам, мечеть і мавзолей Саєда Рон-ад-Діна (XIV ст.) та ін. В місті функціонують музей Йезда, природознавства міського відділу освіти та історичний комплекс Бак-є Доулат.

Місто-фортеця Бам безперервно будувалася з IX по XVIII ст н. е., на площі 6 км², оточена плантаціями евкаліптів і фінікових пальм. Всі споруди в межах міста збудовані з необпаленої глини. Головними туристичними об’єктами є: цитадель Арк-є-Бам, залишки зовнішнього валу і трьох рядів стін, внутрішня фортеця, Чахар-Фасл (палац чотирьох пір року), Крижаний палац, мечеть (IX-XV ст.), комплекс містика і астронома Мірзи Наїма (XVII ст.) і його гробниця, будівлі гімнастичного залу, караван-сараю, численні житлові приміщення, школи, лазні. Землетруси початку XXI ст. сильно пошкодили Бам, багато його споруд були зруйновані.

Місто Керман – столиця іранського килимарства, заснований в III ст. Надбаням Кермана вважаються: комплекс хаммама (лазень) Ганджа-Алі-Хана, палацовий комплекс шаха Нематулла-Валі, П’ятнична мечеть Масджид-ті Джамі (XIV ст.), мечеть Малек, мечеть Масджид-ті Саїб оз-Заман (XVII ст.), башта Гонбад-є Джабалія, вежа Гонбад-є Моштакіє (XIX ст.), мавзолей шаха Нематулла-Валі, мавзолей Гайє-Атабейні, англіканська церква св. Андрія.

Тебріз – столиця провінції Східний Азербайджан, розташований у північно-західній частині країни, вперше згадується в літописах у

II ст. до н.е. як фортеця Тауро або Тармкіс. Головними історико-архітектурними пам'ятками є: забудова площі Шахрдан, будинок муніципалітету, Блакитна мечеть Масджид-є кабуді (1465 р.), цитадель Арг-є Алішах, мечеть Джамі, церкви св. Тадеуса, св. Стефана, св. Марії, св. Саркіса у вірменському кварталі; мечеть Остара-Шакір (XIV ст.), мавзолей Хайед Хамзі. В місті функціонують п'ять музеїв: Тебріза, Археологічний, Антропологічний, музей історії Східного Азербайджану та музей майстра Шахріяра. В околицях Тебріза, які відомі мінеральними джерелами, варто відвідати карстовий район навколо села Кандован, обсерваторію Марак (1260-1272 рр.). На берегах озера Урмія знаходяться бальнеологічні курорти, які використовують лікувальні властивості солоної озерної води, близької за хімічним складом до води Мертвого моря.

Хамадан – одне з найдавніших міст світу, столиця Мідійського царства і перша столиця стародавньої Персії; розташоване біля підніжжя гори Алванд на висоті 1829 м вище р. м. В Хамадані знаходяться мавзолей і музей філософа та лікаря Авіценни, Єврейський мавзолей, могила містика і дервіша Баба Тахер (1019 р.), пагорб Мосалла, з руїнами парфянської цитаделі та древнього храму Анахіта, скельні барельєфи Ганджнаме (II-III ст. до н. е.) на горі Алванд, пагорб Хакматана з руїнами оборонних споруд мідійського періоду, палац Дарія. В околицях міста знаходяться печера Алісадр, село гончарів Лалейн, руїни храму періоду Селевкідів в містечку Нахаванд.

Містечко Шуш відоме як біблейське місто Сузи, археологічні експедиції (XIX-XX ст.) виявили: руїни цитаделі, безліч колонад і будівель епохи Дарія і Ксеркса, комплекс будівель “Королівського міста”, акрополь, статую Дарія Великого (зберігається в Археологічному музеї Тегерана).

Гробниця пророка Даниїла оформлена аналогічно іранським шийтським святиням. Музей міста Шуш розташований недалеко від могили пророка Даниїла, біля підніжжя пагорба з фортецею Грішмана. Фортецю було споруджено за вказівкою французького археолога Р. Грішмана в XIX ст. біля зони археологічних розкопок, з метою забезпечення безпеки досліджень.

Стіни палацу Дарія були зроблені з цегли, а численні колони – з каменю. У палаці був парадний зал, зал для розваг, приміщення для царського гарему, три головних двори. Стіни палацу були прикрашені рельєфами із зображеннями воїнів і крилатих левів; збереглася також частина покриття парадної царської дороги.

Зіккурат Чаго-Замбіль – найдавніша пам'ятка людської цивілізації в Ірані – храм-зіккурат у вигляді піраміди в безлюдному містечку Чаго-Замбіль за 50 км на південний схід від Шуша. 3500 р тому Зіккурат був центром великого релігійного комплексу та міста під назвою Дурунташ. Місто належало державі Елам – одній з найдавніших на Землі, спадкоємиці першого культурного осередку людства. Місто Дурунташ, засноване царем Ташгалем, було захищене трьома рядами стін. Перша стіна оточувала безпосередньо Зіккурат, між першою і другою знаходилася царська резиденція, де ховали Еламська царів. На третьому рівні знаходилися господарські будівлі, зокрема водний резервуар, який повністю наповнювався за допомогою унікальної інженерної системи.

Острів Кіш – найбільший морський курорт країни загальною площею 91 км²; розташований в Ормузькій протоці за 17 км від узбережжя Ірану. На острові розвинена мережа готелів, функціонує міжнародний аеропорт. Кіш відомий наявністю численних спортивних споруд та клубів, зокрема: школами дайвінгу та

параглайдингу, кінним клубом, велосипедним треком, кількома десятками кортів та стадіонів.

Екологічний і активний туризм

В країні створено декілька національних парків та заповідників, в яких розвивається екологічний і активний туризм, зокрема: Баму, Горхуд, Гено, Гулістан, Ерджан, Кевір, Сарані, Тендуре, Урмія, Хара, Центрально-Ельбурський, Джаджруд та інші.

Заповідник Джаджруд (72,6 тис. га) розташований на схід від Тегерану, де переважає напівсухий клімат, температура повітря різко коливається вдень і вночі. Найвищою точкою є гора Ара (2649 м), а найнижчою – долина Санктарашан висотою 110 м. Заповідник складається головню з гірських вершин і горбистих рівнин. Головне управління організації навколишнього середовища регіону видає добові дозволи для відвідування району Джаджруд, огляду його природних пам'яток в присутності провідника.

Національний парк Кевір розташований на заході Великої Соляний пустелі (Деште-Кевір), в районі солоного озера Дерьячейе-Немек. Створений в 1964 р., на площа 700 тис.га. Охороняє природні комплекси пустельних чагарників саксаулу і тамариску, а також полинових і склянкових пустель.

Національний пустельний парк знаходиться на південному-сході від Тегерана в межах провінцій Тегеран, Семнан, Кум і Кашан. З 1964 р “Мисливський центр” Ірану оголосив цей парк площею 609 га заповідником, а з 1976 р він перетворився в національний парк. У 1978 р територія парку була розширена до 670 тис га. Національний пустельний парк являє собою зразок сухих і пустельних екосистем, в яких через незначну кількість опадів сільськогосподарська діяльність майже неможлива, однак є умови для життя деяких рослин і тварин. Крім різновидів флори і фауни

національний пустельний парк особливу увагу звертає на охорону історичних пам'яток, зокрема: караван-сараї часів шаха Аббаса, палац Бахрам, замок, підземні зрошувальні канали, криті водосховища.

Через особливості геологічної будови країна дуже багата печерами, найбільш цікаві з яких можна виявити в провінціях Азербайджан, Курдистан, біля Хамадана, Ісфахана і Тегерана. Гори Ельбурс привабливі з точки зору альпінізму і скелелазіння. Головні лижні курорти: Шамшак (висоти 3050-2550 м, 7 витягів), Дізін (висоти 2650-3600 м, 13 витягів) і Аб-є Алі (висоти 2400-2650 м, 9 витягів) гірськолижний сезон триває з листопада по травень.

Китай

Загальна характеристика

Китайська Народна Республіка розташована у центральній-східній частині Азії на західному узбережжі Тихого океану. Площа території 9,6 млн км² (третє місце серед держав світу). Китай – найбільша за кількістю населення країна в світі – 1261,8 млн осіб. Китай має порівняно велику щільність населення.

Китай межує з такими державами: на півночі – з Монголією та Росією, на заході – з Казахстаном і Афганістаном, на південному заході – з Індією, Непалом, Бутаном, Бірмою, Таїландом, Лаосом, В'єтнамом, на сході – з Кореєю, має морські кордони з Філіппінами та Японією. Протяжність країни з півночі на південь – 5,5 тис. км, із заходу на схід – 5,2 тис. км. Довжина сухопутних кордонів – 21,5 тис. км, морських – 15,0 тис км.

У Китаї є специфічний адміністративний район Тайвань із особливим статусом. У 1997 р. до складу КНР увійшов ще один специфічний район на правах особливого адміністративного

самоврядування – Сянган (Гонконг), який тривалий час перебував у складі Великобританії, а у 1999 р. на таких же правах – Аоминь (Макао), який теж належав Великобританії. Площа території Сянгану близько 1,1 тис км², населення – понад 6,3 млн осіб, площа Аоминю – 16 км², населення – 0,5 млн. осіб.

Відповідно до Конституції КНР, за формою державного правління Китай є республікою. В Китаї існують шість владних структур центрального рівня: Всекитайські збори народних представників, Голова КНР, Державна рада, Центральна військова рада, Верховний народний суд і Народна прокуратура.

Величезна територія визначає й кліматичне розмаїття. Китай розташований в межах трьох кліматичних поясів: помірного, субтропічного і тропічного. Взимку в Харбіні температура може опускатися до -20°C, а в південних провінціях в цей час +15°C. Влітку перепад температур не такий великий. Найспекотніше місце – Турфанська западина, де температура в липні досягає +50°C. На південно-східному побережжі – мусони. Цій частині Китаю властиві висока вологість, дощі в літній період і тайфуни. У східній частині Китаю, де опадів випадає найбільше, знаходяться й найбільші та найповноводніші річки. Найбільші з них Янцзи, Хуанхе та притока Амуру – Сунгарі. На південному сході протікає повноводна Сіцзян. Літній мусон, який дме з океану, приносить багато опадів. Це стає причиною катастрофічних повеней.

Історичні факти

Китайська цивілізація – одна з найдавніших у світі. Згідно з твердженнями китайських учених, її вік може сягати п'яти тисяч років. Давні системи адміністративного управління, що удосконалювались кожною правлячою династією, що створювало очевидні переваги Китайської держави, економіка якої

засновувалась на розвиненому землеволодінні, порівняно з більш відсталими сусідами-кочівниками та горянами. Ще більше зміцнило китайську цивілізацію запровадження конфуціанства як державної ідеології (I ст. до н. е.) та єдиної системи письма (II ст. до н. е.).

Туристичний потенціал

◎ 40 об'єктів Китаю входять до Списоку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: 3-тє місце в світі після Італії та Іспанії;

◎ на Китай припадає третина всіх прибуттів у регіон, а разом з територіями Сянган (Гонконг) і Тайвань, – понад 50%. В кількісному вимірі – 55,7 млн туристів у 2010 році;

◎ донедавна більшість туристів – 25,6 з 27,5 млн осіб (1990 р.) – становили етнічні китайці і лише 1,7 млн осіб – туристи з Японії, США, Великої Британії, країн СНД та ін. Сьогодні це співвідношення змінилося в бік збільшення кількості іноземних туристів, особливо з Росії;

◎ сучасний Китай очолює список азійських країн за кількістю прибуттів і надалі залишатиметься лідером не лише в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, а й у світі. За прогнозами ВТО, у 2020 р. в'їзний потік у Китай (включаючи Сянган) досягне 196 млн прибуттів, тобто буде більшим, ніж у США і Францію удвічі, Іспанію – утричі, Італію та Велику Британію – у чотири рази.

◎ основними країнами, які генерують туристичні потоки в Китай, є Малайзія, Індонезія, Республіка Корея, Росія, Монголія.

Столиця Китаю, місто *Пекін*, є політичним, економічним, культурним, транспортним центром, центром міжнародних зв'язків країни. З 1000 року до н. е. Пекін служив або головною, або другорядною столицею цілої низки імператорських династій. Таку концентрацію палаців, гробниць, вівтарів, пам'ятників, парків, пагод і храмів, збережених для нащадків, як у Пекіні, рідко де

зустрінеш. У цих пам'ятниках зібрані в єдине кращі зразки архітектури і паркового будівництва, скульптури і живопису, каліграфії і літератури, філософії і релігії. Пекін – важливий туристичний центр. Усі визначні пам'ятки Пекіна можна з повним правом віднести до чудес світу, настільки вони вражають своїми масштабами, вишуканістю і неповторним колоритом.

Велика Китайська Стіна відома на весь світ своєю величністю, неймовірними масштабами і тривалістю будівництва, справедливо вважається сьомим чудом світу. Її довжина 6300 км, висота коливається від 3 до 8 м. Це один зі світових пам'ятників культурної спадщини, що знаходиться під охороною ЮНЕСКО. Ділянка стіни в Бадаліне, що реставрується, 60 км північніше від Пекіна – особливо популярне місце екскурсій. Початок будівництва фрагментів стіни відноситься до IV ст. до н. е., наприкінці III ст. до н.е. вона відбудована, як єдина захисна система, надалі стіна неодноразово добудовувалася і реконструювалася (VII ст., XV ст.). У окремі періоди на будівництві було задіяно до 1 млн. осіб. Робота у важких умовах приводила до загибелі багатьох людей, похоронених в стіні, через що її нерідко називають “найдовшим кладовищем в світі”. Стіна є земляним валом заввишки до 10 м і шириною до 5,5 м, фанерований цеглою. Одночасно вона використовувалася як дорога, на якій могли роз'їхатися дві колісниці. В даний час багато ділянок стіни відреставровані для демонстрації туристам.

Площа Небесного Спокою (Тяньаньмень), що знаходиться в самому центрі Пекіна, займає 400 тис. м² і є найбільшою в світі. Площа Небесного Спокою знаменита своїми демонстраціями і бунтами, завжди галаслива і багатолюдна, але особливо – в хвилини підйому і спуску державного прапора. Звідси проголошувалися імператорські укази. У центрі площі височіє 38-метровий пам'ятник

народним героям. У південній частині площі з 1977 р. знаходиться Мавзолей Мао Цзедуна.

Гугун (Пурпурне заборонене місто) – колишня резиденція китайського імператора, один з найгарніших середньовічних палацових ансамблів. Палац служив резиденцією 24 імператорам двох династій – Мін і Цин. До складу колишнього імператорського палацу входить 9999 кімнат, тут зібрані численні музейні експонати, знайомство з якими дає можливість ознайомитися з тривалою історією і культурою китайської цивілізації. Входить в Список пам'ятників світової спадщини ЮНЕСКО.

Храм Юнхегун (Храм Вічної Гармонії) – найбільший ламаїстський монастир на території Китаю (без урахування Тибету), один з найбільш барвистих храмів Пекіна: красиві сади і водоспади, дивовижні фрески і гобелени, шедеври теслярського мистецтва. У Храмі знаходиться статуя Будди заввишки 14 метрів, вирізана з цілісного стовбура сандалового дерева.

Парк Цзіншань – садово-парковий ансамбль імператорів династії Мін і Цин. Тяньтань – Храм Неба – шедевр архітектури династії Мін, виконаний з дерева без єдиного цвяха. В день зимового сонцестояння імператори здійснювали тут жертвопринесення в славу Неба, молячись про послання багатого врожаю. На території Храму знаходиться Стіна Відображеного звуку, відтворююча по периметру в 64 метри слова, вимовлені пошепки.

Долина Гробниць (Шісаньлін) – розташована за 50 км від Пекіна – місце, де знайшли свій вічний притулок 13 з 16 імператорів династії Мін. Дві усипальні відкрито для відвідин. Дорогу до однієї з них охороняє Алея духів, створених з каменя.

Іхеюань – Літній Імператорський палац – розкішний парковий комплекс, що включає озеро Куньмін, зали, павільйони і палаци архітектури династії Цин. Літній Імператорський палац, забудований в строгій відповідності з фен-шуй, був місцем відпочинку імператорів і їх наближених. Поети і художники черпали тут натхнення для своїх безсмертних творів.

Храм Конфуція та Імператорська школа. У першому внутрішньому дворі – ряди кам'яних стел з ієрогліфами. На деяких стелах вибиті вислови Конфуція. Інші ж стели увіковічують імена китайських учених, що успішно склали іспити на вище вчене звання, – “цзінши”. Головна споруда храму Конфуція – павільйон Великої ученості, за яким підноситься імператорська школа, побудована внуком Кублай-хана в 1306 р.

Стародавня обсерваторія. На верхньому поверсі сторожової башти, що колись обороняла зовнішню стіну міста, розташована стародавня обсерваторія часів Кублай-хана. Любителі астрології і астрономії знайдуть тут багато цікавого: старовинні карти зоряного неба на дерев'яних панелях, навігаційне устаткування китайських мореплавців. Астрономічні інструменти єзуїтів.

Руїни парку *Юаньмінюань* знаходяться у північно-західній частині Пекіна. Площа парку 347 га. Колись парк Юаньмінюань слугував заміською резиденцією імператора, і був відомим в усьому світі, про нього згадували у своїх листах і доповідях іноземні місіонери. Своєю появою Юаньмінюань вплинув на розвиток садово-паркової архітектури Європи XVII ст. Імператорський палацовий комплекс Юаньмінюань, збудований приблизно у 1760 році, називають “Царем садів”. У парку розташувалось понад 140 павільйонів, теремів, альтанок і залів; штучне озеро з каскадом невеликих водоспадів, прекрасна композиція з каміння коштовних

порід, оранжерея квітів і дерев. Визначними архітектурними спорудами парку Юаньмінюань були фонтани. У 1860 році об'єднані війська Франції Великої Британії, увійшовши у Пекін, розграбували і спалили парк Юаньмінюань. Сьогодні в китайській садово-парковій архітектурі багато еkleктики. Синтез із західним стилем, дещо урізноманітнює архітектурне обличчя китайських міст.

Місто Циндао – сучасний індустріальний центр Китаю у провінції Шаньдун і водночас – затишне курортне містечко, що простяглося уздовж узбережжя Жовтого моря. Циндао називають “містом-садом”, “перлиною Жовтого моря”. М'який клімат, тепле море, гірські околиці, численні визначні пам'ятки приваблюють мільйони китайських і іноземних туристів, що приїжджають на відпочинок і санаторно-курортне лікування.

Емблемою Циндао є гребля. Довжина греблі 440 м, ширина – 8 м. У місті багато костюлів, церков та інших споруд, побудованих європейцями, що жили в Циндао в минулому сторіччі. Особливо багато представлені архітектурні стилі в районі Бадагуань, який називають “Музеєм світової архітектури”.

Поблизу Циндао знаходиться Лаошань – гірський масив площею 400 км², ідеальне місце для треккінгу і прогулянок. Гори рясніють історичними визначними пам'ятками і живописними місцями. По всій країні гірський масив відомий мінеральними джерелами. Даоський монастир-палац Тайцин також є одним з головних скарбів гір. Звідси йдуть стежки на вершину Лаошань. Відразу на північ від палацу починається район численних гірських потоків, джерел і водоспадів.

Сіань упродовж 2000 років було свідком зародження, розквіту і падіння щонайменше п'яти імператорських династій. Сюди ж стягувалися кращі художники, ремісники, поети і письменники,

філософи і вчителі, а також всі матеріальні блага і багатства того часу. З VIII ст місто стало центром міжнародної торгівлі, в ньому осіло багато купців, мандрівників і майстрів з різних країн світу. Недивно, що сучасний Сіань і його околиці є суцільною музейною територією. Основні визначні пам'ятки: Велика Пагода Диких Гусей – розташована на колишньому місці Храму Материнської Любові. Це універсальний знак міста був побудований в 648 році н.е. третім імператором династії Тан, Гао Цзуном, на згадку про свою померлу матір. Похоронний курган першого імператора Цінь Шіхуана (259-210 рр. до н.е.); в храмі Фаменьсі зберігаються кістки пальців Будди Шак'ямуні. Тут, під буддійською пагодою, знаходиться найбільший в Китаї підземний палац; Велика мечеть – одна з 4 крупних мечетей в Китаї. Мечеть – одне з свідоцтв того, що через місто Сіань проходив великий Шовковий шлях. Сьогодні це сучасне індустріальне місто, відоме авіаційною і текстильною промисловістю, університетами і науково-дослідними інститутами.

Лоян. Це стародавнє місто служило столицею дев'яти імператорським династіям періодів Тан і Сун. Оскільки символом міста є квітка піон, щороку з 15 по 25 квітня тут відбувається фестиваль піонів, що привертає увагу квітників і туристів. У Лояні багато культурно-історичних пам'яток. Тут розташований один з трьох найбільших буддистських печерно-храмових ансамблів – Гроти Лунменя, початок будівництва якого датується 494 р. Упродовж чотирьох сторіч в гротах Лунменя висікали все нові і нові рельєфи і статуї. Усього тут збереглося близько 100 тис. статуй Будди, найвища з скульптур має висоту 17 м, а найменша – не перевищує 2 см.

Шанхай. У 20-ті роки ХХ ст західні комерсанти називали його “Парижем Сходу”. Шанхай – це найбільший в Азії фінансово-

економічний мегаполіс, багатий фешенебельними готелями, розкішними ресторанами, торговими центрами. Хмарочоси, сотні кілометрів надземних багаторівневих магістралей, банки, розважальні заклади, барвіста реклама, найбільші міжнародні виставки, якісні товари – все це сучасний Шанхай. Сам Шанхай не є “відкритим містом”, але в ньому створено “відкриту зону” Пудун, яка швидко перетворюється на міжнародний, промисловий, фінансовий і банківський центр.

Основні визначні пам'ятки Шанхаю: Сад Радості (Юйюань) – найвідоміший архітектурно-пейзажний ансамбль в районі Шанхаю. Він був закладений в 1559 році і служив домашнім садом губернаторові провінції. У саду знаходиться храм Міських Богів, які охороняють мир і спокій Шанхаю. Храм Нефритового Будди (Юй Фосі) – це храм, що діє, налічує понад 70 буддійських ченців. Свою назву отримав завдяки двом скульптурним зображенням Будди Шалямуні, привезеними з Бірми в 1882 році. Сидячий Будда заввишки 1,9 м вирізаний з цілісного шматка білого нефриту вагою 1 тонна і прикрашений коштовними каменями. Лунхуасі – найдавніший і найбільший монастирський комплекс в Шанхаї. На території комплексу є багатоярусна пагода Лунхуата. Шанхайська телевежа є найвищою в Азії, її називають “Перлиною Сходу”. Висота башти 468 м (третя в світі за висотою).

Сучжоу славиться як один з найвідоміших історичних центрів Китаю. У 514 р. до н. е. Хе Лу, правитель царства, доручив своєму міністрові побудувати найкрасивіше місто на землі. Доручення було виконане. Географічне положення, м'який клімат, дивовижні природні ландшафти – все це робить Сучжоу привабливим для туристів. Його називають “китайською Венецією”. У Сучжоу так само замість вулиць течуть канали, через які перекинуті містки, а

вода підступає майже до порогів будинків. Починаючи з часів династії Сун знамениті люди будували тут архітектурно-паркові ансамблі, які нині вважаються класичними. Ці ансамблі разом з вулицями-каналами є основною принадою міста. Сучжоу славиться і своїм декоративно-прикладним мистецтвом. Віяла, зроблені тут, відомі у всьому світі. Сьогодні Сучжоу тримає світову шовкову першість в царині художньої вишивки. Ще не одне покоління поціновувачів краси захоплюватиметься шовковими картинами, створеними вишивальницями з міста Сучжоу. Багато з цих картин розходиться по приватних колекціях відомих людей світу, ними милуються члени королівських сімей. Основні визначні пам'ятки: гора Тигра, монастир Холодних Гір (Ханьшаньсі) збудований в 520 р. В монастирі зберігаються стелі, прикрашені портретами та надписами, і старовинний дзвін епохи Тан, монастир – популярне місце святкування китайського Нового року.

Садово-паркові ансамблі Сучжоу, які в 1997 році були включені до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, повною мірою відображають художній стиль садово-паркової архітектури Китаю. До наших днів дійшли десятки стародавніх парків і садів Сучжоу. Найбільш відомі такі сучжоуські сади, як Чжочженюань, Лююань і Шицзилінь. У сучжоуських парках альтанки, павільйони, тереми і вежі органічно поєднуються з штучними гірками, водоймами, квітниками і деревами. Сучжоуське садово-паркове мистецтво досягло високого рівня і в орнаменті житлових будівель, і в поєднанні архітектурної краси з природною. Цим витворам належить особливе місце в розвитку садово-паркового мистецтва не лише Китаю, а й усього світу.

Гуанчжоу – найбільший промисловий центр Китаю, всесвітньо відомий центр легкої промисловості. У Гуанчжоу знаходяться

близько 100 оптових ринків і сотень тисяч промислових підприємств, фабрик, заводів. У Гуанчжоу двічі в рік (15-30 жовтня і 15-30 квітня) проходить Міжнародна виставка Китайських Товарів – одна з найважливіших подій року в світі виробництва і торгівлі.

Гуанчжоу – одне з 24 історичних міст Китаю, з більш ніж 2000-річною історією. Багато століть назад місто було головним перевалочним пунктом на “Шовковому Шляху”. Гуанчжоу сьогодні – політичний, економічний і культурний центр півдня КНР. Основні визначні пам’ятки: парк Юесю – найбільший парк в Гуанчжоу. Парк Хайчуан – на схід від о. Шамянь. Народний міст сполучає два береги Перлової річки. Південний берег носить назву Хенань, тут і розташований парк Хайчуан. Головною визначною пам’яткою є найбільший колись монастир Гуанчжоу, монастир Океанського Прапора. Він був заснований ченцем-буддистом 1662 р. і в роки своєї слави займав площу 2,5 га. У 1930 роках, після того, як він служив баракком для солдатів, комплекс монастиря був перетворений на парк.

Мавзолей 72 мучеників Хуанхуаган був побудований на згадку про 72 загиблих в битві 29 березня 1911 року під час революції під керівництвом Сун Ятсена. Це найвідоміший революційний пам’ятник до комуністичного Китаю. При спорудженні мавзолею були зібрані найрізноманітніші ідеї і архітектурні символи свободи і демократії, аж до статуї Свободи в зменшеному варіанті. Мавзолей стоїть на пагорбі Жовтої Квітки.

Довгу історію має храм Шести Бананових Дерев заснований в 537 р. наказом місцевого князя. Шість бананових дерев увіковічив в 1099 р. поет Су Дунпо, створивши вірш-каліграфію на порталі храму.

Місто Ханчжоу розташоване за 180 км на північний захід від Шанхаю. Історія міста налічує близько 2000 років. Перша письмова згадка про Ханчжоу з'явилася в VI столітті, коли був побудований Великий канал, що пов'язує цей район з багатьма торговими центрами. Зараз Ханчжоу – одне з найбільших міст Китаю. Місто є батьківщиною шовку і відоме в усьому світі як виробник шовкових тканин і виробів. Мальовничі пейзажі, історичні пам'ятники приваблюють сюди щорічно мільйони іноземних туристів.

Основні визначні пам'ятки: озеро Сіху, пагода Шести Гармоній (Люхета). Її побудував місцевий князь в 960 р. для захисту від повеней. Крім того, ночами Пагода служила маяком і вважалася приборкувачем драконів – повелителів водних стихій, храм Притулку Душі (Лін'інь) – найвідоміший буддистський монастир Китаю. Храм побудований в 326 р. н.е. індійським ченцем. Особливо цікаво в храмі скульптурне зображення усміхненого Будди, розташоване біля підніжжя гори. Вважається, що дотик до цієї статуї приносить щастя і успіх.

Історія міста *Гуйлінь* налічує понад 2000 років. Гуйлінь тривалий час був політичним, економічним і культурним центром Китаю. Місто добре відоме своїми пейзажами. Тутешні гори карстового походження розкидані на рівнині окремими конічними списками або групами піків, виглядають як “кам'яний ліс”, що рясніє карстовими печерами і гротами. У печерах можна побачити набір карстових формацій: сталактити, сталагміти, кам'яні квіти. Між горами протікають численні річечки і струмочки. Все це створює дивовижну, казкову панораму. Гори і водоймища є і в самому місті, що робить його будинки і вулиці неповторними.

Ченду заслужено називають “райським містечком” та “землею достатку”. Це найбільш густонаселена провінція КНР. Ченду часто

називають маленьким Пекіном. Місто є науково-технічним, торговим, фінансовим і транспортним центром південно-західного Китаю. Тут багаті природні ресурси і сприятливий клімат. Визначні пам'ятки трапляються всюди. Храм на честь Чжуге Ляна був збудований в 6 ст. в пам'ять правителя князівства Шу Чжуга Ляна. Сьогоднішній храм реставрований в 1672 році при династії Цінь. Гори Цінченшань вважаються центром даосизму. В горах велика кількість пам'ятників даоської культури. Ченду славиться місцевими виробами прикладного мистецтва, своєрідними традиціями і звичаями. Найкраще Ченду характеризують три ознаки: рідний край бамбукових ведмедів, знамените історичне культурне місто, мальовничий пейзаж родючого краю.

Ахаса (Тибет). Відвіку Тибет називають “дахом світу”. Від зовнішнього світу він відокремлений найвищими гірськими хребтами. Дотепер Тибет – найтаємничіше і загадкове місце на землі. Місто Ахаса – адміністративний центр Тибету. У перекладі “Ахаса” – “святе місце”. Місто розташоване на висоті 3660 м над р.м. Світову популярність йому принесли численні монастирі, в яких і сьогодні відбуваються урочисті ритуали і церемонії.

Основні визначні пам'ятки: палац Потала (“Містична гора”), що є зразком національної архітектури Тибету і належить до найбільш знаменитих палацово-фортечних ансамблів Китаю. Палац занесений в Список світової спадщини ЮНЕСКО. Будівля розділена на Червоний і Білий палац. Немає точних даних про те, скільки ж в Поталі кімнат і залів. Їх кількість складає понад тисячу, і зовсім небагато людей, які змогли обійти їх всіх. Покриті золотом дахи Палацу додають архітектурному ансамблю пишність і велич.

Храм Джокханг є одним з найшанованіших храмів буддизму Тибету і місцем паломництва віруючих. Він був споруджений в 647

р. для священної статуї Будди Акшобія. Тут же знаходиться статуя богині Балдон Лхамо – покровительки породіль. Монастир Сера (“Шипшина”) був побудований в 1419 р., в період розквіту в ньому жило понад 5 тис. ченців, зараз близько 300. Монастир є духовним центром ламаїзму і культовим місцем. Монастир Дрепунг (1416 р.), є найбільшим в світі. В період розквіту в ньому проживало 10000 ченців, в даний час – 500. Він розташований всього в декількох кілометрів від Лхаси. Монастир Норбулінгх (“Сад коштовних Каменів”) – з 18 ст. служить літньою резиденцією всіх Далай-лам. Тут лами пізнавали істину і суть всесвіту і медитації.

Шеньчжень знаходиться 2300 км від Пекіна в межах видимості від Гонконгу. Через Шеньчжень, що акумулював гігантську кількість імпортованих товарів, стала проходити контрабанда, розцвіла валютна спекуляція. Сьогодні, проте, ніхто не назве Шеньчжень невдачею: його населення росте щорічно на 20%, скоро він стане одним з найбільших міст країни, його економічне зростання складає 45% в рік (при досить високому за світовими стандартами зростанні всього Китаю – 10% і при вельми високому зростанні провінції Гуандун – 18%).

Китайськими туроператорами розроблені численні тематичні екскурсії:

- ⊙ про китайську кухню;
- ⊙ знайомство з мистецтвом каліграфії;
- ⊙ екскурсія на порцеляновий завод Цзіндечжень із власноручним виготовлення порцелянового сувеніра;
- ⊙ знайомство з традиційними методами китайської медицини і гімнастики тайцзи.

Священні релігійні місця розкидані по всій країні. *Монастир Шаолін* – колиска китайського чань-буддизму, побудований 495 р.,

прославлений на весь світ своїм бойовим мистецтвом. Понад 300 м² стін монастиря вкриті фресками із зображеннями 500 знаменитих за часів династії Мін святих алоханей, зберігаються сувої з розповідями про шаолінське кунфу, що датуються династією Цін.

У мальовничих горах Уданшань провінції Хубей на території площею понад 30 км² височіють 72 химерні вершини з глибокими ущелинами. Це – священне місце даосизму. Тут найбільш повно, масштабно й у вцілому вигляді зберігаються стародавні пам'ятники даоського зодчества.

Гори Емейшань на заході провінції Сичуань належать до чотирьох найзнаменитіших священних місць китайського буддизму. У горах безліч стародавніх пам'ятників буддійської архітектури.

Печерне мистецтво на півдні країни представляє *Великий Будда в горах Лешань* провінції Сичуань. Кам'яна статуя сидячого Будди заввишки 71 м вирізьблена в скелі, ширина його плечей – 28 м. Ця найграндіозніша в Китаї кам'яна постать Будди вражає не тільки своєю величиною, а й тонким мистецтвом різьблення і пропорційністю скульптури.

Кам'яні печери з наскельними рисунками та скульптурними пам'ятниками зосереджені уздовж стародавнього “Шовкового шляху”, на території провінції Ганьсу. Найбільш знаменитими вважаються печери *Могао*, які називають “скарбом мистецтва Сходу”. На третьому і четвертому ярусах печери зберігаються 492 настінні фрески, загальною площею близько 45 тис м², а також понад 2100 розмальованих статуй, що вражають витонченістю і образністю.

Екологічний та активний туризм

- ◎ круїзи річкою Хуанхе;

◎ поїздки до трьох ущелин Янцзи чи стародавнім Китайським каналом;

◎ відвідання степів Внутрішньої Монголії та сходження на засніжені вершини.

Гірськолижний курорт Ябулі розміщений на висоті 1000 м над р.м. Споруджений у 1996 р. лижний комплекс складається з 11 трас, завдовжки 30 км і трьох витягів, серед яких найдовший – 5 км.

Різноманітні ландшафти і природні зони Китаю, неймовірне багатство царства тварин і рослин у цій країні уможливають створення великої кількості заповідників. За кількістю видів рослин Китай посідає третє місце у світі, після Індонезії та Бразилії. У КНР можна зустріти рідкісні види флори і фауни, багато з яких мають найдавніше походження і не трапляються більше ніде у світі. У китайських лісах виростає кілька сотень видів бамбука. Рослини, характерні для арктичних пустель і альпійських луків, тропічні джунглі і коралові острови, дерева хвойних лісів становлять флору цієї дивної країни. Відпочинок у Китаї, особливо на острові Хайнань, принесе багато задоволення любителям екзотичної природи.

Відомі природні заповідники Китаю: У-Ін на північно-східних схилах Малого Хінгану (охороняються ліси з корейського кедра) і Сосінпан на Юньнаньському нагір'ї (охорона тропічних лісів, рідкісних рослин і тварин, у тому числі індійського слона). Рідкісних тварин, таких як панда і сніжний барс, мускусний олень і золотиста мавпа, в цій країні можна побачити у заповідниках – куточках природи, де все живе старанно охороняється. Таких заповідників у Китаї понад 300. Журавлі, чаплі, лелеки, лебеді, дикі гуси найрідкісніших видів мешкають на озерах й річках і перебувають під охороною держави. Скарбом державного рівня в Китаї

вважається велика панда, або бамбуковий ведмідь. Його відносять до давніх видів диких тварин. Через низьку народжуваність як у дикій природі, так і в неволі, щороку панд стає дедалі менше. По всій країні створено близько 30 заповідників для захисту бамбукових ведмедів. Народження панди в Китаї – справжнє національне свято.

Китай пишається своїм природним парком державного значення “Первісний кратерний ліс”, розташованим у горах Чжангунцайлін (близько 50 км на північний захід від озера Цзінбоху). Головна визначна пам’ятка парку – низка давніх вулканічних кратерів, найбільший з яких має діаметр 550 м при глибині 200 м. Внутрішні схили кратерів густо вкриті зеленим масивом, який називається “Підземний ліс”. Всередину кратерів веде стежка, пройти якою зможе далеко не кожен – схили досить стрімкі, а кам’яне ложе стежки має великий перепад висот. У “Підземному лісі” росте близько 170 видів рослин і живе приблизно 34 види тварин. На дні кратерів є лавові печери з незвичайним температурним балансом – влітку стіни печер вкриті льодом, взимку ж з-під землі б’є незамерзаюче джерело. В глибині печер повітря цілий рік не прогрівається вище позначки $-2\text{ }^{\circ}\text{C}$. У китайській пустелі Кумутаге (Синьцзян-Уйгурський АР), восьмій за площею пустелі країни, відкрито найбільший у Китаї сафарі-парк. Місцеві флора і фауна дуже різноманітні: тут мешкають такі рідкісні види диких тварин, що перебувають під державною охороною, як барс, архар, чорний борсук, ведмідь, рись, марал.

Малайзія

Загальна характеристика.

Офіційна назва: Малайзія. Площа – 329 758 км². Столиця – м.Куала-Лумпур, адміністративна – м. Путраджая. Чисельність населення (осіб) – 22 662 365. Найбільші міста: м.Куала-Лумпур (1,6 млн осіб), Джохор Бару (750 тис.), Іпох (570 тис.), Кучін (370 тис.), Куала Теренгану (305 тис.). Кордони – 7344 км, з них 2669 км суходолом і 4675 км морем. З сусідніми державами: Бруней – 381 км, Індонезія – 1782 км, Таїланд – 506 км. Народи: малайці та споріднені з ними етноси (61%), китайці (29%), ідійці, пакистанці та бангладешці (10%). Релігії: мусульмани-суніти (53%), буддисти (19%), індуїсти (7%), інші (11%).

За формою правління Малайзія – конституційна монархія, яка успадкувала британську систему органів влади, перебуваючи понад сто років під колоніальним правлінням Великої Британії (до 1957 р.). Султани формують Раду правителів і обирають терміном на п'ять років Верховного правителя, який є номінальним главою держави. Верховний правитель Малайзії фактично є монархом федеральної конституційної монархії і обирається по чергово серед султанів малайзійських штатів. Традиційно Верховний правитель виконує головно представницькі та церемоніальні функції. У Конституції закріплено чіткий розподіл між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Резиденція прем'єр-міністра Малайзії в Путраджаї

Малайзія розташована в Південно-Східній Азії, складається з двох частин, розділених Південно-Китайським морем: Західної і Східної Малайзії. Західна Малайзія (або Материкова Малайзія), розташована на Малайському півострові, складається з 11 штатів і двох федеральних територій, межує з Таїландом на півночі і

Сінгапуром на півдні, до Сінгапуру веде дамба через протоку Джохор.

Східна Малайзія складається з федеральної території Лабуан і двох штатів – Сабах і Саравак, що займають північну частину острова Борнео. Ці штати межують з Індонезією і з султанатом Бруней Даруссалам. Малайзія розташована в екваторіальному поясі. Береги низькі, часто заболочені, на північному – сході острів Калімантан облямований кораловими рифами. Вздовж узбережжя о. Калімантан – низовини; в глибині острова – пагорби і гірські хребти висотою 2000-2400 м (найвища точка країни – г. Кінабалу, 4101 м). Поверхня півострова Малакка горбисто-гориста (висота до 1000-2000 м; найвища г. Тахан, 2190 м). Уздовж узбережжя півострова Малакка тягнуться заболочені алювіальні низовини шириною 30-90 км. Клімат країни екваторіальний і субекваторіальний, мусонний.

Історичні факти

На півночі Малаккського півострова перші держави виникли на початку нашої ери. Протягом IX-XIII ст. Малайзія була частиною імперії Шривіджайя (буддійської держави з центром на о. Суматра). Наприкінці XIV ст. Шривіджайя перетворилася на данника імперії Маджапахіт, а згодом і зовсім зникла. У 1400-1403 рр. принц Парамесвара заснував тут королівство Малакка. Іслам було запроваджено в середині XV ст. Португальці на чолі з Афонсу ді Албукеркі загарбали королівство 1511 р. Протягом XVI-XVIII ст. португальці успішно відбивали набіги армій із сусідніх держав Аче, Джохору та ін. У 1641 р. голландці у союзі з Джохором витіснили португальців. Голландцям теж довелося вести постійні війни проти султанату Аче і королівства Джохор. Держави, які знаходилися на півночі Малаккського півострова (Перліс, Кедах, Келантан, Тренггану), перебували під контролем Сіаму. У XVIII ст. в регіоні

пожвавилася активність англійців. Вони у 1786 р. взяли у султана Кедаха в оренду острів Пінанг, а з 1795 р. почали витіснити з регіону голландців. Місто Сінгапур британці заснували 1819 р., а 1824 р. викупили в голландців Малакку. Сінгапур, Малакка і о. Пінанг були офіційно об'єднані 1826 р. в британську колонію Стрейтс-Сетлментс. Згодом британці взяли під свій контроль Перак, Селангор, Негрі-Сембілан і Паханг. Отож, наприкінці ХІХ ст. практично всі держави Малаккського півострова опинилися під опікою Великої Британії. 1 липня 1896 р. було утворено Федерацію малайських держав. Протягом 1885-1930 рр. Велика Британія уклала договори про опіку з низкою інших малайських держав, які не входили до Федерації. Під час другої світової війни регіон окупувала Японія (січень 1942 вересень – 1945 рр.). Велика Британія поновила свій контроль після евакуації японців.

Туристичний потенціал

Величезне значення для туризму Малайзії мають етнографічні особливості малайської архітектури, своєрідність якої приваблює мільйони туристів. Традиційні малайські будівлі зводяться із застосуванням складних архітектурних конструкцій, розроблених з урахуванням умов тропіків. Так, будинки ставляться на палі, завдяки чому забезпечується поперечна вентиляція, що створює прохолоду всередині. Пальові конструкції також убезпечують від періодичних повеней. Дахи із стрімкими скатами й більші вікна не тільки сприяють руху повітря, а й тішать око чудесним різьбленням у формі рослинних візерунків.

У штаті Негрі Сембілан традиційні житла будуються з твердих порід дерева й без використання цвяхів. Замість них застосовують дерев'яні клини. Прекрасними зразком такої архітектури є Старий султанський палац Срі Менанти, споруджений близько 1905 р.,

палац Істана Кенанган, у місті Куала Кангсар, палац королівської резиденції штату Перак – єдиний палац малайських султанів, що має бамбукові стіни.

Сьогодні мавританські елементи присутні в архітектурі багатьох споруд, виконаних у малайському або мусульманському стилі, зокрема, Музею ісламського мистецтва, низки будівель у новій адміністративній столиці Малайзії Путраджайї, і численних мечетей по всій країні.

Китайська архітектура Малайзії представлено двома типами: традиційним і стилем баба-ньонья. Зразками першого типу служать китайські храми по всій країні, наприклад, Ченг Хун Тенг, зведений 1646 р. Багато стародавніх будівель, особливо в Малаці й на Пінанзі, належать до спадщини перших китайських переселенців баба-ньонья. Для них характерні внутрішні подвір'я й барвисті кахлі. Мечеть Теренгкера в Малаці є синтезом китайської й західної архітектури.

Оскільки більшість індусів Малайзії є нащадками вихідців з Південної Індії, їх храми відображають вплив барвистої архітектури цього регіону. Побудований наприкінці XIX ст. індуїстський храм Срі Махамаріамман у Куала Лумпурі пишно прикрашений тонким різьбленням по каменю, позолотою, ручним розписом і вишуканими кахлями з Італії та Іспанії.

Релігійна меншість, Малайзії сикхи також мають свої храми, для яких характерний більш стриманий стиль. Візитною карткою традиційної архітектури корінних етнічних груп цих штатів слугують довгі будинки й села на воді. Довгі будинки – це традиційні общинні житла племен внутрішніх районів. Ці витягнуті пальові конструкції найчастіше збудовані з тесаних колод, зв'язаних між собою волокнами повзучих рослин, з дахами, вкритими пальмовим

листям (атап). У такому будинку можуть розміститися від 20 до 200 родин. Невибагливі пальові села, як правило, розташовані уздовж рік або на березі моря. Окремі будинки в них зв'язані між собою дощатими містками, по обидва боки яких пришвартовані човни. Пересуваються селом і околицями звичайно на човнах або каное.

Свої сліди в архітектурі Малайзії залишили колоніальні правління в у період з 1511–1957 рр.

Португальський стиль. Найбільш примітним зразком архітектурної спадщини португальців є фортеця А'фамоса в Малаці, побудована Афонсу д'Албукерке 1511р. Майже вщент зруйнована голландцями, вона зберегла лише свою малу частину у формі укріплення, що дотепер стоїть на пагорбі з видом на місто Малакку, його старий порт і Малаккську протоку.

Голландський стиль. Символом голландського правління в Малаці залишилася ратуша-стадхюйс у центрі міста, з її важкими дерев'яними дверима на кутих залізних завісах. Голландці залишили по собі прекрасні зразки кам'яної кладки й столярних робіт. Будинок, що будувався з 1641 по 1660 рр., вважається найстаршим пам'ятником європейської архітектури на Сході.

Британський стиль. До визначних пам'яток, що збереглися від епохи британського панування, належить величний будинок імені султана Абдул Самада, що фасадом виходить на площу Незалежності (Датаран Мердека). За британців дивна споруда в мавританському стилі, завершена в 1897 р., слугувала штаб-квартирою Колоніального секретаріату.

Торговельні крамниці, побудовані ще до незалежності зачаровують колоритом минулих днів. Винахідливість колонізаторів залишилася ввічненою в пішохідних галереях п'яти футів шириною,

над якими другим поверхом нависають магазинчик, що водночас служить пішоходам від спеки й дощу.

Екологічний та активний туризм

Навряд чи у світі знайдеться краще місце для знайомства з екзотичною флорою й фауною в природному, недоторканому середовищі проживання. У Малайзії є кілька національних парків з мангровими лісами й джунглями, є й морські заповідники. Пишні тропічні чагарники й теплі води океану всього на декілька градусів північніше від екватора служать чудовими декораціями для спостережень за тваринним світом у природних умовах.

Майже 75% площі Малайзії вкривають ліси, причому близько 60% цієї території займають джунглі. Згідно з підписаним 1992 р. договором на вищому рівні в Ріо-де-Жанейро, країна зобов'язалася протягом необмеженого терміну зберігати щонайменше 50% своїх лісових масивів, вносячи тим самим посильний внесок в охорону навколишнього середовища всієї планети. Як одна з дванадцяти країн, обдарованих видовим розмаїттям, Малайзія може похвалитися щонайменше 15000 видів квітучих рослин, 286 видами ссавців, 150000 видами безхребетних і 4000 видами риб, та ще незліченною кількістю мікроорганізмів. Це природне багатство становить гордість країни й охороняється в її заповідниках.

Найбільшими представниками місцевої тропічної фауни є суматранський носоріг, малайський ведмідь біруанг, малайський тигр, орангутанг, лісові тарантули й мавпи виду пробоскіс. Острів Борнео прославився завдяки найбільшій у світі квітці рафлезії. Переважна більшість національних парків знаходяться на острові Борнео.

Крім рослин і тварин, національні парки Малайзії приваблюють туристів надзвичайно широким вибором видів активного

відпочинку, починаючи від рафтинга й скелелазіння й закінчуючи тихим спостереженням за пернатими або річковими екскурсіями. В разі необхідності туристам допомагають досвідчені інструктори, екіпіровані згідно з останніми вимогами безпеки.

Таман Негара – головний і найдавніший заповідник країни, що пропонує широкий спектр занять аматорам екологічного туризму.

Парк Батанг Аі характеризується унікальною фауною: орангутанги, гібони й птахи-носороги – за якими можна спостерігати, приживаючи в п'ятизірковому готелі.

Парк Пінанга – найменший заповідник у Малайзії, тут можна спостерігати за змінами життєдіяльності різних видів черепах: з квітня по серпень активні зелені черепахи, а з вересня по лютий – ридлеї, або оливкові черепахи.

Парк Ендау-Ромпін цікавий тим, що тут росте найдавніший тропічний ліс на землі, якому 130 мільйонів років, у ньому живе суматранський носоріг.

Парк Гунунг Мулу. Тут розташована одна з найбільших печер світу з однойменною назвою Гунунг Мулу. *Парк Кінабалу* знаменитий тим, що тут знаходиться найвища вершина Малайзії (4101 м), знаменита непротим підйомом і мальовничою панорамою зверху.

Лісовий заповідник Белум – один з найбільших первозданних лісових масивів Малаккського півострова з найбагатшою природою. *Парк Бако* – розташований на узбережжі Південно-Китайського моря з численними затишними затоками й зубчастими скелястими мисами. Головною окрасою парку *Гунунг Гадінг* є гігантська квітка раффлезія.

У Малайзії безліч печер, і серед них – найбільші й найдовші у світі. Без відповідного маркування їх важко знайти в густих лісах і

мангрових заростях. У більшості печер країни прознаковані підземні маршрути й побудовані спеціальні мости, проте до деяких з них туристи дістаються лише по воді, а проникнути в інші можна тільки навприсидячи.

Печери живуть своїм життям: там мешкають рідкісні тропічні тварини та птахи, знаходяться відомі археологічні об'єкти з артефактами, вік яких сягає 40000 років, збереглися прадавні наскельні малюнки. У деяких збирачі добувають їстівні пташині гнізда, піднімаючись під високі склепіння ненадійними бамбуковими драбинами. Ці гнізда, скріплені пташиною слиною, високо цінуються за свої цілющі властивості. У печерах Бату Кейвс, у штаті Селангор, розмістилися індуїстські храми, куди дотепер масово стікаються віруючі з усієї країни. У кількох печерах Сабаха виявлені залишки прадавніх людських поховань. У підземних системах Малайзії живуть різноманітні тварини: кажани-крилани, стрижі й безхребетні. Геоморфологічні об'єкти представлені потужними сталагмітами й сталактитами. Більшість печер обстежені, однак є багато недосліджених, які очікують своїх першопрохідників.

Для відвідування найвідоміших печер Малайзії можна наймати гідів – досвідчених спелеологів. Шукати гіда зручніше через організації: Спілку дослідників природи Малайзії або клуби активного відпочинку. Більшість експедицій у печери тривають один день, але є й можливості для ночівлі. Ночувати під землею, як правило, заборонено, але в більшості випадків поблизу є, де розміститися. Обстежувати печери краще в сухий сезон, із травня по жовтень, але виключати ймовірність дощу ніколи не слід. Для відвідування окремих печер необхідний дозвіл, який можна одержати в Управлінні лісового господарства відповідного штату. Як і

під час будь-якої іншої експедиції на природу, пріоритетне значення має збереження навколишнього середовища: сталактитів, сталагмітів і підземних мешканців: небезпечних змій та скорпіонів, фотографувати яких зі спалахом не дозволяється. Багато печер обладнані камерами спостереження, а зафіксованих ними порушників штрафують.

Малайзія набуває слави лідера дайвінгу міжнародного рівня, завдяки найбагатшій морській фауні в басейнах Індійського й Тихого океанів. У країні діють численні, добре оснащені центри дайвінгу, що заслужили ліцензії таких організацій, як PADI, SSI і SSAC завдяки підтримці стандартів безпеки й професіоналізму працівників. Природно, дайвінг-курси в Малайзії також ліцензовані цими агентствами. Пройшовши навчання, можна придбати новітній реманент, представлений всіма міжнародними брендами. Практично всі острови Малайзії мають дайверів різної кваліфікації, незалежно від того, йдеться про обстеження мілководдя, складний спуск до затонулих кораблів чи технічні занурення.

На материкових схилах країни, під водою можна побачити найрізноманітніші типи рельєфу: пологі рифи, коралові брили, стінки й глибокі западини. Можна дрейфувати за течією, а можна спускатися до затонулих кораблів. До послуг любителів тропічної засмаги наявні прекрасні острови із пляжами білого піску в оточенні прозорих теплих вод.

Розташована у самому центрі Індійсько-Тихоокеанського басейну, в оточенні його підводних багатств, Малайзія може запропонувати туристам як первозданність природи, так і професіоналізм своїх дайвінг-центрів, що забезпечують задоволення й безпеку досвідченим спортсменам і новачкам.

Нова Зеландія

Загальна характеристика

Нова Зеландія – держава, що знаходиться у південно-західній частині Тихого океану, за 1600 км на південний схід від Австралії. Загальна площа 270 534 км². Столиця – Веллінгтон (165 тис. осіб, 336 тис. осіб з приміською зоною). Населення: 4,4 млн осіб 2010 р. Головні міста: Веллінгтон (165), Окленд (372), Крайстчерч (320). Нова Зеландія розташована на двох великих островах, які називають Північним і Південним, та декількох невеликих. Острови розділені протокою Кука завширшки 26 км, через яку здійснюється поромна переправа. Відокремлена Тасмановим морем від Австралії країна не має сухопутних кордонів з жодною державою, що деякою мірою гальмує розвиток туристичного бізнесу.

Майже три чверті населення проживає на Північному острові. Більшість населення країни – це переселенці з Великої Британії та інших європейських країн – 88%. Частка місцевого населення – маорі (полінезійців австралійської мовної сім'ї, чиї пращури мігрували до Нової Зеландії в XIV ст.) незначна. На новозеландських островах проживають й інші полінезійці. Мова в країні – англійська і маорі.

Нова Зеландія – унітарна держава, яка заснована на принципах конституційної монархії та парламентської демократії. В основу системи державного устрою покладено принцип Вестмінстерської моделі парламентаризму. Нова Зеландія спільно з Токелау, антарктичною територією Росса і вільно асоційованими державами Острови Кука та Ніуе складають Королівство Нової Зеландії. У Новій Зеландії немає кодифікованої конституції, проте існує ряд Конституційних Указів, перший з яких був прийнятий у 1846 р., а останній – 1986 р. Глава держави – королева Великої

Британії, яку репрезентує генерал-губернатор. Законодавчий орган – однопалатний парламент (палата представників).

Історичні факти

Відкрив Нову Зеландію голландський мореплавець А. Тасман у 1642 р., а дослідив знаменитий англійський капітан Дж. Кук. Організоване заселення Нової Зеландії розпочали вихідці з Великої Британії у 1839 р. У 1840 р. представники маорійських племен та англійського уряду підписали угоду, згідно з якою над Новою Зеландією було встановлено британський суверенітет і врегульовано взаємовідносини між місцевими племенами, білими поселенцями і британською короною. В 1907 р. країна отримала статус домініону, а 1931 р., за рішенням англійського парламенту, право на повну самостійність у зовнішніх і внутрішніх справах, тобто стала незалежною державою у складі Британської співдружності.

Туристичний потенціал

У доєвропейський період освоєння в архітектурі Нової Зеландії домінували полінезійські традиції, збережені і розвинені в культурі маорі. Крім житлових споруд, у ті часи будувалися приміщення для загальних зборів племені (маорі *Marae*) і замки. Мараї мали типову архітектуру і різьблені прикраси. Через віддаленість країни давніші новозеландські споруди мають істотні стилістичні відмінності від британських і австралійських.

Початок європейського освоєння країни супроводжувався розвитком будівництва. Вихідці з Великої Британії цілком природно в своєму будівництві спочатку дотримувалися традицій британської архітектурної школи. Проте, вже наприкінці XIX – в першій половині XX століття почав формуватися яскраво виражений новозеландський архітектурний стиль. Велика кількість придатного

для будівництва каменю дозволила вже на ранніх етапах освоєння країни відмовитися від використання в будівництві дерева.

Одним з найцікавіших архітектурних ансамблів країни є забудова центральної частини міста Нейпір. Зруйноване землетрусом 1931 року, місто було відновлене і забудоване в характерному для того часу архітектурному стилі ар-деко, що зберглося в незмінному вигляді і є об'єктом Світової культурної спадщини ЮНЕСКО.

Окленд – найбільше місто Нової Зеландії, з населенням понад 1 млн осіб. Недалеко від Окленда розташовані острови Вейхеке (Waiheke island), які знамениті красою своїх пляжів і багатством підводного світу.

До послуг туристів розваги з екстремального та активного туризму: bungee jumping (стрибки з прив'язаною до ніг гумовою стрічкою) з Скай-Таур (Sky tower) і з Оклендського моста, пляжі, басейни і сауни, катання на поромі, крите приміщення для сноубордингу протягом цілого року. Відпочинковий та розважальний туризм забезпечений широкою інфраструктурою: кінотеатри, театри, ресторани, казино, нічні клуби, магазини, зоопарк, парк атракціонів Рейнбоуз енд (Rainbows end).

Найвідомішим зразком сучасної новозеландської архітектури і будівельних технологій є зведена в 1997 році в Окленді телевежа *Скай-Таур* (Sky tower) заввишки 328 м. Станом на травень 2011 року це найвища будівля південної півкулі. На верхівці башти знаходиться один з кращих ресторанів міста, який за годину робить повний оберт навколо своєї осі, також там знаходяться ресторани, кафе, казино, готель, оглядовий майданчик і театр. Відвідувачі мають можливість оглянути навколишні краєвиди на відстані понад 80 км.

Оклендський окружний музей (Auckland Domain Museum) – розташований у центрі Окленда, музей знаходиться в одному із старих парків Нової Зеландії. У Музеї зібрані експонати культури маорі від стародавніх часів до сучасності. Музей організовує різні вистави, фольклорні концерти. На території парку знаходяться літній і зимовий квіткові сади.

Попри нетривалу історію європейського освоєння Нової Зеландії, перший музей у країні був створений вже 1852 року. Ним став чинний до тепер один з найбільших музеїв країни *Оклендський військово-історичний музей* (Auckland War Memorial Museum).

Оклендська галерея мистецтва (Auckland Art gallery) володіє найповнішою колекцією національного та зарубіжного мистецтва. Там виставляються роботи як з особистої колекції галереї, так і з національних і міжнародних гастролюючих виставок.

Розташований під землею підводний *музей Келлі Тартон* (Kelly Tarlton underwater and Antarctic museum) пропонує зазирнути у підводний світ Тихого океану та Антарктики. В музеї представлені рідкісні види риб, пінгвінів, копії жител учених в Антарктиці, є басейн, в якому плаває чотири метровий дресирований морський котик.

Піха Біч (Piha beach) – один з найкрасивіших і знаменитих пляжів, дуже популярний серед серферів. Розташований за 40 км на захід від Окленда, привертає туристів великими хвилями і унікальним чорним піском.

Бухта островів (Bay of islands) нерозривно пов'язана з історією культури маорі і європейських поселень. Розважитися на островах можна мандрівкою на яхті з баром на борту, дайвінгом або купанням у блакитній воді, рибальством, грою в гольф; можна взяти каяк і виплисти за межі островів, щоб поплавати з дельфінами. Для

смівіших: skydiving (стрибки з парашута), parasailing (катання на парашуті за човном).

Долина гейзерів у Роторуа. У цьому місці відбуваються події описані в багатьох легендах маорі. Туристичні принади Роторуа ґрунтуються на п'ятьох особливостях: геологічні відкриття, термальні води, сильний вплив культури маорі, невимовної краси природа і величезне розмаїття розваг. За годину їзди від Роторуа знаходиться озеро Таупо, знамените своєю неповторною красою. До послуг туристів різні розваги: катання на джипах; стрибки з моста (bungee jumping), катання на каное і каяках, на конях, на швидкісних човнах і водних лижах, рибалка, катання на мотоциклах, пейнтбол і лазерні ігри, стрибки з парашута, музеї, круїзи з вечерею і без, оздоровчі SPA-салони, школи з вивчення англійської мови, фольклорні фестивалі, майданчики для гри в гольф, ресторани, кафе, природні гарячі басейни, магазини.

Веллінгтон (Wellington) розташований на березі бухти Лембтон-Харбор, на самому півдні Північного острова. “Легковажне місто”, як називають свою столицю новозеландці, засноване 1839 р. трохи північніше від свого сучасного місцезнаходження. Функції столиці Веллінгтон перебрав від Окленда у 1865р. Тепер це другий за величиною порт, великий торговий і транспортний центр країни. Тут знаходяться одні з найкращих в країні музеї, ресторани, галереї мистецтва.

Найбільшим музеєм країни є розташований у Веллінгтоні *національний Музей Нової Зеландії*, більше відомий під назвою “Те-Папа” (загальна площа експозиції – близько 36 тис. кв. м). Історія цього музею почалася в 1865 році, але в сучасному вигляді музей був відкритий для публіки в 1998 році. Щорічно він приймає близько 1,3 млн відвідувачів. Невеликі музеї з експозиціями, що розповідають

про історію окремих регіонів, міст і населених пунктів, а також з експозиціями, присвяченими розвитку окремих видів промисловості чи окремих областей науки, існують практично у всіх містах країни. Багато таких музеїв належать приватним власникам або фінансуються громадськими організаціями і органами місцевого самоврядування.

У місті варто оглянути Ботанічний сад Веллінгтона на пагорбі Тінакорі (площа 26 га) з унікальною колекцією флори і оглядовим майданчиком Келбурн-Хайтс (122 м над р. м.), звідки відкривається панорама на гавань і околиці, Меморіальний парк перших поселенців, будівлю Парламенту (1912), будівлю колишнього Палацу уряду (XIX ст.), Морський музей на набережній Куїнс-варф, Художню галерею на Баклі-стріт, Портретну галерею Нової Зеландії на Малгрейв-стріт, Міську галерею мистецтв на Сивік-сквеа, Зоопарк поряд з Ньютон-парк, Новозеландський астрономічний центр і планетарій.

Місто Данідін, розташоване на півострові Отаго в південно-східній частині Південного острова – п'яте за величиною місто країни. Історичні будівлі міста – замок Ларнах-Касл, будівля першого в країні університету (1869), будівля залізничного вокзалу, муніципалітет (1880) і чоловіча гімназія (1884), Собор Данідіна (1873-1878). Можна відвідати музей Отаго з багатою колекцією творів мистецтва маорі та археологічною експозицією, Краєзнавчий музей, Ботанічний сад, Художню галерею Данідіна, шоколадну фабрику, пивний завод, старі золотодобувні шахти в околицях міста або пляж Сент-Клер-біч. Головний туристичний район – затока Мілфорд-Саунд, 260 км на захід від Данідіна. Цей район що є частиною Національного парку Фьордленд і одним із найвологіших місць на Землі, буквально насичений природними феноменами і

навіть у такій країні, як Нова Зеландія, вважається одним з унікальніших.

Головною визначною пам'яткою Данідіна є озеро Вакатіпу – одне з найчистіших і найглибших озер країни (400 м), до того ж воно вирізняється змінним рівнем води – кожні 5 хвилин рівень води то опускається, то підіймається на 12 см. За переказами маорі, в глибинах озера живе казковий велетень, дихання якого й примушує коливатися рівень води. Озером дотепер курсує колісний пароплав “Інслі”, а численні мости, окрім своєї основної ролі, виконують роль платформ для “бангі”. Доповнять враження прогулянка тихими пішохідними вулицями старої частини міста, а також долиною р. Монтукітукі, огляд каньйону Скіппер, відновленого селища Арроутаун та ін.

Активний та екологічний туризм

Нова Зеландія славиться своєю багатою і різноманітною природою – гейзерами, горами і озерами, лісами і гротами, льодовиками і пляжами. Широко розвинений екологічний рух дозволяє зберегти всю цю пишність у майже первісному стані, навіть поблизу великих міст, а після виходу на екрани відзнятої в Новій Зеландії, кінотрилогії “Володар пернів”, країну захлеснув бум “фродо-туризму”. Справжні паломництва влаштовують туристи на пагорби Бомбей і простори Уаїкато і Такака, до вулканічних гір Нгарухое і Тонгаріро, на схили знаменитого вулкана Руапеху і гори Санді, у фьорди Квінстауна і на озеро Уанака.

Особливу увагу туристів привертають національні парки Маунт-Кук на острові Південний, Тонгаріро, Фьордленд, Уревера, Егмонт (усього 10 національних парків), два морські парки і численні резервати. У список Світової спадщини ЮНЕСКО цілком включені три новозеландські райони: Національний парк Тонгаріро,

південно-західний район Те-Вахіпонаму і новозеланські субарктичні острови.

Острів Північний (“Те-Іка-а-Мауї”) – одне з наймальовничіших місць на планеті. Ландшафт острова є строкатою сумішшю з вкритих снігом гірських вершин Національного парку Тонгаріро, районів стародавнього вулканізму з сотнями гейзерів і грязьових калюж в околицях Роторуа, зелених луків в передгір’ях, вкритих лісами схилів стародавніх вулканічних плато, а убережжя острова – це один нескінченний піщаний пляж. Лижний сезон у горах острова триває три місяці (з червня по вересень), часто поєднуючись з купальним сезоном (вересень-жовтень).

У центрі Північного острова розташоване вулканічне плато з групою вулканів, яке утворює Національний парк Раупеху (Raupehu National Park), найвищий вулкан – Раупеху (2796 м). Завдяки своєму “сюрреалістичному” ландшафту парк був обраний плацтдармом битви Мордора в фільмі “Володар пернів”. Тут можна спостерігати багато унікальних явищ природи: потужні фонтани гейзерів, грязеві басейни, гарячі і холодні мінеральні джерела. Одне з дововижних природних явищ цього вулканічного плато – невелика річка, в лівій частині русла якої вода кипить, а в правій залишається крижаною. В цьому районі багато санаторіїв, лікувальних закладів і пансіонатів.

Найдивовижніша особливість найбільшого з парків – Фьордленда – переважання ендемічних рослин і тварин (понад 700 видів). Це квіти, дерева, різноманітні комахи і дивовижні тропічні птахи. Ізольованість від решту світу надала їм можливість розвиватися без сторонніх впливів.

Гірськолижні курорти

Південні Альпи Нової Зеландії більші ніж швейцарські, французькі, австрійські Альпи разом узяті. Вони підносяться понад

2000 м. уздовж Південного острова Нової Зеландії. У Південних Альпах є багато місць, де можна зайнятися гірськими лижами, але у кожного з них свої особливості. Обираючи гірськолижні курорти Нової Зеландії, треба лише пам'ятати, що одні спеціалізуються на сімейному відпочинку, а інші пропонують розваги для шукачів пригод.

Квінстаун (Queenstown) – місто на березі озера Вакатіпу (Wakatipu), побудоване й організоване під туристичні потреби на березі мальовничого озера, біля підніжжя величних гір. Тут багато ресторанів, нічних клубів, кафе. Після завершення гірськолижного сезону, Квінстаун стає центром екстремального туризму. Знамениту тарзанку, а також такі екстремальні види розваги, як джет-боутінг (jet boating), мото-байкінг (motor-biking), придумали саме тут. З давніх часів незвичайна гірська енергетика приваблювала сюди знаменитостей з усього світу: президентів, зірок Голлівуду, знаменитих продюсерів і режисерів. Квінстаун – єдине місто в Новій Зеландії, яке ніколи не спить. Бари, ресторани, магазини працюють тут цілодобово сім днів на тиждень.

У районі Квінстауна є два гірськолижні курорти в – Коронет Пік (Coronet Peak) і Ремаркаблз (The Remarkables). Коронет (20 хвилин їзди від Квінстауна) більше подібний на європейські гірськолижні курорти: бар, ресторан, жива музика на зовнішньому майданчику, добре обладнані траси для початківців. Ремаркаблз відрізняється складнішим рельєфом і тому рекомендується для досвідчених гірськолижників.

Ванака (Wanaka), містечко знаходиться за годину їзди від Квінстауна, на березі Вакатіпу. Самі новозеландці називають його “Квінстауном для новозеландців”, оскільки це місто не настільки комерціалізоване. Поряд розташовані два гірськолижні курорти

Кардрона (Cardrona) і Требл Коун (Treble Cone). Курорт Кардрона розрахований на сімейний відпочинок, оскільки обладнаний різноманітними розвагами для дітей. Крім того, Кардрона ідеально підходить для любителів сноуборду, оскільки адміністрація курорту приділяє багато уваги розвитку саме цього напрямку. Не випадково національний чемпіонат у Новій Зеландії зі сноуборду проводиться саме тут. Требл Коун рельєфом нагадує Ремаркаблз і тому йому надають перевагу досвідчені гірськолижники.

Крайсчерч (Christchurch). Завдяки географічному положенню курорту гірськолижний сезон тут триваліший. Прилегле містечко Метвен (Methven) – не таке активне як Квінстаун, але не таке тихе, як Ванака. Між горою Хатт і Крайсчерчем і далі на південь аж до Квінстауна розташовані так звані клубні поля (Club Fields). Це гірськолижні траси, що належать приватним клубам. Проте прокататися тут може будь-який охочий.

З двох сторін г. Раупеху в національному парку обладнані дві гірськолижні траси – Туроа (Turoa) і Факапапа (Whakarara). На кожній з них є спуски для лижників різних рівнів підготовки.

Республіка Корея

Загальна характеристика

Офіційна назва – Республіка Корея. Площа – 99,3 тис. км². Чисельність населення – 49 млн. осіб. Столиця – Сеул 10,5 млн осіб. Найбільші міста (млн. осіб): Пусан (3,4), Інчхон (2,6), Тегу (2,4), Кванджу (1,5), Теджон (1,5). Офіційна мова – корейська. Головні релігії: буддизм і християнство (протестанти і католики). Грошова одиниця – південнокорейська вона. Загальна довжина залізничних шляхів загального користування 6240 км., протяжність автомобільних доріг понад 97 тис. км. Головні порти країни: Чінхе,

Інчхон, Кунсан, Масан, Мокпхо, Пхохан, Пусан, Тонхе, Ульсан, Йосу, Сокчхо. Сеул обслуговується двома аеропортами: Інчхонським і Кімпхо. Інші великі аеропорти розташовані в Пусані та Чеджу-до.

Розташована в Східній Азії, в південній частині Корейського півострова. Має сухопутний кордон з Корейською Народно-Демократичною Республікою, вздовж якого знаходиться демілітаризована зона. Довжина берегової лінії складає 2413 км. На заході омивається Жовтим морем, на півдні – Південно-Китайським, а на сході – Японським. Спочатку кордон між двома корейськими державами визначався 38 паралеллю, проте після Корейської війни кордон було змінено, а вздовж неї була утворена Демілітаризована зона. Найбільший острів країни Чеджу-до, розташований на південь від півострова, має площу 1,8 тис. км². Інші великі острови: Уліндо в Японському морі і Канхва-до в гирлі р. Ханган.

Найвища точка Південної Кореї – згаслий вулкан Халласан на о.Чеджудо (1950 м). На відміну від Японії або північних провінцій Китаю, Корейський півострів геологічно стабільний, на ньому немає активних вулканів і практично не буває сильних землетрусів. Найдовші річки країни: Нактонган (521 км), Ханган (514), Кимган (401). Річка Імджінган протікає територією Південної і Північної Кореї.

В Південній Кореї спостерігаються чотири окремі пори року. Рух повітряних мас з Азії має більший вплив на клімат, ніж з Тихого океану. Зима відносно довга, суха і холодна, літо жарке і вологе. Осінь і весна – найкомфортніші для людини. Середня температура в Сеулі в січні від -5 – - 2,5 °С; середня температура в липні 22,5-25°С. На острові Чеджудо зима м'якша, ніж в інших частинах країни.

Країна поділяється на одне місто особливого статусу, 6 міст прямого підпорядкування зі статусом, прирівняним до провінцій, 8

провінцій і одну особливу автономну провінцію. Вони, в свою чергу, поділяються на ряд дрібніших утворень: місто, повіт, муніципальний округ, селище, міський район і село.

За формою правління Республіка Корея – президентська республіка. Главою держави є президент; законодавчий орган – Однопалатні Національні збори (299 місць), 243 депутати обираються за мажоритарною системою з відносною більшістю голосів в одномандатних округах, 46 – за національними партійними списками з 5-відсотковим бар'єром. Термін депутатських повноважень – 4 роки. Вищий орган виконавчої влади – Державна рада (уряд), очолюваний Президентом в якості голови та прем'єр-міністром – в якості віце-голови. Держрада виробляє основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики країни, розглядає питання про призначення генерального прокурора, голови комітету начальників штабів та ін. Прем'єр-міністр і за його рекомендацією інші члени Державної ради призначаються Президентом і схвалюються Національними зборами.

Історичні факти

Корея – один з найдавніших осередків людської цивілізації. Поява перших рабовласницьких держав (Стародавній Чосон) відноситься до VIII-IV ст. до н.е. Процес утворення єдиної держави завершився в 668 р. н. е. У роки російсько-японської війни 1904-1905 рр. Корея була окупована Японією. У 1910-1945 рр. входила до складу Японської імперії на правах генерал-губернаторства. У вересні 1945 р. частину Кореї на південь від 38 паралелі зайняли американські війська. 15 серпня 1948 р. в Сеулі була офіційно проголошена Республіка Корея. В історії країни чергувалися періоди демократичного і авторитарного управління. Перша Республіка, демократична на початку, ставала все більш автократичною аж до

свого закінчення в 1960 р. Друга Республіка ґрунтувалася на демократичних принципах, але була повалена менш ніж за рік, після чого в країні з'явився військовий уряд. Третя, Четверта і П'ята Республіки номінально вважалися демократичними, проте були продовженням військового стилю управління. Під час Третьої Республіки був ратифікований мирний договір з Японією, а відносини з США стали тіснішими, внаслідок легалізації розміщення американських збройних сил на території країни. Південна Корея надавала підтримку США під час В'єтнамської війни. Шоста Республіка ознаменувалася переходом країни на демократичні принципи управління. У 1992 р в країні був обраний перший цивільний президент. Економіка країни в цей період продовжувала бурхливо розвиватися, страждаючи, однак від глобальних економічних криз.

Туристичний потенціал

Архітектура Сеула гармонійно поєднує старовинні будівлі в традиційному корейському стилі, зокрема палаци Кенбоккун і Чхандоккун, з сучасними висотними будинками і хмарочосами. У Сеулі найбільший інтерес для туристів представляють стародавні королівські палаци династії Чосон: Кенбоккун, Токсугун, Чхандоккун і Чхангенгун.

Палац Кенбоккун (1395 р.) є найбільшим серед всіх п'яти палаців в Сеулі. Палац був практично повністю зруйнований під час Імчжинської війни (1592-1598 рр.), відбудований за часів правління династії Лі (1852-1919). Одне з найкрасивіших місць в палаці, яке збереглося ще з часів династії Чосон – це будівлі Кенхвару, Хянвончжон і Лотосний ставок. Біля воріт Хоннемун розташовується Національний палацовий музей, а в Хянвончжоні знаходиться Національний фольклорний музей.

Палац Токсугун розташований в центрі Сеула – це єдиний палац, всередині якого побудовані будівлі в західному стилі, що додає його зовнішньому вигляду значну унікальність. Спочатку палац належав принцу Вольсану (1454-1488 рр.), у 1611 р. імператор Кванхегун (1575-1641 рр.) перейменував палац у Кен'юнгун, але пізніше назву знову змінили на Токсугун. В палацевому комплексі знаходиться: павільйон Теханмунчжон і міст Кимчхон, павільйони Попчон Чунхвачжон і Чікчодан.

Палац Чхандоккун складається з громадської, офіційної частини, резиденції короля і заднього саду. Він є єдиним палацом, який зберіг архітектурний стиль династії Чжосон. Біля палацу знаходиться міст Гімчонге, збудований за правління короля Тхечжон (1411 р.), є найдавнішим, що залишилися в Сеулі.

Село традиційних будинків Ханок в Намсані. У цьому селі знаходяться п'ять відновлених традиційних корейських будинків, а також павільйон, часова капсула і ставок, які роблять це місце ідеальним для прогулянок. Біля ставка знаходиться місце, де відбуваються різноманітні вистави. Головні будинки були побудовані за традиційним типом династії Чосон і представляють житло представників різних соціальних рівнів від звичайного селянина до короля. В будинках відтворені меблі та внутрішнє оздоблення, відповідне статусу господаря, що допомагає відвідувачам отримати уявлення про повсякденне життя людей у минулому. У селі можна пограти у традиційні ігри, такі як “нольттвігі” (стрибки на гойдалках), “тухо” (метання стріл) і “юннорі” (підкидання дерев'яних паличок-ють). У вихідні дні можна спостерігати традиційні весілля. Іноземці можуть сфотографуватися з нареченим і нареченою, одягненими у традиційні весільні вбрання.

Часова капсула встановлена в пам'ять про 600-річчя Сеула в 1994 р. і повинна бути відкрита через 400 років.

“Лотте Ворлд” – культурно-розважальний центр в Сеулі, в якому, крім тематичного парку розваг з атракціонами, є льодова ковзанка, етнографічний музей, озеро та ін. Щороку його відвідує близько 6 млн. осіб, 10% з яких складають іноземні туристи. Значна частина парку знаходиться під скляним дахом, який добре пропускає сонячне світло, тому в світлий час доби освітлення тут природне. Територія критої частини парку поділяється на кілька секторів, кожен з яких представляє різні країни світу. Льодова ковзанка розташована всередині будівлі на третьому підземному поверсі, поруч знаходяться: служба прокату ковзанів, роздягальні, спортивний магазин, бар і ресторан.

Стадіон Кубка світу в Сеулі побудований у формі традиційного корейського летючого змія, його загальна місткість 60 тис місць. З обох сторін стадіону встановлені екрани на яких можливо відображати головні події. Навколо стадіону розташовані тематичні парки: Миру, Нанчжічон і Ноіль. Після проведення Кубка світу з футболу 2002 Корея-Японія в сеульському стадіоні постійно проводяться футбольні матчі та культурні заходи. У будівлі стадіону, крім футбольного поля, розміщені торговельні та культурні заклади, які приваблюють корейських і закордонних гостей. Супермаркет “Карфур” розташований в будівлі стадіону є найбільшим за розмірами супермаркетом серед всіх корейських філій цієї фірми.

Серед іноземців найбільшою популярністю користується вулиця Інсадон, де знаходяться різноманітні антикварні магазини, художні галереї, традиційні чайні, ресторани і книжкові магазинів. Варто відвідати також: Державний музей, Державний центр традиційного

корейського мистецтва, Культурний центр імені Сечжона, Центр мистецтв Хоам і Корейський будинок.

Острів Канхвадо знаходиться в гирлі річки Ханган на північ від порту Інчхон. До головних історичних пам'яток острова відноситься вівтар, який за переказами був побудований Тангуною, легендарним засновником Кореї, а також стародавні оборонні стіни, гончарна піч XIII ст. періоду Коре для виробництва селадонів і монастир Чондінса.

Храм Помунса розташований на острові Сонмодо в межах міста Інчхон, заснований в 635 р. При вході в храм росте великий китайський ялівець, якому понад 600 р. за яким знаходиться печера Соккурамчжа – невеликий буддійський скит. За печерою знаходиться скеля Нунсоп, на якій висічено барельєф із зображенням сидячого Будди висотою 10 м. Острів Сонмодо відомий також піщаним пляжем, популярним місцем для проведення кінозйомок.

Храм Чондинса розташований в горах Чончжоксан, на півдні острова Канхва (м. Інчхон); збудований в XI ст. за часів королівства Когуре. На території храму, крім будівель Теунчжон (національна пам'ятка № 178) і Яксачжон (№ 179) знаходиться дзвін Помчжон, привезений з стародавньої китайської держави Соннара. Висота дзвону складає 1,6 м, а діаметр 1 м.

Фортеця Канхвасансон збудована в 1232 р. королем династії Коре, Кочжон, складалася з внутрішньої і зовнішньої частин. В даний час збереглася тільки внутрішня, кам'яна частина фортеці. Периметр внутрішньої фортеці – 1,2 км., зовнішньої – близько 9 км. Зовнішня фортеця мала 8 входів. Внутрішня частина мала ворота з чотирьох сторін: південні (Анпхару), західні (Чхомхвару), східні (Манхвару) і північні (Чінсонру). Східні ворота до наших днів не

збереглися. Біля західних воріт зберігся історично відомий Енмудан – місце для військової підготовки солдатів.

За 56 км на північ від Сеула знаходиться Пханмунчжом (село Перемир'я), де 27 липня 1953 р. було підписано Угоду про перемир'я в Корейській війні (1950-1953 рр.). Зараз цей район є зоною спільної безпеки, яка знаходиться під контролем військового командування сил ООН та Північної Кореї.

Провінція Канвон-до розташована на сході Корейського півострова. Туристів приваблюють термальні джерела: Чоксан, Осек і Сорак, які знаходяться на території та навколо Сораксанського національного парку. В місті Чхунчхон, столиця провінції Канвон-до, щорічно в серпні відбувається Чхунчхонський ляльковий фестиваль, в якому приймають участь лялькові театри з усього світу. Храм Наксанса розташований за 4 км. на північ від пляжу Наксан, збудований в 671 р. послом Ййсан при королі Мунму. Храм декілька разів перебудовувався, остання реконструкція датується 1953 р.

В провінції Канвон-до знаходиться найстаріша дерев'яна житлова споруда країни – Очжукхон, збудована за часів 11 правителя Чосон, короля Чунчжон (1506-1544 рр.). У 1963 р. її було визнано національною пам'яткою. В середині споруди розташовані: меморіальний зал Юльгок, Монненсіль, сімейна святиня (Мунсонса) і вхідні ворота (Чагенмун, Сачжумун).

Храм Вольчжонса розташований в східній частині гір Одесан провінції Канвон-до, складається з 60 малих храмів і 8 хатин пустельників, які об'єднані в один великий храм; заснований ченцем Чачжан (590-658 рр.). У храмі знаходиться: музей Сонбо, де можна ознайомитися з буддійською культурою династії Коре (918-1392 рр.), 9-ярусна пагода, яка називається також Сарі-пагодою (реліктова пагода), і кам'яна фігура сидячого Будди. В даний час храм

відновлений після пожежі в 1950 р, коли повністю згоріло 17 будівель. Будо (місце реліквій) розташоване перед храмом Санвонса, біля мосту Панья де знаходяться 22 пагоди, в яких зберігаються останки ченців, що жили в храмах.

Перше казино в країні, куди був дозволений вхід корейцям, було створено в 1995 р (провінція Канвон-до), згідно закону про розвиток економічно відсталих зон. Туристичний комплекс Канвон ленд складається з: готелю на 199 номерів, казино, ігрового залу (960 автоматів, 100 гральних столів).

Провінції Чхунчхон-пукто і Чхунчхон-намдо знаходяться на заході центральної частини півострова, де знаходяться: семиярусна кам'яна пагода, залізний флагшток монастиря Ендуса, дерев'яний купол павільйону Пхальсанчжон, фортеці Сандансансон і Консансон, монастир Хенчхунса і храм Чхуннельса, зведений на честь адмірала Лі Сун Сіна. На озері Чхунчжухо, розташованому в гірській місцевості центральної Кореї, створені умови для занять водними видами спорту. Центром спелеотуризму є печера Косудонгуль в якій збережені сталактити різноманітних форм і розмірів.

Південно-західний район охоплює провінції Чолла-пукто і Чолла-намдо. У Державному музеї в місті Кванчжу зберігається колекція китайських керамічних виробів, піднятих з китайського торговельного судна, яке 600 років тому зазнало аварії в морі недалеко від Сінана. На острові Чіндо, який знаходиться за 350 км на південь від Сеула, можна спостерігати корейський варіант "чуда Мойсея" – ділянка моря протяжністю 2,8 км і шириною 40 м, яка знаходиться між селом Хведонні на острові Чіндо і острівцем Модо, приблизно на годину опиняється без води. Це рідкісне природне явище відбувається двічі на рік – на початку травня і в середині

липня. Острів Чіндо також відомий як місце проживання корейської породи собак чіндо, яка занесена в список пам'ятників природи під номером 53.

В провінції Чолла-пукто центрами релігійного і паломницького туризму є два храми: Сонунса і Несоса. Храм Сонунса був збудований за часів королівства Пекчже (I-VII ст). Спочатку це був великий храм, який був майже знищений під час японської навали (1597 р.). На території храму є головний будинок Теунбочжон, павільйон Мансеру, будівлі Йонсанчжон і Мйонбучжон, а також 4 малих храмових. На всій території храму ростуть різноманітні рослини: сакура, нарциси, камелія та ін. Біля храму знаходиться поле Пудобат, на якому поховані останки ченців, а також 17-метрова статуя Будди.

Храм Несоса був збудований буддистським ченцем Хегу в 633 р в період династії Сілла, а потім перебудований ченцем Чонмін в період династії Чосон в 1633 р. Від головних храмових воріт прокладено 600-метрову алею, засаджену з обох боків ялицею. На території храму росте 1000-річне дерево Тансан. У центрі храму знаходиться будівля Те-Унбочжон, дах якої прикрашений яскравими квітами і візерунками Танчжон.

Південно-східний район Кореї охоплює провінції Кйонсан-пукто і Кйонсан-намдо. Територія міста Кйончжу, яке протягом тисячі років було древньою столицею королівства Сілла (57 р. до н.е.-953 р. н. е.), представляє собою унікальний музей під відкритим небом – королівські гробниці, монастирі з древніми кам'яними пагодами і буддійською скульптурою, залишки фортечних укріплень тощо. У королівських могильних курганах знайдено золоті корони та інші ювелірні вироби. Головними об'єктами релігійного туризму м. Кйончжу є монастир Пульгукса (VIII ст.) і розташований неподалік

від нього печерний храм Соккурам (VIII ст.). У 1995 р. вони були внесені до Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Добре відомі й такі історичні пам'ятки, як: парк Тумулі, Онін (П'ять гробниць), астрономічна вежа Чхомсонде, гробниця полководця Кім Ю Сіна і гора Намсан, на якій знаходяться статуї Будди, пагоди і залишки древніх монастирів. У Державному музеї Кенчжу виставлені експонати, знайдені під час археологічних розкопок у місті та його околицях.

Курортний комплекс на озері Помун, розташований за 6 км від центру Кйончжу в його східному передмісті, включає кілька сучасних готелів та інших споруд для відпочинку і занять спортом. В монастирі Хеінса зберігається Трипітака Кореана, найповніший збір буддійських сутр у Східній Азії, який був вирізаний в XIII ст. на 80 тисячах дерев'яних дощечках.

Храм Пусокса (Кйонсан-пукто) збудований в 676 р. ченцем Ййсан за вказівкою короля Мунмувана (661-681 рр.), внесений до списку національної спадщини Кореї. Від головних воріт Чонванмун до воріт Анянмун споруджено кам'яні сходи з 108 сходинок, які символізують шлях до позбавлення від 108 гріхів. На території храмового комплексу знаходяться: триярусна кам'яна пагода, альтанка з храмовим дзвоном, павільйон Анянну та головний павільйон храму Мурянсучжон. Всередині дерев'яного павільйону, збудованого за часів династії Корі, зберігається статуя сидячого Будди.

Грот Соккурам розташований в горах Тхохамсан (Кйонсан-пукто), внесений до світової культурної спадщини ЮНЕСКО в 1995 р, виконаний з граніту. Будівництво тривало 24 роки (751-774 рр.) під керівництвом Кім Де-Сона. Всередині головного залу круглої

форми знаходяться статуї Бончжонсан, Ботхісаттва та його учнів. Грот був побудований для збереження цих статуй.

В провінції Кйонсан-намдо, в південній частині гір Чвісосан розташований храм Тхондоса, який відомий відсутністю статуй Будди. Храм збудований за часів правління королеви Сондок (646 р.) після того, як монах Чачжан Юльса привіз з Китаю останки Будди Сокгайоре. На території храму розташовано 35 будівель і пагод, а біля нього побудовано 14 маленьких храмів “амчжа”. Останки Будди знаходяться за головною будівлею в сходах Кимган Кедан.

Храм Помоса розташований в м. Пусан, на схилах гори Кимчжонсан, збудований близько 1300 років тому ченцем Уї Сан. Первісний вигляд споруд храму було втрачено протягом японського вторгнення (1592 р.); відновлено в 1713 р. Храмований комплекс складається з: воріт Ільчжумун, триповерхової пагоди з чотирма стовпами (IX ст.), королівського палацу, павільйонів, та 11 хатин пустельників.

В буддійському храмі Чхуннійольса зберігаються поминальні таблички на честь корейських патріотів, які загинули під час Імчжинської війни (XVI ст.). Храм був збудований в 1605 р. біля південних воріт фортеці Тонне Іпсон, у 1652 р. – перенесений на сучасне місце. Храм Чхуннійольса кілька разів зазнавав реконструкції, в даний час тут розташовано декілька храмових павільйонів і меморіальних будівель, в яких зберігається понад 90 меморіальних табличок національних героїв.

Термальні джерела Тонне в м. Пусан відомі ще з IV ст.; за хімічним складом вода є лужною і відрізняється найвищим в Кореї вмістом хлорид-йонів і магнію. Спа-курорт “Хосімчхон” має значну площу купалень, в яких одночасно можуть приймати водні

процедури до 3000 осіб. Купання в 40 видах ванн сприяє позбавленню від невралгії, захворювань шлунково-кишкового тракту, м'язового болю та інших порушень. Наявні також особливі сезонні гарячі ванни, в які залежно від пори року додають відвари лікарських трав та інші натуральні компоненти.

Фортеця Кимчжон Сансон розташована на вершині гори Кимчжон (801,5 м), раніше називалася Тонне Сансон. Довжина фортифікаційних споруд понад 17 км, висота – до 3 м. Ця фортеця є найбільшою за розмірами серед гірських фортець Кореї. На даний час збереженою залишилася оборонна стіна довжиною 4 км. У 1707 р. фортецю було перебудовано в кам'яну. Після її визнання національним пам'ятником у 1971 р, були проведені реставраційні роботи, відновлено: Східні, Західні та Південні ворота.

Активний і екологічний туризм

Острів Чеджу-до (1,8 тис. км²) – єдина острівна провінція в країні, є найпопулярнішим туристичним курортом в Республіці Корея, а також місцем, куди люблять приїжджати молодята, щоб провести медовий місяць. Територіально розташований в Корейській протоці за 130 км від узбережжя Республіки Корея; вулканічного походження, виник близько 2 млн. років тому. Туристів приваблює значне біорізноманіття, вулканічний ландшафт, піщані пляжі, водоспади, облаштовані пішохідні маршрути. Цей острів входить в сім природних чудес світу, його відвідують понад 4 млн. осіб за рік.

На острові розташований вулкан Халласан, який оточений 360 невеликими вулканами-супутниками. Чеджу-до відомий унікальною системою лавових труб (печер) утворених під час виверження вулкана 100-300 тис. років тому. Температура в печерах 11-21 °С. Тунелі Чеджу-до прикрашені природними кам'яними сталактитами і

сталагнатами. У кальдері розташоване єдине природне озеро в країні. Острів Чеджу-до є об'єктом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Найпривабливішими об'єктами для туристів є: музей народної творчості та природної історії, курорт Чунмун, водоспад Чхончжієн і парк Сади фантазії Чеджу-до.

Національний парк Чірісан – найбільший національний парк країни, утворений в 1967 р. Розташований на території п'яти повітів і міст. В межах парку прокладена лісова дорога загальною протяжністю 300 км. Гора Чірісан (1915 м) є другою за висотою вершиною в Кореї. Найбільшою популярністю користуються п'ять одноденних пішохідних маршрутів (Чучхон-Унбон, Унбон-Інволь, Інволь-Кимге та ін.) протяжністю від 9 до 19 км.

В околицях міста Сокчхо знаходиться національний парк Сораксан, який поділяється на зовнішній, внутрішній та південний Сораксан. Менш гористий зовнішній Сораксан простягається на схід до села-курорту Сорактон. Канатна дорога з'єднує вхід в парк в Сорактоні з розташованою на гірській вершині фортецею Квонгімсон часів королівства Сілла. Найвища точка парку – г. Дечонбон (1708 м). У серпні 1982 р. національний парк Сораксан внесений до переліку ЮНЕСКО. Парк розташований на території 4 міст та їх околиць: Сокчхо, Інчжи, Госон і Яньян. Одним з найпопулярніших об'єктів міста Сокчхо є озеро Чончохо, відокремлене від Східного моря піщаною косою. Озеро Еннанхо, розташоване недалеко від Східного моря, відоме скелею Бом Баві, яка за формою нагадує тигра.

В країні функціонують тринадцять гірськолижних курортів: Йонпхйон, Мучжу, Альпи, Вівальді парк, Фенікс парк, Хйонде сону та ін. Курорт Альпи – найпівнічніший курорт в Кореї, в цьому регіоні випадає найбільша кількість снігу і зимовий сезон триває близько

100 днів. На курорті прокладено вісім трас різної складності, які обслуговують 5 витягів. Гірськолижний курорт Йонпхйон розташований на висоті 700-1500 м вище р.м., прокладено 8 трас, функціонують 15 витягів. Щороку тут проводиться фестиваль лижних забав та снігу при співпраці з Національною Організацією Туризму Кореї. Вівальді парк відомий широким спектром трас шириною від 60 до 150 метрів, які розраховані на відпочиваючих різного рівня підготовки. Для професіоналів створені спеціальні траси довжиною 300 м. та шириною 40 м. і крутизною схилу 28°.

Гірський курорт Мучжу розташований в національному парку Тогюсан, відомий трасою довжиною 6,2 км з романтичною назвою “Шовкова дорога”. Щороку, за підтримки Національної Організації Туризму Кореї, на курорті Мучжу проходить фестиваль катання на лижах. Значною популярністю користуються відкриті термальні джерела, температура води яких становить 41-43°C протягом року. В межах курорту прокладено 19 трас різного рівня складності, функціонують 14 витягів.

Сінгапур

Загальна характеристика

Офіційна назва – Республіка Сінгапур. Площа – 710 км². Чисельність населення – 5,0 млн осіб (2010 р.). Столиця – Сінгапур (місто-держава). Офіційні мови: англійська, путунхуа, малайська і тамільська. Переважаючі релігії: буддизм (42,5%), іслам (14,9), даосизм (8,5), індуїзм (4), католицизм (4,8). Грошова одиниця – сінгапурський долар.

Сінгапур розташований на 58 островах в Південно-Східній Азії, відокремлених від південного узбережжя півострова Малакка вузькою Джохорською протокою; межує з султанатом Джохор

(Малайзія) на півночі та з островами Ріау (Індонезія) на півдні. Від Індонезії країну відділяє Сінгапурська протока, яка з'єднує Індійський океан і Південно-Китайське море. Площа країни поступово збільшується внаслідок програми наміву території, що діє з 1964 р. Найбільші острови: Сінгапур, Убін, Теконг-Бесар, Брані, Сентоса, Семакау і Судонг. Найвища точка країни – пагорб Букіт Тімах (163,3 м).

Островом Сінгапур протікають головно потічки, створено канали. Найбільші водні артерії: Сінгапур (3 км), Шанг Селетар (15), Каланг (2). Сінгапур пов'язаний з півостровом Малакка двома мостами, якими проходить залізниця та рухається автомобільний транспорт. Функціонує паромне сполучення із сусідніми островами Батам і Бінтан (Індонезія). Найбільший міжнародний аеропорт – Чангі.

Сінгапур не має природних озер та річок, водосховища і водозбірні резервуари були побудовані для накопичення і зберігання прісної води. Попит на свіжу воду набагато більший за можливості утримання води від опадів, тому Сінгапуру доводиться імпортувати значну частину прісної води з Малайзії та Індонезії. Для того щоб зменшити свою залежність від імпорту, в Сінгапурі побудована мережа резервуарів для накопичення дощової води та її рециркуляції; збудований опріснювальний завод на західному узбережжі Туас.

В місті наявні чотири великих водосховища (озера): Еко-озеро, Джуронг, Сван, озеро симфонії. В багатьох парках та відпочинкових зонах наявні різноманітні водойми чи каскади озер, найбільші стали накопичуючими резервуарами дощової води, а деякі перетворені в резервуарні парки: Бедок, Лоуер Селетар, резервуарні парки нижнього і верхнього пірсу, МакРітчі, Аппер Селетар. З водних

об'єктів виділяється також водоспад Джуронг, який є найвищим постійно діючим рукотворним водоспадом у світі, висотою 30 метрів.

Кліматичні умови країни відповідають екваторіальним, які характеризуються слабо вираженими сезонними змінами. Завдяки географічному розташуванню і впливу морів, спостерігається: рівномірність розподілу температури і тиску, висока вологість та значна кількість опадів. Середньорічна кількість опадів становить 2370 мм за рік. Температурні коливання протягом доби незначні: мінімум 23 °С, максимум 31 °С. Відносній вологості характерний добовий діапазон: високі показники з раннього ранку до середини дня (60%), в другій половині дня опускається нижче 50%. За умов тривалих дощів, відносна вологість повітря досягає 100%. Іншою особливістю Сінгапуру є сезони мусонів, які спостерігаються два рази за рік. Перший, північно-східний мусон, триває з грудня і до початку березня; другий, південно-східний – з червня по вересень. В проміжку між сезонами мусонів спостерігається суттєве зменшення дощових і вітряних днів.

Сінгапур – республіка, парламентська демократія англійської однопалатної (Вестмінстерської) системи. Головою держави є президент, якого обирають на 6 років. Голова уряду – прем'єр-міністр. Кабінет міністрів формально назначає президент, проте ця посада головно церемоніальна. Виконавча влада належить голові уряду. Законодавчий орган – парламент до якого входять 84 депутати вибрані загальним голосуванням на 5 років, а також до 9 депутатів, призначених президентом. Адміністративно Сінгапур поділяється на 5 районів.

Історичні факти

Найдавніші згадки про територію сучасного Сінгапуру існують у китайських хроніках III ст. З VII по XIII ст. дана територія знаходилася під владою буддійської імперії Шривіджая з центром на острові Суматра. Перша згадка про назву “Сінгапур” датується XIII ст., що в перекладі з малайської означає “Місто Лева”. У XI ст. територія була короткочасно окупована військом індійського короля. Наступні п’ять століть острів по чергово належав різним державам, а в XVI ст. опинився під владою ісламського султанату Малакка. Внаслідок португальської окупації Малакки, центр султанату перемістився до району Джохор, який знаходиться між Малаккою та Сінгапуром. З 1819 р. на острові з’явилися англійські поселення, була заснована британська факторія. З 1819 р. Сінгапур процвітає як безмитний торговельний центр, підпорядкований Великій Британії. У 1824 р. були підписані дві угоди з голландцями, згідно яких визнаються права британців на ці території. У 1832 р., Сінгапур стає адміністративним центром британських колоній в регіоні.

В ході Другої світової війни Сінгапур зазнавав бомбардування японської авіації, а 15 лютого 1942 р. був окупований Японією. Після поразки Японії британці повернулися до Сінгапуру в лютому 1945 р. Статус автономії був отриманий в 1959 р., в травні були обрані представники до законодавчих зборів загальним голосуванням, прийнята нова конституція. У 1963 р. була сформована Малайзія, до її складу входить і Сінгапур з умовами збереження автономії в деяких політичних питаннях. У 1965 р. Сінгапур виходить зі складу Малайзії, стає незалежною демократичною державою у складі Британської Співдружності Націй на чолі з президентом. Член ООН з 1965 р.

Туристичний потенціал

Район Джуронг – ультрасучасний порт, індустріальний центр і один з найбільших нафтопереробних комплексів світу, залишаючись при цьому екологічно чистим районом. Тут розташовані: вілла Ау-Пер з китайським парком, найбільший в південно-східній Азії парк птахів (понад 600 видів), парк рептилій (2,5 тис. плазунів), а також центр дослідницьких і наукових технологій “Діскавері”.

Центральна частина Сінгапуру утворена діловими районами, адміністративним центром міста та його старою колоніальною частиною. В забудову міста вніс значний внесок його засновник – Стемфорд Раффлз. До місцевих визначних пам’яток відносяться: будинок Імпрес-Плейс-Білдінг (1865 р.) у вікторіанському стилі (зараз тут розташовані музей, художні галереї та ресторан), концертний зал і театр Вікторії, будівлі Парламенту (XIX ст.), Верховного суду, Муніципалітету і крикет-клубу, комплекс Паданг, готель Раффлз-Готель, англіканський собор св. Андрія і католицький собор Гуд-Шеферд, вірменська церква св. Грегора-Святителя (найстаріша церква Сінгапуру) і християнське кладовище на пагорбі Форт-Кеннінг-Хілл.

В місті функціонують музеї: мистецтв, художній музей, філателістичний, азіатський музей цивілізацій, національний музей. З відомих інженерних споруд виділяються: хмарочоси Сінгапур-Ленд-Тауер і Арт-Деко-Кальтекс-Хаус, мости Бенджаміна Шварца, Елджін-бридж і Норт-бридж. В центральній частині міста встановлено пам’ятник засновнику міста – Стемфорду Раффлзу.

Орчед-роуд – район де зосереджено найкращі готелі, торгові центри, нічні клуби, ресторани. У західному кінці Орчед-роуд розташований Ботанічний сад Сінгапуру, заснований в 1859 р. Найстаріший парк країни зберіг останні ділянки первісного вологого

екваторіального лісу, який колись вкривав весь острів. В парку знаходиться: розарій, папоротева оранжерея, пальмова долина та озера. Однією з унікальних частин Ботанічного саду є Національний парк орхідей, який містить на своїй території понад 60 тис. цих рослин. Місцеві ювеліри роблять з орхідей коштовності, покриваючи тонким шаром золота живі квіти. На території парку функціонують також сувенірний магазин компанії RISIS Store і французький ресторан Au Jardin.

Основні визначні пам'ятки Сінгапурської річки включають Човновий причал і Клейрк причал, Мерліон парк і будинок Парламенту, музеї, храми і мечеті, такі як: Загара Сі Чонг Су і Омар Кампонг Мелака Моске.

Сентоза – невеликий (3 км².) острів-курорт, розташований на південь від головного острова. Визнаний центр відпочинку і розваг, володіє широким вибором парків, атракціонів, спортивних майданчиків та інших розваг для всіх вікових сегментів. Тут розташовані: форт Сілосо, парк розваг “Вулканоленд”, Музичні фонтани, музеї засновників Сінгапуру, музей рідкісних каменів, Морський музей, Парк метеликів і комах (понад 5,5 тис. видів), квіткова тераса і сад спецій, музей воскових фігур, океанаріум “Андервотер-Уорлд” з прозорим підводним тунелем довжиною 100 м. і лагуною дельфінів, кінотеатр віртуальної реальності “Сінеманія”, ультрасучасний розважальний комплекс “Імейджіс оф Сінгапур Ексібїшн”, культурно-історичний парк “Село Династії Танг”, музей теракотових воїнів, найвища в Сінгапурі оглядова вежа Скай-Тауер, численні сади з фонтанами, а також понад 3 км. пляжів. Автомобільний рух на Сентозі заборонено, тут курсують тільки спеціальні туристичні автобуси, а також прокладено понад 50 км. пішохідних і велосипедних доріжок.

Значна частина китайського кварталу була зруйнована в середині ХХ ст., інтенсивно відновлюється протягом останніх 30 років. Головними туристичними об'єктами є: старі магазини кварталу Танджонг-Пагар, храм Тіан-Кенг (1840 р.), храми Вак-Хай-Ченг-Бьо, Нагора-Дурга-Шрін, Конг-Мен-Сан, Сіонг-Лім та інші, а також одна з найкрасивіших мечетей міста – Аль-Абрар і найстаріший індуїстський храм міста – Шрі-Маріамман (1827 р.).

Арабська вулиця Кампонг-Глам – мусульманський центр Сінгапуру, розташований на північний схід від колоніального центру міста. Це торговий район і традиційний “текстильний округ” міста, відомий батиком, шовком, килимами, виробництвом саронгу та іншого легкого одягу. Тут розташовані: головна міська мечеть – Масджид-Султан (1925 р.) із золотим куполом, старий ринок Серай, палац Істана-Кампонг-Глам, мечеть Джамаат, мечеть Хаджу-Фатіма з “падаючим мінаретом”, комплекс Голден-Майл і “тайське село”.

Район Мала Індія розташований на північ від колоніального центру. Головні туристичні об'єкти: торговий центр Жудзіао (Центр Текке, головний ринок), статуя сидячого Будди висотою 15 м., храми Вірамакаліамман, Шрі-Шрініваса-Перумал, 1000 вогнів.

З 1964 р зображення Мерліон – статуї з головою лева і тулубом риби на гребені хвилі, використовується в емблемі Сінгапурської Ради з туризму, а також є символом Сінгапуру. Монументальна композиція Мерліон і дитинча, які раніше перебували у Парку Мерліон була встановлена в 1972 р. і набула значної популярності серед туристів. Статуя Мерліон висотою 8,6 м і вагою 70 тонн була створена з глиноземного цементу сучасним сінгапурським майстром Лім Сенгом. Він також створив другу статтю Мерліон заввишки 2 м і вагою 3 тонни. Тулуб статуї було зроблено з глиноземного цементу, луска – з порцелянових тарілок, а очі – з маленьких червоних чашок.

В парку “Нічне сафарі” знаходиться понад 900 тварин, які належать до 135 екзотичних видів. Територія поділена на вісім зон, у кожній з яких відтворена природа певної географічної зони: тропічний ліс Південно-Східної Азії, африканська савана, непальська річкова долина, пампаси Південної Америки і бірманські джунгли. Територією парку можна оглянути пройшовши пішки, або використовуючи місцевий трамвайчик.

В парку птахів Джуронг проживають понад 9 тисяч птахів, які належать до 600 видів – це один з найбільших і вражаючих орнітологічних парків тихоокеанського регіону Азії. Для всіх птахів створені умови життя, максимально наближені до їх природного середовища існування. Вольєр “Водоспад”, де вільно літає понад 1500 африканських птахів, найбільше приваблює туристів. Не менш популярний і вольєр Ріверін, що імітує природне річкове середовище, в якому живе понад 20 видів качок, риб і черепах. Парк можна оглянути з кабіни сучасної панорамної рейкової дороги або пішки.

Тайвань (Республіка Китай)

Загальна характеристика

Офіційна назва – Республіка Китай. Площа – 36,0 тис. км². Чисельність населення – 23 млн. осіб. Столиця – Тайбей 2,6 млн осіб. Найбільші міста (млн. осіб): Сінбей (3,9), Гаосюн (1,5), Тайчжун (1,1). Офіційна мова – китайська. Головні релігії: буддизм, даосизм і конфуціанство (93%), християнство (4,5%), мусульманство (0,5%). Грошова одиниця – новотайванський долар. Протяжність залізниць близько 3 тис. км, автошляхів – понад 38 тис. км. Високошвидкісна залізнична система (345 км) пролягає вздовж західного узбережжя о.

Тайвань, з'єднує міста Тайбей і Гаосюн. Головні морські порти: Гаосюн і Цзілун. Міжнародні аеропорти: Таоюань та Гаосюн.

Розташований в південно-східній Азії, до його складу входять острови: Тайвань (34,5 тис. км²), Пенху, Кінмень, Мацуї та інші невеликі прилягаючі острови. Острів Тайвань витягнутий з півночі на південь на 394 км і завширшки 144 км.; відокремлений від материка Тайванською (Формозькою) протокою, ширина якої становить 220-130 км. Узбережжя острова омивають: Східно-Китайське море на півночі, Південно-Китайське і Філіпінське моря на півдні та Тихий океан на сході. Гірські хребти і значна кількість опадів зумовили утворення розгалуженої річкової мережі (понад 150 річок). Найдовші річки: Чжошуйці (186 км), Сяданьшуйці та Даньшуйхе. Найвідомішими озерами є Жіюетань, Чжуїнху і Ляньчїтань.

Пескадорські острови (Пенху) розташовані в Тайванській протоці; складаються з 64 островів загальною площею 127 км². Населення 92,4 тис. осіб. Три основних острова архіпелагу – Магун, Байша і Сїюй – з'єднані двома дамбами і мостом. На о. Магун припадає половина загальної території архіпелагу і 70% його населення.

Уздовж осьової лінії о. Тайвань простягається хребет Юшань, з найвищою точкою країни – г. Юшань (3997 м). Гори охоплюють 2/3 території. Найпоширеніший вид рослинності – вологі тропічні ліси (дуб, камфорне дерево, кипарис, кедр). До висоти 2000 м ростуть тропічні й субтропічні ліси, від 2000 до 3000 м – листяні та хвойні, а понад 3000 м – лише хвойні. На півночі країни клімат субтропічний, на півдні – тропічний, мусонний. Середня температура січня становить +17 °С, липня – +28 °С. Річна кількість опадів в рівнинній частині становить 1500-2500 мм, в горах – понад 5000 мм. Літо –

вологе й жарке (травень-вересень), зима – м'яка й коротка (грудень-лютий), сезон дощів триває протягом травня-вересня.

Тайвань є демократичною країною з президентсько-парламентською формою правління і загальним виборчим правом. Глава адміністрації – президент. Вищі органи влади – Національні збори та 5 юанів (гілок влади): законодавча, виконавча, судова, контрольна і екзаменаційна. Країна адміністративно поділяється на: дві провінції (Тайвань і Фуцзянь) і п'ять міст центрального підпорядкування (Гаосюн, Новий Тайбей, Тайбей, Тайнань, Тайчжун). Провінції, в свою чергу, поділяються на повіти і провінційні муніципалітети.

Історичні факти

Історія Тайваню починається після династії Цин (1912 р), коли сформована Китайська Республіка поклала кінець імператорському правлінню в Китаї, яке тривало понад дві тисячі років. Манчжурська династія, правила імперією Цин, частиною якої був Китай, з 1644 по 1912 рр. В період заснування республіки, імперія була розколота численними польовими командирами і впливом іноземних держав. У 1928 р. республіка була об'єднана партією ханьських націоналістів Гоміньдан на ранній стадії індустріалізації і модернізації. Створенню китайської держави передувала війна опору проти Японії (1937-1945 рр.). Після капітуляції Японії в 1945 р. о. Тайвань стає частиною Республіки Китай. Після комуністичної революції (1949 р.) націоналістичний уряд Китаю на чолі з Чан Кайші втік на Тайвань й домінував на острові, висловлюючи претензії на материкову частину. З 1971 р. Республіка Китай передає право представництва в ООН КНР. Після смерті у 1975 р. Чан Кайші в країні почали проводити політику поступової демократизації; у 1987 р. скасовано воєнний стан. Кінець стану

громадянської війни з Китаєм оголосив президент Лі Ден Хуей 1991 р.; до чинної конституції 1947 р. було внесено суттєві зміни, почато кампанію за одержання незалежності. На даний час Республіка Китай визнана 23 державами.

Туристичний потенціал

Головною визначною пам'яткою столиці вважається Національний палацовий музей в районі Вайшуансі з величезною колекцією (понад 720 тис. примірників) зразків китайського мистецтва. Ця колекція збиралася багатьма поколіннями китайців, понад 500 років перебувала в “Забороненому місті” Пекіна, ховалася від японських загарбників, а у 1949 р. була відправлена в Тайбей.

Іншими туристичними об'єктами є: ферма Лін-Антал (1783 р.) – найстаріша традиційна житлова будівля в Тайбеї, торговий район навколо Снейк-Еллі, Всесвітній Торговий Центр, Національний театр і Національний Концертний зал, комплекс “Уорлд-Йестедей”, музей традицій Шуні з етнографічної колекцією, музей мистецтв, приватний музей Чен з великою колекцією стародавнього китайського мистецтва, а також виставкові зали в Меморіальному залі Сунь Ятсена, в Меморіалі Чан Кайші та в Меморіалі Мучеників.

Зразком традиційної китайської архітектури є Меморіальний зал Чан Кайші. У ньому поєднуються широке застосування білого мармуру і витончений дах, що повторює обриси даху Храму Неба в Пекіні. Меморіальний зал Сунь Ятсена також побудований в стилі китайської палацової архітектури – висока і простора споруда, розрахована на 3 тис. осіб. В ній знаходиться бібліотека доктора Сунь Ятсена на 140 тис. томів і картинна галерея.

В столиці знаходяться багато культових споруд: храм Луншань або “Гора Дракона” (1738 р.), присвячений богині милосердя

Куанінь; храм Конфуція; храм Паоан, присвячений богові війни Куан-Куанг; храм Цингїї; Велика Мечеть (1960 р.).

Найпопулярнішою інженерною спорудою столиці є *хмарочос Тайбей 101*. Висота будівлі понад 509 м., кількість надземних поверхів – 101, підземних – п'ять. Побудований в стилі постмодернізму, хмарочос поєднує сучасні традиції та риси стародавньої китайської архітектури. На нижніх поверхах знаходяться торгові центри, на верхніх розташовані офіси. Хмарочос Тайбей 101 є другим за висотою в світі серед всіх будинків, після Бурдж-Халіфа в Дубаї. Будівництво хмарочоса почалося в 1999 р., офіційне відкриття відбулося в 2003 р., його вартість склала 1,7 млрд доларів. У цьому хмарочосі знаходяться один з найшвидших у світі ліфтів, який піднімається зі швидкістю 63 км/год. З п'ятого поверху до оглядового майданчика на 89 поверсі можна доїхати за 39 с. Споруда збудована із скла, сталі та алюмінію, підтримується 380 бетонними опорами. Небезпека руйнування при урагані або землетрусі знижується за рахунок величезного 660-тонного кулі-маятника, розміщеного між 87 і 91 поверхами. Згідно інженерних розрахунків вежа зможе витримати сильні коливання протягом 2500 років. Будівля є одним з головних символів сучасного Тайбея і всього Тайваню.

В м. Тайчжун головними туристичними об'єктами є: святилище сім'ї Лінь і павільйон на озері Цзююе. Святилище збудоване з дерева в першій чверті XIX ст для вшанування предків, кілька разів змінювало місце розташування. На сучасному місці перебуває з 1930 р., прикрашене різьбленням, каліграфією, глиняними статуями і барельєфами. Павільйон розташовується в центрі озера Цзююе в парку Чжуншань, збудований в 1908 р. на честь завершення будівництва залізниці з півночі на південь Тайваню.

У м. Тайчжун знаходяться також сотні буддистських храмів і святилищ, а також храмів, присвячених місцевим божествам. Найвідоміший – храм Конфуція, у ньому можна побачити традиційний одяг, посуд і музичні інструменти, які використовуються для святкування фестивалю на честь дня народження Великого Вчителя. Недалеко від храму Конфуція розташований буддистський храм Баоцзюе. На його території знаходиться найбільша на Тайвані статуя Будди, висотою 31 м.

У місті знаходяться два великих державних музеї: Тайванський Державний музей образотворчих мистецтв та Державний музей природничих наук. Тайванський Державний Музей образотворчих мистецтв було відкрито в 1988 р., його зібрання налічує понад 10 тисяч експонатів. Колекція охоплює твори різних епох, з часів правління династій Мін і Цин, японського управління і післявоєнний період. Державний музей природничих наук – один з найвідвідуваніших музеїв на Тайвані, щороку він приймає понад трьох мільйонів відвідувачів, поступаючись тільки тайбейському зоопарку та музею Імператорського палацу в Тайбеї. Головна експозиція музею присвячена зоології, ботаніці, геології та антропології.

За кількістю природних джерел Тайвань займає 15 місце в світі. При цьому на острові є велике розмаїття джерел, включаючи не тільки термальні, але також холодні, грязьові та морські термальні джерела. Така велика кількість джерел на Тайвані пов'язано з розташуванням острова в сейсмічно активній зоні, на лінії стику Євразійської і Філіппінської континентальних платформ. Крім повітів Чжанхуа, Юньлінь і Пенху, майже всі інші міста та повіти Тайваню володіють власними термальними джерелами. В цілому, в різні часи, на Тайвані було виявлено понад

100 термальних джерел. Значна частина з них зосереджена на півночі острова, де розташований вулкан Дадун.

На північ від Тайбея знаходиться передмістя Бейтоу, до якого прокладена найкоротша лінія метро з двох станцій. В районі Бейтоу знаходяться гарячі джерела з сірчаними домішками, які є місцем масового паломництва туристів. Курортна зона з гарячими джерелами була заснована японцями. Коли японці окупували Тайвань, вони привнесли з собою багату культуру користування гарячими джерелами, яка прижилася, і зробила великий вплив на розвиток туризму Тайваню. Перший геотермальний заклад (Теньгуань) було відкрито японцем Хірато Генгом у березні 1896 р.

Для ознайомлення туристів з культурою курортного використання гарячих джерел створено музей гарячих джерел Бейтоу, який знаходиться в колишній будівлі Громадської лазні Бейтоу. У старовинній дерев'яно-кам'яній споруді, збудованою японською колоніальною владою в 1913 р, представлена історія району Бейтоу, розповідається про різні типи гарячих джерел острова, а також про традиції цілющого купання. У нижньому поверсі будівлі відновлений інтер'єр японської громадської лазні початку ХХ ст.

На східному узбережжі острова Тайвань виділяються термальні джерела: Веньшань, Жуйсуй, Хун Є, Аньтун, Чжібень. Джерела Веньшань в ущелині Тароко на відміну від більшості термальних джерел Тайваню, не подаються по трубах в готелі та купальні, а облаштовані виключно на відкритому повітрі. Незважаючи на високу концентрацію сірки, вода в них кришталево чиста. Температура води становить близько 46-48 °С.

Термальні джерела Жуйсуй знаходяться за 77 км на південь від м. Хуалянь, в невеликому селищі, звідки починаються традиційні

сплави на плотах (рафтинг) по річці Сюгулань. Термальні джерела Жуйсуй відрізняються високим вмістом металів, мають темно-жовтий колір, викликаний оксидами заліза. Місцевий курорт відкрився в 1919 р., за часів японської окупації. Гаряча вода подавалася по трубах у купальню і відкриті басейни. На даний час пропонуються різні види купання: у відкритих загальних басейнах, дерев'яних і порцелянових ваннах індивідуального або сімейного типу.

Термальні джерела Хун Є розташовані за декілька кілометрів на південь від джерел Жуйсуй. Тут можна орендувати індивідуальні порцелянові купальні, які забезпечується гарячою природною водою по трубах, прокладених від розташованого позаду купальні пагорба. Місцеві джерела були обладнані в японські колоніальні часи.

Тайнань колишня столиця країни, вважається культурним центром. Найстаріше і четверте за величиною місто відоме колоритною кухнею та різноманітністю історичних пам'яток: традиційні ворота, меморіальні арки, руїни фортів і храмів, більшість з яких мають вік понад триста років. У місті знаходяться близько двохсот храмів, з яких найпопулярнішими є: даоський храм "Східна Гора", храм Міто з статуєю богині Куан Іннь, найбільший і найкрасивіший храм міста – Чахсі, храм Тьен-Тан, храм Конфуція (1666 р), храм Чуші, класичний буддійський храм Каюан та інші колоритні святилища. Іншими туристичними об'єктами є: музей і Меморіал національного героя країни Коксінге, "Великі південні ворота" – останній фрагмент середньовічних міських стін, форти Зеландія і Провінтіа (XVII ст.), "Вічна Фортеця" (1876 р.), парк Вузланд-Уотерслайд.

Гаосюн – друге за величиною місто країни, найбільший міжнародний порт країни, початкова точка багатьох туристичних

маршрутів. В околицях міста знаходяться: г. Маунт-Лонгевіті, схили якої забудовані мальовничими терасами, храмами і павільйонами; озеро Ченгсінг, яке оточене великим парком з численними пагодами і павільйонами; храм Конфуція і Куан-Куанг (м. Ченгсін). Біля підніжжя г. Маунт-Фогуанг, де знаходиться один з найбільших храмових комплексів Тайваню і центр буддистської теології розташована найвища статуя Будди висотою 120 м. Позолочена центральна статуя оточена 480 золотистими статуями Будди в натуральну величину.

Східний Тайвань – найменш населена частина острова, покрита густими лісами із скелястою береговою лінією, з бурхливими гірськими річками, які утворюють численні ущелини. В області проживає близько 60 тис. осіб, які відносяться до місцевих племен Амі. Щорічно в липні і серпні вони організовують фестивалі, що проходять одночасно в 20 селах навколо Хуалаяня і Тайтуна. У цей час можна побачити барвисті народні костюми, почути традиційну музику. З традиціями племен Амі можна познайомитися у селі культури Амі, яке знаходиться за 20 км від Хуалаяню. Містечко Тайтун відоме храмами Тьєнхоу і Чуші. Південніше Тайтуна розташований бальнеологічний курорт Жібьєн, білий нефритовий водоспад, храм Сінже з двома унікальними статуями Будди (одна виготовлена з бронзи в Таїланді, інша з нефриту в М'янмі).

Архіпелаг Пенху (Пескадорські острови) на відміну від гористого Тайваню є рівнинним (найвища точка 79 м). Два з трьох головних островів – Ювонг і Байша, з'єднані дамбами і мостом Крос-Сі-Бридж, який є найдовшим на Далекому Сході. Головними туристичними ресурсами островів є: широкі пляжі з білого піску, гігантський 300-річний баньян і Акваріум Пенху на о. Байша, форт Сітай (1774-1883 рр.) на острові Сі, пташині колонії на островах

Чішан і Мао, печера Кіт на острові Сяо-Мень, базальтові стовпові скелі “Жовтий кам’яний парк Пенху” на о. Тунпань, а також храми Тяньхоугун і Мацзу в м. Магун (XVIII ст).

Активний та екологічний туризм

На Тайвані створена велика національна паркова система (понад 19% території острова зайнято різними природоохоронними об’єктами). В країні 6 національних парків (Кеньтин, Тароко, Юшань, Янміншань) і понад двадцять інших охоронюваних територій. Тароко розташований на територіях повітів Хуалянь, Тайчжун і Наньтоу, його площ становить 920 км². Парк був утворений генерал-губернатором Тайваню 12 грудня 1937 р., коли Тайвань був частиною Японії. Уряд Китайської Республіки з 15 серпня 1945 р. припинив існування національного парку. Відновлено його діяльність у 1986 р. Національний парк Тароко охоплює: тунель Дев’яти поворотів, храм Вічної Весни (храм Чанчунь), термальне джерело Веньшань, тунель водних завіс, ластів’ячі гроти, мармуровий міст. Головною природною пам’яткою парку є Мармурова ущелина, яка простягається на 19 км через гори східного узбережжя. Біля входу в ущелину розташоване село Тянсян, яке відоме висячим мостом, колоритною пагодою і ультрасучасним готелем класу “п’ять зірок”. Навколо Мармурової ущелини прокладено маршрути для пішого туризму, знаходяться термальні джерела, храми та старовинні села племені ами. Сусіднє місто Хуалянь – відомий центр виробництва мармурових виробів (від пам’ятників та меблів до шахів і посуду) на острові.

Кеньдін – один з найстаріших національних парків країни. Розташований в південній частині острова, площею 333 км². Парк відомий кораловими рифами, водоспадами, піщаними пляжами і маяком.

Алішаньський національний природний парк охоплює гірський район недалеко від гори Юшань, в повіті Цзяї площею 415 км². До парку входять гори, чотири селища, водоспади, плантації високогірного чаю. З містом Цзяї парк пов'язаний Алішаньською Лісовою залізницею, автомобільною дорогою з автобусним сполученням. Парк перетинають прогулянкові й туристичні пішохідні маршрути. В туристів значною популярністю користуються алішаньський чай і місцевий хрін васабі. Кількість вершин понад 2000 м – двадцять п'ять; найвища точка – г. Даташань 2663 м.; середня висота хребта Алішань 2500 м. В центрі Алішаньської Лісової залізниці, на висоті 1400 м розташоване місто Фенціху, в якому дерев'яні будинки збудовані в скелях. Крім дерев'яної забудови в місті знаходяться руїни синтоїстського храму, вирощуються місцеві продукти, паростки бамбуку.

Національний парк Юшань охоплює гірський масив з вершинами понад 3000 м, у тому числі г. Юшань. Площа парку становить понад 105 тис. га., висота змінюється від 300 до 3950 м вище р. м., що зумовляє значне біорізноманіття. Найвідомішими тваринами парку є: формозький мунтжак, чорний ведмідь і макаки.

На південний схід від м. Сіньчжу розташовані два масивних піки Центральної гірської гряди (Сешань і Табацзянь), які складають основу національного парку Шейба, значна частина парку є неосвоєною.

У 1993 р. було створено шостий національний парк в Кіньмені, місці двох великих битв ХХ ст. У зв'язку з тим, що протягом тривалого часу острови Кіньмень перебували у віданні збройних сил країни, багато будинків, громадські споруди, цивільні житла і природний ландшафт залишаються в доброму стані. Більшість населених пунктів зберігають оригінальну китайську архітектуру,

відтворюючи стиль будинків і храмів провінції Фуцзянь. Озеро Цзу в парковій секції Кунінтоу є місцем зупинки для найбільшого потоку перелітних птахів, які щорічно пролітають через Тайвань.

Таїланд

Загальна характеристика

Офіційна назва – Королівство Таїланд. Площа – 514 тис. км². Населення – 65,5 млн осіб (2010). Столиця – Бангкок (6,7 млн осіб). Друге за величиною місто країни – Чіангмай, яке знаходиться на півночі, налічує 264 тис. осіб. Інші великі міста, в яких проживає понад 100 тис. осіб – Након, Рансіма, Лампанг. Найбільший народ тайської мовної групи – таї – становлять 52% населення країни. Таї проживають компактно в центральних регіонах країни. Другий за чисельністю народ Таїланду – лао – проживає в північно-східних районах. Національні меншини становлять 20% загальної чисельності населення. Серед них переважають китайці.

Державна релігія – буддизм, який сповідує 94,3% населення. В країні налічується 250 тис. монахів і понад 27 тис. буддійських храмів (ватів). На кожних 2 тис. жителів припадає один храм і 10 монахів.

Королівство Таїланд займає центральну частину Індокитайського півострова і північну частину півострова Малакка. За розмірами території – це третя країна в субрегіоні (після Індонезії і М'янми) і 49-та в світі. На півночі і північному сході Таїланд межує з Лаосом, на сході – з Камбоджею, на півдні – з Малайзією, на заході – з М'янмою.

Протяжність берегової лінії Таїланду – 2600 км. Південно-західні береги омиваються Андаманським морем, а південно-східні – Сіамською затокою Південно-Китайського моря.

Таїланд займає вигідне географічне положення на перетині важливих торговельних шляхів, які ведуть з Європи, країн Близького Сходу й Індії з країн Малайського архіпелагу й Австралії.

У рельєфі Таїланду переважають рівнини. Центральна частина країни зайнята Менамською низовиною. Поверхня її складена алювіальними відкладами і поступово опускається до моря. Рельєф північної і західної частини країни – гірський. На півночі розташоване сильно розчленоване невисоке плато, яке у південно-східному напрямі перетинають гірські хребти. Тут знаходиться найвища точка країни – г. Інтханон (2567м). На заході вздовж кордону з М'янмою простягаються древні гірські хребти. Східну частину країни займає плоскогір'я Корат. На південь від плоскогір'я височать Кордамонові гори. Найбільш освоєна в господарському відношенні центральна частина країни, особливо Менамська низовина. Гірські території вкриті лісами і ще мало освоєні.

Таїланд розташований в зоні субекваторіального поясу. Клімат країни визначається сезонною зміною мусонних вітрів. Для нього характерні невеликі коливання температури і значні сезонні коливання опадів. В найбільш прохолодну пору року, яка триває з листопада до лютого, середньомісячні температури не опускаються нижче 24°C. Період дощів триває з червня до жовтня. В середньому за рік випадає 2000 мм опадів. Найвологіший район країни – західне узбережжя, де випадає до 4000 мм опадів, а найсухіші райони знаходяться у західній частині плоскогір'я Корат.

Територія країни вкрита густою річковою мережею. Найбільша ріка Таїланду – Менам, або Чао-Прая, яка пересікає країну з півночі на південь і впадає в Сіамську затоку. Вздовж східного кордону

країни протікає р. Меконг – одна з найбільших рік Азії, її притоки перетинають плато Корат.

У сучасному Таїланді король зберігає важливі позиції в суспільному житті, його персону вважається священною, втілюючи собою силу, що об'єднує суспільство. Король є головою держави і верховним головнокомандувачем, за рекомендацією голови Національної асамблеї призначає прем'єр-міністра та затверджує список членів кабінету. Монарх має право розпускати палату представників і оголошувати в країні військовий стан. Двопалатний Тайський парламент – Національні Збори – ділиться на Палату представників (357 місць) і Сенат (268 місць). Членів обох палат обирає народ Таїланду, за винятком 50-ти відсотків Верхньої палати (Сенату), вони призначаються монархом. Нижня палата (Палата представників) обирається на 4 роки, Сенат – на 6 років.

Історичні факти

Історія країни бере свій початок з королівства Сукхотай, утвореного в 1238 р. Його наступником стало королівство Аютія (Аюттхайя) засноване в 1350 р. Тайська культура відчула на собі сильний вплив Китаю і Індії. Контакти з Європою почалися в XVI столітті, але Таїланд – єдина країна в Південно-східній Азії, яка ніколи не була колонізована. Таїланд був вимушений залишити свої південні провінції, які пізніше стали трьома північними штатами Малайзії, що було викликано інтересами Великобританії, яка намагалася підкорити Таїланд. Мирна революція в 1932 р. привела до того, що Таїланд став конституційною монархією. Раніше відомий як Сіам, Таїланд вперше одержав своє нинішню назву у 1939 р., і вдруге, вже остаточно, в 1949 р., після Другої світової війни. Протягом цієї війни Таїланд був союзником Японії і після її поразки потрапив в зону впливу США. Одним з найвідоміших представників

тайської культури того періоду був принц Дамронг Ратчанубаб. Він став засновником сучасної системи управління країни; був істориком і одним з найвпливовіших інтелектуалів Таїланду свого часу. Дамронг Ратчанубаб став першим тайцем, включеним в список ЮНЕСКО найзаслуженіших людей.

Туристичний потенціал

Побудований на східному березі р. Чаопрайа в 1782 р., Бангкок умовно розділений залізничною лінією. Старе місто сконцентрувало на своїй скромній території більшість історичних пам'яток столиці. Саме в цій частині на вулиці На Пхра Лан, розташовується видатний пам'ятник культури Таїланду оточений дво-кілометровою стіною Великий Королівський Палац – Чітралада Вілла.

Сьогодні перетворений на музей, величезний комплекс Великого Королівського Палацу, включає в себе деякі урядові, міністерські установи і розкішні пам'ятники архітектури Таїланду, такі як Мармуровий храм, храм Фра Тінанг Пайсан Такшин – місце коронації монархів.

Відвідувачі Великого Королівського Палацу зможуть заглянути в тронні зали Чакрі, Дусіт і Пра Маху Монтхієн з тронем короля Рами I, Пра Сі Раттана Чеді; бібліотеку, мавзолей, де зберігаються кремовані останки всіх членів королівської сім'ї.

Поруч з королівською резиденцією знаходиться найвеличніша релігійна споруда Бангкока – храм Смарагдового Будди. Прикрашений витонченим ювелірним різьбленням і настінними розписами об'єкт національної гордості тайців має в своєму розпорядженні трьохметрову статую Смарагдового Будди, виконаного з цільного шматка жадеїту.

Від споруд Старого міста відрізняється пам'ятник Демократії (Democracy Monument), який споруджений на згадку про події 1992 р., коли мирне населення вперше в історії Таїланду перемогло армію.

Перейшовши на східний берег р. Чаопрайа, туристи опиняться у величезних володіннях Нового Бангкоку, де бурхливими темпами розвиваються торгові, ділові, туристичні і житлові райони столиці. Центр сучасного Бангкока – Сілом, вважається найдорожчою і фешенебельною частиною нового міста, в якому в численних хмарочосах розташовуються офіси найбільших компаній.

Поряд з економічним центром Бангкока аналогічними темпами розвивається туристичний район Сукумвіт зі всією передбаченою в цьому випадку інфраструктурою, зокрема готелями, розрахованими на відпочиваючих різного достатку. Любителі недорогого шоппінгу можуть відправитися на колоритні ринки Банглампу і Талат Банграк, Махат і Пратунам. Прихильників недільних променад по торгових рядах приверне розташований в парку Чатучак однойменний ринок, але всі без виключення відвідувачі Бангкока обов'язково навідаються на екзотичний плавучий ринок, де торговці, влаштувавшись в традиційних тайських човнах, продають все – від прянощів до антикваріату.

Накхонпатхом розташований за 60 км від Бангкока, знайомий буддистам всього світу, які вважають своїм обов'язком відвідати місце, де розташовується найдавніший буддистський храм, і одночасно найвища в світі статуя Будди (127 м).

Стародавня столиця Таїланду – *Аюттхая* заснована 1350 р., як центр держави Аютія, що об'єднала значну частину тайських земель і частину території сучасних М'янми, Малайзії і Камбоджі. За чотири століття розквіту Тайської держави, в Аюттхаї будувались пишні палаци і величні храми королями з різних тайських династій. Місто

з майже мільйонним населенням в XVII ст., Аюттхая притягала своєю красою купців і мандрівників з Голландії, Португалії, Франції, Англії, Китаю та Японії.

Проте ні висока культура, ні шести-метрові стіни зведеної в XIV ст цегляної фортечної стіни, що мала форму неправильного овалу, не врятували Аюттхаю від варварського захоплення бірманців в 1767 р., які повністю зруйнували місто. Те, що вдалося відновити тайцям в XIX ст в Аюттхаї, приголомшує справжніх цінителів східної архітектури, адже не спроста саме тут знаходиться музей пам'яток історії Таїланду.

За високою стіною колишніх королівських палацових воріт знаходяться руїни головного храму Аюттхаї – Шрісанпхета, а поряд розташований реконструйований храм Віхара Пра Монгол Болхіт, у внутрішньому залі якого знаходиться найбільша в світі бронзова статуя Сидячого Будди (16 м). Майданчик перед храмом Віхара Пра Монгол Болхіт – це своєрідний центр Аюттхаї, в якому збираються віруючі, паломники, туристи і продавці сувенірів.

Збережений з XVI ст і схожий на фортецю храмовий комплекс, що уникнув руйнування, Пра Міру може похвалитися шести-метровою 1300-літньою статуєю сидячого Будди в зеленій короні і дивовижною різьбленою дерев'яною стелею.

Крім того, приголомшливим синтезом скульптури і архітектури відрізняються такі храми Аюттхаї як: Локайясундха, з кам'яною статуєю сплячого Будди, і Вет Пра Чао Пханан Чоєнг (XIV ст.) з дев'ятнадцяти-метровою фігурою Будди.

У числі найвідоміших храмових комплексів можна назвати напівзруйновані На Праман (I-IX ст.), Буддасаван (XIV ст.), Раджапуран (XV ст.), з розписами, що збереглися, і Пра-Срісанпет (XV-XVI ст.) – колись найбільший храм Аюттхаї, з шістнадцяти

метровою скульптурою Будди, покритою 250 кг золота, яку переплавити бірманські завойовники.

Ще однією визначною пам'яткою Аюттхаї є відреставрований Крааль Слонів, що колись використовувався як загорода для диких слонів. Це – величезне дерев'яне приміщення, побудоване з колод, посаджених під нахилом 45 градусів, Крааль Слонів увінчаний спеціальним павільйоном, звідки за захоплюючим видовищем спостерігали царюючі персони Аюттхаї.

Чіангмай – друге за величиною місто Таїланду, засноване в 1926 р. У місті 300 храмів, включаючи Чіангмен (з десяти сантиметровою кришталевою фігурою Будди, якій 1800 р.), Пхра Сінгх (побудований в класичному північно-тайському стилі) і Шеді Луанг (частково зруйнований землетрусом, гарматним обстрілом і недавніми спробами реставрації). Дій Сутхеп є одним з найпопулярніших, через те, що розташований на висоті 1676 м на заході столиці, звідки відкривається прекрасний вигляд на околиці.

В місті *Чаченгсау*, в храмі Сотхон Ворарам Воравіхаан знаходиться одне з найсвятіших в Таїланді зображень Будди – Пра Пхуттха Сотхон. Прикордонне з Бірмою містечко *Маесот*, розташоване на півночі провінції Тек, є таїландським центром торгівлі напівкоштовними і коштовними каменями, і якщо раніше цей вид діяльності контролювався виключно злочинними угрупованнями, то сьогодні він узятий під контроль держави.

Екологічний та активний туризм

У Таїланді є 96 національних парків, близько 100 пам'яток живої природи і 65 лісопарків, які в сумі складають 13 відсотків території країни. Система парків, керована Королівським Лісництвом, забезпечує відвідувачам вільний доступ до природного скарбу країни, починаючи від гірських соснових лісів Півночі до

південних тропічних лісів, і захоплюючих дух коралових островів з неповторним підводним світом на обидвох узбережжях.

Внесений в список світової спадщини ЮНЕСКО *національний парк Кхао-Яй*, привертає мандрівників місцевими мусонними лісами, розробленими пішохідними маршрутами, рідкісними тваринами: слонами, тиграми, ведмежами та ін.

Національний парк Нам-Нао приваблює відпочиваючих бамбуковими гаями, *Пху-Крадунг* – сосновими лісами, *Каенг-Крачан* – вічнозеленими лісами, *Кхао-сік* – тропічними лісами.

Заповідник Дон-Інтханон, що розташований на півночі Таїланду, в провінції Чіангмай відомий унікальними орхідеями, над якими кружляють 400 видів екзотичних птахів.

Один з найкрасивіших водних каскадів Таїланду – семиярусний водоспад *Ераван*, який знаходиться в однойменному горбистому національному парку, в провінції Канчанабурі.

Місцем гніздування великої кількості водоплавних птахів є *національний парк Сам Рой Йот*, який покритий тропічним лісом, обмежений величезними вапняковими скелями, з прекрасними пляжами і печерами.

Мережа морських національних парків Таїланду прикрашає Андаманське море і Сіамську затоку. До їх числа входить парк *Тарутао*, який складається з групи 51 острова, що охороняється, на західному узбережжі Таїланду.

Розташований в провінції Сатун біля тайсько-малазійського кордону, національний парк *Тхалех Бан* є відомим місцем екотуризму. В ході захоплюючої подорожі парком можна сфотографувати не тільки незайману флору Таїланду, але і диких тварин, що безстрашно гуляють по гористій місцевості.

На північному сході Таїланду на місці колишнього вулкана знаходяться території *історичного парку Празат Хіни Кхао*, в якому розташований кхмерський храмовий комплекс Пханом Рунг. Збудований між X і XIII ст, храмовий комплекс Пханом Рунг архітектурою нагадує знаменитий ансамбль Ангкор Вет в Камбоджі і є найбільшим кхмерським пам'ятником Таїланду.

За 30 км від Бангкока розташована найбільша в світі крокодиляча *ферма Самут Пракарне*, на якій крім крокодилів, розміщується музей Динозаврів; зоопарк із слонами, гіббонами, левами і зміями.

Третій за величиною острів Таїланду – *Самуй* сьогодні входить до числа відомих курортів країни; розташований біля південно-східного побережжя Таїланду. На курорті пропонують широкий вибір активних розваг: одягнувши акваланг, відпочиваючі можуть зайнятися дайвінгом біля узбережжя острова, акваторія якого входить до складу морського національного парку Анг Тхонг і багата кораловими рифами, підводними ландшафтами, флорою і фауною. У число найпопулярніших занять на о. Самуй входять: морські круїзи і екскурсії в джунглі, відвідини природних заповідників і визначних пам'яток. Незабутнє враження на туристів справляють парк метеликів “На Тіан”, величезний акваріум, а також два каскадні водоспади: Хід Лад і Намуанг. Серед архітектурних споруд вишуканістю відрізняється великий храмовий комплекс Ван Хіни Нгу, поряд з яким підноситься 12-метрова статуя сидячого Будди. Крім того, всі гості острова можуть відвідати бої биків і півнів, шоу мавп і змій, а також зробити незабутню прогулянку на слонах.

За 145 км на південний схід від Бангкока розташований курортний центр Таїланду – *Паттайя*. Тут туристи можуть знайти все, що тільки побажають: оздоровчий відпочинок, пригоди, спорт,

різні визначні пам'ятки і море розваг. Століттями Паттайя була невеликим рибальським селищем, майже відрізанним від зовнішнього світу. Значні зміни почалися 29 квітня 1961 р., коли перша група, в складі приблизно 100 американських військовослужбовців, що бажали приєднатися до війни у В'єтнамі, прибули в Паттайю на відпочинок. Паттайя стала першим і найуспішнішим курортом в Таїланді. Будь-який рівень розміщення, від розкішних готелів до бунгало і затишних гостьових будиночків – витіснили по всьому пляжу рибальські житла. Екзотичний пляжний курорт приймає близько 5 мільйонів гостей щорічно. Тут можна відвідати заповідник слонів, тигровий зоопарк або крокодилову ферму Самутпракан, один з найкрасивіших в Південно-Східній Азії парк орхідей (Нонг Нуч). Побачити світові архітектурні скарби в зменшеному вигляді можна на території парку Міні-Сіам де зібрано понад 100 історичних пам'ятників країни в масштабі 1:25.

Познайомитися з тваринним і рослинним світом країни можна в Тропічному саду, на території якого розташовані два штучні озера, оранжерея орхідей, тематичні сади і невеликий зоопарк, в якому проводиться шоу із слонами. Ще одним дійством, яке привертає увагу туристів в Тропічному саду, є тайське національне фольклорне шоу, що знайомить мандрівників з культурою Таїланду.

В околицях Паттайї туристи можуть відвідати храм-музей Віхарна Сієн, храм Вати Ян, а також прославлений храм "Святилище Істини", в архітектурі якого присутні індійські, камбоджійські, китайські і тайські традиції архітектури.

За 35 км на північ від курорту Паттайя знаходиться напівпустинний о. Сичанг, який розрахований на туристів, які шукають не обтяжений ознаками сучасності відпочинок. Тихий, практично безлюдний о. Сичанг, багатий культурними пам'ятками:

на нависаючій над морем скелі збудований китайський храм Сан Джао По Као Яй, в комплексі якого знаходиться священна печера Гірського Духу. Подолавши 300 сходинок, туристи опиняються на оглядовому майданчику Чонг Ісарьяпон, з якого відкривається панорама на центр медитації – діючий буддійський монастир, зруйновану резиденцію Короля Рами V, і в цілому, на весь о. Сичанг.

Найбільший острів Таїланду – *Пхукет* є самостійною провінцією, конгломератом малайської і арабської, китайської і португальської культур. Сполучений з материковим Таїландом мостом, безцінна перлина Андаманського моря о. Пхукет, з кінця жовтня по квітень перетворюється на один з популярних центрів світового туризму. Тут можна відвідати старі колоніальні будинки, китайський храм Цюї Туї, шоу “Фанта-Сі” або “Саймон-Кабаре”, акваріум в Біологічному Центрі Морських Досліджень, в якому представлена флора і фауна Андаманського моря, або морську плантацію перлів.

Філіппіни

Загальна характеристика

Республіка Філіппіни. Площа 300 076 км². Населення 81,2 млн осіб. Ця островна держава є частиною Малайського архіпелагу. До її складу входять понад 7100 островів. З них власні назви мають менше половини, і тільки 462 мають площу понад 2,6 тис км². Головні групи островів: Лусонські, Візавас і Мінданао. Близько двох третин території Філіппін припадає на острови Лусон (105 тис. км²) та Мінданао (95 тис. км²). Досить великими є також острови Бохол, Лейте, Масбате, Міндоро, Негрос, Палаван, Панай, Самар, Себу. На сході та північному сході цю групу островів омиває Філіппінське море, на заході та північному заході – Південно-Китайське, а на

півдні – море Сулавесі. Найближчими сусідами архіпелагу є острови Калімантан (Борнео), Сулавесі (Целебес), Тайвань, Молуккські острови. Філіппіни з 1987 р. є президентською республікою з двопалатним конгресом і незалежною судовою системою. Столиця Філіппін – Маніла (1,7 млн осіб), розташована на південному сході північного о. Лусон на березі Манільської бухти.

Більшість жителів країни – нащадки індонезійців і малайців, що переселялися на архіпелаг упродовж тисячоліть, а також китайських торговців, які вперше з'явилися на Філіппінах у IX ст., та іспанців, які прибули у XVI ст. З 1935 р. місцева влада почала вводити єдину державну мову – піліпіно. Але основною мовою навчання, засобів масової інформації та адміністративного управління залишається англійська, якою володіє 50% населення країни.

У релігійному питанні Філіппіни – унікальне явище. Це єдина в Азії держава, де майже всі жителі є християнами (трохи менше 94%), 5% філіппінців – мусульмани, а менше 2% – послідовники місцевих традиційних вірувань.

Туристичний потенціал

Маніла. У найстарішому районі столиці – Інтрамурос (заснований 1571 р.), що лежить південніше р. Пасіг, заслуговують на увагу фортечні стіни XVI ст. загальною довжиною 4,5 км, форт Сантьяго (XVI ст.), що дивом уцілів після найжорстокіших бомбувань міста в 1945 р., католицький Манільський собор (1581 р., відновлений в 1954-1958 рр.) напроти форту, собор Св. Августина (1571-1599 рр. – найдавніша церква на Філіппінах) і музей церковного мистецтва в будинку старого монастиря августинців, музей Каса-Маніла на площі Сан-Луїс, торговий центр Силахіс (антикваріат і твори мистецтва), численні колоніальні будівлі XVI-

XVII ст., вуличка Рохас-Бульвар, віддана в розпорядження численних розважальних закладів для дорослих, Лунета-Парк із меморіалом Хосе Рісаля, американський цвинтар і Кокосовий палац. Рісаль-парк із планетарієм, концертними майданчиками, павільйоном орхідей, парком метеликів і пам'ятниками філіппінським героям, відокремлює Інтрамурос від “туристичного пояса” району Ерміта, де сконцентрована більшість готелів столиці. Модних ресторанів і барів удосталь на Ремедіос-Секла, Хосе-Накпіл-Стріт і сусідній Марія-Ороса-Стріт, з вечора п'ятниці до неділі тут відпочивають тисячі людей.

Цікаві церква Малате, алеї на Робінсон-Плейс і площа Гаррісон-Плаза напроти Меморіального стадіону Рісаль. У Рісаль-Паренню також розташований Національний музей Філіппін (багата колекція з геології, біології, етнографії й історії країни) і Національний музей філіппінців. “Китайський квартал” Бінондо, в якому китайці давно вже не живуть, є осередком комерційних центрів, ювелірних магазинів і аптек. Заслуговують на увагу церква Сан-Бінондо, церква Кьяпо, район кустарних магазинчиків під мостом Кьяпо (“Са Ллалім нга Тулай”) і мальовничий китайський цвинтар, відомий своїми мавзолеями й склепами найрізноманітнішої архітектури.

Найдавніші архітектурні пам'ятки Маніли знаходяться в Інтрамуросі. Давнє малайське поселення було зруйноване в 1574 р., а іспанці спорудили на його місці дерев'яний форт, який в 1590 р. був змінений кам'яним комплексом. Поступово поселення розрослося до укріпленого міста, яке назвали Інтрамурос. Стіни, що оточували місто сягали 3 км у довжину, 13 м у товщину й 6 м у висоту. Зараз у їхній товщі розташовано безліч картинних галерей, ресторанів, музеїв і навіть акваріум. Доступ у місто забезпечували сім основних звідних мостів через рів, який оточував фортецю. У ті

часи рів був наповнений водою, сьогодні ж тут розташовуються поля для гольфу. У місті є 15 церков, 6 монастирів, університет, школи, численні офіси, лікарня, видавничий будинок. Найкращий час для прогулянки Інтрамуросом – ранній ранок, до настання денної спеки.

Кокосовий палац розташований у культурному центрі в Малаті, був побудований спеціально до візиту Папи римського в 1981 р. Однак, зупинятися в цьому палаці Папа відмовився. Палац був зведений за наказом Імелди Маркос і коштував країні 10 млн дол. США. Палац повністю побудований з пальмового дерева й кокосової шкаралупи, за що й одержав свою назву: 70% матеріалів його конструкцій зроблені з кокосової пальми.

Форт Сант'яго побудований на місці колишнього мусульманського поселення уздовж р. Пасіг і закритий високою стіною як з боку ріки, так і з боку затоки. У минулому місце запеклих баталій і в'язниця, зараз форт є історичним парком. Манільський собор – шостий за порядком собор, побудований на цьому місці з 1581 року. Його попередники були зруйновані тайфунами, землетрусами або вогнем. Передостанній собор був зруйнований під час другої світової війни. Нинішня споруда зведена в 50-х роках ХХ ст. Прикраси й церковні вітражі розповідають про становлення християнства на Філіппінах. Величезний орган, що вважається найбільшим в Азії, складається з 4500 труб. Церква Святого Августина – найдавніша кам'яна церква й монастир августинців у Манілі (її будували з 1587 по 1606 рр.), що пережив бомбардування в роки другої світової війни. У церкві знаходиться музей, в якому можна побачити історичні предмети, церковне начиння й ікони XVII-XIX ст. Церква Святого Себастьяна – перша церква в Азії, побудована цілком зі сталі. Унікальна готична

конструкція була спроектована в 1883 р., виготовлена в Бельгії й привезена в Манілу на шести кораблях. Церква Кьяпо, побудована в 30-х роках ХХ ст.. на місці згорілої католицької церкви ХVІ ст., є однією з найкрасивіших у Манілі. Тут зберігається знаменита статуя Христа в людський зріст, вирізана із чорного дерева мексиканським ремісником і привезена в Манілу в ХVІІ ст. Щороку в другий вівторок січня статую виносять із церкви на огляд віруючим.

Район Макаті – фінансовий центр Маніли. Пам'ятками цього району можна вважати численні хмарочоси, музей Айала, вулицю богеми Мабіни, центр кіно на Глорьєтта, філіппінську бібліотеку спадщини на Макаті-Авеню, американський військовий цвинтар і меморіал на Маккінлі-Авеню, музей Маркоса в палаці Малакананг на Лаурель-Стріт, комерційний центр Макаті-Парк, а також ультрасучасний кінотеатр Пауер-Плант.

У районі Кесон-Сіті цікаві капітолій, колізей і зоопарк. У районі Калоокан-Сіті розташований єдиний на Філіппінах залізничний вокзал. Обов'язково варто побувати у церкві з дзвіницею Паоай (1704-1894 рр., включена в список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО), музеї Санто-Томас (колекція експонатів з історії та археології), музеї мистецтва “Метрополітен”, будинку-музеї Хуана Луна, оглянути будинок університету (один із найстаріших у Південно-Східній Азії) і музей традиційної філіппінської культури, де на 32 акрах розмістилися всі острови Філіппін у мініатюрі.

На околицях столиці також чимало цікавих місць: маяк на мисі Бохеадор (1892 р., найвищий у країні), текстильні майстерні в Паоай (відомі своїми тканинами в національному стилі), знаменитий “Бамбуковий орган” у районі Лас-Пікас, фабрика з виробництва знаменитих “джипні” у Сарао, “самотня гора” Араят (1026 м), місто Пагсаньян (63 км від Маніли), поблизу якого розташовані

знаменитий водоспад Макдапіо й мальовничі річкові пороги (саме тут Ф. Коппола знімав свій фільм “Апокаліпсис сьогодні” (“Apocalypse Now”) і т.д.

У гирлі Манільської затоки розташований сумнозвісний острів Коррехідор, за володіння яким точилися запеклі бої в роки другої світової війни. Зараз тут інтерес становлять цікаві руїни фортеці тих часів, мережа тунелів Малінта (місце розташування тимчасового штабу генерала Макартура), а також японський цвинтар, невеликий музей і меморіал загиблим. Величезною популярністю користується провінція Лагуна (45 км східніше від столиці), де зосереджено безліч гарячих сірчаних джерел і курортів на їх основі – Куйяб, Лос-Банос (тут також розташований унікальний Науково-дослідний інститут рису), Пансол та ін.

У Пасаї варто відвідати меморіальний музей Лопеса й “Шоколадні пагорби” зі знаменитою церквою. Церква в Баклайоні – найстаріша церква на Філіппінах – багато чим нагадує фортецю. В XVI-XVII ст. “будинок Божий” служив не тільки для молитов, а й для захисту парафіян від нападів ворога. У церкві можна побачити старі фрески й фігурки святих, збереглися навіть старі сповідальні.

Острів Себу має історичне значення – іспанський мандрівник Фердінанд Магеллан встановив перший іспанський прапор саме в Себу, що пізніше призвело до подій, які змінили Філіппіни назавжди. Місто Себу – друге за значенням місто після Маніли, найстаріше місто Філіппін, багате своєю історією, засноване у 1565 р. Острів Себу є одним із кращих курортів Філіппін, відпочивати на якому, завдяки сприятливому клімату, можна протягом усього року. Найвизначнішими пам'ятками Себу є: хрест Магеллана, базиліка Мінорі-Дель-Санто, форт Сан-Педро, університет Сан-Карлос і “філіппінський Беверлі Хілз”. Чинний китайський храм,

розташований у фешенебельному міському кварталі під назвою Беверлі Хілз, цікавий своєю традиційною архітектурою та оздобленням, і тим, що в п'ятницю до 11 години тут можна замовити виконання свого бажання. У церкві св. Августина (1565 р.) зберігається ікона Святої Дитини Ісуса, подарована Магелланом королеві Себу Хуані при її наверненні до християнства. Хрест Магеллана, який його команда встановила у 1521 р., вправлений в інший, чорний, хрест із міцного дерева тіндало, тепер поміщений у спеціальний павільйон на Магелланес-Стріт. Біля самого берега розташований форт Сан-Педро, будівництво якого тривало з 1565 по 1738 рр. Він служив для захисту від мусульманських піратів з о. Мінандао. Неподалік проходить найдавніша вулиця Колон-Стріт. Ця частина міста спочатку була китайським кварталом (чайнатаун). У Себу є все, що потрібно туристові: готелі, оснащені сучасними видами зв'язку, центри відпочинку, казино, ресторани й майданчики для гольфу, тенісні корти, створені умови для різноманітних водних видів спорту: дайвінгу, віндсерфінгу, прогулянок на яхті. Себу – це другі міжнародні ворота Філіппін.

Західніше Маніли розташована затока Субік-Бей – колишня американська військово-морська база й один із кращих районів для дайвінгу в країні. У вершині затоки розташоване місто Олонгапо, що усе виразніше перетворюється на великий курорт із полями для гольфу, яхт-клубами, спортивними центрами й фешенебельними готелями. У велику курортну зону перетворилася також колишня американська авіабаза Кларк (70 км північніше від Маніли). Тут побудований один із кращих в Азії центрів парашутного спорту – “Тропічний азійський центр”, є безліч полів для гольфу, прокладені маршрути для активного відпочинку.

Північніше розташована гориста область Замбале, відома печерами Сагада (місце традиційних поховань племені “мисливців за головами” іфуаго), мальовничими рисовими терасами навколо Банауе загальною довжиною близько 22,4 тис. км (вважається, що вони висічені в скельних породах місцевих гір понад 3 тис. років тому), гірським серпантинном Зигзаг-роуд, китайсько-філіппінською “Пагодою дружби” і храмом Ма-Чо у Сан-Фернандо (Ла-Уніон), курортами острова Капонес і Камера, районом вулкану Пінатубо, рибальським селом Пандакіт, а також десятками кілометрів розкішних пляжів у районах Ла-Уніон, Тамбобонг, Пандакіт, Іба, Амунган і на о. Ермана-мейджор.

Давао – ворота й столиця о. Мінданао, одне із найбільших за площею міст Азії, лежить на південно-східному узбережжі острова. Тут туристичними атракціями є торговельний центр Альдевінко, екзотичний фруктовий ринок, ферма орхідей і Національний парк Апо біля підніжжя однойменного вулкану (2954 м, найвища гора на Філіппінах). Поблизу лежать найбільший і найпопулярніший курортний острів регіону – Самай, найпівденніше місто Філіппін – Хенераль-Сантос, мальовнича затока Сарангані, розкішні пляжі Таломо, Парадайз-Айленд-Біч і Самаль, а також озеро Себу.

На південному краї однойменного півострова лежить місто Замбоанга, що вважається найромантичнішим і найцікавішим місцем Філіппінського архіпелагу. Тут зосереджена велика кількість мечетей, знаходяться форт Пілар (XVII ст.) з музеєм “Маріна-Лайф”, площа Першінг, парки Пасонанка й Клімако-Фрідом, ісламський квартал Ріо-Хондо, “місто на воді” у районі Бадхаос, гучний ринок Замбоанга-Маркет, а також 28 курортних острівців навколо, у тому числі знамениті острови-курорти Басілан і Санта-Круз.

Місто Кагаян-Де-Оро лежить на північному узбережжі Мінданао і відоме тим, що тут, на відміну від інших районів країни, практично не буває землетрусів. Привабливі собор Св. Агустина, музей Де-Оро із цікавою історичною колекцією на території університету Хав'єра, а також прилеглі ананасові поля Монте-Карло, водоспади Марія-Христина, озеро Ланао, "священна гора" Сакред-Хілл, численні мечеті, а також колоритні мідні майстерні в Тугауа.

Екологічний та активний туризм

Національний морський парк рифу Туббатах налічує 300 різновидів коралів із 46 видів, також 71 різновидів морських водоростей. Різноманітне морське життя, дельфіни, морські черепахи та морські птахи були визнані гідними стати першими у престижному списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Це унікальне місце знаходиться за 180 км від міста Пуерто-Принцеса на о. Пулаван, і дістатися сюди можна тільки на круїзному лайнері. Риф Туббатаха – єдина водна екосистема Філіппін, відзначена статусом Національного парку і номінована на статус одного із семи нових чудес природи.

За годину їзди від Маніли розташований унікальний природний заповідник і готель екстракласу – Хайдден Велей (Hidden Valley). Багато століть тому у застиглій вулканічній лаві утворилися басейни з мінеральною водою, що стікає з гір. Поступово, на місці виверження вулкану виріс тропічний ліс, в якому кілька років тому побудований незвичний готель. На території готелю знаходиться вісім природних басейнів. Вода кожного з них відрізняється мінеральним складом і температурою від 25 до 43 °С. Медики давно відзначили лікувальні властивості басейнів: їх води лікують жіночі й чоловічі захворювання, артрити, артрози, риніти, псоріази.

Національний парк “Підземна ріка Пуерто-Принцеса” на Філіппінах вирізняється дивним закарстованим вапняковим ландшафтом з підземною рікою. Особливість ріки є те, що вона бере початок й тече під землею до моря, а її нижня частина зазнає впливу припливів і відливів. В 1999 році цей парк був внесений у список об’єктів світової спадщини.

Національний парк Святого Павла з найдовшою в світі підземною річкою, яка звивається між печерами знаходиться на о. Палаван. У парку можна також відвідати ферму метеликів і найкраще місце для дайвінгу на Філіппінах – Ель Нідо. Із усіх водоспадів району м. Калбайог, вважаються найкрасивішими й найпотужнішими водоспади Бангон-Бугтонг, розташовані за 115 км від Кебу. Водоспади є не тільки місцевою визначною пам’яткою, а й потенційним джерелом енергії, спроможним забезпечити електроенергією Калбайог і прилеглі території.

На острові близько 20 активних вулканів. Вулкан Банахао – місце паломництва і священна гора для 17 сект; цікаві екскурсії на вулкан Таал – найменший вулкан у світі.

У Банауї, на півночі острова, на гірських схилах знаходяться рисові тераси, внесені в Список світової спадщини ЮНЕСКО. Вони висічені понад 3 тис. років тому місцевими племенами, які використовували для цього найпримітивніші інструменти. Вода для поливання сама стікає з лісів з висоти 1800 м. Загальна довжина всіх терас становить 22400 км – це половина довжини екватора. Ці рисові тераси часто називають восьмим чудом світу.

На о. Бохоль цікавий лісовий заповідник Раха-Сітакуна й Центр з охорони філіппінських лемури-довгоп’ятів, яких у природі залишилося близько двохсот. На о. Самар знаходиться Національний парк Сохотон-Нейче-Брідж – дика місцевість із печерами,

водоспадами й підземними ріками. На о. Сікіхор, що вважається центром місцевого “магічного суспільства” у гірському селі Сан-Ан, щороку проводиться великодня Конференція чарівників і цілителів.

Японія

Загальна характеристика

Офіційна назва – Японська Держава. Площа 377,9 тис км². Столиця – Токіо. Населення Японії: 128,1 млн. осіб (2010 рік). Основні релігійні течії – синтоїзм і буддизм. Державна мова – японська. Час в Японії випереджає київський на 7 годин взимку і на 6 годин влітку. Національна грошова одиниця країни – японська ієна. Найбільші міста (млн. осіб): Токіо (8,95), Йокогама (3,69), Осака (2,66), Нагоя (2,26), Саппоро (1,91), Кіото (1,47).

Країна розташована на Японському архіпелазі, у північно-західній частині Тихого океану. В межах країни розташовано близько 3000 різних за величиною островів. Найбільші з них: Хоккайдо (83,5 тис. км²), Хонсю (228,0), Сікоку (18,3) і Кюсю (36,7). Понад 70% суші Японії становлять гори. Близько 200 гірських вершин – вулкани, з них 67 вважаються діючими. За рік у Японії відбувається кілька тисяч землетрусів. Найсильніший землетрус (магнітудою 8,8 балів) за всю історію спостережень зафіксовано 11 березня 2011 р.

Клімат в Японії, за винятком о. Хоккайдо, помірний, з чітко вираженими порами року і двома періодами дощів – навесні і восени. Взимку температура на рівнинах уздовж узбережжя, як правило, вище нуля, погода сонячна. У південній частині Окінави сезон дощів починається в середині травня, а в районі Тохоку на півночі о. Хонсю – в середині червня, і закінчується в середині червня і липня відповідно. Клімат на більшій частині країни

субтропічний, на півночі помірний, на півдні – тропічний. На півночі спостерігається тривалий сніговий покрив. Найкраще відвідувати Японію навесні або восени. Температура повітря в цей час зазвичай не опускається нижче 17-20 °С вдень і 10-15 °С – вночі.

Три найдовші річки країни: Сінано на о. Хонсю, протяжністю 368 км, протікає через Японські Альпи і впадає в Японське море; Ісикарі (367 км) – західна частина о. Хоккайдо і теж впадає в Японське море; Тоні (322 км) на о. Хонсю, протікає рівниною Канто і впадає в Токійську затоку на узбережжі Тихого океану. Більшість японських озер – гірські і зазвичай знаходяться поблизу популярних курортів. Найбільше озеро Японії – Біва (672 км²) – знаходиться на о. Хонсю.

Згідно конституції, Японія є унітарною конституційною монархією. Головою держави є імператор, але виконавча влада в країні зосереджена у руках прем'єр-міністра. Законодавча влада належить Парламенту, який є одним із старійших демократичних інституцій Азії. Найвищим органом державної влади в країні є двопалатний Парламент – Національні збори. Вони складаються з нижчої Палати Представників, яка формується 480 депутатами, що обираються як правило через кожні чотири роки, та верхньої Палати Радників, яка формується 242 депутатами, обраними на 6 річний термін. Віковий ценз для виборів – 20 років. Прем'єр-міністр Японії є головою уряду країни і її фактичним лідером. Він обирається депутатами у Парламенті і затверджується імператором. Прем'єр-міністр призначає усі посади в уряді, більшість з яких займають депутати парламенту.

Японія складається з 47 префектур. Префектура є найбільшою адміністративною одиницею країни. Органи влади у префектурі

представлені виборчими радою префектури та префектом (губернатором). За поділом влади ці органи належать до виконавчої гілки, однак за характером діяльності рада може бути віднесена до законодавчого органу. Судова влада представлена префектуральним судом. Префектури часто групують у регіони для зручності. Ці регіони, склалися історично, вони не мають адміністративного апарату і не є адміністративними одиницями. Наступними після префектури адміністративними одиницями є місто, містечко та село. Особливим у адміністративній системі займає мегаполіс Токіо, який поділений на 23 міста. До цих міст застосовується окрема назва – спеціальний район. Решта міст країни поділяються на райони.

Історичні факти

Результати археологічних досліджень свідчать про те, що Японський архіпелаг був заселений людьми в період пізнього палеоліту (40 тис. р до н. е.). З III ст до н. е. розвивалося примітивне рисівництво. Глиняні вироби цього періоду вважаються одними з найдавніших у світі. У період з 3 ст до н. е. – 3 ст н. е. інтенсивно поширюється землеробство і рисівництво, розвивається ковальство, починається застосування залізних і бронзових виробів, з'явилися технології шовківництва і ткацтва, виникає натуральний товарообмін. У період Кофун (IV-VI ст.) на території сучасної префектури Нара була утворена перша японська держава Ямато. Період Асука (593-710 рр.) був ознаменований поширенням буддизму, появою централізованої держави китайського зразка, створенням першого зводу законів “ріцуре” і розквітом японської культури під впливом материкових філософських і культурних ідей. Період закінчився встановленням постійної столиці в м. Хейдзьо (сучасне м. Нара). Для періоду Нара (710-794 рр.) Характерні

прискорена китаїзація японського суспільства, створення перших історичних хронік та розквіт культури, зокрема буддизму та поезії.

З перенесенням столиці в м. Кіото розпочався період Хейан (794-1185 рр.). Епоха Камакура (1185-1333 рр.) була часом міжусобних воєн, формування стану самураїв і створення ідеології bushi (шляху воїна). Епоха Муроматі (1336-1568 рр.) характеризувалася процвітанням зовнішньої і внутрішньої торгівлі, підйомом сільського господарства, промисловості та інженерної справи. У 1867-1868 рр. офіційною столицею стало м. Токіо. В епоху Мейдзі (1868-1912 рр.), коли імператором був Муцухіто, Японія стала на капіталістичний шлях розвитку. Були проведені податкова і банківська реформи, виробництво було переорієнтовано на експорт. Уряд Мейдзі проводив експансіоністську політику: японо-китайська війна (1894-1895); анексія Тайваню (1895); російсько-японська війна (1904-1905); анексія Кореї (1910). З 1932 р. військові мали повний контроль над усім політичним життям країни, що спричинило вступ Японії спочатку в Другу японо-китайську війну (1937-1945), а потім і в Другу світову війну. Після Другої світової війни Японія виявилася окупованою американськими військами (1945-1952). Протягом цього періоду Японія не мала державного суверенітету, уряд та імператор підпорядковувалися Верховному Командувачу Союзними військами. Найважливішим завданням окупаційних військ було проведення демілітаризації Японії. У 1947 р була прийнята нова Конституція країни. У період з 1952 до 1989 рр. Японія виходила з кризи, відновлювала економіку і промисловість, що призвело до якісного стрибка в розвитку економіки країни.

Туристичний потенціал

Острів Хонсю

Сідзюку (район Токіо). Вежі-близнюки (Токуо Metropolitan Government Office) висотою 243 м. У будинках знаходяться офіси, актовий зал столичного уряду Токіо, обсерваторії на 45 поверсі кожної вежі. В районі Сідзюку знаходяться сім відомих торговельних центрів: Одакю, Кейо, Люміне, Мілорд, Такасімая, Айсетан і Флегс. З природних об'єктів виділяються парки: Сіндзюку Гоен і Центральний парк. Найвідомішою інженерною спорудою міста є хмарочос Кокон Тауер (Cocoon Tower), висотою 203,65 м. Будівництво хмарочоса почалося в 2006 р., а закінчилося в 2008 р. Замість типової прямокутної конструкції архітектори запропонували колоноподібну структуру, звужену у верхній і нижній частині споруди. В хмарочоса є 50 надземних і 3 підземних поверхів. В споруді розташовані три спеціалізовані коледжі: Токуо Mode Gakuen (школа дизайнерів моди), HAL Токуо (інформаційні та цифрові технології) і Shuto Iko (медичне училище). Кокон Тауер є 17 за висотою спорудою Токіо, займає другу сходинку серед найвищих учбових закладів світу після Московського державного університету.

В районі Сібуя знаходяться два музеї: електроенергетики і тютюну та солі. З відомих монументальних споруд виділяється пам'ятник собаці Хатіко, який розташований біля станції Сібуя. Район відомий також торговельними комплексами, зокрема, Сейбу, Лофт, Парко та інші.

Район Хараюкі є відомим центром молодіжної культури, тут також знаходиться одна з головних святинь Токіо – храм Мейдзі. Будівництво храму Мейдзі було закінчено в 1920 р. Під час Другої світової війни він був зруйнований, а потім знову відновлений. Храм розташований в лісистій частині міста поруч з Парком Йойоги. Протягом року в храмі проводяться різні культурні події та фестивалі. Святиня Того – синтоїстська святиня, присвячена

адміралу Того, який переміг російський флот в Російсько-Японській війні 1905 р. Розвитку шопінг-туризму сприяє наявність численних торгових центрів (Омотесандо хілз, Лафорет Хараюкі, Луї Віттон, Східний базар та інші).

Район Асакуса – один з небагатьох, в яких збережено історико-архітектурні пам'ятки. Головними туристичними об'єктами є: буддійський храм Сенсьодзі (VII ст), ворота Камінарі (IX ст), святиня Асакуса, храм Демпоін. З парків виділяються: Ханаясікі, Суміда, Рокку. Функціонує музей барабана Тайкокан і музей традиційних ремесел.

Акіхабара (Акіба) – район в центральному Токіо, відомий магазинами електроніки. Останнім часом він також здобув популярність як центр ігор, манга і культури мультиплікації.

Район Одайба відомий торгівельними і розважальними центрами, представництвами великих компаній, парками. Найвідоміші споруди – Панасонік центр і телевізійний центр Фуджі, Міжнародний центр Токіо та інші. У 2003 р. було відкрито термальний парк Оедо Онсен Моногатарі в стилі епохи Едо, ванни якого наповнюються термальними водами з глибини 1400м.

Роппонгі – район Токіо, відомий нічним життям і двома новими комплексами будівель – Roppongi Hills (2004 р) і Tokyo Midtown (2007). Tokyo Midtown складається з житлового, офісного, розважального простору, художнього музею, магазинів, кафе, ресторанів і готелю Ritz-Carlton Tokyo. Висота споруди становить 248 м., є найвищою в Токіо. Також цей район відомий як культурний центр завдяки знаходженню тут кількох художніх музеїв. Околиці станції Роппонгі – найпопулярніший район нічного життя в Токіо серед іноземців. Тут безліч адаптованих для іноземців

барів, ресторанів і нічних клубів. У Роппонгі і сусідніх районах – Азабу, Хіро і Акасака розташовано багато посольств.

В районі Мінато-ку розташований храм Сенгакудзи з кладовищем де поховані 47 самураїв. 14 грудня – річниця пам'яті самураїв. Щороку в цей день на кладовищі та прилеглій території організують фестиваль, який приваблює тисячі людей.

Економічним і політичним центром Японії є район Тійода (Тійода-ку). Саме тут розташовані: імператорський палац (займає 12% усієї території району), будівля парламенту, різні міністерства та вищі судові інстанції, посольства і консульства. На даній території знаходиться значна частина токійських пам'яток: Ніппон Будокан, храм Ясукуні, станція Токіо, Токійський міжнародний форум.

Сучасний Імператорський Палац (Кокуо) розташований на колишньому місці замку Едо і значної частини парку, оточений ровами з водою та кам'яними стінами. Це місце проживання Імператорської родини Японії. Замок Едо був резиденцією сьогунату Токугава, який правив країною з 1603 по 1867 рік. У 1868 р. сьогунат був повалений і столиця, а також місце проживання Імператора були перенесені з Кіото в Токіо. Під час Другої світової війни Палац був зруйнований, але згодом відновлений в тому ж самому стилі.

Споруда Палацу і внутрішня територія закриті для відвідування. Тільки два дні в році – 2 січня (на честь святкування Нового року) і 23 грудня (у день народження Імператора), сюди можуть потрапити відвідувачі і побачити членів Імператорської сім'ї, які роблять публічні заяви з балкона будинку. Площа перед Імператорським Палацом є найпопулярнішим місцем відвідування екскурсій в будь-який час року. Сад Імператорського Палацу

відкритий для вільного відвідування. Тут знаходяться сади в японському і західному стилях; зберігся фундамент головної вежі замку Едо.

Храм Ясукуні був закладений в 1869 р за наказом Імператора Мейдзі і називався Tokyo Shokonsha, а в 1879 р перейменовано в Ясукуні. Після Другої світової війни відбулося відділення церкви від держави. Храму належало стати або світською установою, що фінансуються Урядом, або шукати приватне фінансування. Завдяки пожертвам приватних осіб з 1946 р до цього дня храм Ясукуні є самостійною і незалежною релігійною установою. Ясукуні – синтоїстське святилище, яке присвячене солдатам і всім тим, хто загинув на війні, борючись за Імператора Японії. У цьому храмі поклоняються душам загиблих воїнів, яких налічується понад 2,4 млн. Вважається, що саме тут живуть душі загиблих на війні, знаходячи мир і спокій.

Ніппон Будокан – арена в центрі Токіо, збудована в 1964 р. для змагань з дзюдо на XVIII олімпійських іграх. Її назва перекладається як “зал бойового мистецтва”. За межами Японії Будокан більш відомий як місце, де відбулися масштабні концерти груп: AC/DC, Queen, ABBA, The Beatles, Led Zeppelin, Deep Purple, Judas Priest, Guns N'Roses та ін.

Токіо Доум Сіті – куполоподібний спортивно-розважальний комплекс у центральному Токіо, що охоплює бейсбольний стадіон, луна-парк, спа, магазини та ресторани і готель Tokyo Dome Hotel. Комплекс дозвілля також називають Коракуен за назвою бейсбольної арени, яка перебувала тут раніше. Tokyo Dome City став значно популярнішим після відкриття в 2003 р. LaQua – SPA-комплексу з водою з природних термальних джерел.

Храм Зодзодзі був збудований в 1393 р і переміщений до теперішнього місця розташування в 1598 р. Це головний храм буддійської секти Jodo в районі Канто (м. Токіо). В храмі знаходиться сімейний мавзолей Токутава. Головні ворота храму Сангедацумон були збудовані в 1605 р в стилі китайської династії Танг.

Йокогама – місто супутник Токіо, друге за кількістю населення в Японії. Minato Mirai 21 – сучасний приморський район Йокогами, в якому зосереджено багато висотних будівель, зокрема найвищий будинок Японії Ланд Марк Тауер. У парку атракціонів Космо знаходиться найвище в світі колесо огляду і багато різних атракціонів, включаючи американські гірки. Китайський квартал Йокогами є найбільшим китайським кварталом Японії, розташований в центрі Йокогами. На вузьких вуличках зосереджена велика кількість китайських магазинів і ресторанів. Незвичайний колорит додають яскраві ворота на вході в квартал і головний храм Kanteibu, присвячений китайському богу удачі і процвітання в торгівлі.

У Йокогамі розташовані музеї: іграшок, художній музей Йокогами, промисловості Міцубісі, історичний. Zoogasia – один з найновіших зоопарків Японії, створений в 1999 р. Зоопарк Zoogasia розділений на сім зон: арктична, азіатський тропічний ліс, Океанія, центральне азіатське нагір'я, японська сільська місцевість, джунглі Амазонки і африканський тропічний ліс.

Кусацу Онсен – один з найвідоміших бальнеологічних курортів Японії. Лікувальні властивості термальних джерел курорту були відкриті німецьким лікарем Ервіном фон Баелзом, який служив в імператорському суді 1890 р. Завдяки розташуванню на висоті 1200

м, в горах префектури Гунма, Кусацу відомий також як центр активного туризму (пішохідний, гірськолижний, лижний).

Kioto – стародавня столиця Японії, місце проживання імператора з 794 до 1868 рр. В місті збереглися історичні пам'ятники культури, храми, релігійні святині, зокрема: Золотий Павільйон (Kinkakuji), сад каменів дзен Ryuanji, храм чистої води Kiyomizu і середньовічний замок Nijo.

Кійомізудера (“храм чистої води”) є одним з найвідоміших храмів Японії, заснований в 780 р однією із стародавніх буддійських сект Хоссо. В 1994 р. храм був доданий до списку світової спадщини ЮНЕСКО. За легендою вода з храму має унікальні властивості.

Кінкакудзі (Золотий Павільйон) є храмом секти Дзен, більш відомим як храм Рокуондзі. Споруда храму збудована в 1397 р для проживання сьогуну Асікага Йосіміцу. Золотий павільйон Кінкакудзі був перетворений в храм Дзен після смерті сьогуну в 1408 р. Замок Нідзьо (1603 р) був збудований засновником сьогунату Едо Токугава Іеясу в стилі Момояма. Імператорські вілли Шугакуїн і Катсура (1645 р.) є одними з кращих зразків японської архітектури.

Район гейш Гіон відомий як місце проведення фестивалю Gion Matsuri. Цей район користувався репутацією розважального району з кінця 1500 р. Тут розташовані найкращі ресторани Кіото, де можна повечеряти в товаристві з гейшами, чайні, театр Кабукі. Найвідомішим чайним будиночком є Ічірікі Очайя (Ichiriki Ochaaya) з традиційною архітектурою і 300 річною історією.

Імператорський палац Кіото (Kioto Gosho) був місцем проживання Імператорської родини Японії до 1868 р. Перший палац згорів дотла, існуючий датується 1855 р., оточений довгою стіною і

складається з декількох воріт, залів і садів. Імператорський палац можна відвідати тільки за попереднім замовленням.

Храм Нандзендзі був спочатку побудований як імператорська вілла в 1264 р., став храмом в 1291 р. Його головна будівля (Сейрію) відома садом каменів і розсувними дверима, які прикрашені картинами школи Кано. Великі вхідні ворота храму (1628) називають Sanmon. Храм Рйоандзі (Ryoanji) приваблює туристів найкращим в Японії садом каменів. У грудні 1994 р. храм був занесений до Світової спадщини ЮНЕСКО.

У Кіото знаходиться найстаріший в Японії театр “кабуки” – Мінамідза. Варто відвідати також Національний музей і Національний музей сучасного мистецтва. Музей чаю присвячений знаменитому сорту зеленого чаю Удзі (Uji), історії його культивування та поширення в Японії.

Місто *Осака* умовно поділяють на дві частини: історичний південь і ділова північ. Найбільш цікавою з туристичної точки зору є південна частина міста, де знаходяться: традиційний торговий центр Осаки – квартал Сінсайбасі і квартал Дотомборі, де протягом 300 років зосереджена нічне життя міста. У Сінсайбасі знаходиться улюблене місце сучасної молоді – америка-мура, де зосереджені бутіки та інші магазини високого класу.

У південній частині міста розташовані найвідоміші храми міста: синтоїстський храм Сумієсі, в якому покояться душі загиблих моряків і найдавніший буддистський храм Сітеннодзі (VI ст.). Замок Осака відіграв значну роль в історії Японії XVI-XIX ст. У районі Темподзан знаходяться: океанаріум Кайюкан, музей Санторі та Осацький міжнародний торговий центр.

Камакура – місто на узбережжі Тихого океану, було місцем середньовічного феодального уряду Японії. Головні туристичні

об'єкти: храми Дзен Камакури Енгакудзі і Кентедзі, святиня Хатімангу, Великий Будда і Hasedera. Пляжі Сітіріга-хама і Юйга-хама роблять цей регіон ідеальним місцем для “пляжного” відпочинку влітку і серфінгу в будь-який час року. Храм Енгакудзі – один з відомих храмів секти Дзен, другий за величиною. Цей храм був збудований в 1282 р., складається з декількох будівель. Найцікавіша будівля – Сяріден, або зал святих реліквій Будди, не доступний для відвідувачів значну частину року. Він оголошений національним надбанням Японії. Храм Токейдзі секти Дзен, заснований в 1285 р. Храм Кентедзі – один з найдавніших (1253 р.) храмів секти Дзен, головний храм цієї секти в Японії і перша споруда в місті. Незважаючи на декілька пожеж в храмі збереглися старовинні предмети, зокрема оголошений національним надбанням Японії бронзовий дзвін Бонс, відлитий в 1255 р.

Храм Цуругаока Хатімангу – найважливіша святиня Камакури. Спочатку храм був збудований в 1063 р на березі затоки Сагами, а в 1180 р перенесений на сучасне місце. При храмі є музей, який зберігає важливі національні реліквії. Під час новорічних свят до храму приходять понад 2 млн відвідувачів, це одна з найвідвідуваніших святинь країни.

Храм Хасе Каннон був збудований у 736 р., належить секті Jodo, в головному залі храму знаходиться відома позолочена статуя богині милосердя Каннон висотою – 9,18 м, це найвища дерев'яна статуя в Японії. За переказами, вона була виготовлена в 721 р. Іншою визначною пам'яткою храму є гігантський дзвін, відлитий у 1264 р. Камакура відома також храмом Котоку-ін з бронзовою статуєю Дайбуцу – Великого Будди Аміда Нера, друга за величиною в Японії. Її висота – 13,4 м, вага – 93 тонни. Статуя була відлита в 1252 р.

У м. *Нара* розташовано багато старих храмів, які приваблюють туристів і паломників з Японії та всього світу. Вважається, що перший міфічний імператор Японії Дзімму спустився з небес і прибув в Нара верхом на олені. Священні олені в Нарі розглядаються як нащадки того оленя. Зараз навколо храмів і в парках ходять олені, яких годують туристи. Буддійські храми: Тодай-дзі та павільйони Нігацу-до, Кофуку-дзі, Якусі-дзі, Тоседай-дзі, Ганг-дзі, Сайдай-дзі; синтоїстські – Касуга-тайся. З інших історико-архітектурних пам'яток виділяються: національний музей Нарі, Імператорський палац Хейдзьо, Сесо-ін – сховище імператорських коштовностей, Нара-маті, парк Нарі, гора Вакакуса. Історичні пам'ятники Нарі занесені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Регіон Тохоку розташований на північному сході о. Хонсю і складається з шести префектур. Аоморі – найпівнічніша префектура, зі столицею Аоморі, яка відома насамперед захоплюючим річковим фестивалем Небуть Мацурі (2-7 серпня) з парадом величезних ліхтарів, барабанами, музикантами, танцювальниками. Археологічне село Дзьомон є найбільшим і найзбереженішим археологічним пам'ятником, який охоплює житло, дороги, склади, предмети побуту періоду Дзьомон (13000-300 рр. до н.е). Відвідувачі можуть увійти в реконструкції, побачити кілька об'єктів з оригінальних місць розкопок навколо даної території.

Художній музей Аоморі розташований у будівлі з двома підземним і двома надземними поверхами, де розміщено виставкові зали, тимчасовий і постійний театри, майстерня (студія творчого досвіду), громадська галерея, кафе, магазини та ін. У залах музею експонують твори художників префектури, зокрема: Сіко Мунаката, Тооріл Наріта, Йосітомо Нара, а також закордонних художників

Пабло Пікасо, Анрі Матісс і т.п. В постійній колекції музею знаходяться також три великі картини Марка Шагала.

Нагоя – столиця префектури Айчі і головне місто на одній з трьох найбільших рівнин о. Хонсю Нобі. Головні туристичні об'єкти: замок, храм Осу Каннон, синтоїстський храм Ацута.

Замок Нагоя був збудований на початку епохи Едо для однієї з сімей клану Токугава Оварі, був майже повністю зруйнований в повітряних нальотах 1945 р. В 1959 р. замок був відновлений. Храм Осу Каннон був збудований в префектурі Гіфу, а в 1612 р. був перенесений в Нагою військовим правителем Токугава Іеясу. Синтоїстський храм Ацута є одним з найважливіших синтоїстських храмів Японії. В храмі поклоняються богині сонця Аматерасу та зберігається священний меч Кусанаги, який є однією з трьох імператорських регалій. Храмований ансамбль виконаний у японському архітектурному стилі Сінма-зукурі. У художньому музеї Токугава зберігається майно сім'ї Оварі, зокрема: самурайські обладунки, мечі, чайний посуд, маски та костюми театру.

В околицях Нагої розташований завод провідного автовиробника Японії Тойоти. Періодично в музеї Тойота Кайкан проводяться шоу роботів, показують нові моделі Тойоти. В музеї представлені японські, європейські та американські автомобілі з кінця XIX ст.

Порт Нагоя є одним з найбільших портів Японії. Частина порту була перебудована в об'єкт дозвілля і пропонує один з кращих акваріумів Японії, торговий центр, луна-парк, музеї і прогулянковий парк. У затоці пришвартований криголам Фудзі, який використовувався Японією для дослідження Антарктичного океану з 1960-х до 1980-х. На даний момент криголам доступний для громадськості, як Антарктичний музей.

Нагано – префектура, розташована в центрі Японії на о. Хонсю, приваблює туристів гірськими пейзажами, незайманою природою, термальними джерелами, історико-культурними пам'ятками. У 1998 р. в Нагано були проведені зимові Олімпійські ігри. Найпопулярнішим туристичним об'єктом є храм Зенкодзі – один з головних храмів Японії, тут зберігається перше зображення Будди, привезене в Японію в VII ст. Зображення Будди не доступне для огляду, кожні шість років виставляється на огляд громадськості його дублікат.

Хіросакі – місто в регіоні Тохоку з найбільшим історико-культурним потенціалом. Місто розвивався навколо однойменного замку та саду Фудзіта, який був побудований в 1611 р. кланом Цугару. Триповерхова башта замку, укріплені рови, ворота замку і деякі вежі збережені або відновлені. Замок розташований в просторому парку Хіросакі. Оригінальна будівля замку згоріла в 1627 р. від удару блискавки. Відновлена в 1810 р., існуюча триповерхова сторожова вежа – єдина в регіоні Тохоку, відновлена у феодальний період Японії. На прилеглий території розташований ботанічний сад і храм Гококу. Сад Фудзіта був створений в 1919 р. в стилі традиційного японського пейзажного саду. На території саду розташовані традиційний японський будинок і будинок чайної церемонії, а також невеликий археологічний музей і західний будинок з ери Тайсе (1912-1926 рр.).

Півострів Сімокіта, розташований в Аоморі на півночі о. Хонсю. Головна привабливість півострова – Осорезан (“Гора Страху”), дикий пейзаж якої нагадує описи буддистського пекла. Гора страху Осорезан є одним з трьох найвідоміших священних місць Японії. На схилах гори знаходиться храм Бодайдзі. Мис Ома

(Омасаки) – найпівнічніша точка о. Хонсю, звідки видно південь Хоккайдо і місто Хакодате.

Сендай – найближче місто до епіцентру землетрусу (2011 р.). Цунамі пошкодило прибережні передмістя міста, але не досягло центру міста, який зазнав пошкодження середнього ступеня від землетрусу. Сучасний Сендай був заснований в 1600 р. за часів правління одного з найвпливовіших лордів феодальної Японії Масамуне. Головні пам'ятки Сендая: храм Ріннодзі, мавзолей Зуіходен, храм Осаки Хачімангу і замок Аоба.

Храм Ріннодзі відомий пагодою і мальовничим садом, заснований в 1441 р. кланом Дате і є їх сімейним храмом. Мавзолей Зуіходен – місце поховання одного з найвпливовіших феодалів періоду Едо, Дате Масамуне. Мавзолей споруджено в архітектурному стилі періоду Момояма, багато прикрашений різьбленням у яскравих кольорах, оточений багатовіковими кедрами. Храм Осаки Хачімангу був збудований в 1607 р за наказом Дате Масамуне на честь бога війни Хачімана. Замок Аоба був споруджений в 1600 р. Масамуне Дате на вершині пагорба. На території замку є музей, який знайомить з історією замку. Також тут розташована святиня Ясукіні, де зібрано інформацію про сучасну військову історію Японії.

В м. Мацусіма більшість пам'яток архітектури не зазнали істотного пошкодження внаслідок землетрусу 2011 р., найпопулярнішими є: храми Зуігандзі, Енцуїн, Годайдо а також чайний будиночок Канрайтен. Храм Зуігандзі є одним з найвідоміших і найвидатніших храмів Дзен в регіоні Тохоку, збудований в 828 р, відомий позолоченими розсувними дверима фусума, є національним надбанням Японії. В 1609 р. храм після багатьох років занепаду був перебудований. Храм Енцуїн був

споруджений в 1646 р. поряд із храмом Зуїгандзі, присвячений богині милосердя Каннон після того, як помер син Тадамуне Дате в 19 річному віці. Інтер'єр мавзолею декорований золотом і багато прикрашений картинами. Храм Годайдо знаходиться на о. Мацусіма, збудований в 807 р, в ньому знаходяться п'ять статуй, які показують відвідувачам раз на 33 роки, і в останній раз були показані в 2011 р.

Острів Сікоко

Сікоку – четвертий за величиною острів Японії, на якому розташовані чотири префектури; популярний серед туристів завдяки значному біорізноманіттю та динамічному розвитку узбережжя Тихого океану. Уздовж всього острова веде найстаріша в Японії пішохідна дорога за маршрутом 88 храмів Сікоку. Маршрут великих храмів починається в префектурі Токусіма, у м. Наруто, від храму Рюдзендзі (№ 1).

Місто *Такамацу* – столиця найменшої у Японії префектури Кагава. Порт міста був головним місцем, звідки можна було потрапити на о. Сікоку до відкриття моста Сето в 1988 р. Головні пам'ятки Такамацу: сад Ріцурін, замок Такамацу, музей Ісаму Ногучі, селище Сікоку, порт Такамацу та інші.

Сад Ріцурін збудований місцевими феодалами під час періоду Едо, є найкрасивішим пейзажним садом Японії, входить в три найкрасивіших сади Японії. В саду є народний музей, магазини, кілька готелів, де можна відпочити і насолодитися японською кухнею. Замок Такамацу (Тамам) був збудований в 1590 р на узбережжі Японського моря, є одним з небагатьох японських замків, побудованих уздовж берегової лінії. Під час періоду Мейдзи замок був зруйнований, але в даний час відновлюється. Деякі оригінальні споруди замку збереглися до наших днів в парку, який оточує

замок. Крім ровів і стін збереглися ворота Асахімон і дві башти, Усітора Ягуро і цукимі Ягура.

Музей Ісаму Ногучі (1904-1988 рр) присвячений видатному японсько-американському художнику, скульптору і пейзажному проектувальнику. Незважаючи на те, що він народився, отримав освіту в США, Ісаму Ногучі відкрив майстерню в Японії і продовжував працювати протягом 65 років. Головні роботи Ногучі: мости в парку Миру в Хіросімі, сад в штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі. Після його смерті майстерня була перетворена в музей Ісаму Ногучі.

Селище *Сікоку* є музеєм під відкритим небом, розташоване біля підніжжя г. Ясіми. В музеї збережено традиційні будівлі, які були переміщені сюди з всього о. Сікоку. Серд будівель періоду Едо і Мейдзі, багато сільських будинків і складів, традиційних майстерень, де вироблялися товари, такі як соєвий соус і цукор. З інших споруд виділяються: мости, маяк і театр кабукі, в якому іноді показують вистави. Одна з найпопулярніших пам'яток – висячий міст виноградної лози.

Гора Ясіма з плоскою вершиною, місце важливого бою XII ст під час війни Гемпей між кланами Тайра і Мінамото. На горі є пам'ятки, пов'язані з історією битви. На вершині гори розташований храм Ясіма, 84 з 88 храмів паломництва на Сікоку.

Мацуяма – найбільше місто на Сікоку, столиця префектури Ехіме. Головні пам'ятки Мацуями: Онсен Дого, замок Мацуяма, храм Ісітедзі. Дого Онсен Хонкан – громадська дерев'яна купальня періоду Мейдзі, споруджена в 1894 р. Замок Мацуяма розташований на г. Кацу, збудований в 1628 р. Замкова вежа була споруджена в 1820 р., після того, як оригінальна п'яти ярусна була знищена блискавкою. Біля підніжжя замку створено сад Ніномару.

Храм Ісітедзі відомий воротами Ніомон, холлом і пагодою (період Камакура 1192-1333 рр.), які є національним культурним надбанням Японії.

Міст Сето – найдовший у світі підвісний міст автомобільно-залізничного значення, з'єднує між собою 4 острова: Хонсю, Сікоку, Хондо і Хоккайдо. Будівництво унікального мосту, протяжність якого складає 12,3 км тривало з 1978 по 1988 рр. Для здійснення такого грандіозного проекту (креслення і розрахунки, підготовчі роботи і саме будівництво) було вкладено 7 млрд. доларів. Міст складається з двох ярусів, кожний з яких призначений для певного виду транспорту. Нижній ярус цієї споруди був задуманий для руху залізничного транспорту і в кожному напрямку має по одному шляху. Верхній ярус мосту призначений для автомобільного транспорту та представляє собою чотири смуги для руху (по дві в кожному напрямку). Важливу роль в будівництві моста відіграла трагедія, що відбулася в 1955 р, під час якої через туман затонув пором з пасажирами, з яких 171 особа затонуло.

Острів Кюсю

Софуку-дзі (префектура Фукуока) – перший храм Дзен в Японії заснований в 1195 р. Споруда храму – типовий зразок ранньої архітектури дзен. З часів побудови храму зберігся корейський бронзовий дзвін – свідок тісних зв'язків Кюсю з материком.

Дайзафу заснований в кінці VII ст і був адміністративним центром для всього о. Кюсю понад 500 років. Основними пам'ятками є: головний храм Теммангу, храм Кемодзендзі з ландшафтним садом та інші. Храм Теммангу присвячений духу вченого і політичного діяча періоду Хейан Сугавара Мічізане. Святиня була збудована на ділянці його могили в 1591 р. Комезендзі

– храм буддійської секти Рінзай, заснований в період Камакури (1192-1333 рр.).

Нагасаки – старе портове місто, розташоване в мальовничій, оточеній горами затоці. Головним туристичним об'єктом міста є парк Миру Нагасаки, присвячений атомному бомбардуванню, що відбулось 9 серпня 1945 р., яке знищило майже все місто, загинуло понад 10 тис осіб. Храм Сокуфудзі був побудований в 1629 р. для китайських жителів Нагасаки згідно традиційної китайської архітектури. Меганебасі є найкрасивішим з кількох кам'яних мостів, які перетинають р. Накадзіма в центрі Нагасаки, споруджений в 1634р. Церква Оура (римо-католицька, 1864 р.) – єдина споруда в західному стилі, яка є національним надбанням Японії.

Кумамото – головне місто на західному узбережжі Кюсю, відоме замком, який є одним з найбільших в Японії. Замок Кумамото побудований кланом Като в 1607 р., був одним з найнепрístupніших замків Японії, оточений масивними стінами з 29 воротами, 49 сторожовими баштами.

Бенпу – один з найвідоміших термальних курортів Японії, на якому пропонують: термальні, грязьові, піщані та парові ванни. На курорті використовують вісім джерел з різним складом води (Верру, Kannawa, Myoban, Kankaiji, Hamawaki, Kamegawa, Horita і Shibaseki). Юфуїн – популярний термальний курорт, який використовує чотири термальних джерела (Shoya no Yakata, Baien, Musoen і Sansuikan). Крім термальних джерел туристів приваблює озеро Кінрін і г. Юфу. В межах термального курорту Курокава Онсен знаходяться шість купалень (Ямамізакі, Хозантей, Кіясікі, Курокава та ін), які наповнюються водою з термальних джерел.

Кірісіма – активний вулканічний гірський ланцюг, який знаходиться на кордоні між префектурами Міязакі та Кагосіма на о.

Кюсю. Ці місця популярні пішим туризмом, термальними джерелами, незайманою природою. Тут розташовані два курортних містечка на термальних джерелах – Ебіно Коген і Кірісіма Онсен.

Екологічний і активний туризм

Національний парк Дайсецуан – найбільший в Японії (2310 км².) знаходиться в центральній частині о. Хоккайдо, був організований в 1934 р. Парк складається з декількох гірських масивів, в межах яких створені умови для пішохідних прогулянок і катання на лижах. Соункіо – парковий туристичний центр, в межах якого знаходяться гарячі джерела і ущелини, найвища точка і головний туристичний об'єкт – пік Куродаке (1984 м). На вершину можна потрапити використовуючи канатні дороги, або пройти весь шлях пішки. Фурано – гірськолижний курорт, який знаходиться в центрі о. Хоккайдо, кілька разів був місцем проведення Чемпіонатів Світу FIS. Різноманітні схили двох гір (Фурано і Кітаноміне) доступні для лижників будь-якого рівня підготовки. Сезон триває з кінця листопада по травень. Траси обслуговують 11 швидкісних витягів, перепад висоти – 800 м, довжина всіх трас близько 30 км.

Національний парк Кірішіма розташований на півдні о. Кюсю, відомий гірськими пейзажами, гарячими джерелами, водоспадами Сенгіра-такі, значним біорізноманіттям. Одним з найпопулярніших пішохідних маршрутів є екскурсія з села Ебінокоген у напрямку до гряди вулканів. Коротші екскурсії охоплюють прогулянки навколо групи вулканічних озер, зокрема до озера Рокканон, яке має насичений синьо-зелений колір.

Національний парк Фудзі-хаконе-ідзу розташований в центральній частині о. Хонсю на території префектур Токіо, Яманасі, Канагава, Сідзуока. Парк заснований в 1936 р. Загальна площа – 1227 км². Поділяється на три райони: навколо г. Фудзі

(Фудзіяма); Хаконе; півострів Ідзу і острови що його оточують. Головними туристичними об'єктами парку є г. Фудзі, водоспади, гірські озера, гарячі джерела, острови вулканічного походження з тропічною рослинністю, пляжі та курорти півострови Ідзу, найдавніші буддійські та синтоїстські храми. Фудзіяма – гора (вулкан) висотою 3776 м. Останнє виверження вулкана відбулося в 1707 р. Офіційний сезон сходжень – липень-серпень, коли на схилах працюють рятувальні служби, туристичні притулки і заклади харчування; середина зими – час, рекомендований тільки для дуже досвідчених туристів. П'ять озер Фудзіями, що розташовані на північних схилах гори, користуються значною популярністю у туристів.

Національний парк Сікоцу-тоя розташований на о. Хоккайдо, заснований в 1949 р. Охороняє природні комплекси хвойних лісів, заростей чагарників і альпійських лук на берегах озера Сікоцу. В межах парку є кілька діючих і згаслих вулканів висотою до 1900 м. Фауна представлена переважно північно-тайговими видами тварин (бурий ведмідь, соболь та інші). Розроблено декілька маршрутів: підйом на Момбецу-даке (висота 866 м) середньою тривалістю до 2 год; на г. Еніва-даке (1320 м) – найважчий маршрут, розрахований на 5-6 год. Найпопулярніший маршрут – на південь до Тарумае-дзан (висота 1038 м). Іншим туристичним об'єктом є озеро Тоя-ко, в центрі якого знаходиться острів, населений різними тваринами, серед яких і олень Едзо. Це озеро менше за розміром, ніж Сікоцу, але популярніше внаслідок наявності чисельних гарячих джерел, які приваблюють туристів цілий рік. Значною популярністю користуються діючі вулкани Усу-дзан і Сін-дзан. В південній частині парку знаходиться Ноборібецу онсен – найбільший термальний курорт Японії.

Національний парк Сіretoко розташований на однойменному півострові в східній частині о. Хоккайдо. У липні 2005 р півострів Сіretoко, був доданий в список місць світової спадщини ЮНЕСКО за унікальну цінність екосистеми півострова і біологічне розмаїття. Півострів Сіretoко омивається водами Охотського моря. Гірський хребет півострова утворюють гори заввишки близько 1500 м. Туристи відвідують національний парк щоб побачити різноманітні види морських птахів і групи морських ссавців, наприклад, тюленів або морських левів. Головним населеним пунктом є містечко Уторо (Сяріте) біля якого знаходяться п'ять озер Сіretoко, водоспади з теплою водою Камуївакка і Фурепе. Послуги з розміщення надають декілька готелів з саунами над гарячими джерелами.

Національний парк Рісірі-Ребун розташований на північному-заході країни. До його складу входять острови Рісірі та Ребун; рівнина Саробецу на півночі о. Хоккайдо. Найвищою точкою є г. Рісірі-дзан (1721 м), яка розташована на о. Рісірі. На схилах гори прокладено декілька туристичних маршрутів до вершини, включаючи і маршрути для досвідчених альпіністів. Найкращий час для відвідування національного парку – з червня до вересня. Ребун – найпівнічніший острів Японії, основним його портом є Кабукі; на протилежній, північній, стороні острова знаходиться рибальське село Фунадомарі. На острові сприятливі умови для організації пішого туризму; молодіжні пансіонати та туристичні притулки організують походи з провідниками.

Національний парк Акан розташований в східній частині Хоккайдо, складається з двох частин. Менша західна частина – озеро Акан з курортом термальних джерел Аканкохан онсен, східна частина – озера Машу і Кусарі з діючим вулканом Іозан на курорті

термальних джерел Каваю онсен. Озеро Акан є місцем існування рідкісного виду водоростей незвичайної кулястої форми – марімо. Водорості є природним національним надбанням Японії.

Національний парк Кусіро. Основні визначні пам'ятки: найбільше болото країни – Кусіро (200 км²) і пташиний заповідник. Місцева гордість – японські журавлі. У заповіднику, який взимку стає їх місцем проживання, знаходиться приблизно 400 особин. Японське товариство захисту журавлів займається штучним розведенням цих рідкісних птахів.

Національний парк Нікко знаходиться в регіоні Канто о. Хонсю за 135 км на північний схід від Токіо на території префектур Тотігі, Гумма, Фукусіма і Ніїгата. Є одним з найстаріших національних парків Японії, заснований в 1934р.; має площу 1400 км². Охоплює хребет гір Нікко, з вершинами Нікко-Сіране (2578 м) і згаслий стратовулкан Нантайсан. На території парку також розташовуються плато, водоспади, озера. Виверженням Нантайсана було утворено найбільше озеро – Тюдзендзі, живиться р. Юкава, на якій знаходиться водоспад Рюдзо. З озера витікає р. Дайягава, яка недалеко від витoku утворює один з найкрасивіших водоспадів Японії – Кегон (висота 97 м). В парку є численні термальні джерела. До складу парку входить м. Нікко, історичні пам'ятники якого доповнюють природні. Головним архітектурним об'єктом є синтоїстський храм Тосьогу, де знаходилася резиденція феодалного правителя сьогуну Токугави Іеясу. У національному парку Нікко розвинений туризм (піші прогулянки, катання на лижах, рибалка); проводиться кілька фестивалів.

Список використаних джерел

1. Александрова А. Ю. Международный туризм. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 464 с.
2. Александрова А. Ю. География мировой индустрии туризма. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 346 с.
3. Бабарицька В.К., Любіцева О.О. Організація туризму. Навч. посібник. Част. 1.-К.:КУ, 1998.– 387 с.
4. Багров М.В. Землезнавство: Підручник/ М.В.Багров, В.О.Боков, І.Г.Черваньов; За ред.П.Г.Шищенка. – К.: Либідь, 2000. – 464с.
5. Балабанов И.Т., Балабанов А.И Экономика туризма.: Учебное пособие. - М.: Финансы и статистика, 1999. – 176 с.
6. Баранский Н. Н. Краткий очерк экономической географии. Общие понятия. Очерк мирового хозяйства. – М., 1980. – 489с.
7. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий цент “Академія”, 2003. – 688 с.
8. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії.– К.: Палітра, 1998.– 130с.
9. Болотин Б.М., Шейнис В.Л. Экономика развивающихся стран в цифрах. – Москва: Наука, 1988. – 367 с.
10. Влах М.Р. Географія населення: словник-довідник. – Вид. Центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 241с.
11. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И. Регионоведение. – М.: Гардарики, 2002. – 384 с.
12. Гуляев В.Г. Организация туристкой деятельности. – М.: Нолидж, 1996.–312с.
13. Дубович І. Країнознавчий словник-довідник. – Львів: Видавничий дім “Панорама”, 2003. – 580 с.

14. Економічна та соціальна географія світу / За ред. С.П.Кузика. – Львів: Світ, 2003. – 674 с.
15. Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2000.– 320 с.
16. Квартальнов В. А. Романов А. А. Международный туризм: политика развития. – М.:Советский спорт, 1998. - 243 с.
17. Книш М.М. Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються: Навч. Посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006.– 264 с.
18. Коваленко Ю.О., Румянцев А.П. Міжнародна торгівля послугами. – К.: Центр навч. Літ-ри, 2003. – 112 с.
19. Ковальчук А.С. Організація і технологія обслуговування туристів туристичною фірмою. Навч.-метод. Посібник.– Львів: ВКП «ВМС», 2005.– 212с.
20. Лаппо Г. М. География городов. – М.: Владос, 1997. – 481 с.
21. Липец Ю.Г., Пуляркин В.А., Шлихнер С.Г. География мирового хозяйства. Учебное пособие для вузов. – Москва, 1999. – 543 с.
22. Маергойз И. М. Методика мелкомасштабных экономико-географических исследований. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 187 с.
23. Мальська М.П., Гамкало М.З., Бордун О.Ю. Туристичне країнознавство. Європа. – К.: Центр учбової літератури, 2009.– 224с.
24. Масляк П. О. Країнознавство: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
25. Михайліченко Г.І. Практика організації турподорожей. Навч. Посібник. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2003.– 178 с.
26. Олійник Я.Б., Федорищак Р.П., Тищенко П.Г. Загальне землезнавство: Навч.посіб. – К.: Знання-Прес. 2003.– 247 с.

27. Романова А. А. Зарубежное туристское страноведение. – М.: Советский спорт, 2001. – 288 с.
28. Світова економіка: Підручник/ А.С.Філіпенко, О.І.Рогач, О.І.Шнирков та ін.- К.: Либідь, 2001. – 582 с.
29. Физическая география материков и океанов: Учеб. Ф.51 для географ.специальн. под общей ред. А.М.Рябчикова. – М.: Высшая школа, 1988.– 592
30. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. – К.: Знання України, 2002. – 190 с.
31. Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.
32. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії: Підручник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444с.
33. Юрківський В.М. Країни світу: Довідник.– 2-ге вид.– К.: Либідь, 2001.– 368 с.
34. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник. – 2-ге вид.– К.: Либідь, 2001.– 416 с.
35. www.zagran.kiev.ua
36. www.mst.gov.ua
37. www.tourism.gov.ua
38. www.tours.ru
39. www.travel.ru
40. www.toptravel.edunet.ru
41. www.v-tailand.com
42. www.wrs.com.ua
43. www.otpusk.com/search/th/phi_phi/
44. www.ru.wikipedia.org/wiki/Портал:География
45. www.althaiman.ru/thai%20htm/Thai_parks.htm

46. www.fargotravel.ru
47. www.asiahotels.ru/bronirovanie/bangkok/
48. www.poedem.ru/smap
49. www.wrs.com.ua/
50. www.tourist.kz
51. www.unwto.org/index_r.php
52. www.world-tours.ru
53. www.intour.com.ua
54. www.svit.ukrinform.ua
55. www.archive.travel.ru/iran
56. www.otkrytie.ru/iran.htm
57. www.infokorea.ru
58. www.russian.visitkorea.or.kr
59. www.turizm.ru/south_korea/
60. www.turvezde.ru
61. www.intaiwan.ru
62. www.panasia.ru
63. www.otpusk.com
64. www.trytaiwan.ru
65. www.voyagejapan.com
66. www.tokyo-info.ru
67. www.japantokyo.ru
68. www.suitcase-travel.com/singapore
69. www.singapore-guide.ru
70. www.active.singapore-obnovlenie.ru
71. www.exotik.com.ua/country
72. www.otpusk.com

ЗМІСТ

Передмова

Розділ 1. Предмет, методи та завдання країнознавства

Розділ 2. Територія та географічне положення в країнознавстві

2.1. Склад території країни

2.2. Параметри території країни

2.3. Географічне положення країни

Розділ 3. Значення природних умов і ресурсів в країнознавстві

3.1. Рельєф

3.2. Клімат

3.3. Води Світового океану і суходолу

3.4. Природні зони, рослинний і тваринний світ

Розділ 4. Розселення населення

4.1. Поняття розселення. Види поселень

4.2. Методи дослідження мережі розселення країни

4.3. Методи аналізу територіальної організації систем

розселення країни

4.4. Опорний каркас розселення країни

Розділ 5. Політична карта світу

5.1. Держава і країна. Форми правління та адміністративно-територіального устрою

5.2. Етапи формування політичної карти світу. Типи країн

5.3. Міжнародні (міждержавні) організації

Розділ 6. Туристичні особливості Азії та Океанії

6.1. Географічне положення Азії та Океанії

6.2. Стан туризму Азії та Океанії

6.3. Перспективи розвитку туризму в регіоні Азії та Океанії

Розділ 7. Туризм в країнах Азії та Океанії

Австралія

В'єтнам

Гонконг

Індія

Індонезія

Іран

Китай

Малайзія

Нова Зеландія

Республіка Корея

Сінгапур

Тайвань (Республіка Китай)

Таїланд

Філіппіни

Японія